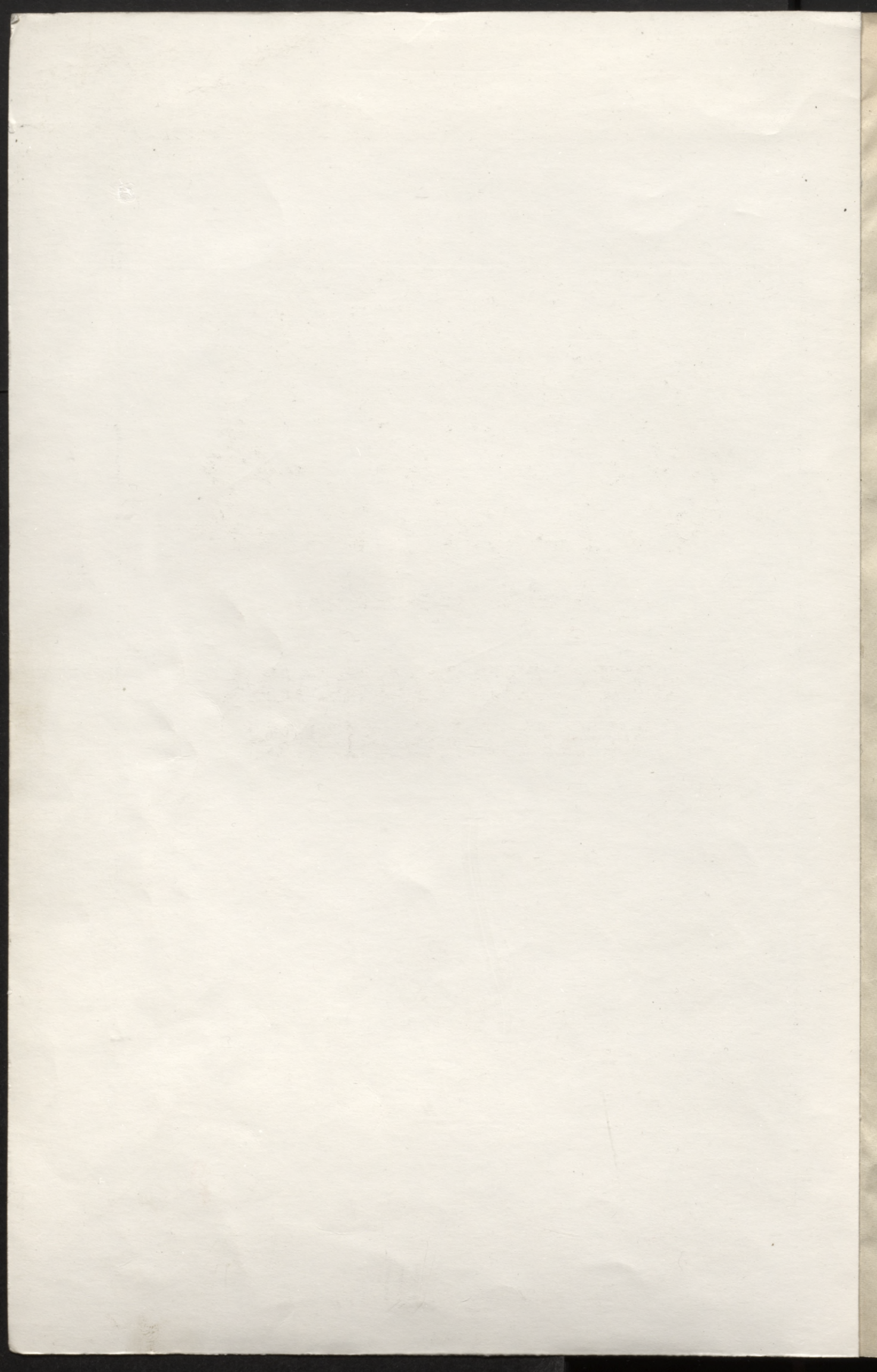

Andris Tomašūns

**JELGAVAS NOVADA
VĒSTURES AINAS**

93-6
L 30

L
9

0.000110000

Andris Tomašūns

**JELGAVAS NOVADA
VĒSTURES AINAS**

Jelgava, 1993. gads

Apgāds IZGLĪTĪBA

Latvijas Nacionālā

BIBLIOTEKA

~~93. 16.492~~

03206110075

Ievads - veltījums

Jelgava, Jelgavas novads, jelgavnieki, novadnieki. Laiks, notikumi un cilvēki ir mainījušies, nākuši un gājuši, bet... Kas ir palicis? Šī grāmata ir veltījums pagātnei un nākotnei. Lai tā palīdz ieraudzīt to, kas zudis. Lai tā atgriež atmiņu tiem, kam tā dzisusi. Lai tā kalpo kā veldze tiem, kam vēl tikai jāieaug dzimtajā zemē.

Autors

Jelgava, 1993. gads

Latvijas Nacionālā

Senvēsture

Par mūsu novada vissenākajiem laikiem rakstītu ziņu trūkst, bet par tiem daudz var pastāstīt zemes pētnieki - ģeologi un arheologi.

Apmēram pirms 20 - 25 tūkstošiem gadu Eiropa pārdzīvoja pēdējo ledus laikmetu. Visa tagadējā Jelvavas novada teritorija bija ledus klāta, jo ledāja robežas stiepās līdz tagadējai Varšavai, Viļņai, Maskavai. No ģeologu pētījumiem izriet, ka Latvijas teritorija no ledus gūsta atbrīvojās pirms 12 - 13 gadu tūkstošiem. Ledum kūstot, šļūdoņu veidotajās ieplakās radās ezeri, tecēja upes. Toreiz veidojās arī mūsdienu Lielupe. Daļu Baltijas jūras un tagadējās Latvijas piejūras zemes klāja milzu ezera - Baltijas ledusezera ūdeņi. Vēlāk šis ezers kļuva par jūru. Laiks bija kā tālos ziemeļos tundrā. Tundrā dzīvoja ziemeļbrieži, vilki, mamuti un citi ziemeļu zvēri, putni. Par sen izmirušo mamutu klātbūtni liecina atradumi pie Bauskas. Sauszemes virsējo daļu veidoja leduslaikmeta šļūdoņu sanestās morēnas - māls un akmeņi. Tur, kur ledāji atkāpās vienmērīgi, izveidojās līdzeni morēnu nogulumi. Tā tas ir Lielupes līdzenumā. Tur, kur tagad ir nelīdzeni morēnu pakalni un augstienes, kādreiz ledāji ir kušanas laikā gan atkāpušies, gan atkal uzbrukuši. Lielupes zemes dienvidos ir izveidojusies vaļņveidīga gala morēna, kas loka veidā stiepjas no Auces caur Lietuvu uz Skaistkalni. Tur šļūdoņa mala ir ilgāku laiku stāvējusi uz vietas. Liela loma Latvijas virsas veidošanā ir šļūdoņa ūdeņu un jūras darbībai. Siltam laikam iestājoties, milzīgais ledājs kusa, piepildot ieplakas šļūdoņa priekšā ar ūdeni. Plašs ezers tad pildīja Lielupes zemieni. Ezeru ūdeņi kāpa, kamēr, sasniedzuši kādu vietu notekai, gāzās ar milzu spēku, izrāva šļūdoņu ūdeņu upju pirmgultnes. Tādas seno upju pirmgultnes ir Gaujas un Abavas senlejas. Kur šļūdoņu ūdeņi plūda pār morēnu malu līniju, tur pāri palika smiltāji, bet aizskalotais māls nosēdās rāmajos ledainajos ezeros. Tā gadu pēc gada, kārtu pēc kārtas nogūlās kārtainais māls Lielupes zemienē. Kur šļūdoņa ūdeņi ir bijuši strauji, tur palikuši oļi un grants, kas šodien daudzās vietās redzami kā vaļņveidīgi grantskalni jeb ozi.

Pirms aptuveni 10 vai 9 tūkstošiem gadu klimats pēc leduslaikmeta beigām kļuva siltāks. Sauszemi klāja tundras augi, ko sāka izspiest siltumu mīlošie koki - priedes un bērzi. Parādījās pirmie cilvēki, kas - raksturīgi akmens laikmeta cilvēkiem - nodarbojās ar medībām, zveju un ēdamo augu vākšanu. Cilvēki apmetās uz dzīvi upju un ezeru krastos. Savus medību un zvejas rīkus viņi izgatavoja no raga, kaula, koka un krama. Kaula priekšmetus izgatavojot, lietoja krama darbarīkus. Pēc dažādiem atradumiem var secināt, ka senie iedzīvotāji pazinusi šaujamo loku un bultas, kaula harpūnas, žebērķļus, šķēpus. Zemgalē ir šādu priekšmetu savrupatradumi.

Klimatam nākot vēl siltākam, parādījās jauni augi - priedes, lazdas, liepas, vīksnas, ozoli. Cilvēku dzīvesveids palika iepriekšējais. Plaši izplatīti bija ieroči un darbarīki no kaula.

Apmēram septiņus līdz piecus tūkstošus gadu klimats bija silts un mitrs. Tas veicināja lapu koku izplatīšanos, pletās plašumā purvi. Latvijas teritorijā ir atrasti vairāki desmiti tā laika iedzīvotāju apmetņu, priekšmetu saglabāšanās vietas. Harpūnas, žebērķļi, bultu, šķēpu gali, dunči, raga kapļi ēdamo sākņu vākšanai bija galvenie darbarīki un ieroči. Kaula rīku vaiņams pieder pie tā sauktās Kundas kultūras, kas toreiz bija

plaši izplatīta uz austrumiem no Baltijas jūras. Lielupes baseinā ir savrupatradumi, kas liecina par cilvēku dzīves un darbības pēdām arī Zemgalē. Latvijā ir veikti tā laika cilvēku kapulauku izrakumi. Mirušie ir apbedīti kapu bedrēs, apbērti ar okeru. Domā, ka pirms apbedīšanas tie ir ietīti ādās un sasieti. Virs kapiem uzlika akmeņus. Mirušajiem līdzīti deva darbarīkus, ieročus, dzīvnieku zobu amuletus. Daļai no atradumiem ir mākslinieciska un reliģiska vērtība. Uz kaula vai raga priekšmetiem ir veidoti nosacīti gravējumi, kuri attēlo dzīvniekus vai cilvēkus. Atradumi stāsta par pirmatnējo cilvēku reliģiskajiem pasaules priekšstatiem. Tie balstījās uz animistiskiem (*anima* - dvēsele, gars) un totēmiskiem (*totēms* - dzimtas aizstāvis) ticējumiem, kā arī fetišismu (*fetišs* - amulets) un maģiju (rituāliem, kas saistīti ar cilvēka pārdabiskajām spējām iedarboties uz citiem cilvēkiem, dzīvniekiem un dabas spēkiem). Apbedījumu veids liecina par ticību aizkapa dzīvei. Zemgalē līdz šim nav apmetņu vai kapulauku atradumu, bet savrupatradumi ir Lielupē pie Kalnciema un pie Misas upes Stelpes tuvumā.

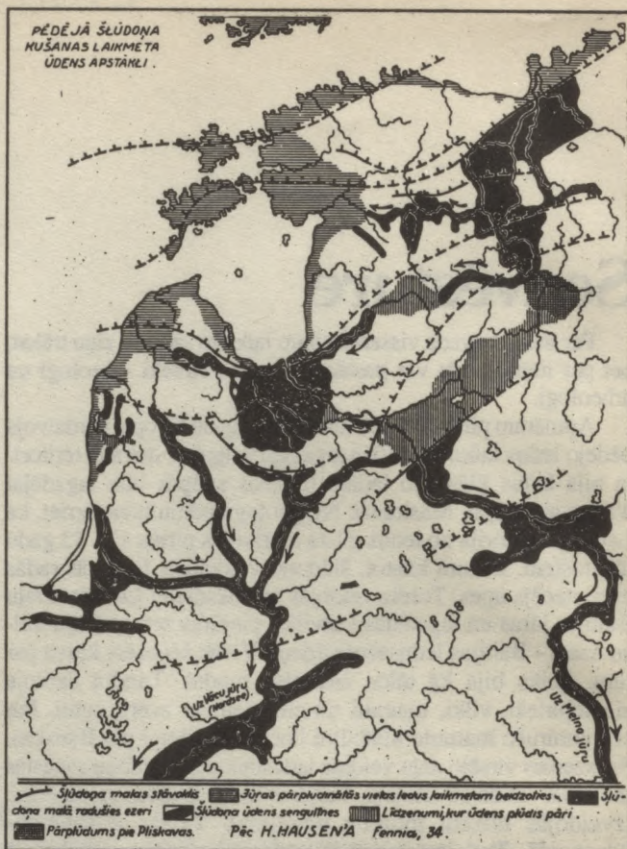
Akmens laikmetā cilvēki dzīvoja noslēgtās atsevišķās apmetnēs, ap kurām pletās plaši, neapdzīvoti mežu un ūdeņu masīvi. Vairākas ģintis veidoja ciltis. Apmēram pirms 6 tūkstošiem gadu klimats bija sauss un silts. Ieceļoja siltummīloši augi, piemēram, ezerrieksti. Bijušo priežu mežu vietā sāka augt ozolāji. Tā laika arheoloģiskie pieminekļi meklējami ezeru un upju tuvumā. Ļaudis dzīvoja ilgstoši apmetnēs, par ko liecina kultūras slāņos atrodamie kaula, akmens, koka priekšmeti, māla trauku lauskas, ēdienu paliekas. Parādījās jauns materiāls - dzintars, paplašinājās krama lietošana, jaunums bija māla trauki. Iedzīvotāji galvenokārt nodarbojās ar medībām un zveju. Medēja taurus, aļņus, mežacūkas, staltbriežus, stīmas. Gaļu lietoja uzturā, ādas - apģērba pagatavošanai. Pārtikā lietoja arī savvaļas augus, piemēram, ezerriekstus, kā arī saldūdens gliemežus. No mājdzīvniekiem ir bijis suns, kas palīdzējis medībās, sargājis mājas. Cilvēki dzīvoja ar mizām, niedrēm, ādām segtās četrstūra virszemes celtnēs vai arī apaļos vai ovālos slieteņos ar pavardu vidū. Virieši galvenokārt gādāja uzturu, izgatavoja darbarīkus, karoja. Sievietes strādāja mājās: gatavoja ēdienu, apģērbu, māla traukus, uzglabāja ēdienu rezerves, vāca augu barību. Māla traukus lipināja ar rokām, darbarīkus un ieročus izgatavoja no kaula, krama, akmens, raga un koka. Plaši bija izplatīti slīpēti akmens cirvji un kalti, ar kuriem apstrādāja koku. Dzintaru lietoja kā maiņas preci vai arī amuletiem un rotām. Koka priekšmeti ir labi saglabājušies purvainās vietās, jo tur nepieklūva klāt gaiss. Latvijā ir atrasti airi, koka šķēps, kalts, šaujamaiss loks, bumerangs, linga, kāsis, koka kaplis, koka karote ar meža zoss galvas atveidu roktura galā, koka vāļites riekstu dauzīšanai, priežu skalu murds, senās svētnīcas koka elks. Zemgales teritorijā līdz šim lieli atklājumi nav bijuši.

Apmēram pirms pieciem tūkstošiem gadu Latvijā no ziemeļaustrumiem ienāca jaunas ciltis, kuru radniecību saista ar Baltijas somu priekštečiem. Atnācēji apmetās uz dzīvi starp vietējiem iedzīvotājiem, sajaucoties ar tiem, līdz izzuda atšķirības kultūrās. Atnācēji prata izgatavot izturīgākus māla traukus, dzīvoja slieteņveida būdās ūdeņu tuvumā. Šī laika dzīvesvietas Zemgalē ir zināmas pie Siliņupes Lapmežciemā un Romu Kalniņu apmetne pie Lielupes

Baltu ierašanās Zemgalē

Ievērojamas pārmaiņas Latvijas teritorijā notika tad, kad pirms četriem tūkstošiem gadu no dienvidiem ieradās jaunas ciltis, kas piekopa primitīvu zemkopību un lopkopību. Par to liecina atrastie zemkopju kapļi un mājdzīvnieku kauli. Ienācējiem bija raksturīgi labi noslīpēti kaujas cirvji ar izurbtiem caurumiem kātos, slīpēti akmens un krama kalti koka apstrādei. Caurumus urba ar cauruļkaula svārpstu, kam apakšā pabēra mitru smilti. Māla traukiem bija plakans dibens vai slīps skuju iespiests svītru rotājums. Jaunatnācēji piederēja pie indoeiropiešu ciltīm un bija baltu tautu senči. Tie apmetās starp agrākajiem iedzīvotājiem un, sajaucoties ar tiem, izveidoja nākamās senlatviešu ciltis. Savus mirušos viņi apbedīja zemē izraktās bedrēs saliektā stāvoklī. Līdzī mirušajam parasti deva cirvi, māla traukus. Apbedījumos ir atrastas arī kaula un dzintara rotas. Dzīvošanai viņi izmantoja četrstūra stabu celtnes ar pavadu vidū. Zemgalē ir zināmas šo atnācēju apmetnes, tās atrastas pie Vānu kroga Rīgas tuvumā Lielupes krastā, Rūteniekos pie Iecavas upes, pie Siliņupes Lapmežciemā. Vienīgi Rūtenieku apmetnes tuvumā ir konstatēti arī apbedījumi. No savrupatradumiem Zemgalē visvairāk ir akmens cirvju, kuru skaits mērojams desmitos.

Visu akmens laikmetu cilvēku sabiedrībā noteicošās bija ģints kopienas attiecības. Ģinti veidoja radniecīgu cilvēku grupa, kuriem bija kopēji senči un kurus apvienoja kopu darbs un cīņa par eksistenci. Medības un zveja notika plašā apkārtnē un tāpēc bieži vien bija saistītas ar mednieku un zvejnieku ilgāku prombūtni. Viņu neveiksmes gadījumā kopienai vajadzēja iztikt ar to, ko bija iekrājušas vai savākušas sievietes. Tāpēc sieviešu loma kopienā ir nozīmīga. Kaut arī baltu senči pazina lopkopību un zemkopību, viņiem pastāvēja mātes ģints un galvenos iztikas līdzekļus ieguva medijot, zvejojot un vācot savvaļas augus.

Akmens laikmeta mākslas paraugu atrašanās vietas Austrumbaltijā.
Pēc J. Lozes.

Zemgaļi

II g. t. pirms Kristus un pirmā gadu tūkstoša pirmo pusi Latvijas vēsturē sauc par bronzas laikmetu, bet laiku no I g. t. pirms Kristus vidus līdz I gadsimtam - par senāko dzelzs laikmetu. Apmēram 850 gadu priekš Kristus sākās piepešas klimata izmaiņas. Kļuva vēsāks un mitrāks. Purvos strauji pieauga kūdra, iznīka siltummīlošie augi, samazinājās ozolu meži.

Latvijā nav ne vara, ne alvas, ne cinka atradņu. Tāpēc šo metālu sakausējumu - bronzu - vajadzēja atgādāt no citurienes. Parādījās pirmie bronzas, tad dzelzs ieroči, rotas, retāk darbarīki. Laikmetā pirms mūsu ēras ievada arī dzelzi. Metāla bija maz, tāpēc plaši turpināja izmantot akmens, kaula, krama un koka rīkus. Strauji attīstījās lopkopība un zemkopība.

Bronzas laikmetā lietoja bronzas šķēpu galus, iemalu cirvjus, balsta cirvjus, vēlāk arī uzmavas cirvjus. No bronzas izgatavoja arī rotas un kosmētikas priekšmetus, retāk darbarīkus. Atrasti ir arī bronzas sirpji, makšķerāķi, aproces, kaula zirga laužņi, raga rokturi, kaula durkļi, rotadatas, akmens vāles galvas, kapļi, kalti, māla tūģeļi bronzas kausēšanai. Šie atradumi liecina par kalēja amata rašanos un plaši izplatītu maiņas tirdzniecību.

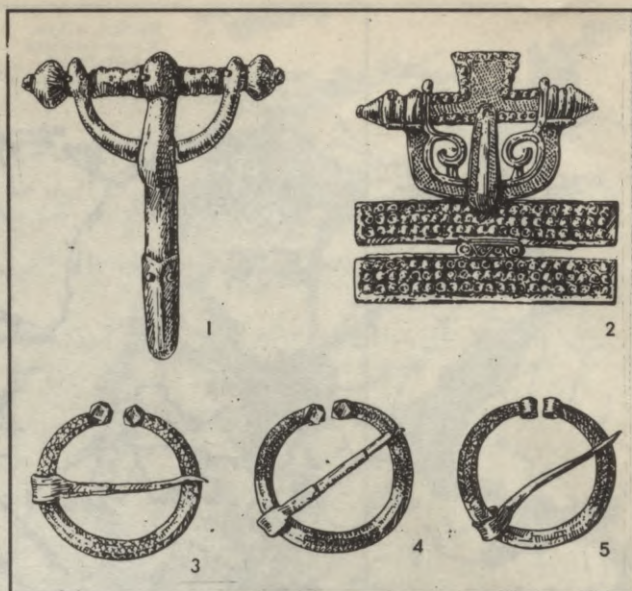
Bronzas laikmetam raksturīgi bija līdzieni kapulauki. Šāka veidot arī lielus, virs zemes izveidotus kapu uzkalniņus ar daudziem apbedījumiem - nereti vairākās kārtās. Tika atsegti gan skeletkapī, gan ugunskapī. Kapī bija nabadzīgi ar piedevām, tiem raksturīgi ziedotu zirgu zobī. Šie zirgu zobu veidojumi liecina par pieaugošo lopkopības nozīmi. Paradumi lika apbedīt radnieciskus kopējos kapos, kur pats senākais kops bija lielās saimes vecākā apbedījums. Šajā laikā nostiprinās tēva ģints. Kapulauku ilgstošā izmantošana norāda, ka kopienas ilgu laiku dzīvojušas vienā vietā.

Ģinšu kopienu starpā notika arī cīņas par labākām ganībām, ganāmpulkiem, mantu uzkrājumiem, tāpēc radās vajadzība pēc dzīvesvietu - apmetņu nocietināšanas. Parasti apmetnēm sāka izmantot atsevišķi stāvošus, grūti pieejamus paugurus vai augstu zemju ragus upju satekās. Uzberot vaļņus, uzceļot koka aizsargžogus, tika izveidotas nocietinātas apmetnes - pilskalni.

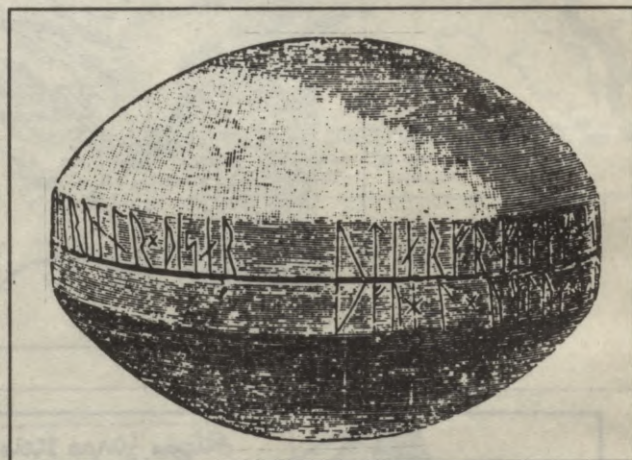
Ap I. g. t. pirms Kristus vidū Latvijas teritorijā parādījās pirmie dzelzs darbarīki un ieroči, kas sāka aizstāt akmens un kaula rīkus. Atšķirības apbedījumu veidā norāda uz divu lielu etnisku grupu pastāvēšanu Latvijas teritorijā - ziemeļu daļā dzīvojošiem Baltijas somiem un dienvidos dzīvojošiem baltiem.

Agrais dzelzs laikmets Latvijā bija I - IV gadsimtā.. Šajā laikā galvenās saimniecības nozares bija zemkopība un lopkopība. Attīstījās lidumzemkopība, tika apgūtas jaunas teritorijas, pieauga iedzīvotāju skaits. Plaši ieviesās dzelzs ieguves no vietējām purva rūdām. Līdz ar to straujāk attīstījās amatniecība, uzlabojās darbarīki. Pilnveidojās aušanas tehnika. Vilnas un lina audumu paliekas atrastas ar III gadsimtu. Audu vertikālos aužamajos stāvos. Maiņas tirdzniecība kļuva regulāra un nepieciešama. Apbedījumos atrada daudz bronzas rotu, dzelzs darbarīkus un ieročus. Īra saimju vecā struktūra. No lielajām saimēm atdalījās mazās saimes, kas uzsāka patstāvīgu saimniecisko darbību. Sāka izjukt pirmatnējā kopiena, veidojās teritoriālā kopiena. Iedzīvotāji sāka vienoties etniski un vadīties pēc atšķirībām materiālajā kultūrā un apbedīšanas veidā. Latvijā iezīmējas vairāki atšķirīgi apgabali, kas pēc XVIII gs. rakstītajiem avotiem pamatos sakrīt ar latgaļu, sēļu, zemgaļu, kuršu un lībiešu apdzīvotajām teritorijām.

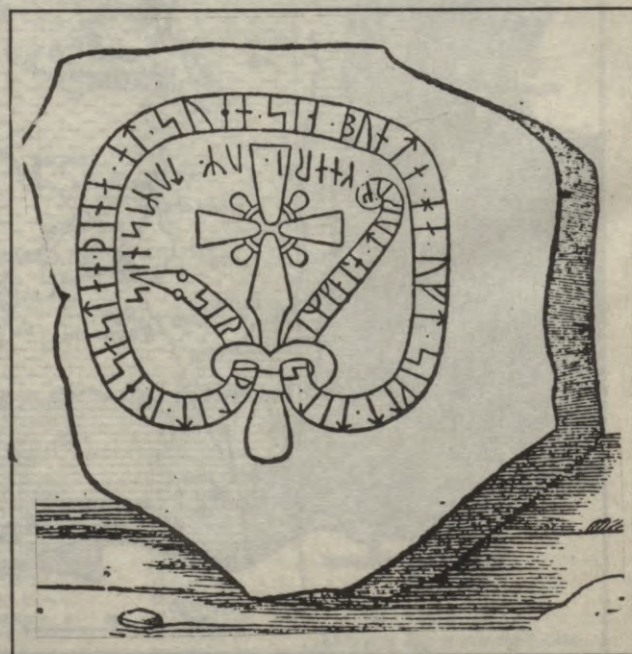
Zemgaļi I - IV gs. apdzīvoja tagadējo Zemgales līdzenumu un Vidzemes dienvidaustrumu daļu. Raksturīgi zemgaļu darbarīki bija cirvji, kurus piestiprināja pie lika kāta, kā arī uzmavas vai kātcauruma kapļi, pēdējie parasti atrodami sieviešu kapos. Atrastos vērējamo vārpstu skrīmeļus lietoja

Zemgaļu rotaslietas - saktas.

Vara svaru kārba (Sigtunā, Zviedrijā), kuras rīnu ieraksts stāsta, ka šo trauku Zemgalē ieguvis Djervs no kāda zemgaļieša, bet rīnas iegrebis Vērmunds. (Ap 1035.g.)

Nēdervallas rīnu akmens (Södermanlandē) stāsta par Sveinu, kas bieži ar bagātīgiem kuģiem braucis uz Zemgali ap Kolkas ragu.

vilnas un linu dzijas vēršanai. Zemgaļi savus mirušos apbedīja kolektīvos kapos - uzkalniņos. Katrs uzkalniņš bija vienas saimes kopējā apbedījuma vieta. Uzkalniņa pamatā bija akmens riņķis, kura centrā ar bagātākām piedevām apbedīts pirmais mirušais, domājams, saimes vecākais. Tam apkārt apbedīti pārējie saimes locekļi. Uzkalniņi ierīkoti grupās, līdz 20 katrā.

Par sakariem ar citām zemēm un regulāro maiņu liecina bronzas priekšmetu skaita straujais pieaugums, sudraba parādīšanās, kā arī romiešu monētu un importa lietu atradumi Latvijas teritorijā, to skaitā arī Zemgalē. Ieveda krāsainos metālus, izveda dzintaru, kažokādas, lopus u.c. Par šiem tālajiem sakariem lasām romiešu vēsturnieka Tacita (98. g.) darbā "Germania":

"Tad nu jau pa labi Svebu (Baltijas) jūra savā piekrastē apskalo aistiešu ciltis, kas .. ap labību un citiem augļiem pūlas ar lielāku pacietību, nekā no parastās ģermāņu nevižības gaidāms, bet arī jūru pārmeklē un vienīgi no visiem lasa dzintaru, ko paši sauc par "glesu", sēkļos un pašā krastā .. jēlveidā salasa, neapstrādātu nes tirgū un maksu saņem brīnīdamies."

Tacits "Germania", 45. nodaļas izvilks J. Endzelīna tulkojumā

Arī Zemgales zemē ir atrastas romiešu monētas, kā, piemēram, Dandālē, Bulduros. Rakstītas ziņas nav saglabājušās par senajiem zemgaļiem un romiešu sakariem, bet atradumi zemē stāsta par tiem.

Zemgaļu zemēs par viņu dzīvi V- X gs. stāsta daudzie kapulauki. Zemgaļi savus mirušos apbedīja individuālos līdzenos kapos. Dažkārt apbedītos vēl aptvēra akmeņu žogs. Darbarīki bija kļuvuši masīvāki un piemērotāki Zemgales mālainās

zemes apstrādāšanai. Ļoti daudz kapļu ar kāta caurumu ir atrasti sieviešu kapos. Tas norāda uz sieviešu līdzdalību zemkopībā. Viriešu kapos atrasti uznavu zirvi, izkaptis un masīvi uznavu kapļi, kurus nostiprināja taisnā kātā un lietoja arī kā laužņus. Viriešu kapos daudz ieroču - dzelzs vienasmens zobenu, šķēpu galu. Kapos un depozītos ir atrasti arī vairogu vidusdaļas dzelzs apkalumi - dzelzs umboni. Zemgaļiem raksturīgās rotas bija bronzas kaklariņķi ar pogas un cilpas galiem, stopsaktas, važiņrotas pie rotadatām un saktām, masīvas aproces ar trīsstūrveida griezumam, aproces skaldņotiem vāju galiem un aproces ar paplašinātiem galiem. Dažreiz šīs rotas bija ar sudraba vai ar sudraba platējumu. Šajā laikā rotas kļuva masīvākas. Izplatījās jauni rotājuma elementi un dažādas metālapstrādes tehnikas - gravējums, ciļņošana, caurumošana, lodēšana, inkrustācija, kniedēšana, retāk apsudrabošana un apzeltīšana.

Ziņas par Zemgali sniedz seni rūni raksti Zviedrijā, kuros ir pieminēta Zemgale un kuri liecina par seniem sakariem. Nēdervallas rūnākmens stāsta par tirgotāju Sveinu, kas uz Zemgali braucis tirgoties. Otra XI gadsimta lieciniece ir Sig-tunas svaru kārba, kuras uzrakstu tulkojot saista ar Zemgali. Senās skandināvu sāgas piemin vikingu sirojumus Zemgalē. Arī krievi mēģināja vākt meslus Zemgalē, par ko stāsta sena hronika Polockā. 1106. gadā polockiešu uzbrukumam cieta nevieksmi un no kņaza Vseslaviča karaspēka 9000 karotāju krita, domājams, pie Daugmales pilskalna.

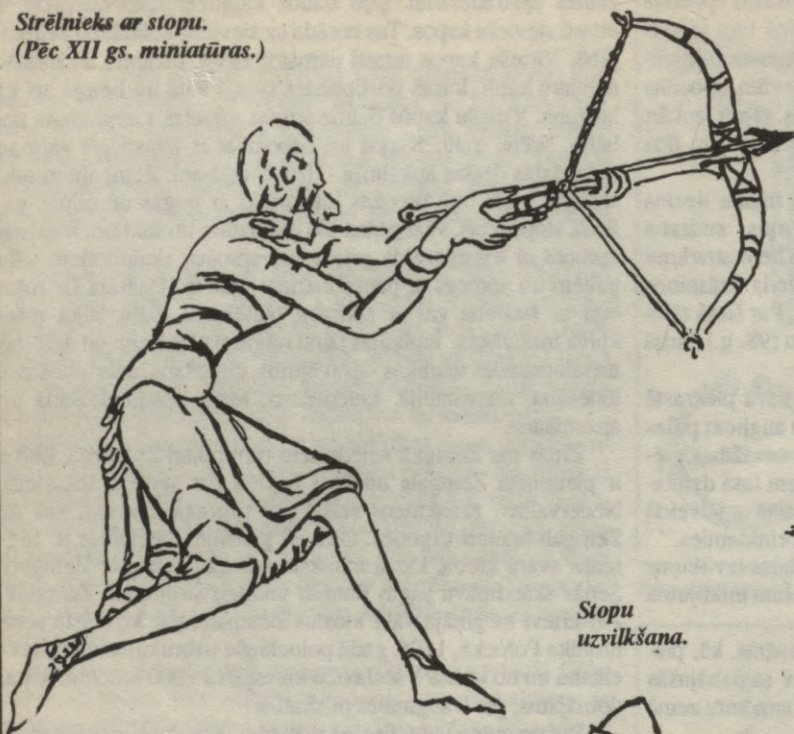
Par varonīgo tautu liecina pilskalni, kapulaukos atrodamās bagātās senlietas, tirdzniecību apstipriņoši atradumi. Slavena bija kādreiz "Zemgaļu osta", kuras atrašanās vieta vēl nav noteikta. Zemes drošību sargāja vairāki desmiti pilskalnu un nocietinātu vietu.

Senākie depozīti Latvijā: 1 - bronzas laikmeta depozīti (1 - 5); 2 - agrā dzelzs laikmeta depozīti (6 - 15); 3 - vidējā dzelzs laikmeta depozīti (16 - 46); 4 - vēlā dzelzs laikmeta depozīti (47 - 108); ? - šaubīgs depozīts.

- 1 - Kalēju, 2 - Laveru, 3 - Kivutkalna pirmais, 4 - Kalnēju, 5 - Kivutkalna otrais, 6 - Kazzemnieku, 77 - Bulduru, 87 - Dandāles, 97 - Straupes, 10 - Daugavas tuvuma, 117 - Rīgas, Gorkija ielā, 127 - Vaiņodes, 13 - Priedkalnu, 14 - Bornsmindes, 157 - Marijas Kalniņa pie Engures, 167 - Jaunzemju, 17 - Piltenes, 18 - Kokmuižas pirmais, 19 - Kokmuižas otrais, 20 - Ķentes pilskalns, 21 - Mūkukalna pilskalns trešais, 22 - Rūsišu, 23 - Mišķiņevas, 24 - Kalnamuižas, 25 - Lejasleju, 26 - Vecmoku, 277 - Kīšukalna, 287 - Podžu, 20 - Lejasjūdu, 30 - Ikšķiles apkārtnes, 317 - Grobiņas, 32 - Dumpju, 33 - Mūrnieku, 34 - Saulišu, 35 - Baltinavas, 36 - Ķentes apmetnes, 37 - Mūkukalna pilskalns otrais, 38 - Mežotnes pilskalns, 39 - Tīrais purva, 40 - Sauleskalna pirmais, 41 - Sauleskalna otrais, 427 - Ilģu, 434 - Sāraju, 447 - bij. Vidzemes guberņas, 45 - Mūkukalna pilskalns pirmais, 46 - Ungēnu, 47 - Nāvessalas, 48 - Kaņkumu, 49 - Rīgas, 50 - Grobiņas tuvumā, 51 - Kušķu, 527 - Rīgas apkārtnes, 537 - Berkavas, 547 - Rīgas tuvuma, 55 - Asotes pilskalns, 56 - Stukmaņu, 57 - Kalnāliepiņu, 58 - Jaunzemju, 59 - Sauleskalna trešais, 60 - Pudžu, 61 - Gaiļu, 62 - Bendiņu purva, 63 - Rijnieku, 64 - Eversmuižas, 65 - Salaspils, 66 - Staļģenes, 67 - Laukskolas pirmais, 68 - Jaunmoku, 69 - Lēdurgas pirmais, 70 - Česu tuvuma, 71 - Ipšu, 72 - Straumju, 73 - Lēdurgas pirmais, 74 - Klaukavas, 75 - Makasēnu, 76 - Aizkraukles pilskalns, 77 - Brantu, 78 - Daugmales pilskalns, 79 - Raušu otrais, 80 - Ropju, 817 - Kapsēdes, 82 - Livānu, 83 - Celmīņu, 84 - Grumaltu, 85 - Spārņu pilskalns, 86 - Česu apkārtnē, 87 - Salacas purva, 88 - Kunču, 89 - Kaunatas, 90 - Kābeļu, 91 - Austrumlatvijas, 92 - Ķaupju, 93 - Kokneses pilskalns pirmais, 94 - Kokneses pilskalns otrais, 95 - Pērjukalna, 96 - Režnu, 97 - Raušu trešais, 98 - Borodovas, 99 - Laukskolas otrais, 100 - Smiltēnes apkārtnes, 101 - Audekiņu, 102 - Veičaru, 103 - Tērvetes pilskalns, 104 - Jaunjelgavas tuvuma, 105 - Ventspils apkārtnes, 106 - Stiebru, 107 - Ērgaļu, 108 - Mierīņu.

Strēlnieks ar stopu.
(Pēc XII gs. miniatūras.)

Akmeņu metamā mašīna.
XIII gs.

Stopu
uzvilkšana.

Jātnieks ar vairogu.
XIII gs.

Lietuvas karavīrs ved gūstekni.
(Zīmējums ruteņu lūgšanas
grāmatā.)

Zemgaļu brīvības cīņas

Zemgaļiem iesākumā ar bīskapiem un Zobenbrāļu ordeni bija mierīgas attiecības, jo iekarotāju intereses bija vērstas no Rīgas austrumu virzienā. Bet tā tas bija tik dažus gadu desmitus.

1218. gadā bīskaps Alberts dibināja Sēlijas bīskapiju, ko var uzskatīt par Zemgales bīskapijas priekšteci. Par bīskapu viņš iecēla Daugavgrīvas klostera abatu Bernhardu. Sākumā bīskapijas robežas stiepās šaurā joslā gar Daugavas kreiso krastu. 1219. gadā Mežotnes zemgaļi, cerot saņemt atbalstu cīņā pret lietuviešu sirotājiem, piekrita kristīties. Pats bīskaps Alberts kopā ar Saksijas Anhaltes hercogu Albertu un Māras baznīcas prāvesta karaspēku devās uz Mežotni, kur kristīja mežotniekus.

Zemgaļu vadonis Viestarts, uzzinājis, ka pa Lielupi uz Mežotni brauc vāciešu papildspēki, uzbruka un iznīcināja tos. Bīskaps Alberts ar hercogu Albertu 1220. gadā devās uz Mežotni ar 8 000 karavīru un jaunākā veida piļu aplencamajām ierīcēm. Pili ieņēma un nodedzināja, bet nostiprināties Mežotnē iebrucējiem neizdevās.

1224. gada 30. aprīlī Sēlijas bīskapa Bernharta vietā bīskaps Alberts iecēla Lambertu. 1225. gadā Rīgā ieradās Romas pāvesta legāts Modenas bīskaps Vilhelms. Vajadzēja padarīt

nekaitīgu zemgaļu vadoni Viestartu. To varēja panākt divējādi: vai nu pierunāt viņu kristīties, vai arī turot viņa zemes zem nemitīgiem uzbrukuma draudiem. Viestarts tika uzaicināts uz sarunām Rīgā, kas arī notika 1225. gada augustā. Viestarts atteicās no piedāvājuma kristīties tūlīt, bet apsolīja to darīt pirms nāves. Viņš piekrita arī tam, ka kāds legāta priesteris ierodas Tērvetē un sludina Kristus mācību. Kaut arī sarunas bija nesekmīgas, tika nodibināta Zemgales bīskapija, par kuras bīskapu 1226. gada 21. martā iecēla Lambertu. Tā kā Modenas Vilhelmam nebija reālas varas Zemgalē, viņš deva norādījumu celt pili. Pirmās ziņas par šo norādījumu ir kādā 1225. gada rakstā, kur teikts, ka pils ceļama pie Lielupes, lejpus Mežotnes. Pāvests Klements IV apstiprināja šīs tiesības celt jaunu pili, un tikai dažādu politisku un militāru šķēršļu dēļ Jelgavas pili uzcēla 1265. gadā. Domājams, ka 1228. gada pirmajā pusē karaspēka aizsardzībai krustneši uzcēla Mežotnes pili. Šis fakts uztrauca zemgaļus, un tie, apvienojušies ar kuršiem, pārbrauca pāri Daugavai un 1228. gada 20. augustā ieņēma un izpostīja Daugavgrīvas klosteri, nogalinot mīkus un viņu saimes ļaudis.

1229. gada pavasarī Rīgā ieradās simt bruņinieku stiprs krusta karotāju pulks no Holandes, kam līdzī bija daudz ieroču

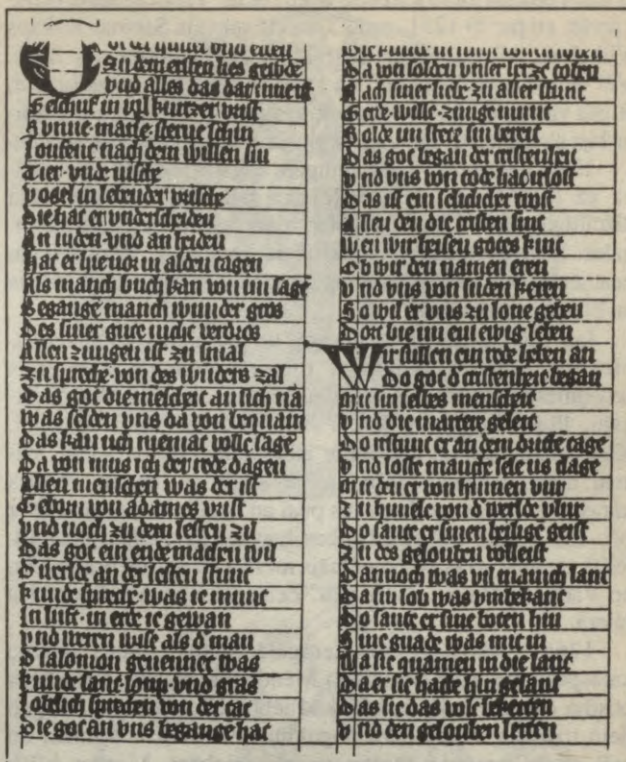
nesēju. Bruņiniekiem vajadzēja izpirkt savus grēkus par sacelšanos 1227. gadā pret Ūtrehtas bīskapu Oto un viņa nogalināšanu. Kopā ar ordeņa bruņiniekiem, bīskapa un Rīgas karavīriem viņi devās uz Tērveti. Viestarts ar savu karaspēku izgāja no pils pretī. Iedegās sīva kauja, kurā abās pusēs bija daudz kritušo. Viestarts izglāba Tērvetes pili, bet stipri cieta zemgaļu ciemi. Viestarts ar savu pulku devās atmaksas karagājienā 1230. gadā uz ordeņa Aizkraukles pils teritoriju. Atgriežoties ar lielu laupījumu, zemgalieši naktī atpūtas laikā tika pārsteigti. Uzbruka Aizkraukles komturis Markvarts ar latgaļu un lībiešu pulku. Zemgaļi cieta sakāvi. Viestarts neapbruņots ar ugunskurā apdegušu pagali stājās preti pašam Markvartam, izsitot tam zobus un savainojot viņu tā, ka komturis vēlāk nomira. Viestarts izglābās, bet pēc šīs kaujas ziņas par viņa tālākajām gaitām vēsture nav saglabājusi.

Zemgales bīskapijas izveidošana nenoritēja, kā iecerēts. 1229. gada 17. janvārī bīskaps Alberts nomira un sākās iekšējās cīņas par varu. 1231. gada 8. aprīlī šo strīdu izšķīra vicelegāts Alnas klostera mūks Balduīns. Par Rīgas bīskapu atzina domkungu Nikolaju no Magdeburgas.

Alnas Balduīns aktīvi iejaucās politiskajos notikumos, slēdza līgumus ar kuršiem un atņēma Rīgas domkapitulam, Zobenbrāļu ordenim un Rīgas rātei zemgaļu ķīlniekus, tā kļūstot par noteicēju Zemgales austrumu daļā. Pret viņu veidojās opozīcija, ko vadīja Rīgas bīskaps Nikolajs. Viņš 1231. gada 9. augustā sadalīja Zemgales austrumu daļas, likvidējot Zemgales bīskapiju *de facto*. Mežotnes teritoriju un daļu Upmales pievienoja Rīgas bīskapijas pārvaldītajām teritorijām. Zemgales teritoriju aiz Mežotnes un Upmales atdeva zobenbrāļu ordenim un Rīgai. Vicelegāts devās uz Romu un panāca, ka 1232. gadā Romas pāvests Gregors IX iesvētīja Alnas Balduīnu par Zemgales bīskapu. Pāvests iecēla viņu par legātu Zemgalei, Kursai, Livonijai, Igaunijai, Somijai, Gotlandei un citām salām.

Pāvests Gregors IX ar īpašiem rakstiem lika bīskapam Nikolajam, ordenim, Rīgas pilsoņiem atdot zemgaļu ķīlniekus un visu Zemgali Alnas Balduīnam. Tā kā cīņa notika arī starp pāvestu un ķeizaru Frīdrihu II, tad 1232. gada septembrī ķeizars paziņoja, ka ņem savā aizsardzībā to Zemgales daļu, kas piešķirta Zobenbrāļu ordenim, bet pāvests 1233. gada 20. aprīlī savā aizsardzībā ņēma Zemgales bīskapiju un Alnas Balduīnu. Mežotne kļuva par Zemgales prāvesta un kapitula mitekli. Cīņu pret Alnas Balduīnu uzsāka Zobenbrāļu ordenis. Pāvests Gregors IX tad atteicās no iesāktā un 1234. gada 9. februārī atcēla Alnas Balduīnu no legāta posteņa, atstājot viņu tikai par Zemgales bīskapu. Zaudējis cīņu, Alnas Balduīns 1235. gadā devās uz Romu un atteicās no bīskapijas. Kas bija nākamie bīskapi, par to vēsture sniedz skopas ziņas. Zemgales bīskapiju likvidēja 1251. gada 3. martā un pievienoja Rīgas bīskapijai.

1236. gada 17. februārī Romas pāvests Gregors IX deva svētību krusta karam, un Zobenbrāļu mestrs Volkvīns jau rudenī organizēja karaspēku karagājienu uz Lietuvu. Lielais karagājiens beidzās 22. septembrī ar pilnīgu sakāvi pie Saules. Zemgaļi apkāva bēgošos krusta karotājus. Zobenbrāļu ordenis bija iznīcināts, un tā atliekas 1237. gada 3. maijā tika iekļautas Vācu jeb Teitoņu ordeņa sastāvā. Izveidojušos Vācu ordeņa zaru, kas bija Livonijā, sāka saukt par Livonijas ordeni. Turpinājās cīņas par Zemgali. Rietumzemgaļi nebija izlauzīši no rokām ieročus. Ķeizars Frīdrihs II 1245. gadā pilnvaroja ordeni iebrukt Kursā un Zemgalē un tur valdīt ar tādām pašām tiesībām, kādas bija pirmiem Vācijā. Šos nodomus izjauca sacelšanās Viduskursā un lietuviešu iebrukumi. Vācu hronisti par zemgaļiem pēc Saules kaujas klusēja līdz 1250. gada notikumiem, kad pavasarī Livonijas ordeņa mestrs Andrejs no Štīrlandes ar stipriem ordeņa bruņinieku, karapulku un iezemiešu spēkiem iebruka Zemgalē. Abas puses cieta lielus zaudējumus. Zemgaļi nosargāja pili, bet bija spiesti lūgt mieru. Miera sarunās zemgaļi apņēmās maksāt nodevas un kristīties. Pils palika zemgaļiem, bet augstākās varas funkcijas

Atskaņu hronikas pirmā lappuse.

Vācu bruņinieku apbruņojums. XII gs. beigas.

nonāca ordeņa mestra iecelto soģu rokās. Visa Zemgale nepakļāvās, un par to 1251. gada 3. martā rakstīja Sabinas bīskaps Vilhelms, Albas bīskaps Pēteris un kardinālpriesteris Jānis. Vēl nepakļautā Zemgale tika sadalīta starp Livonijas ordeni, Rīgas virsbīskapiju un Rīgas domkapitulu. Zemgales bīskapija bija likvidēta, bet zemgaļi turpināja savu cīņu par neatkarību.

1259. gada otrajā pusē zemgaļu augstākie dižciltīgie sanāca uz kopsapulci. Apspriedē tika nolemts paklausīt kāda dižciltīgā, vārdā Šabis, priekšlikumam izraidīt soģus no Zemgales. Soģiem bija jāatstāj Zemgale un jāiet uz Rīgu. Mantu neatņēma, līdz tika sūtīta zemgaļu apsardze. Aizgāja arī ordeņa un bīskapa garīdznieki.

Jau 1260. gada janvāra beigās un februāra sākumā tērvēniekiem vajadzēja ķerties pie ieročiem, jo Livonijas ordeņmestrs Burdhardts ar lielu ordeņa, dāņu, bīskapa, latgaļu, libiešu, igauņu, kuršu karaspēku uzbruka Tērvetei. Karaspēkam sekoja vezumi ar materiāliem pils celšanai. Veselu dienu uzbrucis pilij un nevarējis to ieņemt, mestra karaspēks devās uz Žemaites pusi un uzcēla Dobeš pili. Drīz pēc tam notika slavenā Durbes kauja, kurā 1260. gada 13. jūlijā zemaīši un kurši nogalināja mestru un ap 200 bruņinieku no Vācijas, Dānijas, Zviedrijas. Zemgale ieguva dažus gadus miera.

1264. gadā negaidot Zemgalē iebruka jauns ordeņa karaspēks mestra Konrāda no Mendemas vadībā. Karaspēks postīja ciemus, laupīja, bet, kad iebrucēji atgriezās, zemgaļi tiem uzbruka. Kaujā tika noguldīti divdesmit bruņinieki un seši simti karavīru. Mestrs paspēja aizbēgt. Mazliet vēlāk mestrs Konrāds ieradās pie Lielupes ar lielu karaspēku un materiāliem pils celšanai. Tā tapa Jelgavas pils, ko nosauca par *Mittov* jeb *Mittau*.

1265. gadā zemgaļi sagaidīja ordeņmestra Konrāda karaspēku, kad tas atgriezās no laupīšanas Zemgalē. Ordeņa karaspēks iekļuva amatās, un tikai Jelgavas pils paglāba mestru no bojāejas. 1271. gadā Zemgalei draudēja jauns iebrukums ordeņmestra Oto vadībā, bet to izjauca lietuviešu sirojumi Sāmsalā. Kaujā jūrā uz ledus krita mestrs Oto un piecdesmit divi ordeņa brāļi. Jaunais ordeņmestrs Valters no Nordeckas 1271. gada 27. augustā vienojās ar virsbīskapu Albertu un

Rīgas domkapitulu par Tērvetes pils celšanu. 1271. gada beigās vai 1272. gada sākumā ordeņa karaspēks ieņēma Tērvetes pili. Jauna pils netika celta, bet ieņemtajā pilī novietoja garnizonu, sveda pārtiku. Ap Lieldienām pienāca arī Mežotnes pils kārta. Mežotnieki padevās bez cīņas, pili izlaupīja, gūstekņus aizveda. Uzbrucēji devās tālāk uz Raktis pili, ko pēc sīvas cīņas ieņēma, nodedzināja, iedzīvotājus aizvedot gūstā.

Ordeņmestrs Valters no Nordeckas, virsbīskaps Alberts un Rīgas domkapituls prāvests Jānis ataicināja pie sevis Rīgā zemgaļu pārstāvjus un 1272. gada 6. jūlijā saderēja mieru, nosakot tiem pienākumus un nodevas. Zemgaļiem vajadzēja dot labības nodevas - rudzus un miežus, gaļas nodevas. Līgums noteica arī darba klaušas: divas dienas vasarā un divas - ziemā. Tiem, kam bija zeme, vajadzēja četras dienas dot pajūgu no katra akra zemes. Tiem, kam zemes nebija, bija jānes malka, jāpļauj siens. Zemgaļiem bija jāpiedalās ordeņa karagājienos ar saviem ieročiem un zirgiem, bija jāpalīdz celt ordeņa pilis, jālabo ceļi. Līgums noteica, ka ordeņa, bīskapa, domkapitula soģi, kas darbojas Zemgalē, trīs reizes gadā spriež tiesu saskaņā ar likumiem, kas bija spēkā latgaļu un igauņu zemēs. Miera līgums bija spēkā līdz 1279. gadam, kad zemgaļi sacēlās pret iebrucējiem.

Livonijas ordeņmestrs Ernests 1279. gada februārī iebruka Lietuvā. Atgriežoties to 5. martā pie Aizkraukles panāca lietuvju karaspēks, ko vadīja Traidenis. Kaujā krita mestrs Ernests, karognesējs Jānis Tizenhauzens, soģis Eilards un 71 bruņinieks. Zemgaļi kaujā nepiedalījās un devās mājup. Pavasarī, kad sāka zaļot zāle, sākās sacelšanās. Zemgaļi, kurus vadīja Nameisis, nogalināja Tērvetes pilī esošos ordeņbrāļus, karakalpus. Zemgaļu pusē pārgāja vācu stopnieks Bertolds, kurš apmācīja zemgaļus šaut no stopa. Nameisis sodīja ar nāvi Tērvetes komturu, kas bija viņu aizvainojis, bet dažus bruņiniekus aizsūtīja kā dāvanu Traidenim. Nodedzinātās pilis vietā Tērvetē uzcēla jaunu.

Jaunais ordeņa mestrs Konrāds no Feihtvangeras 1279. gada vasarā ar lielu karaspēku uzbruka Dobeles pilij, bet kāds zemgalis mestru smagi ievainoja. Nameiša uzbrukums ordeņbrāļiem bija nesekmīgs. Drīz jaunā iebrukumā tika no-

Zemes un pils XIII gadsimtā.

postīta Dobeles pilsēta un Nameisis nolēma sarīkot atmaksas karagājienu uz Rīgu. Jelgavas maršals laikus paspēja brīdināt rīdziniekus par briesmām. Karagājiens notika 1279. gada beigās vai nākamā gada sākumā - zeme esot bijusi kaila un Lielupe pārklāta ar ledu. Pārsteiguma uzbrukums neizdevās, tāpēc, sadalījis savu pulku divās daļās, Nameisis atkāpās. Viens no pulkiem devās atpakaļ pa Lielupes ledu. Ordeņa maršals to panāca ap pusdienlaiku. Ledus neizturēja smagumu, un ielūza zemgaliešu zirgi. Karavīri izglābās, bet daļa ordeņa spēku gribēja iegūt zirgus par kara laupījumu. Maršalam, kurš ar pieciem ordeņa bruņiniekiem, karakalpiem, soģiem, ieroču nesējiem sekoja bēgošajiem zemgaļiem, negaidot uzbruka Nameisis ar otru pulku. Nameisis pats nodūra karakalpu soģi, bet pārējie ordeņa vīri tika nokauti vai sagūstīti. Sagūstīto maršalu Gelhardu no Kacenellenbogenas un divus bruņiniekus Nameisis aizsūtīja kā dāvanu Traidenim uz Lietuvu.

1280. gada novembra beigās ordeņa spēki uzbruka Dobeles pilsētai trešoreiz. Otro reizi tika nopostīta Dobeles pilsēta, bet pili ieņemt neizdevās. Pēc septiņiem mēnešiem - 1281. gadā - pienāca tērvetnieku kārta krustot ieročus ar krustnešiem. Tas notika jūlijā, kad labība bija jau nobriedusi. Mestrs Konrāds no Feihtvangeras vērsa pret Tērveti un Nameiša karaspēku 14 000 vīru lielu ordeņa armiju. Cik hronistu dati ļauj spriest, tā bija viena no vislielākajām XIII gadsimta armijām, ko krusta karu vadītāji te savāca, un arī pati lielākā, ko sūtīja pret vienu no iezemiešu pilīm. Armijai sekoja modernas piļu aplenkšanas ierīces. Tērvetes zemgaļi, neraugoties uz savu niecīgo skaitu, izgāja no pils pretī, kad ienaidnieks tuvojās no Jelgavas puses. Pēc īsas sadursmes viņi atkāpās pili, nodedzinot priekšpili. Mestrs lika nopostīt labības laukus. Arī Dobelei uzbruka ordeņa karaspēks, nopostot pilsētu, bet nespējot ieņemt pili. Visi uzbrukumi Tērvetes pilij bija nesekmīgi. Kad aizdedzināja nocietinājuma sienas, zemgaļi piekrita priekšlikumam padoties un slēgt mieru. Ordenim vajadzēja dabūt savā pusē zemgaļu dižciltīgos, bet, kad tas neizdevās, ordeņa brāļi zemgaļu dižciltīgos ielūdza dzīrēs un nodevīgi viņus tur nogalināja. Nameisis ordeņa bruņiniekiem neuzticējās un 1281. gada augustā devās uz Lietuvu un kopā ar lietuviešiem cīnījās pret vācu ordeņbrāļiem Prūsijā. Cīņas Zemgalē atsākās 1286. gadā, kad tērvetnieki sadūrās ar Rīgas virsbīskapu Jāni II un Livonijas ordeņmestru Villekinu. Mestra karaspēks izvēlējās jaunu taktiku un uzcēla pie Tērvetes savu Svētkalna pili. Mēģinājumi kopā ar zemaļiem ieņemt šo pili bija nesekmīgi, tāpēc tērvetnieki nodedzināja savu pili, priekšpili un ar ieročiem rokās aizgāja uz Rakti.

Zemgaļi pārņēma iniciatīvu savās rokās un 1287. gadā gavēņa laikā otrreiz devās uz Rīgu. Ordeņa maršals uzzināja par uzbrukumu un gaidīja zemgaļus. Naktī, kad bruņinieki un karakalpi zaudēja modrību, zemgaļi negaidot uzbruka. No astoņpadsmit bruņiniekiem pieci krita, desmit tika smagi ievainoti, krita daudzi karakalpi. Zemgaļi būtu iebrukuši arī Rīgā, ja būtu pamanījuši, ka vārti ir vaļā. Ordeņa maršals nobijās sekot zemgaļiem Dažas dienas pirms 26. marta zemgaļi atkal devās kara gaitās. Uzbrukums bija vērsti pret Ikšķili. Nodedzinājuši priekšpili, zemgaļi pili ieņemt nespēja. Sagadījās, ka tajā laikā Rīgā bija ieradusies svaigi bruņinieku spēki. Villekins ātri tos saorganizēja, lai dotos pakāļ zemgaļiem. No četrdesmit piecdesmit karotājiem katrs desmitais bija ordeņa bruņinieks. Daudzi no viņiem bija komturi un soģi.

1287. gada 26. martā zemgaļi pamanīja sekotājus un, aizsūtījuši uz Zemgali iegūto kara laupījumu, paši devās pret mestra karaspēkam. Vēstures pētnieki domā, ka kauja notikusi pie Garozes. Kad tā sākās, zemgalieši krustoja ieročus ar Vācu ordeņa lielmestra sūtni Volmāru no Bernhauzenas, nogalinot to kopā ar vairākiem ieroču nesējiem. Tad zemgaļi nolaupīja ordeņa brāļu zirgus. Pēc nezināma zemgaļu karavadoņa plāna ordeņa karaspēks tika ielenkts un sakauts. Krita mestrs Villekins un trīsdesmit trīs ordeņbrāļi. Sešus ordeņbrāļus ievainoja, pārējos saņēma gūstā. Krita arī lielākā

Zemgales bīskapijas domkapitula zīmogs (1237)

Livonijas bīskapa Alberta majestātes zīmogs. (1227)

Pāvests Inocents III (ap 1160 - 1216). Sienas gleznojums Sakko Speko baznīcā Subiako pilsētā. Inocents III proklamēja krustakaru uz Latviju.

daļa ieroču nesēju un karakalpu. Arī zemgaļiem zaudējumi bija lieli, bija kritis viņu karavadonis. Izcīnījuši uzvaru, zemgaļi vienu sagūstīto bruņinieku sadedzināja uz sārta, upurējot dieviem. Otru bruņinieku uzšēdināja uz zirga un nomētāja ar nūjām. Pārējos četrus aizveda gūstā, ļaujot vēlāk ordenim tos izpirkt.

Zemgaļu uzvarai bija liels respekts, un jaunais ordeņmestrs Kuno no Haligensteinas cīņai pret zemgaļiem pielietoja citu taktiku. Sapulcinājis 6000 vīru, viņš to aizsegā aizgādāja uz Svētkalna pili pārtiku, drēbes, ieročus. 1289. gada sākumā atkal bija uzbrukums Dobelei. Pili neieņēma bet pilsētu nodedzināja jau ceturto reizi. Dažas dienas vēlāk krustneši uzbruka Raktei, nodedzinot priekšpili. Pils aizstāvji nolēja pilskalna nogāzes ar ūdeni, un pēc divu dienu nesekmīgiem uzbrukumiem Raktē pili mestra karaspēks ar lielu laupījumu atgriezās Rīgā.

Pēc ordeņa karaspēka aiziešanas zemgaļi kopā ar žemaišiem rīkoja savu karagājienu un, pārgājuši Daugavu, iebruka dziļi virsbīskapa zemē. Mestrs Kuno atsauca karaspēku no Jelgavas un Svētkalna pilīm, lai stātos pretī 7000 vīru lielajam zemgaļu un žemaišu pulkam. Ordenis nolēma savus karotājus sūtīt uz Zemgali, kas bija palikusi bez aizstāvjiem. Sesto reizi uzbruka Dobelei, nodedzinot to piekto reizi. Negaidot Kuno krusta karotāji parādījās pie Sidrabenes, un tās aizstāvji paglābās pili. Priekšpils tika nodedzināta un sagrābts liels laupījums. Zemgaļi atgriezās mājās, kad iebrucēji jau bija aizgājuši. Ordeņa spēki vairs necentās lielās kaujās pieveikt zemgaļus, bet ar sīkiem, biežiem un pēkšņiem uzbrukumiem pamazām un nemīlīgi vājināja zemgaļu dzīvo spēku un, iznīcinot mājlopus, ražu, mantu, centās radīt zemgaļu piliš bada draudus.

Tā Dobelei bieži uzbruka no Svētkalna pils, Jelgavas, Rīgas. Nopostīja labības sējumus, aizdzina gūstā cilvēkus, nokāva mājlopus. Dobeles aizstāvi pameta mājas, daļa aizgāja uz Rakti, daļa - uz Lietuvu. Pēc laika arī Rakte bija jāpamet, un zemgaļi aizgāja uz Sidrabeni vai Lietuvu. Pils tika nodedzināta. 1289. un 1290. gadā kārtā pienāca arī Sidrabenes pilij. Krustnešu iebrukumu rezultātā Sidrabenes iemītnieki sadalījās divās daļās. Sidrabenes dizciltīgie nolēma padoties ordenim, bet pārējie aizgāja uz Lietuvu. Kad Sidrabenes pils-kunga atsūtītie sūtņi nonāca Jelgavā, ordeņa bruņinieki nenotīcēja, ka padošanās ir taisnība. Paturējuši sūtņus par ķīlniekiem, Jelgavas komturis ar Rīgas bruņiniekiem devās uz Sidrabeni. Pārlicinājušies par padošanos, ordeņa karavīri pili nodedzināja, bet pašus dizciltīgos aizveda uz Jelgavu gūstā.

Romas pāvests Klements V pārmeta ordenim, ka tas aizdzina vairāk nekā 100000 zemgaļu no dzimenes uz pagānu zemi. Šo skaitli gan citi tā laika liecinieki neapstiprina. Ticams, ka Zemgale bija izpostīta, bet tās rietumos un dienvidos bija ļoti samazināties iedzīvotāju skaits, zemgaļiem aizējot uz Lietuvu. Tie zemgaļi, kas palika savā zemē, turpināja cīņu pret ordeni. Par kaujām ziņu nav, bet 1299. gada vidū viņi sūtņi ieradās Rīgā pie virsbīskapa Jāņa II, kur tie žēlojās par ordeņa bruņinieku rīcību un lūdza pasargāt no vardarbības. Abi zemgāliešu sūtņi kopā ar Sāmsalas kapelānu Indriķi Langvernānu 1299. gadā aizbrauca uz Romu pie pāvesta Bonifācija VIII, lai sūdzētos par Vācu ordeņa nelikumībām Livonijā un arī Zemgalē. Pāvests lika izmeklēt sūdzību, bet viņa simpātijas pret Vācu ordeni un Rīgas virsbīskapa Jāņa II nāve 1300. gadā nedeva rezultātus zemgaļiem. Pēc Bonifācija VIII nāves jaunais pāvests 1311. gadā lika uzsākt Rīgā sūdzību izskatīšanu. 1312. gadā no februāra līdz jūlijam Rīgā pratināja lieciniekus no Livonijas ordeņa, bet zemgaļu pārstāvjus uz pratināšanu nesauca. Zemgaļu stāvoklis neuzlabojās. Ir ziņas, ka 1321. gadā viņi atkal ķērušies pie ieročiem. Domājams, ka sakarā ar šo sacelšanos ordenis bija spiests uzcelt Mežotnes pili.

Tā beidzās seno zemgaļu brīvības cīņas pret Zobenbrāļu, vēlāk Livonijas ordeni, Rīgas virsbīskapiju, Rīgas domkapitulu.

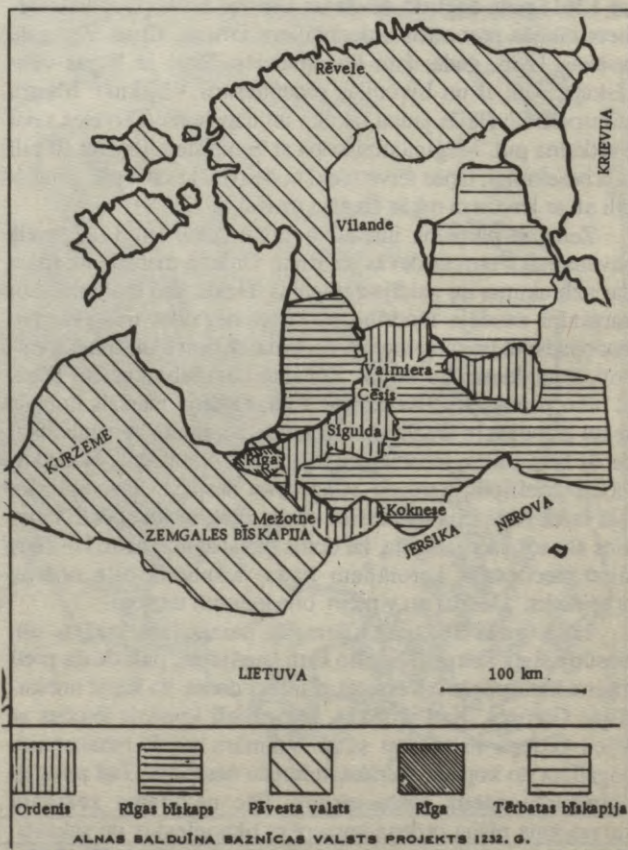
Jaunzemju depozijs - arābu dirhemi un Vācijas sudraba dināri. (X - XI gs.)

Zobenbrāļu ordeņa zīmogs. (1221 - 1232)

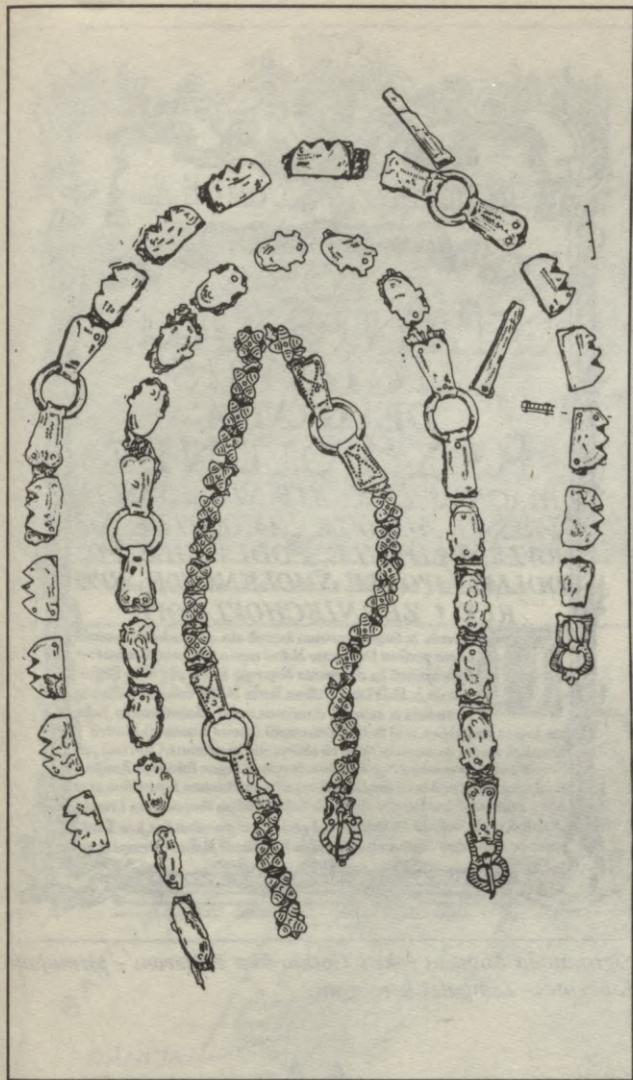

Zemgales bīskapa Alnas Balduīna majestātes zīmogs. (1234)

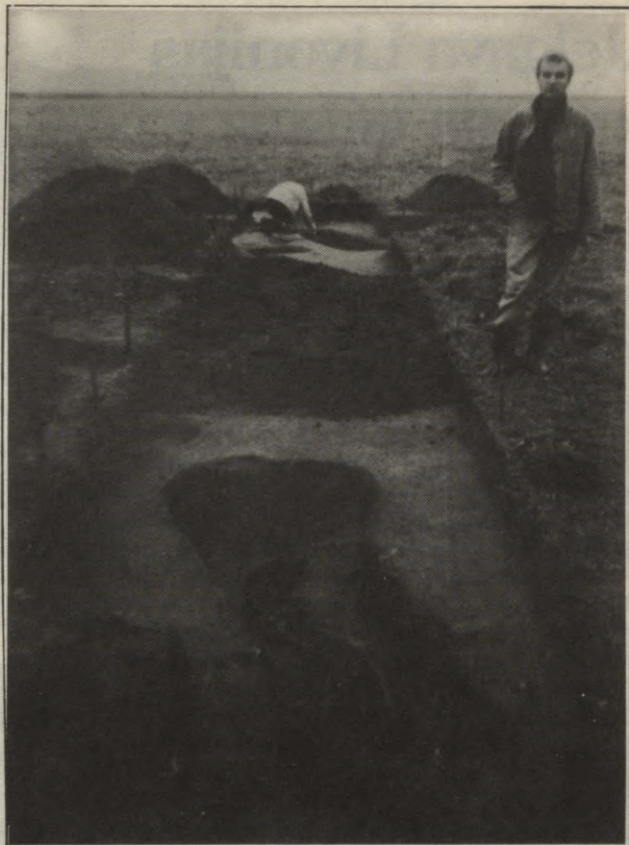

ALNAS BALDUĪNA BAZNĪCAS VALSTS PROJEKTS 1232. G.

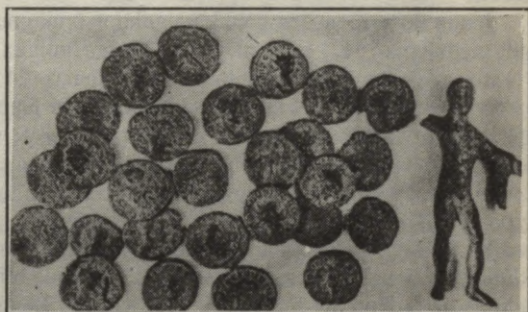
Alnas Balduīna baznīcas valsts projekts. 1232.g.

Tērvetes pilskalna depoziņa jostas.

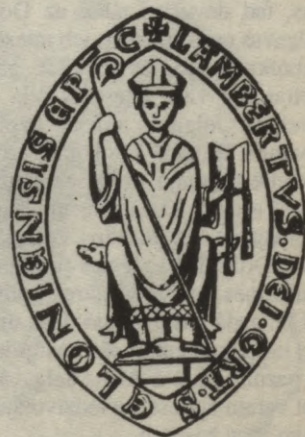
Izrakumi seno zemgaļu kapulaukā Jaunsvirlaukā.

Dandāles depoziņš - romiešu bronzu statuete un nauda.

Miniatiūra rāda, kāds bija bruņojums vāciešiem, kas iebruka Latvijā.

Sēlijas bīskapa Lamberta majestātes zīmogs. (1225)

Jelgava Livonijas ordeņa laikos

Hronika par Jelgavas pils celšanu vēsta tā: "Viņš (Livonijas ordeņa mestrs Konrāds fon Manderns) lika celt Lielupē četras jūdzes uz augšu pret zemgaļiem pili, par ko zemgaļi nebija priecīgi. Šo pili nosauca "Mitove"... Pils tika uzcelta Lielupes kreisajā krastā. Par salu šī krasta mala pārveidojās vēlāk, kad no Platonas upes līdz Driksai tika izrakts kanāls. No 1328. līdz 1340. gadam 1264. gadā uzsāktā pils celšana tika pabeigta. Pils bija uzbūvēta pa lielākai daļai no laukakmeņiem, četrstūra veidā. Apmēros maza - 30 metrus plata un 35 metrus gara - divstāvu mūra ēka ar trīsstāvu torņiem. Šī pils ar pārbūvēm un piebūvēm pastāvēja līdz 1739. gadam, kad hercogs J. E. Bīrons lika to noārdīt. Vecā pils atradās tagadējās pils pagalma vidū, un tajā pastāvīgi dzīvoja Livonijas ordeņa landmaršāls. Pēc zemgaļu pēdējās pils - Sidrabenes - nodedzināšanas uz Lietuvu aizgājušie zemgaļi kopā ar leišiem bieži siroja Zemgalē un nepagājā garām arī Jelgavas pilij. Par 1345. gadā notikušo stāsta Vartberga hronika: "Kamerordeņa mestrs ar karaspēku bija Sāmsalā, lietuvju ķēniņš (Aļģirds), savācis lielu karaspēku, gāja caur ordeņa zemi. Kāda Tāles nodevības dēļ viņš ieņēma vispirms Tērveti un izpostīja pili ar uguni līdz pamatiem, te nonāvēja astoņus brāļus ar viņu cilvēkiem, neskaitot vienkāršo tautu. Tālāk ķēniņš nonāca līdz Mītavas pilij un to iekaroja kopā ar priekšpilsētu, bet, tā kā pils bija no mūra, tad nevarēja to izpostīt. Viņš aizveda līdzī garīdzniekus kopā ar astoņiem brāļiem un 600 cilvēkiem no tautas."

Jaunu lietuvju un zemgaļu karapulku uzbrukumu Mītavas pils piedzīvoja 1361. gadā, par ko Vartberga hronika raksta tā: "1361. gadā dienā pēc apustuļa Mateusa dienas (24. februārī) lietuvji pēkšņi ieņēma Lielvārdes baznīcu un ar laupījumu un gūstekņiem atgriezās atpakaļ." Tajā pašā laikā, sadalījuši karaspēku, viņi bija arī pie Mītavas. Par to lasāms arī kādā ordeņa tiesas aktā, ka Mītavas un Mežotnes pilsis ir leišu izpostītas (1366. gadā) un to savešanai kārtībā vajag 2000 mārkus. Mītavas pils tika atjaunota, jo tā izturēja jaunu iebrukumu pēc 10 gadiem. Šis uzbrukums 1376. gadā bija lietuvju atbilde uz ordeņa mestra iepriekšējo sirojumu Lietuvā. Vartburgas hronika liecina, ka: "...viņi (lietuvji) dižkunigaiša Keistuta vadībā ar karaspēku ieradās pie Mītavas pils, nodedzinājuši priekšpilsētu, nolaupijuši ganībās esošos zirgus un citus lopus, tad devušies tālāk uz Dobeli". Šie iebrukumi kavēja Jelgavas priekšpilsētas jeb miesta vai paltes attīstību. Lietuvju uzbrukumi apīmās pēc 1386. gada, kad Lietuva apvienojās ar Poliju. Tad viņu intereses bija vairāk vērstas krievu zemju virzienā. Jelgavas miesta uzplaukumu centās sekmēt pils komturi. Tā kādā 1285. gadā izdotā rakstā teikts, ka komturs garantē tirgotāju drošu ceļu uz Mītavu, apņemas atbildzināt visus ordeņa karaspēka un laupītāju nodarītos zaudējumus. Domājams, ka pilsētiņa veidojās pie pils, bet vēlāk arī otrā pusē Driksai. Kurzemes tiesību vēsturnieks Čiģenhorns savā Kurzemes tiesību vēstures grāmatā apgalvo, ka Jelgavai jau 1435. gadā pašai ir savi tiesu un pilsētas iekārtas nosacījumi, bet tas dokumentāri nav apstiprinājies. Ap 1522. gadu ir minēta baznīcas pastāvēšana Jelgavā. Kad tā uzcelta, nav zināms, bet varam spriest, ka iedzīvotāju skaits ir bijis pietiekams, lai celtu savu baznīcu.

XVI gadsimta otrā pusē saistās ar Livonijas kara notikumiem (1558 - 1582), kad sabrūk Livonijas valstiņas, arī ordeņa valsts. Tāpēc 1561. gada 28. novembrī pēdējais Livonijas ordeņmestrs Gothards Ketlers noslēdz ar Polijas un Lietuvas karali Sigismundu Augustu padošanās līgumu. Par to viņš saņem uz lēņa tiesībām daļu no agrākajām ordeņa zemēm Kurzēmē un Zemgalē, hercoga titulu sev un saviem pēcnācējiem. Sākumā hercogs bija arī Vidzemes pārvaldītājs un dzīvoja

Sigismunda Augusta raksts Gothardam Ketleram - pirmajam Kurzemes - Zemgales hercogam.

Svētās Māras karogs (1431) Livonijā ar Dievmātes un Svētā Morica tēliem.

Rīgas pili. Kad 1566. gadā Vidzemes pārvaldišanu viņam atņēma, hercogs par savu rezidenci izvēlējās Jelgavu. 1568. gadā pēc pils remonta viņš ar galmu pārcēlās uz Jelgavu. Līdz ar hercoga galma apmešanos Jelgavas pili pilsētiņā ielūda amatnieki, tirgotāji, kas apkalpoja pils iemītniekus. Tolaik Jelgavas nami sarindojās gar divām ielām, pašu pilsētiņu apņēma mežs. Namnieku skaits miestā nebija lielāks par 80 - 90. Hercoga galmā 1576. gadā bija 113 personas, no tām 42 - latvieši. Kurzemes un Zemgales hercogistes pirmais hercogs Gothards Ketlers piešķīra Jelgavai pilsētas tiesības un ģerboni - kronēta brieža galva uz sarkana fona.

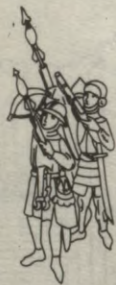
Tērvetes zemgaļu pilskalns un Svētkalna pilsdrupas XIX gs.

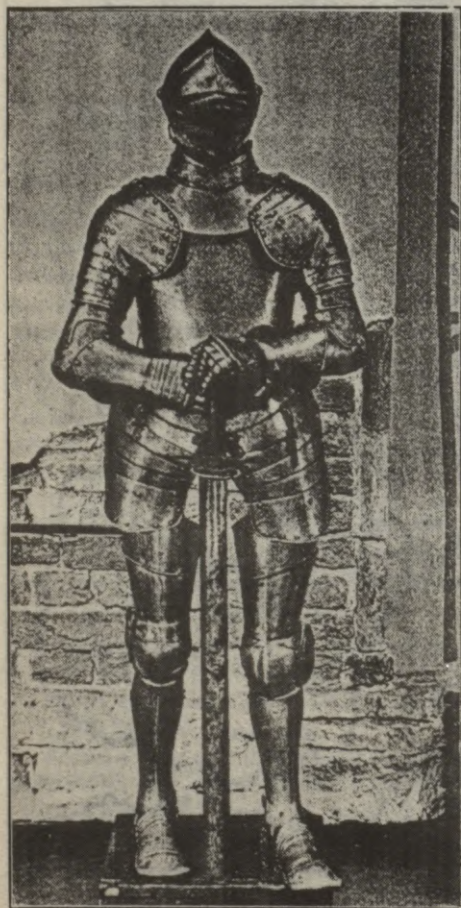
Livonijas sadalīšana Livonijas kara laikā.

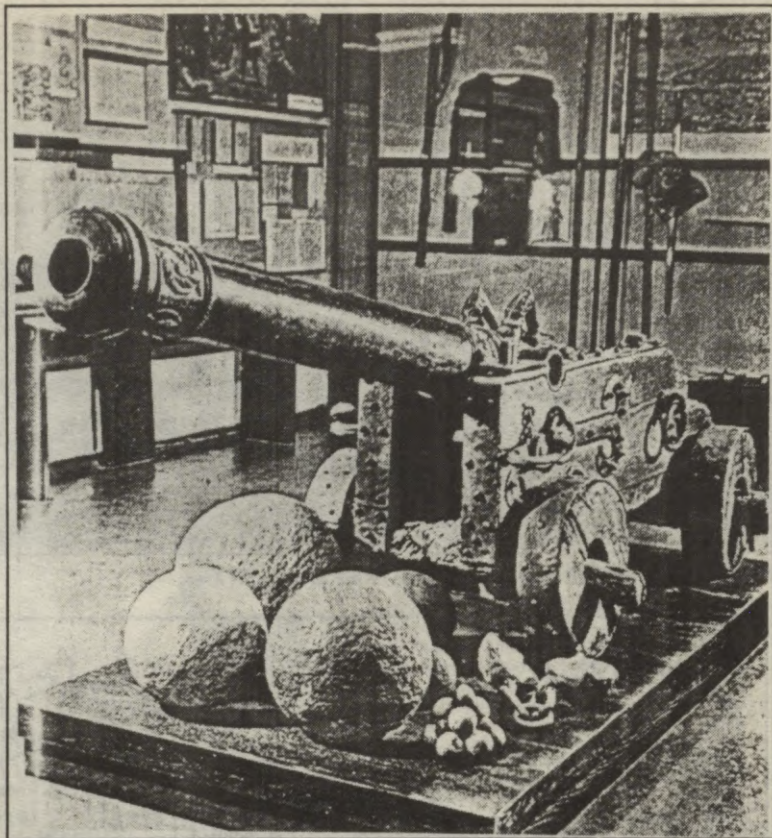
Krievu sirotājs Latvijā Livonijas kara laikā.

*Strēlnieks
ar stopu. XV gs.*

Bruņutērps XVI gs.

Bronzas lielgabals, 1566.gads.

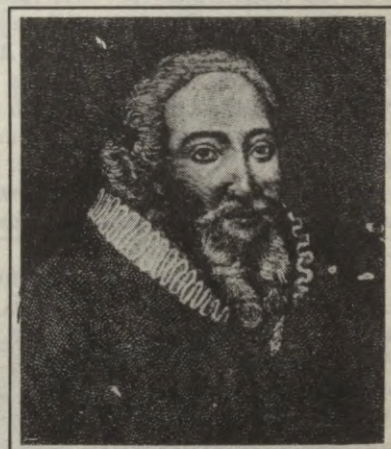
Viduslaiku kapa piemineklis Kalnaanšu kapos.

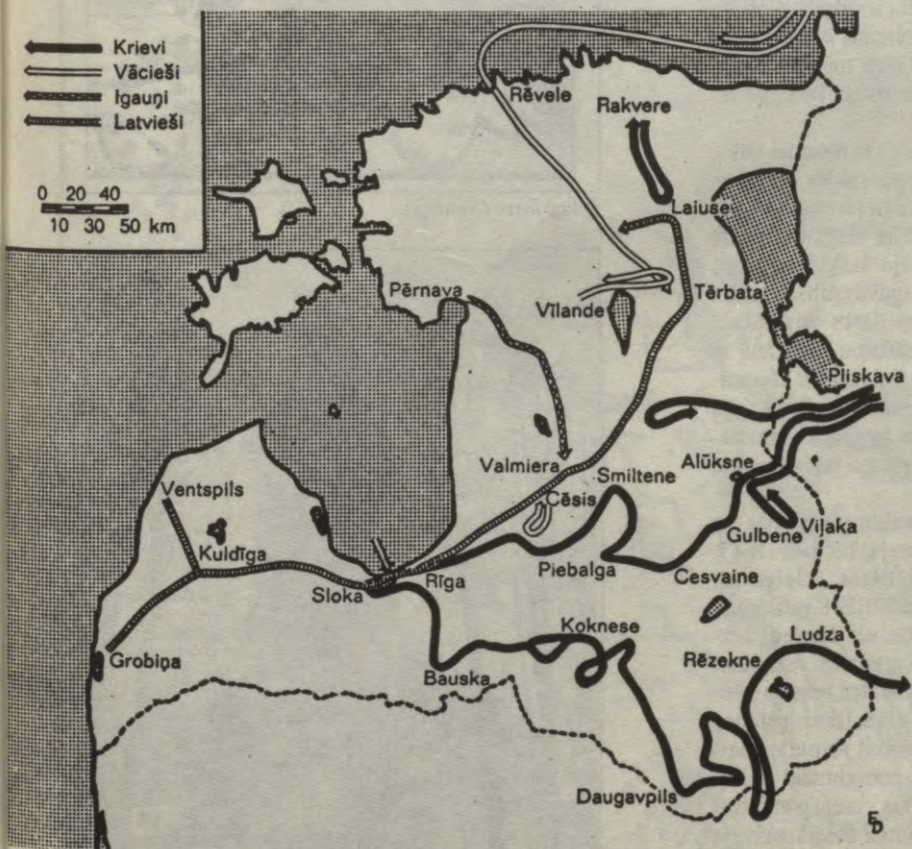
Livonija XVI gadsimtā.

Vītauta Dižā (1350 - 1430) zīmogs.

Kettlers - pēdējais Livonijas ordeņmeistrs un pirmais Kurzemes un Zemgales hercogs.

Karagājiens 1559.gadā Livonijas kara laikā. Pēc E.Dunsdorfa.

Hercogiene Anna - Gotharda Kettlera sieva.

Vidzemes postītājs krievu cars Ivans Barģais izpostīja arī Slokas apkārtni.

Kurzemes un Zemgales hercogiste

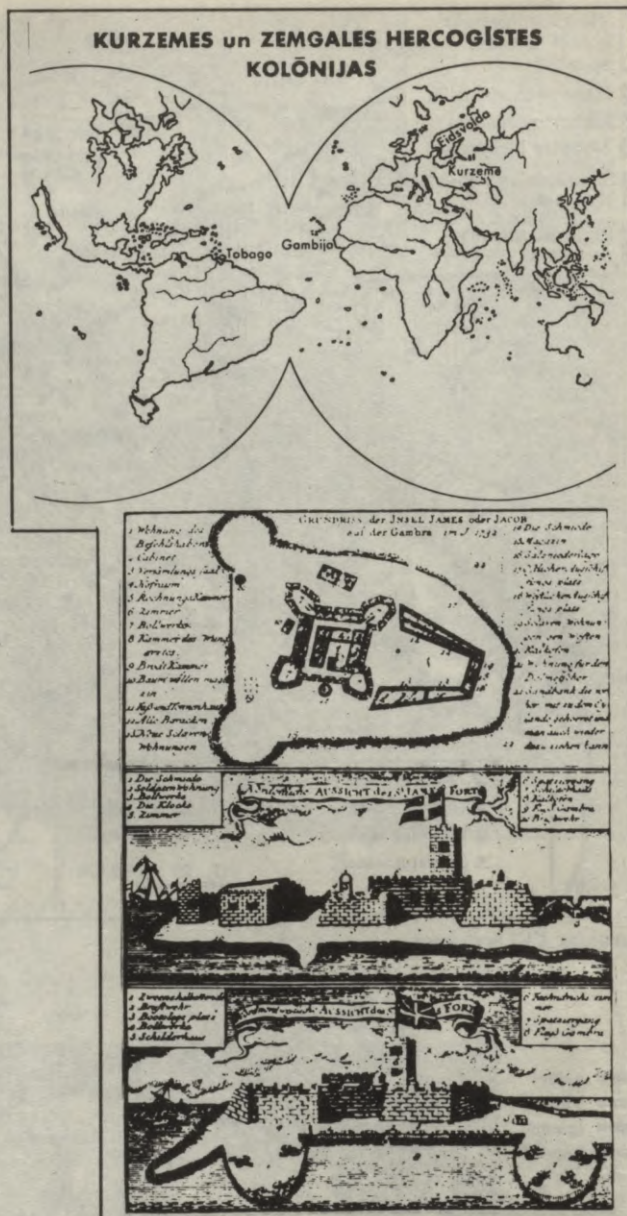
Reformācija un Livonijas karš sagrāva Livonijas valstiņas un Livonijas ordeni. Livonijas karā ar Krieviju ordenis cieta vienu neveiksmi pēc otras. 1559. gadā Livonijas ordeni virsroku guva Polijas piekritēju partija ar toreizējo mestra palīgu - koadjктору Gothardu Ketleru priekšgalā. 1559. gada 31. augustā tika noslēgts līgums ar Polijas karali un Lietuvas lielkņazu Sigismundu II Augustu par ordeņvalsts pāriešanu karaļa aizsardzībā jeb protektorātā. Gothards Ketlers par ordeņmestru kļuva tā paša gada 17. septembrī, bet pēc sakāves Ērģemes kaujā tika nolemts padoties Polijas karaļa virskundzībai. 1561. gada 28. novembrī Viļņā starp Livonijas ordeņa mestru Gothardu Ketleru un Sigismundu II Augustu tika noslēgts padošanās līgums, saskaņā ar kuru Kurzemi un Zemgali piešķīra kā mantojamu lēni pēdējam ordeņmestram un pirmajam hercogam Gothardam Ketleram. Padošanās akta izpilde notika 1562. gada 5. martā Rīgā, kad mestrs un ordeņa vadītāji atteicās no saviem amatiem, bet Livonijas ordenis tika sekularizēts. Bija dzimšanas diena jaunai valstij - *Ducatus Curlandiae et Semigalliae*.

No sākuma Gothards Ketlers saņēma hercogisti kā lēni no Lietuvas lielkņaza, bet pēc 1569. gada, kad Lietuva un Polija apvienojās, hercogam bija jāatzīst arī Polijas augstākā vara. Pēc līguma noteikumiem hercogistē varu mantoja Ketleru vīriņu kārtas pēcnācēji. Hercogam kā vasalim bija jāpiedalās Polijas karaļa rīkotajos karagājienos ar 300 jātniekiem. Hercogistes izlūpošana notika Polijas saeimā, kur visiem hercogiem bija jādot uzticības zvērests, pēc kura sekoja investitūra jeb ievadīšana hercoga varā. Hercogs saņēma no karaļa investitūras diplomu.

Hercoga varu ierobežoja Polijas virskundzība un vietējās muižniecības privilēģijas. Visiem brīvajiem pavalstniekiem bija jāzvēr hercogam uzticība. Hercogs iecēla ierēdņus, piešķīra pilsētām tiesības un privilēģijas, izdeva policijas noteikumus, apstiprināja amatu nulļus. Likumus, kas skāra muižnieku intereses, vajadzēja akceptēt landtāgos. Muižnieki hercoga lēmumus varēja pārsūdzēt Polijas karalim.

Hercogistes pārvalde izveidojās vairāku gadu desmitu laikā, līdz 1617. gadā Valdības formula noteica pārvaldes un tiesas sistēmu. Vislielākā nozīme bija Augstākajai hercoga padomei. Valdības padomnieki parasti bija vietējie augstdzimušie muižnieki. Bez to ziņas hercogs nevarēja izšķirt nevienu svarīgu politisku jautājumu. Tie dzīvoja Jelgavas pilī, saņemot pilnu uzturu no valsts. Tiešais pārvaldes darbs augstākajā līmenī tika vadīts ar hercoga kameras palīdzību. Saskaņā ar Valdības formulu hercoga kamera ieguva finansu un kontrol-iestādes raksturu. Kamera izmaksāja ierēdņiem algas, uzskaitīja ienākumus un izdevumus, veica revīzijas hercoga saimniecībā. Kanceleja sastāvēja no viena mācīta galma padomnieka, diviem sekretāriem un trim rakstvežiem.

Līdz 1617. gadam vietējā zemes pārvalde saglabājās no ordeņa laikiem. Jelgava agrāk bija komtureja, bet pēc 1617. gada hercogisti sadalīja 4 virspilskungu tiesās - Jelgavas, Sēlpils, Tukuma, Kuldīgas, kas savukārt iedalījās 8 pilskungu iecirkņos. Ranga ziņā virspilskungi atradās aiz četriem hercoga padomniekiem, un tos iecēla no Kurzemes dižciltīgo vidus. Pilskungi nodrošināja kārtību apkaimē, tos reizēm sūtīja ar diplomātiska rakstura misijām. Augstākā tiesu instance bija galma tiesa, kurā pēc 1617. gada Valdības formulas hercogs bija priekšsēdētājs, bet seši hercoga padomnieki - tiesneši. Atsevišķos gadījumos tiesas spriedumus varēja pārsūdzēt Polijas karaliskajā relāciju tiesā. Virspilskunga tiesa sastāvēja no virspilskunga un diviem juridiski izglītotiem piesēdētājiem jeb asesoriem. Pilskungi tiesāja muižu ļaudis, zemniekus, arī brīvos ļaudis no privātmuižām.

Jēkabforts Gambijā.

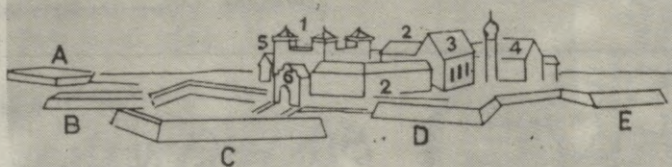
Lielvircavas baznīca. (1590 - 1595)

Feldmaršals
Roberts Duglass,
zviedru karavadonis.

Anglijas karalis
Džeimss I, Kurzemes
hercoga Jēkaba krusttēvs. Al. Brown, 1897.

Vecā Jelgavas pils, skats
no dienvidrietumiem
(J. Kr. Broces kopija
no 17. gs. otrās puses
zīmējuma.

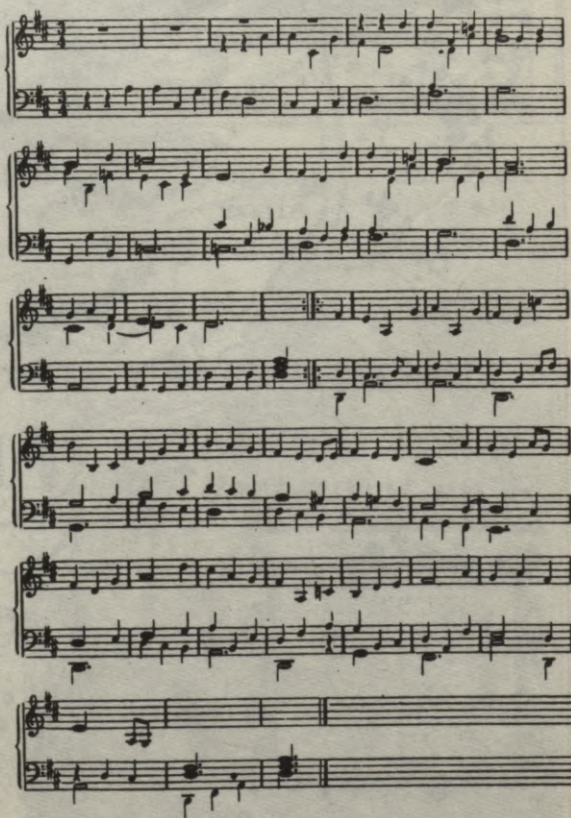
- A — dāņu bastions,
- B — Čarņeckā bastions,
- C — tilta «galvas»,
- D — Paula bastions,
- E — virsbastions;
- 1 — konventa ēka,
- 2 — korpusi, celti 16. gs.
60.—70. gados,
- 3 — baznīca, celta 16. gs.
beigās, 4 — kapeņu
baznīca, celta 1583. gadā,
- 5 — saimniecības ēkas,
- 6 — tilta vārti.

KURZEMES HERCOGĪSTES
PULKA KAROGS

Dejas mūzika
klavicimbalām
no 1645. gada.

Courante (für Cimbalo).
Ch. Michel 1645.

Dejas mūzika klavicimbalām no 1645. gada

Zemgalē latviešu karavīri kara sākumā atbalstīja poļus, bet, karam kļūstot aizvien nežēlīgākam, poļi sāka aplaupīt latviešu zemniekus, un tad latviešu karavīri nostājās pret viņiem.

Mācītājs Engelke raksta: "Kad Kurzemes [īstenībā Zemgales] zemnieki redzēja, ka poļi tos aplaupā un nogalina, viņi sapulcējās līdz 4000 vīru lielā skaitā tā un nocietinājās hercogistē dziļā mežā ap pusjūdzi no lielceļa. No šīs nometnes viņi nodarīja lielus zaudējumus karaspēkam, kas devās pa lielceļu. Daudz karēivju nosita un aplaupīja. Reizēm desmit vai divdesmit zemnieku uzbruka simt poļiem."

Par poļu - zviedru karu 1600. - 1629. gadā.

Kurzemes un Zemgales hercogistes ģerbo-
nis pēc Edgara Andersona.

Kurzemes hercogistes lielais zīmogs.

Kurzemes un Zemgales hercogi.

Friedrich 1587—1642.	Gotthard Kettler 1562—87.	Wilhelm 1587—1618.
Friedrich Kasimir 1682—98.	Jakob 1642—82.	Friedrich Wilhelm
1698—1711.
Ernst Johann Biron
1737—40 u. 1763—69.	Ferdinand 1711—37.	Peter Biron 1769—95.
Moritz von Sachsen 1726—27. Karl, Prinz von Sachsen 1758—63.		

Polijas karalis un Lietuvas lielkungs.

Zalomons
Hennigs,
hercoga
Gotharda
Kellera
padomnieks un
Kurzemes ev.lut.
baziņas
organizators.

Modes XVI gs. beigās un XVII gadsimtenī.

Menuet.

2. Viola.

Musical score for the second violin part of a Minuet. The score is written on ten systems of three staves each (treble, alto, and bass clefs). The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 3/4. The music consists of a series of rhythmic patterns and chords. A small instruction "[Ohne Okt.]" is present in the first system.

Jelgavas galma mūzikas direktora Fišera skaņdarbs.

Privātmuižās savus dzimtļaudis tiesāja pats muižnieks, bet par tiesnešiem mēdza pieaicināt arī zemnieku pārstāvjus - pagasta ziņnešus jeb šķilteus, pagasta vecāko un novada paražu zinātājus.

Tā kā Kurzemes hercogi piederēja pie Lutera ticības, tad luterāņi bija noteicošā konfesija hercogistē. Tās augstākā pārvaldes tiesu iestāde bija konsistorija, kuras izveidošanu noteica 1570. gada baznīcas likumi. Tika nozīmēts superintendents un baznīcu vizitori. 1636. gadā landtāgs nolēma iecelt superintendentam 6 prāvestus - Sēlpilī, Bauskā, Dobelē, Kuldīgā, Grobiņā, Kandavā. Kā laicīgās varas pārstāvji konsistorijā ietilpa hercoga padomnieki. Konsistorijas prezidents bija kanclers, garīgais vidutājs - superintendents. Konsistorijas tiesas sēdes notika divreiz gadā Jelgavā, un tajās vajadzības gadījumā piedalījās arī hercogs. Sēžu starplaikos lietas kārtoja īpašs baznīcas notārs. Konsistorijas tiesa izskatīja visas lietas, kas saistītas ar garīdzniekiem, laulībām, burvestībām utt., un tās spriedumi nebija pārsūdzami.

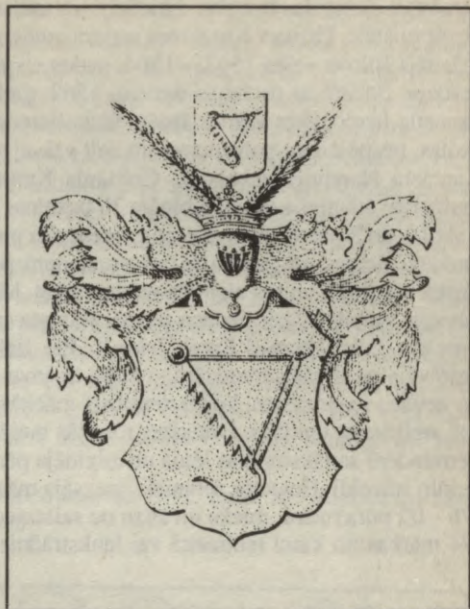
Muižniecība līdz 1617. gadam izveidojās kā noslēgta kasta, kur muižnieka tiesības nebaudīja jebkurš muižas īpašnieks neatkarīgi no savas cilmes. Valdības formulas pieņemšana noteica arī to, kas pieder pie īstenās bruņniecības un bauda visas muižnieku privilēģijas. Muižnieku tiesību jautājumus izskatīja 1620. gadā dibinātā bruņniecības tiesa. 1634. gada jūlijā tika sastādīts īpašs dižciltīgo muižnieku saraksts - matrikula. Nematrikulētie muižnieki nedrīkstēja darboties landtāgos un ieņemt atbildīgus amatus, iegūt privātpašumā muižas, kas piederējušas dižciltīgajiem, kā arī piedalīties bruņinieku turnīros, kuri līdz 1660. gadam tika rīkoti visai bieži. Muižnieku kārtas varu sargāja landtāgi, kas kopā ar hercogu izlēma svarīgākos ekonomiskos un politiskos jautājumus. Pirmo reizi tas sanāca Rīgā 1567. gadā, vēlāk - dažādās Kurzemes pilsētās, bet pēc 1617. gada, kad Jelgava kļuva par hercogistes galveno pilsētu, landāgam bija jāsanāk tur reizi divos gados. XVII gadsimtā eksistēja arī noteikta landtāga sasaukšanas kārtība. Hercogiste bija sadalīta 21 draudzē, vēlāk - 27. Katrai draudzei landtāgā bija viena balss, un draudzes muižnieki ievēlēja uz to savus deputātus. Landtāgā ievēlētie pārstāvji noteiktajā dienā sapulcējās Jelgavā uz svinīgu dievkalpojumu Sv. Trīsvienības baznīcā, pēc tam ievēlēja landtāga priekšsēdētāju un devās uz norādītajām sēžu telpām, parasti hercoga pili. Tur priekšsēdētājs atklāja landtāgu un pārbaudīja pārstāvju pilnvaras. Hercoga norādītajā laikā visi devās uz galmu, kur hercogs viņus pieņēma, stāvēdams pie troņa. Landtāga vārdā hercogu uzrunāja tā priekšsēdētājs, bet atbildes runu teica kanclers vai kāds cits virspadomnieks. Pēc tam deputāti sa sveicinājās ar valdnieku, skūpstot viņam roku. Ceremonija noslēdzās ar mielastu. Landtāga lēmumus uzskatīja par pieņemtiem, ja par tiem nobalsoja vairākums deputātu, un tiem bija likuma spēks.

Hercogs Gothards Ketlers

Gothards Ketlers jeb, kā viņš pats parakstījās "Geddert", dzimis 1517. gadā Vācijā. Divdesmit gadus vecs viņš ieradās Livonijā, kur sasniedza augstākos amatus Livonijas ordeņa pārvaldē. 1559. gadā tika ievēlēts par pēdējo ordeņmestru, bet jau 1561. gadā kļuva par pirmo Kurzemes un Zemgales hercogu. 1566. gadā viņš apprecējās ar Meklenburgas hercoga māsu Annu, no kuras viņam piedzima 7 bērni. Trīs dēli nomira mazgadīgi, dēli Frīdrihs un Vilhelms mantoja valsti, bet abas meitas tika izprecinātas Biržu un Tašinas hercogiem. Līdz 1582. gadam viņš piedalījās poļu pusē cīņās pret zviedriem un krieviem. Pat Ivans Bargais kādu laiku atzina Kurzemes un Zemgales hercogistes neitralitāti.

Visvairāk pirmais hercogs ir kļuvis pazīstams kā Kur-

*Ketleru
dzimtas
ģerbonis.*

*Dekoratīvs vapenis
ar Kurzemes un
Zemgales simboliku.*

*Jelgavas ģerbonis hercoga
Gotharda Ketlera laikā.*

*Hercogs
Vilhelms.*

zemes un Zemgales baznīcu dibinātājs un muižnieku stāvokļa nostiprinātājs. Pirmais Kurzemes superintendents un Jelgavas mācītājs Bīlovs veica 1563. - 1564. gados vispārēju baznīcas revīziju. Sakarā ar revīzijas datiem, 1567. gada 28. februārī sasaucis hercogistes zemes īpašniekus, hercogs lika dibināt skolas, nespējnieku patversmes un celt vai atjaunot baznīcas. Kanclera Henninga atbalstīts, Gothards Ketlers panāca, ka muižnieki atjaunoja vai nodibināja 70 baznīcas (Zemgalē 27), 8 skolas un 8 patversmes. Hercogs piederēja pie evaņģēliskās luterāņu ticības un prasīja to arī no saviem pavalstniekiem. Trūka mācītāju, un tos aicināja no ārzemēm. Mācītāji neprata latviešu valodu, tāpēc iznāca pirmā grāmata latviešu valodā luterāņu mācītājiem "Encihidrion". Pie lielām baznīcām pastāvēja pa divām draudzēm - katra ar savu mācītāju vācu un nevācu vajadzībām, lauku draudzes mācītāji apkalpoja visus, nešķirojot tautības. Draudzes robežās muižnieki sastādīja pērminderu sanākumi, kas lēma un atbildēja par draudzes materiālo stāvokli. Hercoga zemnieki maksāja mācītājam uzturu: 1/6 - 1/2 pūra rudzu, miežu un auzu no saimniecības un 1/12 - 1/4 mārkas no katra rentnieka vai laukstrādnieka. Muižnieki

maksāja pa trim mārķām par katrām 10 - 20 saimniecībām vai par 40 strādniekiem. Katrai baznīcai piešķīra 2 - 4 zemnieku saimniecības un nodevas skolas un nespējnieku uzturēšanai.

Baznīcas ietekme uz latviešiem bija nenozīmīga. Pagānu paražas un tradīcijas zemnieki piekopa pilnīgi atklāti. Nenokārtoto draudžu dzīvi raksturo tas, ka mācītāji un pērminderi nezināja savu zemnieku vārdus, un vairums no tiem piedzima, apprecējās un nomira bez baznīcas svētības. Tauta dzīvoja savu noslēgtu dzīvi un neinteresējās par viņai svešo kultūru, ko kopa pilsētās un pilīs.

Pēc baznīcas lietu kārtošanas hercogs ar sevišķu likumu 1570. gada 28. jūnijā piešķīra muižniecībai īpašas tiesības, tā sauktās Gotharda privilēģijas. Gothardam izcēlās liela sadursme ar bijušo Dobeles komturu Tīsu fon der Reki, kurš 14 gadus ar ieročiem rokās pretojās hercogam un uzskatīja sevi par tiešu Polijas karaļa vasali. Konflikts beidzās tad, kad Dobeles Reķis komturejas vietā saņēma Jaunpils novadu.

Gothards Ketlers nomira 1587. gada 17. maijā un tika apglabāts Jelgavā paša izbūvētajās pils baznīcas kapenēs. Hercogistes pārvaldīšanu viņš novēlēja abiem dēliem kopīgi.

Hercogiste Frīdriha un Vilhelma valdīšanas laikā

Vilhelms, kurš dzimis 1574. gada 20. jūlijā, pēc tēva nāves bija vēl nepilngadīgs, tāpēc līdz viņa pilngadībai valdīja 1569. gada 25. novembrī dzimušais vecākais brālis. 1589. gadā abi hercogi Varšavā saņēma kopīgu investitūras diplomu, kas paredzēja, ka viņiem ir kopīgs galms, valdība un likumdošana, bet atsevišķas saimnieciskās lietas viņiem paredzētājās muižās. Frīdriham pienācās Zemgale, Vilhelmam - Kurzeme. Nesaskaņu dēļ 1596. gadā, Vilhelmam kļūstot pilngadīgam, abi brāļi Tērvetē Kalnamuižā noslēdza līgumu, ar kuru hercogisti sadalīja divās daļās. Katram bija savs galms, tiesa, ekonomiskā kamera utt. Abi brāļi raksturā bija ļoti atšķirīgi, un tas ietekmēja Kurzemes un Zemgales hercogistes nākotni. Enerģiskais, nenosvērtais, ātrsirdīgais hercogs Vilhelms ar savu darbību izraisīja muižnieku neapmierinātību, jo tika ierobežotas viņu tiesības. Konflikta kulminācija bija 1615. gada notikumi Jelgavā, kad landtāga laikā pēc Vilhelma rīkojuma aresta brīdī nošāva muižnieku opozīcijas vadoņus brāļus Gothardu un Magnusu Noldes. No Polijas ieradusies speciālā komisija atzina Vilhelmu par vainīgu slepkavībās, un viņam tika atņemtas hercoga tiesības. Vilhelms bija 1609. gadā precējies ar Prūsijas hercoga meitu Sofiju. Pēc hercoga tiesību atņemšanas ģimene aizbrauca uz Pomerāniju, kur Vilhelms 1640. gada 17. aprīlī mira. Viņš ir apglabāts Jelgavā.

Hercogs Frīdrihs, kurš 1600. gadā apprecēja Pomerānijas hercoga meitu Elizabeti Magdalēnu, bija poļu piekritējs un atbalstīja tos cīņā pret zviedriem. Viņš palīdzēja 1605. gadā pie Salaspils ar savu pulku poļiem sakaut zviedrus, jo poļu-zviedru karš (1600 - 1629) bija skāris arī Zemgali. Šī kara laikā Zemgali postīja gan zviedri, gan arī poļi, uzliesmoja mēris, plosījās bads. Zemgales mācītājs F. Engelke rakstīja: "...zemnieki redzēja, ka poļi tos aplaupa un nogalina, viņi sapulcējās līdz 4000 vīru lielā skaitā un nocietinājās hercogistē dziļi mežā ap pusjūdži no lielceļa. No šīs nometnes viņi nodarīja lielus zaudējumus karaspēkam, kas devās pa lielceļu. Daudz kareivju nosita un aplaupīja. Reizēm desmit vai divdesmit zemnieku uzbruka simt poļiem."

Šajā karā smagi cieta Jelgavas pilsēta. Bodekera hronikā par bada postu Zemgalē lasāms: "Tāpat atgadījās, ka arī ap Jelgavu un citur Kurzemē ēda suņus, kaķus, žurkas, sprāgušus zirgus, lai cilvēki glābtu sevi no bada. Atgadījās pat cilvēkēša-

Hercogs
Frīdrihs.

Dīvciltīgo 1615. gada opozīcijas vadoņi brāļi Gothards un Magnuss Noldes.

nas gadījumi."

1607. gada 16. un 17. augustā Jelgavu piemeklēja liels ugunsgrēks, nodega daudzi nami līdz pat tīrgus laukumam, to starpā arī aptieka. Namus ātri atjaunoja, jo cēla no koka ar salmu un lubu jumtiem.

1621. gadā, atjaunojoties kara darbībai, zviedri Gustava Ādolda vadībā pēc Rīgas ieņemšanas oktobrī iekaroja arī Jelgavu. Hercogs Frīdrihs bija aizbēdzis pie poļiem, atstājot pili 400 labi bruņotus karavīrus komandanta Šrēdera vadībā. Viņi bez cīņas padevās, paceļot balto karogu. Zviedri pie Jelgavas ieradās laivās un galerās. Neraugoties uz nepretošanos, zviedri iebruka pilsētā laupot un slepkavojot. Otrā rītā sākās pilsētas dedzināšana. Zviedri pili nostiprināja un atstāja garnizonu. 1622. gadā Jelgavu ieņēma lietuviešu karaspēks. Pils aizstāvji pretojās un tikai pēc pieciem mēnešiem, bada spiesti, padevās. Drīz atkal bija klāt Gustavs Ādolfs, un atkal norisinājās cīņas

par pili. Pilsētu zviedri ieņēma, bet pili - ne. Tika noslēgts pamiens.

1623. gadā Jelgavā plosījās kāda sērga, bet gadu vēlāk - ilgi un posta pilni plūdi.

1625. gadā pie Jelgavas atkal bija zviedru armija, kas - pretēji solījumiem - pilsētu izlaupīja un nodedzināja. Arī pils tika ieņemta. Tā paša gada 14. oktobrī atkal liels karaspēks postīja pilsētu. Kaut arī 1629. gadā zviedri ar poļiem slēdza mieru, zviedri Jelgavu atgriezta hercoga pārvaldīšanā tikai 1635. gadā. Kara postu raksturo kāda sena hronika: "Zeme bija izpostīta. Zemnieki sabēguši mežos. Lopi no muižām bija aizdzīti. Jelgavas apkārtnē astoņu jūdžu attālumā līdzinājās nīksnesim."

Hercoga Frīdriha valdīšanas laikā sevišķi nostiprinājās muižnieku vara un tās privilēģijas. Poļu komisija ar Kulmas bīskapu J. Kučborski priekšgalā 1617. gadā izstrādāja Kurzemes un Zemgales hercogistes satversmi - t.s. Valdības formulu un likumu krājumu - Kurzemes statūtus. Šo satversmi, kuru izsludināja 1617. gada 18. martā, uzskata par vienu no

senākajām konstitūcijām Eiropā. Tā sastāvēja no 52 pantiem un noteica hercogistes valstisko iekārtu, valsts varas orgānu un amatpersonu funkcijas un kompetenci, kā arī administratīvo iedalījumu. Katoliņi ieguva vienādas tiesības ar luterāņiem. Neviens likums nevarēja būt pretrunā ar Valdības formulu, un hercogam bija jāzvēr, ka viņš valdīs saskaņā ar šo satversmi.

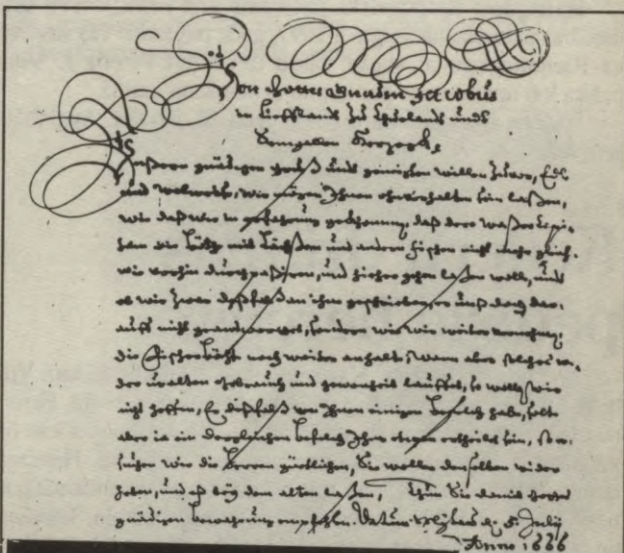
Hercogam Frīdriham bērnu nebija, bet viņš vēlējās, lai par hercoga pēcteci būtu brāļa Vilhelma dēls Jēkabs. Bija jāpanāk, lai atjauno viņam mantošanas tiesības. 1632. gada 13. jūlijā, pateicoties Ketlera radniekam Kārlim Radzivilam, Polija atzina Jēkaba tiesības mantot Kurzemes un Zemgales troni. Kad 1638. gadā pretenzijas uz hercoga troni izvirzīja Polijas karaļa Vladislava IV brālis Johans Kazimirs, Frīdrihs formāli atteicās no valdīšanas par labu Jēkabam. Jēkaba poļu valdība atzina oficiāli 1639. gada 18. februārī Viļņā, kad viņš bija parakstījis solījumu uzcelt katoļu baznīcas Kuldīgā un Jelgavā.

Hercogs Frīdrihs nomira 1642. gada 16. augustā un tika apglabāts Jelgavā.

Hercogs Jēkabs

Dzimis 1610. gada 28. oktobrī, agri zaudējis māti, dzīvojis bērnībā Jelgavā, Karalaučos, Berlīnē. Izglītību ieguvis Leipcigā, Rostokā. Daudz ceļojis pa Eiropu, apmeklējis Vāciju, Franciju, Itāliju, Angliju un Holandi. 1645. gadā salaulājies ar Brandenburgas kūrfirsta māsu Luīzu Šarloti. Ievērojamākais hercogs no Ketleru dzimtas. Karojis poļu pusē Krievijā pie Smoļenskas 1633. - 1634. gadā. No 1638. gada sācis valdīt Kurzemes un Zemgales hercogistē, veicot lielas saimnieciskas un politiskas lietas. Cīņa par politisku un saimniecisku neatkarību bija viņa darbības pamats. Ražošanas attīstība un tirdzniecība veicināja ienākumus valsts kasē, kuģu būve, manufaktūru veidošana, koloniju iegāde - tas viss raksturo hercoga plašo darbību. Ekonomiskais uzplaukums nebija ilgstošs, jo, neskatoties uz hercoga Jēkaba pūlītiem panākt valsts neitralitātes atzīšanu, kārtējais poļu un zviedru karš skāra arī Kurzemi un Zemgali. 1655. - 1660. gada poļu-zviedru kara laikā 1658. gada oktobrī Zviedrijas karalis Kārlis X uzdeva jaunajam Vidzemes ģenerālgubernatoram R. Duglasam sagūstīt hercogu. 1658. gada 9. oktobrī notika uzbrukums Jelgavas pilij un hercogs ar visu ģimeni tika aizvests gūstā uz Rīgu, vēlāk uz Ivanogorodu. Kaut arī ap pilsētu bija uzcelti nocietinājuma vaļņi, zviedri ieņēma un izlaupīja arī Jelgavu. 1659. gada 23. jūlijā Jelgavu ieņēma liels no leišiem, poļiem un latviešiem sastāvošs karaspēks. Zviedri noturējās pili līdz 1660. gada 10. janvārim, kad tos padzina poļi. 1660. gadā atgriezās no gūstā arī hercogs, bet apmetās uz dzīvi Grobiņā, jo Jelgavas pili uzturējās poļu garnizons. Hercogs Jēkabs atsāka savu aktīvo saimniecisko darbību, bet pilnībā atjaunot agrāko darbības plašo vērienu neizdevās. Lielākie sasniegumi hercoga valdīšanas laikā bija sekmīga saimnieciskā darbība, tirdzniecība, koloniju iegūšana Gambijā, Tobago, daudzu manufaktūru atvēršana. Ap 1660. gadu Jelgavā darbu sāka pirmā grāmatu spiestuve Mihaēla Karnla vadībā. 1648. gadā ap pili tika izbūvēti bastioni, vaļņi, arī ap Jelgavu uzcēla nocietinājumus. Jelgavā no 1675. līdz 1780. gadam kala naudu - solidus, šiliņus, dālderus, guldeņus, florenus, dukātus u.c. Tika izrakts pilsētas dzeramā ūdens kanāls, uzmērīta pilsēta. XVII gadsimta 70. gados Jelgavā bija jau ap 5000 iedzīvotāju.

1677. gadā hercogu Jēkaba ķēra ķermeņa labās puses trieka. 1678. - 1679. gadā Kurzemē atkal ielauzās zviedru karaspēks, arī poļu armija. Hercogs bija smagi slim ar elpošanas sistēmas traucējumiem, zobu iekaisumu. Nepareizas ārstēšanas dēļ tika meklēti vainīgie un par valdnieka noburšanu sodīts un sadedzināts Bauskā uz sārta Magnus Luhts. Hercogs Jēkabs mira 1681. gada 31. decembrī, atstājis septiņus bēmus. Vecākā meita Luīze Elizabete apprecējās 1670. gadā

retromont

špē
māc
1636

Jēkaba
vēstule.

Hercogs
Jēkabs.

ar Hesenes-Hamburgas landtāgu Frīdrihu II. Meita Šarlote Sofija 1682. gadā iestājās Herfordas klosterī Vestfālē un vēlāk bija klostera abate. Meita Marija Amālija 1673. gadā apprecējās ar Hesenes-Kaseles landtāgu Kārli, un viņu vecākais dēls Kārlis 1720. gadā kļuva par Zviedrijas karali. Dēls Kārlis Jēkabs miris Berlīnē kā virsnieks Nīderlandes dienestā. Dēls Aleksandrs bija virsnieks Brandenburgas dienestā un krita cīņā ar turkiem pie Vīnes. Dēls Ferdinands bija precējies ar Saksijas-Weisenfelsas princesi Johannu Magdalēnu. Vecākais dēls Frīdrihs Kazimirs mantoja Kurzemes-Zemgales hercogistes troni.

Hercogs Frīdrihs Kazimirs

Frīdrihs Kazimirs dzimis 1650. gada 6. jūlijā. No 1668. gada studējis Berlīnē un Parīzē. 1672. gadā ar Kurzemē vervētu pulku dienējis Nīderlandē. 1675. gadā precējies ar Nasavas-Zīgenas princesi Sofiju Amāliju. Pēc viņas nāves 1691. gadā apprecēja Brandenburgas kūrfirsta Frīdriha II māsu Elizabeti Sofiju.

Kļuvis par hercogu 1682. gadā, Frīdrihs Kazimirs bija spiests mūžīgi būt naudas grūtībās. Oranžērijas, franču kapelas, itāļu operas ierīkošana, sugas zirgu un medību vanagu turēšana, 231 vīra liela parādes pulka turēšana prasīja lielus līdzekļus. Kā Polijas karaļa vasalis hercogs bija spiests ar naudu un karaspēku atbalstīt poļus karā pret turkiem 1684., 1685., 1687. gadā. Saasinājās cīņa ar muižniecību, kura sūdzējās par pārkāpumiem tiesvedībā, monētu vērtību krišanos u.c.

Ievērojams starptautisks notikums bija lielās krievu sūtniecības uzturēšanās Jelgavā 1697. gada pavasarī. Tās sastāvā uz Rietumeiropu ar svešu vārdu devās arī Pēteris I. Viņš palika ļoti apmierināts par laipno uzņemšanu galmā.

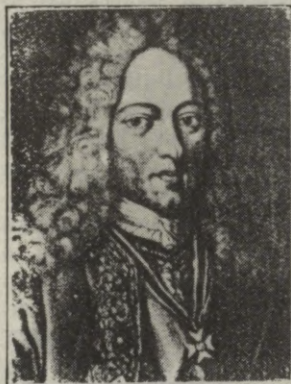
Frīdrihs Kazimirs mira 1698. gada 22. janvārī. Apglabāts Jelgavā.

Ketleru dzimtas pēdējie hercogi

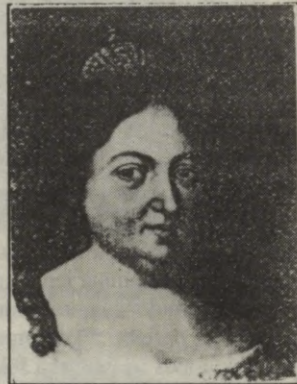
Kad nomira Frīdrihs Kazimirs, viņa dēlam Frīdriham Vilhelmam bija nepilni seši gadi. Mirušā hercoga brālis Ferdinands bija ģenerālis poļu armijā un panāca, ka Polijas karalis Augusts II Stiprais apstiprināja viņu par aizbildni. Hercoga atraitne Elizabete Sofija arī bija ar aizbildnes un audzinātājas tiesībām. Šajā laikā Zemgalē brīvi darbojās katoļu, luterāņu un reformātu draudzes. Aktīvi Jelgavā un tās apkārtnē darbojās jezuiti. Drīz atkal pār Zemgali nāca kara posts. 1699. gadā ar Ferdinanda atļauju hercogistē ziemoja sakšu pulki, kuri 1700. gadā uzbruka Rīgai. Uzbrucēju rindās pret zviedriem cīnījās arī Ferdinands ar saviem pulkiem. Zviedru karalis Kārlis XII pie Rīgas Spilves plāvās sakāva sakšu-krievu-kurzemieku armiju, un Ferdinands aizbēga kaujas laikā uz Jelgavu, pēc tam caur Karalaučiem uz Dancigu. No turienes viņš vairs nekad neatgriezās, tomēr no pretenzijām uz valdnieka godu nekad neatteicās. Zviedri 23. jūlijā ieņēma Jelgavu un okupēja hercogisti. Kārlis XII plānoja pievienot hercogisti Zviedrijai, nozīmēja savu gubernatoru. Krievi Pētera I vadībā pēc grāfa Šeremetjeva sakāves Mūrmuižas kaujā 1705. gada 16. jūlijā jau augustā ielenca Jelgavu, un 4. septembrī zviedru garnizons kapitulēja. Par godu šai uzvarai Pēteris I lika izkalt piemīņas medaļu. Zviedri izlaupīja Kurzemi un Zemgali, aizveda hercogistes arhīvu, bibliotēku. Hercoga bibliotēku krievi pēc Rīgas ieņemšanas uzskatīja par kara trofeju un aizveda uz Pēterpili, kur tā kļuva par jaundibinātās Krievijas Zinātņu akadēmijas bibliotēkas aizsākumu. Pārmaiņus zviedri un krievi līdz 1710. gadam pārstaigāja Kurzemi un Zemgali. Prūsijas karaļa Frīdriha I prasības pievienot Prūsijai hercogisti cars noraidīja un, ieradies 1709. gada novembrī Jelgavā, apspriedās ar hercoga virspadomniekiem. Frīdrihs Vilhelms, kurš bija dzimis 1692. gada 19. jūlijā, kopš 1701. gada septembra bija atstājis hercogisti un uzturējās Berlīnē. Izglītību viņš guva Erlangenas bruņinieku akadēmijā. Pēc cara ierosinājuma hercoga padome izsludināja 17 gadus veco Frīdrihu Vilhelmu par pilngadīgu. 1710. gada 13. maijā hercogs ieradās Liepājā, bet jau 22. aprīlī uz Pēterpili bija devusies delegācija, lai vienotos

Hercogs Frīdrihs Kazimirs.

Hercogs Frīdrihs Vilhelms.

*Anna, Krievijas cariene,
hercoga Frīdriha Vilhelma
laulātā draudzene.*

Hercogs Ferdinands.

par laulību noteikumiem. Pats Frīdrihs Vilhelms rakstīja Pēterim I pateicības vēstules par izrādīto labvēlību, kurās lūdza izvest no hercogistes krievu karaspēku, kas 1706. gadā bija saspridzinājis Jelgavas nocietinājumu vaļņus. Frīdrihs Vilhelms Liepājā nodibināja Atzinības ordeni - "*Ordre de la reconnaissance*". Laulību līgumu parakstīja 1710. gada 21. jūlijā, un tika nolemts cara pusbrāļa meitai Annai Ivanovnai dot pūrā 200 tūkstošus rubļu. 1710. gada 11. oktobrī Pēterpilī notika laulību ceremonija pēc pareizticīgo rituāla. Trīs dienas vēlāk laulību svētīja arī luterāņu mācītājs. Pēc divu mēnešu kāzu svinībām, ceļā uz Jelgavu, 40 verstis no Pēterpils 1711. gada 21. janvārī Frīdrihs Vilhelms pēkšņi nomira. Lepnais sēru gājiens caur Rīgu devās uz Jelgavu, un jaunā hercoga vietā ieradās viņa atraitne. Tāds bija Pētera I rīkojums: lai stiprinātu Krievijas ietekmi hercogistē, Annai Ivanovnai bija jādzīvo Jelgavā. Hercogistē uzturējās krievu karaspēks un par hercogienes galma pārzini tika iecelts Pēteris Mihailovičs Bezstuževs-Rjumins.

Dancīgā dzīvojošais Ferdinands pasludināja sevi par hercogu. Sākās strīdi ar muižniecību, kuru rezultātā 1729. gadā Ferdinanda ļaudis nogalināja Jelgavā Abavas muižas īpašnieku K. fon Firksu. Tikai 1732. gadā Polijas karalis nodeva hercogisti Ferdinandam, kurš bija apprecējies 75 gadu vecumā ar

Saksijas-Weisenfelsas princesi Johannu Magdalēnu. Bērnu viņiem nebija, un ļoti aktuāls kļuva jautājums par hercogistes troņa mantinieku. Līdz 1713. gadam patiesie rīkotāji hercogistē bija krievi, bet līdz 1716. gadam - sakšu karaspēks. No visām pusēm pēc 1717. gada lasījās pretendenti uz hercoga troni. Galvenā Krievijas prasība šiem pretendentiem bija precības ar atraitni hercogieni Annu Ivanovnu. Viens no sparīgākajiem, bet vieglprātīgākajiem pretendentiem bija Polijas karaļa Augusta II Stiprā ārulaības dēls Sakšu Morics. 1726. gada jūlijā landtāgs viņu ievēlēja par Ferdinanda pēcteci. Polijas seims neatzina šo ievēlēšanu. Ferdinands par savu pēcteci pasludināja māsasdēlu Hesenes-Kaseles landgrāfu Georgu. Krievu augstmanis Aleksandrs Menšikovs arī pretendēja uz hercoga vietu un 1727. gadā ar militāru spēku piespieda Sakšu Moricu atstāt Kurzemi. Landtāgs 1727. gadā atsaucā Morica kandidatūru, bet arī Menšikovs neguva panākumus. Anna Ivanovna 1730. gadā atstāja Jelgavu, jo kļuva par Krievijas patvaldnieci. Viņa deklarēja, ka nepieļaus Kurzemes-Zemgales hercogistes iekļaušanu Polijas sastāvā, un panāca Polijas karaļa Augusta III lēmumu, ka hercogistē pēc Ferdinanda nāves, Ketleru dinastijai beidzoties, muižnieki varēs izvēlēties jaunu hercogu paši. Šis brīdis pienāca drīz, jo 1737. gada 4. maijā hercogs Ferdinands nomira.

Ernsts Johans Bīrons

Ernsts Johans Bīrons dzimis 1690. gada 23. novembrī nabadzīgā Kalnciema muižas īpašnieka ģimenē. Studējis tieslietas Karalaučos. Mācības kādas divkaujas dēļ nepabeidzis, viņš 1710. gadā iestājās hercoga Frīdriha Vilhelma dienestā, bet pēc tam Annas Ivanovnas dienestā par sekretāru. 1723. gadā viņš apprecēja hercogienes Annas Ivanovnas galma dāmu Benignu Gotlībi fon Trottu-Treidenu. 1725. gadā Krievijas cariene Katrīna I iecēla Bīronu par Krievijas galma kambarkungu un hercogienes Annas Ivanovnas galma pārzini. Pēc kāpšanas tronī 1730. gadā jaunā patvaldniece izgādāja viņam no Vīnes galma valsts grāfa titulu un Krievijas galma virskambarkunga amatu. Bīrons kļuva par faktisko noteicēju arī Pēterpilī. 1730. gadā viņš izkaroja, ka Kurzemes muižniecība uzņēma viņu dižciltības matrikulā. Uzsācis cīņu par hercogistes tronī, Bīrons panāca, ka muižniecība viņu 1737. gada 22. jūnijā ievēlēja par jauno hercogu. 1739. gadā no Varšavas pienāca arī investitūras diploms. Jau 1735. gadā bija uzsākta Rundāles pils būve, bet 1737. gada novembrī tika saspridzināta vecā Jelgavas pils, lai tās vietā celtu Krievijas galma arhitekta Frančesko Bartolomeo Rastrelli projektēto baroka pili. Arhitekts Jelgavā ieradās 1738. gada aprīlī. Johans Ernsts Bīrons dzīvoja Pēterpilī un baudīja carienes labvēlību, saņemot kā dāvanas Kroņa Vircavu, Vecplatonī, Jaunplatonī, Jēkabmuižu. Muižniecība atbalsēja hercogu, jo tas bija bagāts, ar lielu ietekmi un iespējām izgādāt izdevīgus amatus Krievijas armijā un valsts dienestā. Pēc Annas Ivanovnas nāves 1740. gada 28. oktobrī Bīrons bija nozīmēts par pavaldoni līdz troņmantnieka Ivana Antonoviča pilngadībai. Bet jau 20. novembrī notika galma apvērsums un hercogu arestēja. 1741. gadā piespriesto nāves sodu aizvietoja ar mūža ieslodzījumu izsūtījumā. Darbi pie Jelgavas pils būves apstājās. Oficiāli Bīrons no hercoga troņa netika atstādināts, hercogisti pārvaldīja krievu valdības iecelts revidents, kurš pārvaldīja hercoga muižas un balstīja savu varu uz krievu armijas durkļiem. Uz hercoga troni pieteicās vairāki pretendenti, Polijas seims gribēja hercogisti iekļaut Polijas valstī. 1758. gadā Krievija ar Poliju vienojās par Kurzemes un Zemgales hercoga kandidātūtu. Tas bija Polijas karaļa Augusta II dēls Kārlis. 1759. gadā viņš ieradās Jelgavā un apmetās pilsētā uz dzīvi, lai uzsāktu savu neveiksmīgo un īso valdīšanas laiku. 1762. gadā jaunais

Ernsts Johans Bīrons.

Krievijas ķeizars Pētris III neatbalstīja hercogu Kārli. Viņš atsaucā no trimdas Bīronu, atdeva tam hercoga titulu. Cariene Katrīna II 1762. gada augustā Pēterpilī atzina Bīrona tiesības uz hercoga troni un atļāva atgriezties Jelgavā. 1763. gada 22. janvārī, krievu karaspēka pavadiēs, Ernsts Johans Bīrons atgriezās Jelgavā, piespiežot Kārli aprīlī aizbraukt no valsts. Drīz atsākās darbi Rundālē un Jelgavas pilī, kurus atkal vadīja Rastrelli kopā ar jauno dāņu arhitektu Severinu Jensenu. Hercogam līdz mūža beigām bija nesaskaņas ar muižniecību, Kārļa piekritējiem. 1769. gadā viņš nodeva varu savam dēlam Pēterim. Muižnieki ar bailēm, ka troni varētu mantot ķeizarienes Katrīnas II milulis kņazs Potjomkins, izlīga ar hercogu. 1772. gada 8. decembrī hercogs ar savu ģimeni iegāja nepabeigtajā pilī uz dzīvi un pēc 20 dienām - 1772. gada 28. decembrī - Ernsts Bīrons nomira. Pils tā arī nekad netika pabeigta. Kā angļu ceļotājs Reksels rakstīja: "Tās plāns ir pārāk krāšņš un karalisks tik mazas valstiņas valdniekam."

Pēteris Bīrons

Dzimis 1724. gada 15. novembrī. Sekojis tēvam līdz trimdā. Ieguvis labu izglītību, bijis pazīstams ar vācu apgaismības idejām. Kurzemes un Zemgales hercogs no 1769. gada. Cīņā ar muižniekiem bija spiests 1776. gadā parakstīt izlīgšanas aktu, kas ierobežoja hercoga tiesības uzpirkt muižas un neļāva īstenot jaunās 1774. gadā izstrādātās satversmes noteikumus. Hercogs sāka iepirkt muižas ārzemēs - Prūsijā (Sagānas hercogisti,) Holandē un Itālijā. 1775. gadā viņš Jelgavā nodibināja augstskolu "Academia Petrina", kurai piešķīra daudz tiesību un brīvības.

Hercogs Pēteris bija precējies trīs reizes un tikai laulībā ar Annu Doroteju fon Mēdemu piedzima bērni. Viens no muižnieku opozīcijas vadītājiem Hovens kļuva par hercoga lietu kārtotāju. Hovens bija Krievijas interešu atbalstītājs hercogistē. 1783. gadā pēc robežlīguma ar Krieviju hercogiste zaudēja vairākus apgabalus, arī Rīgas jūrmalu un Sloku.

Lielās Franču revolūcijas ietekmēti, Jelgavas namnieki noslēdza sabiedrību - ūniju, kurai pievienojās akadēmijas mācību spēki, pieprasot līdzdalību hercogistes lietās. Hercoga atbalsts ūnijai nepatika muižniekiem. Hovens atklāti aģitēja par hercogistes pievienošanu Krievijai. 1792. gada 13. decembrī notikušais dzimavnieku dumpis, tā apspiešana ar hercoga gvardes palīdzību noveda pie ūnijas aizliegšanas 1793. gadā. Polijā un Lietuvā notiekošā sacelšanās T. Kostjuško vadībā skāra arī hercogistes pierobežu. Pēc T. Kostjuško sagūstīšanas un sacelšanās apspiešanas tika dalīta Polija un Lietuva. Krievijas robeža tika pārcelta līdz Palangai.

Kurzemes un Zemgales hercogistes muižnieki jau savā 1794. gada landtāgā lūdza Krieviju uzņemties protektora lomu. Sarunas vainagojās ar to, ka 1795. gada 17. martā landtāgs pieņēma deklarāciju par pakļaušanos Krievijai. Hercoga protesti neko nedeva, un 1795. gada 28. martā viņš Pēterpili parakstīja savu atteikšanos no troņa. Ar 1795. gada 27. maiju hercogiste vairs nepastāvēja, bet hercogs saņēma kā atlīdzību 2 miljonus rubļu un ikgadēju pensiju. Pārcēlies uz dzīvi Sagānā, viņš nomira 1800. gada 13. janvārī.

1785. gadā P. Bīrons kā privātpersona apceļoja Eiropu. Boloņā viņš apmeklēja Zinātņu institūtu un pāvesta Klementija XI vārdā nosaukto glezniecības akadēmiju. Tur P. Bīrons tika ievēlēts par akadēmijas goda locekli. Pateicībā par to hercogs dāvināja naudu ar noteikumu, ka to izmantos labāko mākslinieku apbalvošanai.

Tā Itālijā radās Kurzemes konkursi un Kurzemes prēmijas. No 1787. gada līdz 1878. gadam uzvarētājam piešķīra zelta medaļu, bet pēc tam naudas prēmiju. Pēdējo reizi konkurss notika 1946. gadā.

Pēterim Bīronam bija četras meitas. Katrīna Frederiha Vilhelmīne, Sagānas hercogiene, precējās trīs reizes - 1800. gadā ar Roanas princi Armandu Ludvīgu, 1805. gadā ar kņazu Vasiliju Trubeckoju, 1818. gadā ar Sālenburgas-Vitcenburgas grāfu Kārli Rūdolfu. Meita Marija Luīze Paulīne 1800. gadā apprecējās ar Franci Humani Oto Hoencollernu. Katrīna Johanna 1801. gadā apprecējās ar Aserencas hercogu Franci Pignatelli de Belmanto. Johanna Doroteja Beninga, vēlākā Sagānas hercogiene, bija precējusies ar Dino hercogu Aleksandru Edmundu Taleirānu-Perigoru.

Pētera Bīrona brālis Kārlis Ernsts (1728 - 1801) bija precējies ar grāfieni Apoloniju Poniņsku, un viņu vecākais dēls Gustavs Kaliksts 1804. gadā ieguva titulu "Prinz Biron von Kurland", kuru līdz mūsu dienām manto viņa pēcteči viriešu līnijā.

Pēc 1795. gada 27. maija Kurzemes un Zemgales hercogiste bija kļuvusi par Krievijas impērijas nomali - Kurzemes guberņu, bet Jelgava - par guberņas pilsētu ar gubernatora pili. Par pirmo jaunās guberņas pārvaldnieku kļuva gubernators Pēteris fon der Pālēns.

Bīronu dzimtas vapenis.

Pēteris Bīrons bērnībā.

Pateicības ordenis L'Ordre de la Reconnaissance

Kādā muižnieka autobiogrāfijā ir minēts, ka 1698. gadā hercoga Frīdriha Kazimira atraitne Elizabete Sofija sava mirušā vīra piemiņai nodibinājusi ordeni, kuru izdalījusi sava mirušā vīra tuvākajiem līdzgaitniekiem.

Livonijas laikos ordenis bija īpaša zīme, ko uzšūva vai piesprauda bruņinieku ordeņa locekļi vai brāļi. Hercoga laikos ordenis norādīja, ka tā nēsātājs ir piederīgs kādai militārai vai civilai brālībai. Civilos ordeņus iedalīja galma un nopelnu ordeņos. Ordeņa nēsātāju sauca par ordeņa bruņinieku vai kavaleri. Katram ordenim bija savi statūti, kur ierakstīja ordeņa dibināšanas mērķi, bija ordeņa apraksts, apbalvošanas noteikumi, ordeņa kavaliēra tiesības un pienākumi.

Hercogs Frīdrihs Vilhelms pateicībā par hercogistes at-

gūšanu un izglābšanos kara notikumos nolēma nodibināt Pateicības ordeni. Par tā kavalieriem varēja kļūt tikai muižnieki, un to nevarēja saņemt vairāk kā 24 cilvēki, no kuriem pusei bija jābūt hercoga pavalstniekiem. Dibināšanas laiks ir 1710. gada 13. maijs, bet līdz savai nāvei hercogs paspēja izdalīt tikai 18 ordeņa zīmes. Pēc tam tas beidza pastāvēt.

Pateicības ordenim bija viena šķira, un tas bija jānēsā ap kaklu platā karmīnsarkanā zīda lentā ar zelta maliņām. Pēc kavaliera nāves viņa piederīgajiem ordenis bija jānodod atpakaļ.

Ordeņa zīme bija veidota kā balti emaljēts maltiešu krusts

ar zelta bumbiņām visos astoņos stūros. Krusts karājās čūskas izskatā veidotā zelta gredzenā. Ordeņa priekšpusē ovālā vidusmedaljonā ievietots hercogistes ģerbonis, emaljēts dabiskās krāsās, kur Zemgali simbolizēja sudraba briedis zilā laukā. Krusta galā atradās uzraksts: "Puor Les Bonnes Gens" ("Godīgiem cilvēkiem"). Otrā pusē vidusmedaljonam bija Frīdriha Vilhelma monogramma.

Salīdzināšanai.: Krievijā pirmais ordenis - Svētā Andreja ordenis - ir dibināts 1698. gadā. Anglijā slavenais Bikšu lentas ordenis dibināts 1350. gadā, Zviedrijā Serafima ordenis - 1285. gadā, Polijā Baltā ērgļa ordenis - 1705. gadā.

Kurzemes hercoga kapenes

Jelgavas pils dienvidaustrumu stūrī cokolstāvā ir Kurzemes hercoga kapenes. Tās vieno veco pili ar jauno Rastrelli celto pili. 1583. gadā pirmais hercogs Gothards Ketlers lika uzbūvēt īpašu baznīcu, zem kuras atradās pagrabs sarkofāgu novietošanai. 1787. gadā tajā kā pirmo apglabāja pašu hercogu, bet līdz 1737. gadam vēl 24 Ketleru dinastijas pārstāvjus.

Ziemeļu kara laikā 1705. gadā kapenes tika postītas. Pēteris I savā dienasgrāmatā ierakstīja: "Kad mūsējie sāka nomainīt zviedru sardzi, tad ieraudzīja, ka pagrabā zem baznīcas, kur liek mirušos Kurzemes hercogus, tie izmesti no zārkjiem un aplaupīti. To redzot, sardzi nomainīja, bet atsaucā pulkvedi Knoringu, no kura ņēma liecības rakstu, ka to izdarījuši viņa cilvēki."

1737. gadā, uzspridzinot pili, gāja bojā arī baznīciņa. Zārkus novietoja šķūnī, pēcāk ievietoja jaunajās kapenēs jaunceltajā pilī. Bīroni nerealizēja ieceri par atsevišķu kapeņu būvi.

1820. gadā, pārveidojot vairākas dzīvojamās telpas par kapenēm, sarkofāgi tika novietoti tur, kur tie ir arī pašlaik. Kapenes ir postītas arī vēlākos laikos gan 1919. gadā, gan pēc Otrā pasaules kara.

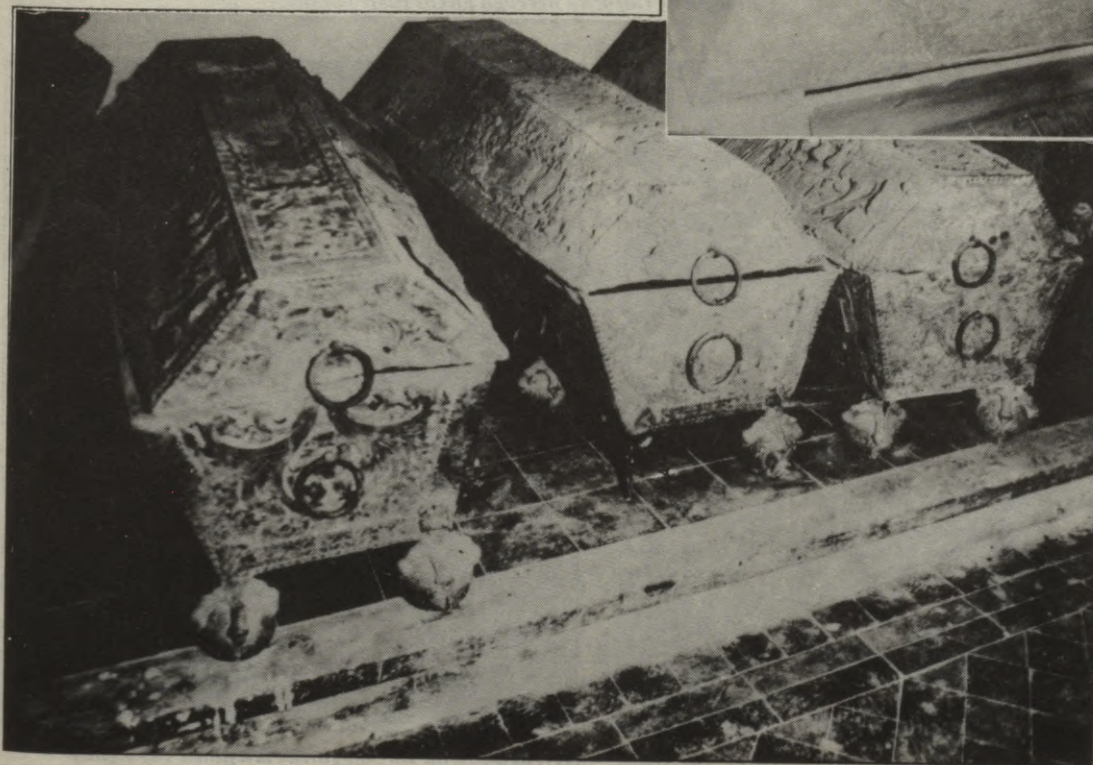
Sobrīd kapenēs ir 30 apbedījumi - 21 metāla un 9 koka sarkofāgi. Apbedījumi attiecas uz laiku no 1569. līdz 1791. gadam. Bojā gājuši divi sarkofāgi - hercoga Frīdriha Kazimira 1705. gadā un viņa meitas - Otrā pasaules kara laikā.

Galminieku bērū gājiens - augšējā rindā 1642.g., apakšējā - 1676.g.

Hercogu kapenes Jelgavas pilī.

Kurzemes hercogu kapenes. J.Kr. Broces kopija no F.V.Sidava zīmējuma pirms 1736.gada.

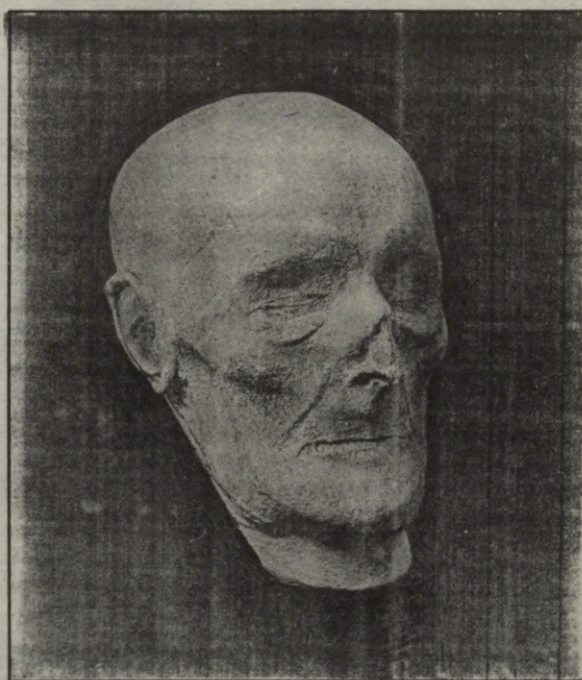
Hercoga Jēkaba dēla Aleksandra zārks Jelgavas pils kapenes.

Velnagrāvis Garozā - hercoga laikos rakts kanāls.

Hercoga Fridriha sarkofaga detaļa - Kurzemes ģerbonis. 1643.gads.

Hercoga Ernsta Birona galvas atlejšums. 1914.gads.

Rūpniecība hercogistes laikā

Jelgavas tuvumā Mīsas upes vidējā un augšējā posmā bija lielas purva rūdas iegulas. To kausēja Baldonē. Emburgas dzelzs ceplī izgatavoja čugunu. Ceplis darbojās ap 1650. - 1685. gadu, kad to izpostīja zviedri kara laikā. Iegūto čugunu galvenokārt eksportēja. Viens no lielākajiem hercogistes tēraudcepliem bija Jelgavā. Tas atradās pie pilsētas aizsardzības vaļņa grāvja starp Dzirnau un Lapskalna ielu. Dzelzi pārstrādāja tēraudā vai arī rūdīja dzelzs rīkus - cirvjus, zobenus, šauteņu un lielgabalu daļas. Ražojumus izveda uz Franciju un Holandi.

Jelgavā bija arī vara ceplis. Tas atradās pie Ezera vārtiem un bieži cieta no Lielupes pavasara paliem. Ievesto rūdu no Zviedrijas, Norvēģijas, Francijas transportēja pa Lielupi. Ceplis beidza darbu 1701. gadā zviedru iebrukuma laikā.

No 1675. gada līdz 1780. gadam Jelgavā, vēlāko J. Čakstes un Veismaņa ielas stūra namā, atradās monētu kalnve. Sākumā kala šiliņus, dālderus, florēnus un dukātus. 1616. gadā Polija panāca vienošanos ar hercogu, ka viena sudraba mārka jeb tā sauktā Krakovas mārka ir 4200, nevis 4866 asi kā agrāk. Viena Krakovas mārka svēra 201,84049 gramus sudraba. No Krakovas mārkas kala 8 dālderus un 26 grašus jeb 12 florīnus (pa 30 grašiem) un 26 grašus. Ar laiku sudrabam sāka piekausēt citu metālu - tā saukto ligatūru.

No 1667. gada, kad Polija slēdza savas raktures un pārtrauca naudas kalšanu, tā haudu pasūtīja Jelgavā. Hercoga Jēkaba kolonijā ieguva zeltu un no tā līdz 1660. gadam Jelgavā kala zelta monētas. Sudrabu pirka un iveda no Vācijas, Polijas, Francijas, Norvēģijas.

Pie kalnve pastāvēja zeltkaļu darbnīcas hercoga un viņa galma vajadzībām.

Jelgavā no 1646. gada līdz 1701. gadam pili bija kokzāģētava, otra bija Emburgā. Tā pastāvēja no 1650. līdz 1702. gadam. Emburgā no 1648. gada līdz XVIII gadsimta vidum darbojās vismaz trīs austuves. Tajās bija 20 - 30 stelles ar 40 - 50 strādniekiem. Emburga tad bija paprāva pilsētiņa, kurā ražotos īpašos audumus - boiju un soiju - izveda uz Vidzemi, Krieviju, Lietuvu. Emburgā bija arī veltuve, ražoja tapetes. Lielupes labajā krastā, divus kilometrus no Jelgavas, Vērpju mājās no 1645. gada darbnīcā apstrādāja vilnu, ādas, zīdu un izgatavoja tapetes. Ražojumus izmantoja vietējo muižu un hercoga galma vajadzībām. Zviedri darbnīcu izlaupīja, bet atjaunota tā darbojās līdz XVIII gadsimtam.

1642. gadā Vircovā dibinātā austuve izgatavoja buras līdz 1658. gadam. Tā atradās preti Vircovas pilij un pagastnamam. Zemniekiem mājas kārtībā bija jāizgatavo noteikts daudzums

Līvberģes stikla cepļa paliekas pie Līvberģes Jelgavas.

J.K.Šrēdera veidotais hercoga E.J.Bīrona krāšutēls zelta dukata abās pusēs. (1764)

linauduma, kas bija jānodod muižai. Šādas austuves bija Vircovā, Platonē, Jaunsvirlaukā, Emburgā, Zaļajā muižā, Svētē, Klivē, Lapskalnē, Valgundē.

Jelgavā pie Svētes upes "Grīvās" laikā no 1645. gada līdz XVIII gadsimtam darbojās stikla ceplis. Tajā ražoja galdā stiklu, kristālstiklu, stikla krelles, loga rūtis, krāsaino stiklu, spoguļus. Spoguļus izveda uz Gambiju, Rietumindiju.

Jelgavas apkārtnē bija ap 20 ķieģelceplu - Jaunsvirlaukā, Mazplatonē, Grīvās, Vircovā. Ražoja arī dakstiņus.

Hercoga Jēkaba laikā ziepes maz lietoja miesas tīrībai, vairāk - veļas mazgāšanai. Klivē lielo vārtavu 1660. gadā iekārtoja vācietis Šūters. Gatavoja baltās ziepes galmam un parastās - pārdošanai. Ziepju vārtava deva līdz 3000 florīnu peļņu gadā.

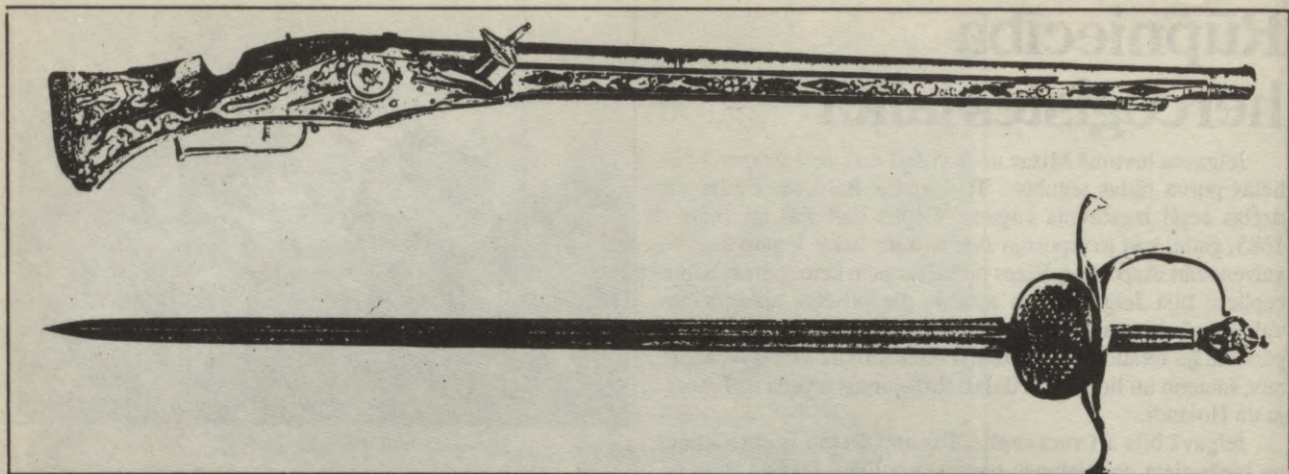
Netālu no Jelgavas - Ozolu muižā - bija ierikota piekūnu audzētava. Tur uzturēja vairākus simtus medību putnu, kurus pēc apmācīšanas dāvināja ārzemju valdniekiem. Hercoga Frīdriha Kazimira laikā tā savu darbību izbeidza.

Lielgabalu arejā apstrādāšana.

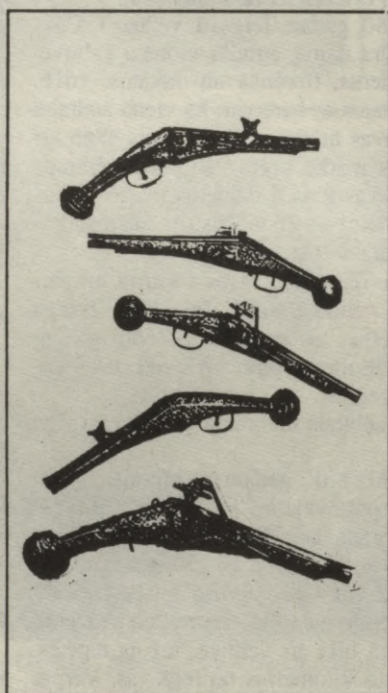
Dālderis ar Hercoga Jēkaba attēlu.

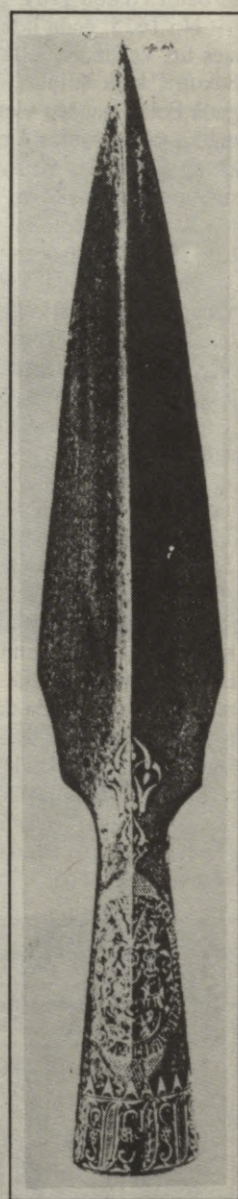
Ieroči no Jelgavas pils arsenāla, ko zviedri ieguva 1621.gada iebrukumā kā laupījumu.

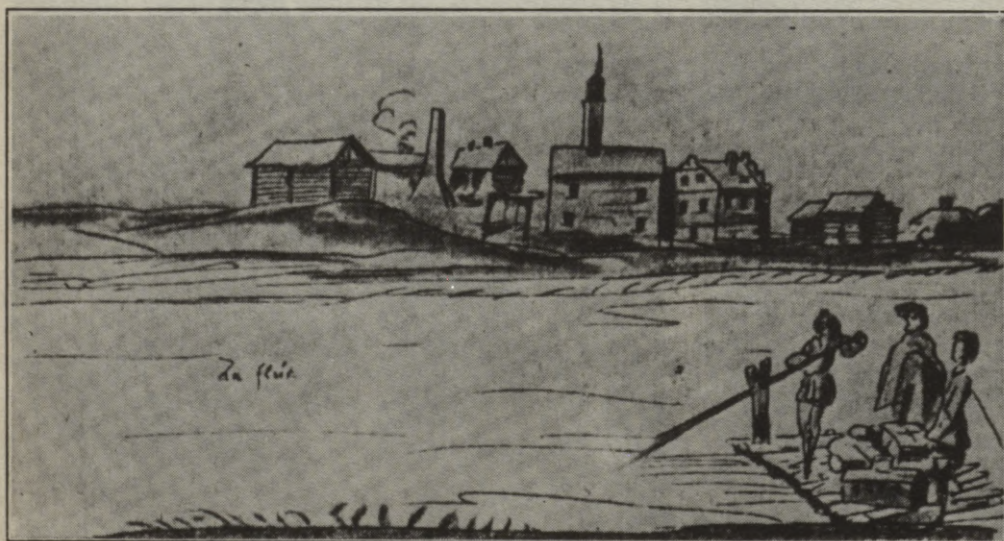
Hercoga Jekaba laika lielgabals pie Jelgavas pils.

Kurzemes hercoga Jēkaba pistoles.

Hercoga Jēkaba mednieka šķēps.

Emburgas pils 1661.gadā.

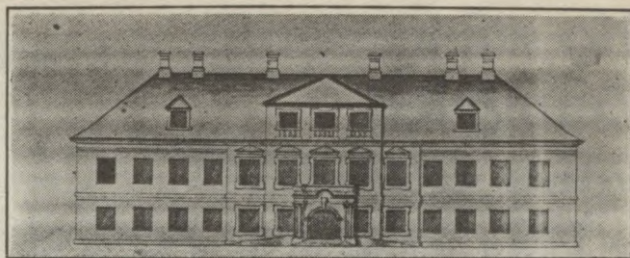
Academia Petrina

Valsts ierēdņi, advokāti, ārsti un skolotāji izglītību varēja iegūt tikai ārzemēs, jo hercogistes lielākajās pilsētās bija tikai dažas zemākās skolas. Hercoga mēģinājumiem atvērt augstāko mācību iestādi viemēr radās šķēršļi. Gan hercogam Frīdriham, gan hercogam Jēkabam neizdevās pārliecināt muižnieku landtāgu piešķirt naudu šādas mācību iestādes atvēršanai. Hercogs Pēteris 1772. gadā paziņoja muižniecībai savu lēmumu dibināt Jelgavā ģimnāziju un un to uzturēt no valsts līdzekļiem. Lai atvērtu Jelgavā universitāti, bija jāprasa atļauja Romas pāvestam, kurš diez vai ļautu atvērt augstskolu protestantu bērniem. Tāpēc izvēle palika pie akadēmiskās ģimnāzijas izveidošanas. Skolas projektu sastādīja šveiciešu akadēmiķis Georgs Zulcers. Jau 1773. gadā ģimnāzijas vajadzībām atdeva bijušo hercogienes Annas pili. Jaunās skolas projektu izstrādāt uzdeva dāņu arhitektam Severinam Jensenam. Skolas ēkas izbūve maksāja 19763 dālderus un 45 vērdirpus. 1775. gada 27. janvārī uz savu pirmo sēdi sanāca profesori. Rektora amatu uzņēmties lūdza pašu hercogu. Skolu pārzināja prorektors. 1. februārī studentu sarakstos tika ievestas 16 personas. 20. jūnijā Polijas karalis atzina jaunās skolas dibināšanu, un 1775. gada 29. jūnijā notika svinīga akadēmijas atklāšana un jaunās ēkas iesvētīšana.

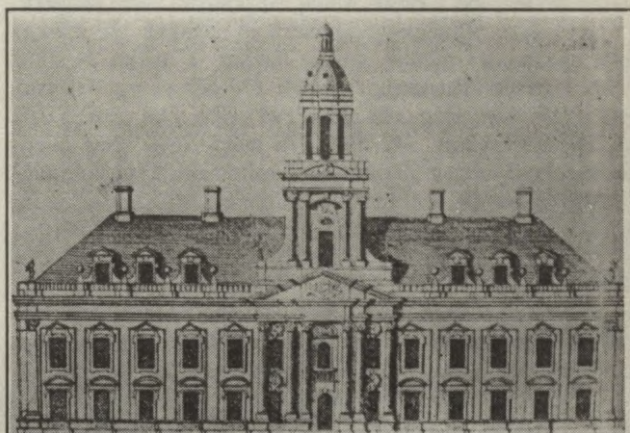
Zvanu skaņām skanot un lielgabaliem dārdot, svinīgs gājiens no pils devās uz jauno akadēmijas ēku. Gājiena priekšgalā četri studenti nesa skolas nozīmes, atslēgu, lielo zīmogu, karaļa apstiprinātos skolas dibināšanas dokumentus.

Akadēmijā bija divas nodaļas: literatūras un zinību klases. Katrā nodaļā mācības ilga divus gadus, kopā četrus. Skolu beigušie varēja ieņemt mācītāja vietas, iestāties karadienestā, būt augstos ierēdņu amatos. Ārstiem, juristiem, filozofiem bija jāturpina studijas ārzemēs. Akadēmijas audzēkņus dēvēja par studentiem, un viņiem bija studentu apliecības - matrikulas, apaļas cepures un zobens. Skolā mācīja slaveni profesori - jurists Bezeke, klasiskās filoloģijas profesors Kope, matemātiķis Beitlers, filozofs Hartmanis u.c.

Skolas pirmais periods bija no 1775. gada līdz 1806. gadam. Krievu laikos skolu neslēdza. Skolēnu skaits šajos gados bija 407. 1801. gadā cars Pāvils I izdeva likumu, ar kuru paredzēja Jelgavas akadēmiju pārveidot par universitāti, bet pēc dažiem mēnešiem jaunais cars Aleksandrs I šo rīkojumu atcēla un universitāti atjaunoja Tērbatā. 1806. gadā jauni noteikumi izbeidza akadēmijas pastāvēšanu, pārveidojot to

Hercoga pilsētas pils XVIII gs. otrā pusē. Vēlāk tās vietā uzcēl Academia Petrina.

Pētera akadēmija.

par dižciltīgo ģimnāziju - *gymnasium illustre* - un pakļaujot to Tērbatas universitātei.

Ievērojamākais absolvents ir 1753. gada 16. janvārī dzimušais dzimtcilvēka dēls Ernests Johans Binemanis. 1775. gada sarakstā viņš bija ar otro kārtas numuru teoloģijas nodaļā. Studiju laikā aizrāvies ar matemātiku, mehāniku. Binemanis izgatavoja globusus, astronomiskās pētīšanas ierīces, ar hercoga Pētera atbalstu 1779. gadā viņš aizbrauca uz Londonu. Pēc atgriešanās avīzes viņu dēvēja par "izcilu un veiklu mehānikas mākslinieku". 1785. gada 26. jūnijā viņš palaida Jelgavā savu mazo gaisa balonu, bet 1786. gada 25. jūnijā lielo gaisa balonu. Vēlāk viņš aizrāvās ar elektrības parādību pētīšanu, popularizēja zibensnovēdējus. Mūža nogali viņš pavadīja Krievijā, strādādams par skolotāju Gatčinā, mira 1806. gada 17. februārī.

Skats uz Academia Petrina 1989.gadā.

Ko stāsta senās Zemgales vaku grāmatas?

Pirmās plašākās ziņas par Zemgales kroņa zemnieku maksām un nodevām atrodamas senā aprēķinā, kas 1566. gadā sastādīts par Viskaļu, Svirlaukas, Sesavas, Zaļās muižas un Meža muižas ienākumiem, kad hercogs Gothards Ketlers šīs muižas nodeva savai sievai Annai. Apskatīsim vienu piemēru.

Svirlaukas zemniekiem jāmaksā un jānodod: 186 mārkas vaku naudas, 43 mārkas mestra naudas, 1 mārkā 24 šiliņi muižkunga jeb landsknehta naudas, 370 pūri rudzu, 430 pūri muižu, 251 pūrs auzu, 124 aitas, 295 vistas, 880 mārkas dzijas, 88 asis malkas, 352 dēļi, 176 balķi, 2640 sētas mieti. Svirlaukā tajā laikā ir 57 pilna arkla saimnieki, 63 pusarklinieki, 20 sīksaimnieki un četri brīvi saimnieki. Visi muižas ienākumi ir aprēķināti no 189 pūriem rudzu sējuma, 168 pūriem miežu un 180 pūriem auzu sējuma - kopā 1961 mārkā. No 180 lopiem, starp tiem 60 slaucamām govīm, jāieņem 4 mucas sviesta, t.i., 160 mārkas, par 8 vērsiem 120 mārkas. Kopējais ienākums ir 1342 mārkas. Zemniekiem ir jādod arī darva par 12 mārķām lastā, kuru Rīgā pārdod par 27 mārķām, tā dodot vēl ienākumu 1280 mārkā. 1566. gada dati rāda, ka kļaušu slogs ir vēl samērā mazs, bet jau tajā laikā muižas kļaušas nevar vairs paveikt talku veidā. Ir jau vajadzīgas kārtējās zirdzinieku un kājnieku kļaušas.

Svirlaukā 1676. gadā ir 48 arklinieki, 54 pusarklinieki un 42 sīksaimnieki. Svirlaukas novadā tad ir Ķīšu muiža. Tā ir muiža, kurā izsēj 105 pūrs rudzu, tur 132 liellopus, starp tiem 67 vietējās un 4 holandiešu slaucamās govīs. Kļaušu norma arkliniekam ir viens zirdzinieks cauru gadu un viens gājējs no Jāņiem līdz Miķeļiem. Daļa muižas zemnieku ir nodoti izmantošanai privātām personām, un viņu kļaušas daļa ir jāveic atlikušajiem. Vairākas mājas ir nodotas citām muižām, bet visvairāk kļaušu zemniekiem ir atņēmusi amatniecība. Zemnieku vecākie, tiesneši, muižas amatu vīri no kļaušām ir atbrīvoti, bet tās jāpilda pārējiem zemniekiem.

1693. gadā Svirlaukas novads sadalījās Jaunsvirlaukā un Vecsvirlaukā. XVII gadsimta sākumā uz Svirlaukas zemes radās superintendenta muiža, kam piešķīra Ustupu zemi kopā ar blakusmājām. Uz Svirlaukas zemes radās Ķīļu muiža. Daudzi zemnieki piešķirti Kampusa un Meijera muižām. Vidējie skaitļi rāda ainu, ka uz vienu arklu zemes ir 1676 gadā - 6,4 zirgi, 7,1 govīs. 1693. gadā - 8 zirgi, 8,6 govīs, 3,9 teles, 12 aitas, 8,8 cūkas, 1700. gadā - 7,4 zirgi, 8,1 govīs, 1,5 teles, 7 aitas un 8,5 cūkas. Zemnieku saimniecības lielums XVII gadsimta beigās vidēji ir 0,35 arklī. Muižām savu darbinieku nav, tāpēc zemnieki kļaušu darbos un, maksājot nodevas, ir galvenie muižas ienākumu radītāji.

1710. gada lielais mēris Zemgales saimniecību izmainīja. Liela daļa Zemgales iedzīvotāju izmīra, daļa māju palika tukšas. Arklis, kas bija nodokļa un saimniecības mērvienība, palika vairs tikai par vēsturisku vienību. Šī vecā Zemgales lielģimenes māja jau XVII gadsimtā bija tikai nodokļu vienība, kas sadalījās jau patstāvīgās saimniecībās. XVIII gadsimta sākumā šī māja ar vairākiem saimniekiem jau pazuda arī kā nodokļu vienība, un nodevas un kļaušas jau maksāja atsevišķas patstāvīgas saimniecības. Un par mājām sāka saukt šīs atsevišķās saimniecības, veco māju parasti apzīmējot par ciemu, kur parasti bija divi pusarklinieki, bet nereti tikai četras mājas. Pazuda arī sīkzemnieki iebūvieši. Pēc lielā mēra izbeidzās zemes tālāka saskaldīšanās. XVIII gadsimta sākumā veco saimniecību, kuru apsaimniekoja tēvs ar dēliem, nomainīja saimniecības, kur galvenais darbaspēks bija kalpi. Saimniecības vidējā platība 1716. gadā Vecsvirlaukā - 0,26 arklī, Jaunsvirlaukā - 0,2 arklī. Normālā saimniecībā - 3 zirgi ar 2

Zaļenieki 1661.gadā.

Zemnieks ar zēnu no Sesavas Zemgalē. Pēc J.Brocēs zīmējuma XVIII gs. beigās.

darba viriešiem. Vaku nodevu vietā nāca kļaušu darbi. 1770. gadā naturālās nodevas atcēla, to vietā nāca naudas nodevas. Muižām gūt ienākumus no zemes un ražas bija svarīgāk nekā ievākt nodevas. Bez kļaušinieku darba intensīvas izmantošanas nebija iespējams gūt lielākus ienākumus. Ieviesa tā saukto riežu sistēmu. Riežas ar laiku kļuva par regulāru kļaušu darbu, kur lika strādāt uz muižas zemes vai muižas īpašumos. Zemgalē ar 1771. - 1795. gadu notika lielas pārvērtības laukās. Sākās muižas sējumu paplašināšana, zemnieku māju pievienošana muižām, jaunu muižu nodibināšana, kļaušu darba sistēmas ieviešana un nostiprināšana.

Jelgavas pilsētas tiesības un pārvalde (1573 - 1682)

Kad miests Jelgava pie Livonijas ordeņmaršala pils ieguva pilsētas tiesības? Vācu vēsturnieks barons Artūrs fon der Rops par pilsētas dibinātāju uzskatīja hercogu Frīdrihu (valdīja no 1587. līdz 1642. g.), kurš 1606. gada 5. septembrī izdeva īpašus Jelgavas pilsētas likumus "Die Mitausche Stadt - Policy - Ordnung". V. Ekerts uzskatīja, ka Jelgavai pilsētas tiesības bija jau 1560. gadā. Zviedrijas valsts arhīvā atrastie XVI gadsimta dokumenti apstiprināja, ka Jelgavai pilsētas tiesības bijušas jau hercoga Frīdriha tēva Gotharda Ketlera valdīšanas laikā (1562 - 1587). Faktu, ka jau toreiz Jelgavai ir pilsētas tiesības, netieši apliecina vairāki dokumenti. Tā, piemēram, pilsētas latīņu skolas celšanai domāto ziedojumu sarakstā 1577. - 1578. gadā atrodams birģermeistara J. Laudona vārds. Pilsētas galva ir ziedojis pusdālderī. Kāds cits ieraksts liecina, ka skolas vajadzībām Jelgavas pilsonis I. Potens savācis ziedojumos 56 mārkas. Jelgavas namniekiem ir sava namnieku grāmata. Jelgavas tiesas fogts Nikolajs Franks ir parakstījis un hercogam adresējis pilsētas kases pārskatu par 1573. - 1578. gadu. Trīs kases pārskata izdevumu ieraksti var kalpot kā pierādījumi, ka Jelgava pilsētas tiesības ir ieguvusi 1573. gadā. Kādam zeltkaļa zellim Ansim 1574. gadā izmaksātas 11 mārkas par Jelgavas pilsētas zīmoga grebšanu. Svētās Trīsvienības baznīcas grāmatā jau 1573. gadā atzīmētas abas svarīgākās pilsētas amatpersonas - fogts un birģermeistars. Jau 1577. gadā Jelgavai bija pašai savs sekretārs jeb pilsētas

rakstvedis Jēkabs, kam maksāja 70 mārkas gadā. Vēl viens kases pārskata ieraksts 1574. gadā liecina, ka tiesas fogts un netaiķis Pēteris Koblenes braukuši uz Rīgu pie hercoga kārtot pilsētas darīšanas. No visa tā var secināt, ka jau 1574. gadā Jelgavā ir darbojušies visi viduslaiku pilsētas pašvaldības amatvīri: birģermeistars, tiesas fogts, rāte. Bijušas arī pilsētas tirgoņu gildes, pilsētas īsteni pilsoņi bija arī amatnieki un namnieki.

Ja hercogs Gothards Ketlers ar savu galmu ceļoja no Jelgavas uz Rīgu un Kuldīgu, tad viņa dēls Frīdrihs palika uz pastāvīgu dzīvi Zemgalē un par savu galvaspilsētu izraudzīja Jelgavu. No 1616. gada Jelgava kļuva par visas apvienotās Zemgales un Kurzemes hercogistes metropoli. Gotharda Ketlera laikā pilsētai bija savi statūti, bet 1606. gada 5. septembrī hercogs Frīdrihs parakstīja pilsētai jaunus likumus. Šo no 52 nodaļām sastāvošo likumu - "Stadt Regiment" - vēlāk apstiprināja arī Polijas karaļi: 1633. gada 23. jūnijā Vladislavs IV un 1649. gada 10. februārī Jānis Kazimīrs. Šie likumi bija spēkā arī hercoga Jēkaba valdīšanas laikā.

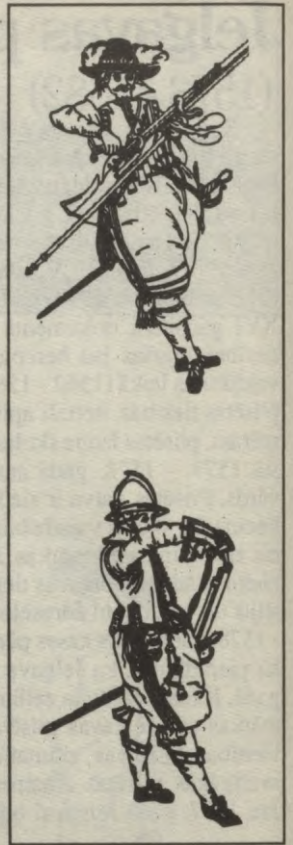
Jelgavas kungs jeb patrons bija hercogs, kurš iecēla amatā pilsētas pašvaldības vīrus. Hercogam bija tiesības mainīt 1606. gadā izdotos likumus, revidēt pilsētas saimniecību un darbību, kā arī atlaist vai sodīt nolaidīgos vai noziedzīgos amatvīrus. Tāpēc pilsētas galvam birģermeistaram vai viņa biedram fogtam bija jāiesniedz hercogam ziņojumi un kases pārskati. Pilsētas pārvaldes atradās pilsētas padomes jeb rātes rokās. Tā

Jelgavas 1702. gada plāns.

Kroga labā istaba XVII gadsimēni.

*Musketes pielādēšana.
XVII gs.*

Dažādu tautību karavīri šādos un līdzīgos tērpos bija parasts skats arī Latvijā.

Jelgavas pils un pilsētas plāns pēc 1660.gada.

1643.gada Jelgavas latviešu audēju amata alvas kauss.

sastāvēja no 12 locekļiem un bija radīta pēc Rīgas rātes parauga. Rātē bija birģermeistars, fogts un 10 rātskungi. Rāti hercogs iecēla no pilsētas namnieku vidus, skatoties, lai tie būtu godavīri un dzimuši laulībā. Stājoties amatā, jaunais rātskungs deva zvērestu pašai rātei, ka "darbosies tiesā ar pienācīgu ticību un uzticību, neievērojot privātās intereses, partejību un tiesājamo personu stāvokli". Rātes kungus iecēla amatā uz visu mūžu, bet fogtu - parasti tikai uz trim gadiem. Rātes kungiem bija jāapmeklē sēdes, kurās balsojot izlēma jautājumus. Ja kāds rātes kungs bez dibināta iemesla neieradās uz sēdi, birģermeistars to varēja divreiz sodīt ar naudas sodu, bet trešo reizi nepaklausīgā runas vīra vārdu paziņoja hercogam sodīšanai. Viens no svarīgākajiem rātes uzdevumiem bija spriest tiesu, tāpēc likums rāti sauca arī par tiesu, bet tiesību viri rāti sauca par zvērināto kolēģiju. Tiesas spriešana notika īpašās tiesas dienās, kurās izsprieda gan lielās, gan mazās krimināllietas. Rāte bija tikai pirmās instances tiesa, kuras lēmumu varēja pārspriest hercoga galma tiesā.

Krimināllietu spriešanā namniekus vai vāciešus rāte varēja sodīt ar naudas sodu vai cietumsodu, bet tā nevarēja sodīt viņus ar nāves vai miesas sodiem, kā arī izraidīt no valsts vai pilsētas. Nevācus rāte varēja sodīt par zādzībām, netiklību un citiem nodarījumiem ar naudas sodu, cietumsodu, arī ar rīkstēm un izraidīšanu no pilsētas. Bet rātes tiesas vara bija arī hercoga galma tiesai, pilsētas tiesas fogtam jeb soģim. Galvenais fogta uzdevums bija aizvietot birģermeistaru viņa prombūtnes laikā. Tad viņš vadīja arī rātes tiesas sēdes. Par savu darbību fogts katru gadu 2. janvārī ziņoja rātei. Fogts tiesāja kā vācus, tā nevācus, namniekus un zemniekus - lielāko tiesu par kaušanos, sodot vainīgo, neatkarīgi no tautības vai kārtas, ar dažām mērkām naudas soda. Ceturtā daļa soda naudas palika fogtam, ceturtā daļa - visai rātei. Likums noteica vest rātei trīs tiesas grāmatas: viena - protokolam, otra - spriedumiem, trešā - civiltiesiskiem darījumiem.

Rātes kungiem bija jā rūpējas par pilsētas nodokļu un citu ienākumu ievākšanu istajā laikā. Pilsētas finanses uzraudzīja īpaša kases kolēģija, kas sastāvēja no birģermeistara, fogta un vecākā rātes kunga. Pie katra no tiem glabājās viena no trim kases atslēgām. Ik gadus 2. janvārī birģermeistaram un abiem kases kolēģijas locekļiem bija kases un kases dokumentus jādod pārbaudīt rātei un namnieku vecākajam, kurš par revīzijas rezultātiem ziņoja hercogam.

Hercogs Frīdrihs bija noteicis pilsētas pašvaldības uzturēšanai sešus dažādus ienākumu avotus, piebīzdams: "Lai rāte pamēģina iztikt ar šiem ienākumiem; ja rastos iztrūkums, lai ziņo par to mums, kā mēs varam citā ceļā pavairot pilsētas ienākumus." Šie ienākumi bija sekojoši:

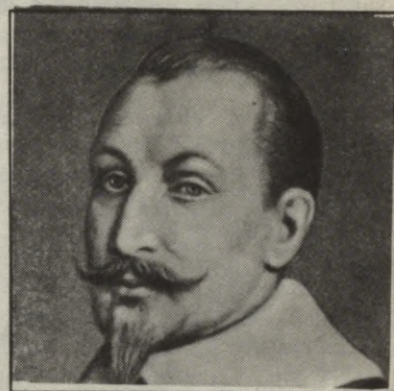
- 1) namiem naudas jeb nodevas par namnieka tiesību piešķiršanu;
- 2) no pilsētas uzņēmumiem - ķieģeļu cepļa, vējdzirnavām, pilsētas svāriem, par kuru lietošanu saziņā ar hercogu noteica īpašu taksu;
- 3) tirgotāju nodevas par tirgus bodes lietošanu - 1 dālderis pilsētas naudas;
- 4) namnieku, kam piederēja zeme ārpus pilsētas, iemaksas - 1 vērdiņš par pūrvieta derīgas un trīs šiliņi - par pūrvieta nederīgas zemes;
- 5) maiznieku, miesnieku maksas par tirgus galdu - 1 dālderis;
- 6) krodziniekiem maksa gadā - 1 guldenis kroga naudas.

Rātei bija jāģādā par pilsētas baznīcām, skolu un nespējnieku namu. Pilsētai bija tiesības stādīt hercogi priekšā kandidātus vakantajām mācītāju un skolotāju vietām un pieņākums divreiz gadā pārbaudīt un apmeklēt šīs iestādes. XVI gadsimta beigās Jelgavā bija divas baznīcas un viena skola. Rāte iecēla katras iestādes pārvaldīšanai divus namniekus, kuri ievāca nodevas un pārvaldīja šo iestāžu mantu.

Skolas dibināšanu Jelgavā jau paredzēja 1567. gadā muižnieku landtāga recess, un no 1573. gada ir pirmās ziņas

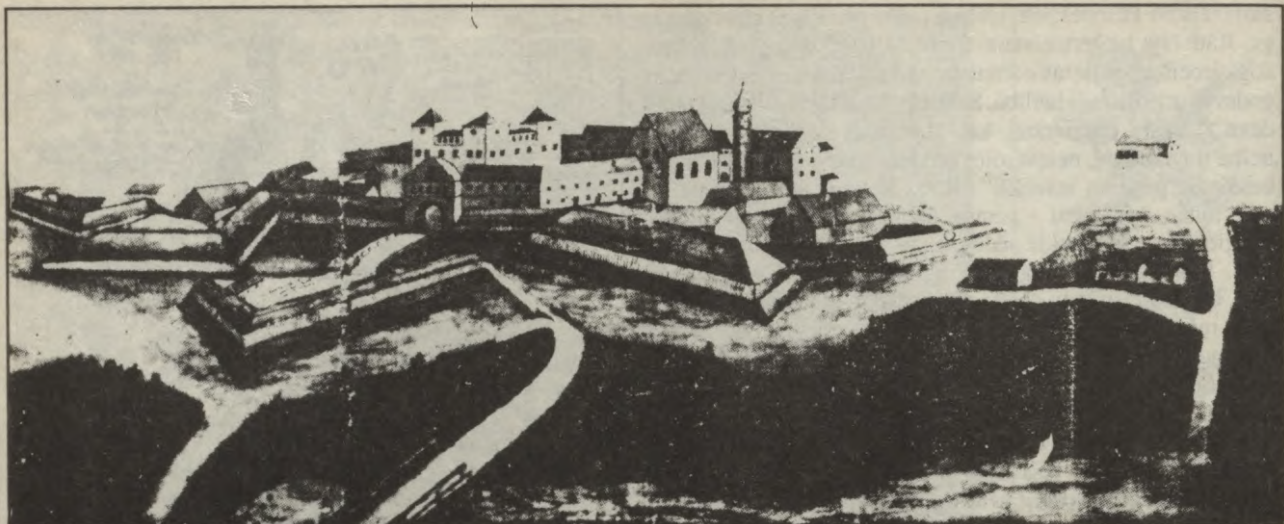
Jelgavas pils un pilsēta 1652.gada.

Zviedru karalis Gustavs Ādolfs II.

1693.gadā celtās fogta J.V. Mellera un viņa sievas K.Širicas kapenes pie Sv. Trīsvienības baznīcas. Pēdējā karā nopostītas.

Jelgavas pils 1673.gadā.

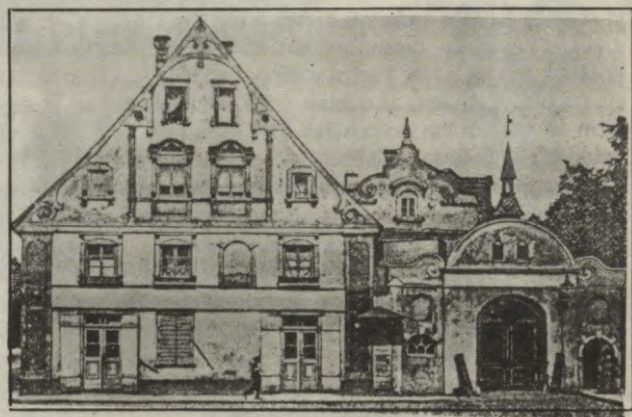
par šīs skolas skolotāju. Pilsētas skolai, sauktai arī par latīņu skolu, līdz 1578. gadam nav telpu, bet 1577. gadā par ziedojumiem un baznīcas līdzekļiem ir uzsākta tās celtniecība. Sākumā skolā strādā viens skolotājs, kurš ir nodots namnieka maizē. Skolotāji katru gadu aizbēg un ir jāmeklē jauni. 1595. gadā skolā jau ir divi skolotāji, rektors un viņa palīgs - kantors.

Rātes galva - birģermeistars - glabāja pilsētas zīmogu un bija atbildīgs hercoga priekšā par kārtību un likumību pilsētas pārvaldē. Viņš vadīja rātes sēdes, ierosināja priekšlikumus, skaitīja balsis, sodīja nepaklausīgos rātskungus, izsludināja rātes lēmumus, deva rīkojumus izmaksāt naudu no pilsētas kases. Rāte uzraudzīja birģermeistara darbību un par pārkāpumiem ziņoja hercogam.

1606. gada likumi noteica pilsētas iedzīvotāju iedalījumu kārtās, nosakot, kas varēja būt namnieki. Jelgavas namnieku tiesības bija: namnieku bērniem; tiem, kas tās bija ieguvuši likumā paredzētā kārtībā; tiem, kas tās saņēma kā privilēģijas no hercoga. Namniekos varēja iepirkties katrs, kurš varēja pierādīt, ka dzimis likumīgā laulībā un nav sodīts. Tad, kad rāte atzina kandidātu par cienīgu kļūt par namnieku kārtai piederīgu, bija jāiemaksā namnieka nauda - tirgotājiem, aldariem - 10, bet amatniekiem - 5 dālderī. Bija jāuzrāda likumā noteiktais namnieka apbruņojums, ar kuru kara gadījumā namnieku gvardes rindās bija jābūt uz pilsētas mūriem. Jelgavas namnieki dalījās trīs kārtās: tirgotājos jeb prečniekos, amatniekos un dienas strādniekos. Katrai kārtai bija savas profesionālās tiesības, ko tās stingri sargāja. Prečniekiem un aldariem nebija tiesību nodarboties ar amatniecību, krāmu tirgotāji nedrīkstēja pārdot zemniekiem dzelzi un uzpirkt ādas. Amatnieki nedrīkstēja pārdot ādu un maizi, bet varēja to ražot mājas vajadzībām. Amatniekiem hercogs bija devis tiesības tirgoties ar labību, apīņiem un citām lauku precēm. Dienas strādniekiem un ormaņiem, kā arī mazmājnikiem bija aizliegts pelnīties ar amatniecību vai tirdzniecību. Amatnieki varēja pāriet tirgotāju kārtā, iemaksājot noteiktu nodevu pilsētas kasē papildus iemaksai par savām amatnieka tiesībām. Dzinušiei jelgavniekiem šī iemaksa bija 5 dālderī, bet ienācējiem - 10 dālderī. Likums ļāva namniekos iekļūt arī latviešiem.

Likums reglamentēja namnieku privāto un veikalniecisko dzīvi. Tas noteica algas kalpotājiem un maksu par amatnieku pakalpojumiem. Bija stingri noteikts, kādus apģērbus drīkst valkāt tirgotāji, kādus - amatnieki, kalpotāji. Bija reglamentēts, cik dienas katra no minētajām kārtām var svinēt kāzas, kristības, cik var ielūgt viesus, cik ēdienus un dzērienus likt galdā, cik ilgi un kā dejot u. tml.

1606. gada likums skāra arī zemnieku intereses. Pilsētā ieviesa vienotu mēru sistēmu un tirgotājus sodīja, ja viņi to

Jelgavas vecais rātsnams.

neievēroja. Uz tirgotāju mēru rīkiem bija jābūt hercoga zīmei. Zemnieki brīvi varēja vest uz tirgu savus ražojumus. Vienīgi pie latviešu jeb Svētās Annas baznīcas nedrīkstēja tirgoties. Jelgavas tirgotāji nedrīkstēja izbraukt preti zemniekiem ārpus pilsētas mūriem, lai uzpirktu preces. Labības cenas bija katru gadu stingri noteiktas ar valdības lēmumu, ko tirgotāji nedrīkstēja pārsolīt. Vienīgi lieltirgotāji varēja uzpirkt lauku ražojumus muižās par lielu naudu un vairumā. Lai neradītu konkurenci un nesaceltu cenas, bija noteikts, ka priekšpusdienā zemnieki lopus un citas preces var pārdot tikai namniekiem. Leišiem un citiem svešiem uzpircējiem bija stingri noliegts uzpirkt pilsētas tirgos zemnieku atvesto medu, vasku, linus, ādas, labību. Lai pasargātu zemniekus no krodziniekiem un krogus parādītiem, bija noteikts, ka zemnieki krogos nedrīkst uzturēties ilgāk kā vienu dienu un nakti. Nedrīkstēja spēlēt kārtis, mest kauliņus, piedzerties līdz nomaņai. Izbēguši dzimtcilvēki varēja patverties pilsētā. Jelgavā ne vien zemnieki, bet arī skolotāji un krodzinieki bēga no viena kunga pie otra.

Hercogs Gothards Ketlers bija solījis jelgavniekiem ierādīt pilsētas robežas, piešķirot arī laukus un pļavas. Solījumu izpildīja viņa dēli. 1615. gada 5. jūlijā hercogs Fridrihs savā un sava brāļa Vilhelma vārdā noteica Jelgavas pilsētas robežas. Robežas dabā nosprauda trīs komisāri - kanclers M. Manteifelis, Jelgavas pilskungs G. Šrēders, virssekretārs M. Brandenburgs.

Lai gan Jelgava bija hercogistes galvaspilsēta, tai nebija tiesību piedalīties landtāgos valsts lietu kārtosānā, jo muižniecība neuzskatīja pilsētniekus par īpašu kārtu politisko tiesību ziņā. Hercogi bija par vāju, lai izkarotu Jelgavai kādas tiesības Zemgalē, kā tas bija Rīgai Vidzemē. Pēc vairākām sadursmēm 1648. gada 25. jūlijā tika panākts kompromisa lēmums: neskatoties uz to, ka pilsētas nav Kurzemes landtāga kārtas, landtāga sesiju termiņi jāpaziņo arī pilsētām, lai tās zinātu laikā iesniegt sūdzības un prasības pret muižniecību.

Jelgavas jeziūtu mūte (celta 1684.gadā) pirms pārbūves 1856.gadā.

Jelgava XVIII un XIX gadsimta mijā

Braucot prom no Kurzemes un Zemgales, pēdējais hercogs aizveda no Jelgavas pils visu, ko vien varēja. Mazāk derīgo pievāca paši Jelgavas pilsoņi. Pils palika tukša un neapdzīvota, kamēr Jelgavā ieradās krievu ģenerālgubernators un apmetās te uz dzīvi. Jelgava no hercogistes galvaspilsētas kļuva par Krievijas mazpilsētiņu.

Krievijas valdība veica Jelgavā iedzīvotāju skaitīšanu. Tā 1795. gada augustā Jelgavā tika saskaitīti 9948 iedzīvotāji, kas pēc tautības sadalījās šādi: 3546 latvieši, 5120 vācieši, 243 krievi, 1039 žīdi. Dzīvošanai derīgas bija 630 mājas, no kurām 493 bija iekšpus vaļņiem, bet 137 - ārpus tiem.

Latviešu pilsoņi bija apvienojušies savās amata organizācijās - drēbnieku, miesnieku, audēju, namdaru, mūrnieku u.c. Viņi grupējās arī savā draudzē pie Svētās Annas baznīcas. Kāds ceļotājs, kurš 1796. gadā dažus mēnešus nodzīvoja Jelgavā, rakstīja, ka Jelgavas pilsoņi dzīvojot samērā labi. Katrai mājiņai apkārt esot dārzs, tāpēc Jelgava no tālienes izskatoties liela. Ielās nedraudot lielas briesmas iegrimt dubļos. Ēkas pa lielākajai daļai vienkārtas, tikai retajai divi stāvi un visas esot sastatņi celtnes. Pilsoņi dzīvojot godīgi, neko nedzirdot par zagšanu, tāpēc durvis netiekot aizslēgtas, tikai pēdējā laikā dažreiz krieviņi palaižot nagus. Tirdzniecība pilsētā esot niecīga, jo Rīga ir spēcīga konkurente. Jelgavā dzīvojot astoņi advokāti, kas nodarbojoties ar lūgumrakstu sastādīšanu un

tulkošanu. Pilsoņi slikti satiekot ar muižniekiem un krievu garnizonu. XIX gadsimta sākumā - atkal karu dēļ - pasliktinājās pilsētnieku saimnieciskais stāvoklis.

1787.gadā celtā Mēdemu Jelgavas pils.

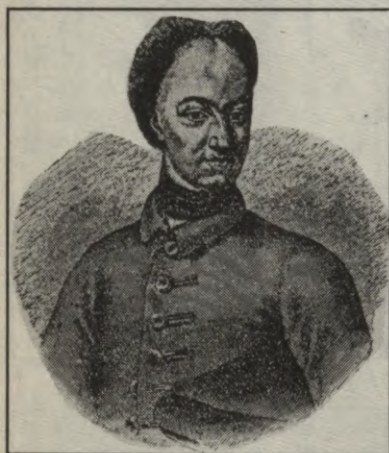
Jelgavas pilsēta ar veco pili E.J.Birona jaunības laikā. G.Bodenēva gravīra pēc 1704.gadā darinātās gravīras.

Saksijas grāfs Morics, saukts Sakšu Morics, 1726.-1727.gadā ievēlēts par Kurzemes - Zemgales hercogu..

Hercoga Kārļa portrets, 1758.gadā ievēlēts par Kurzemes - Zemgales hercogu, bet 1763.gadā spiests pamest hercogisti.

Pētera I pretinieks - zviedru karalis Kārlis XII.

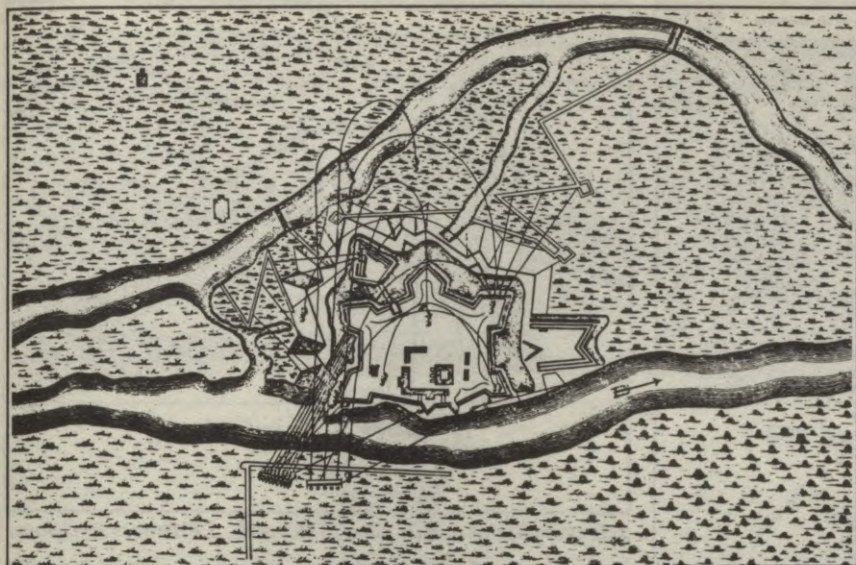
Pēteris I.

Grāfs Šeremetjevs - krievu karapulku virspavēlnieks Vižmes iekarošanas laikā.

Jelgava.

Krievi apšauda Jelgavas pili Ziemeļu kara laikā.

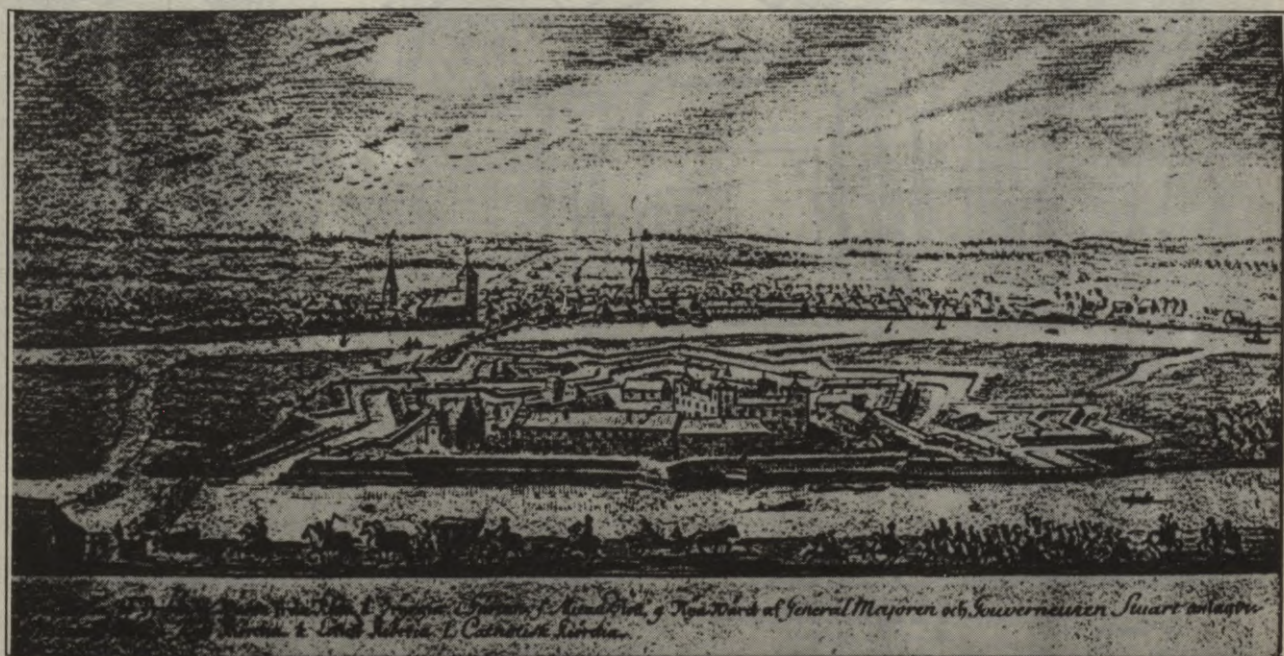
Ādams Ludvigs Lēvenhaupts.

Mūrmuižas kauja. Kausa vaks.

Kārlis Magnuss Stjuarts.

Jelgava 1702.gadā, kad zviedru Kurzemes gubernators Stjuarts izlaboja pilsētas nocietinājumus.

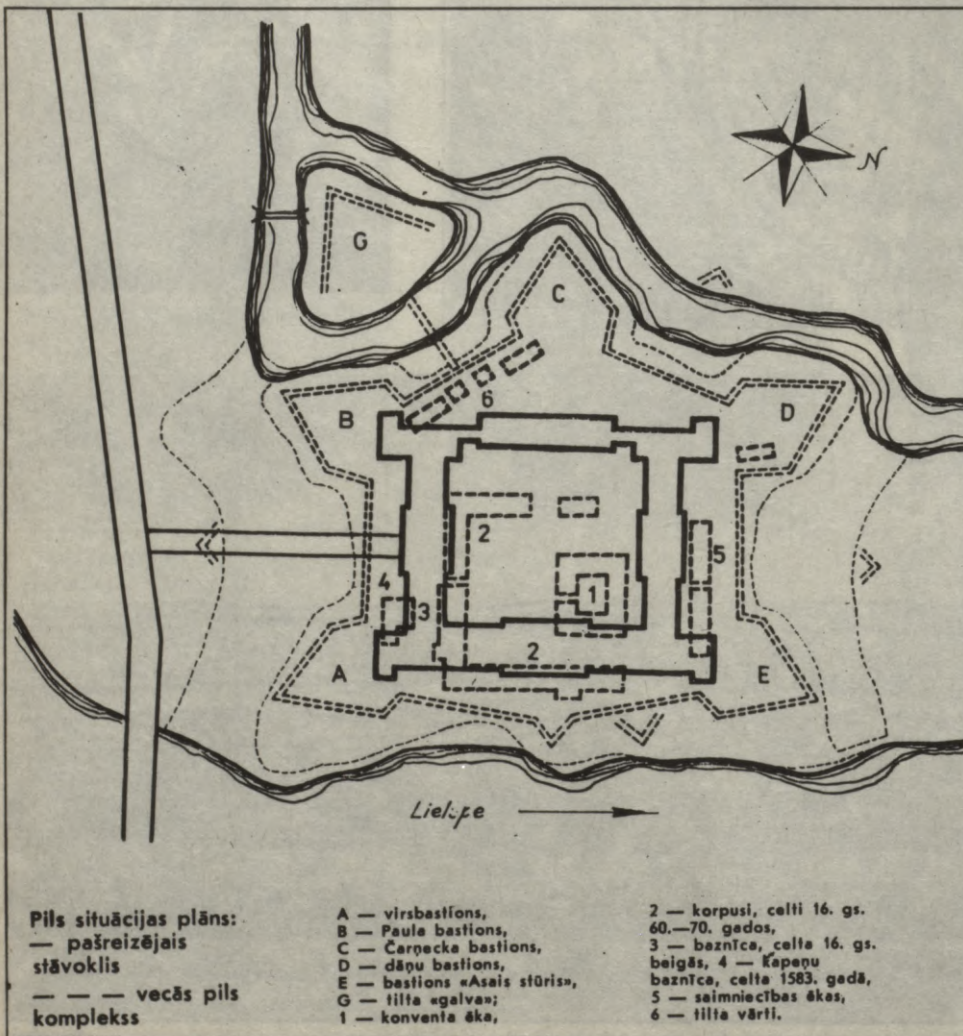

Lielais Ziemeļu karš Latvijā un Igaunijā 1700 - 1710. gadā.

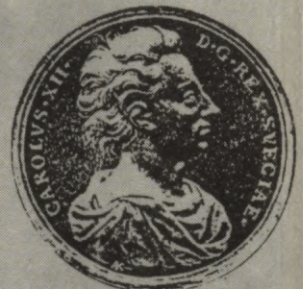

Jelgavas pilsētas un pils plāns. 1763.gads. J.K.Broces zīmējums.

Jelgavas vecās un jaunās pils plāni pēc J.Lencmaņa.

Zviedrijas karalis Kārlis XII.

Piemņas medaļa par godu Ādama Lēvenhaupta uzvarai 1705.gada 16.jūlijā pār krievu karaspēku Šeremetjeva vadībā.

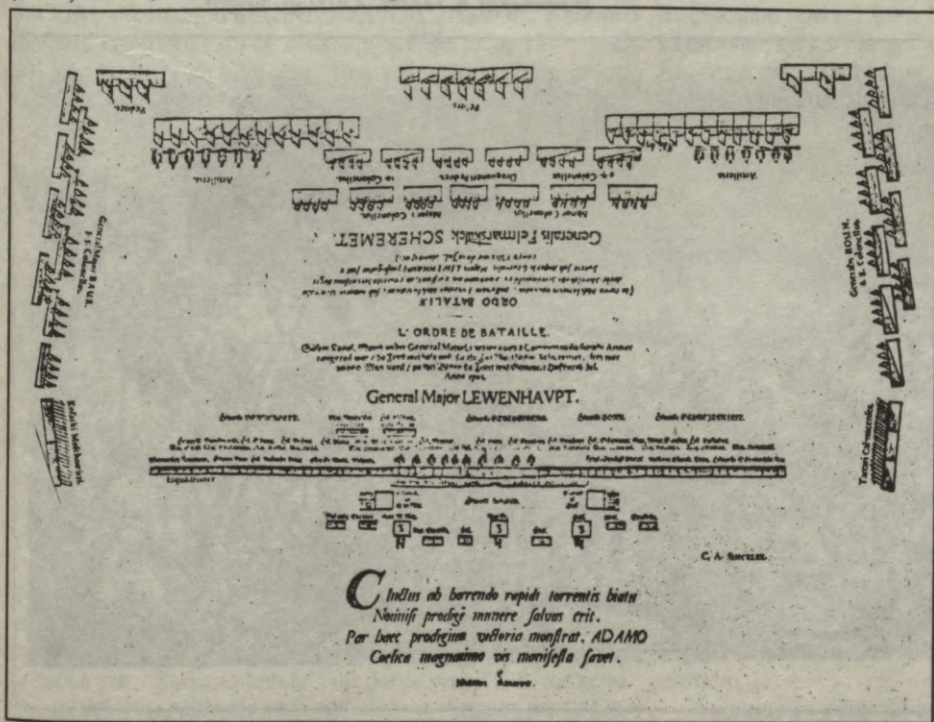
Jelgava XVIII gs. beigās.

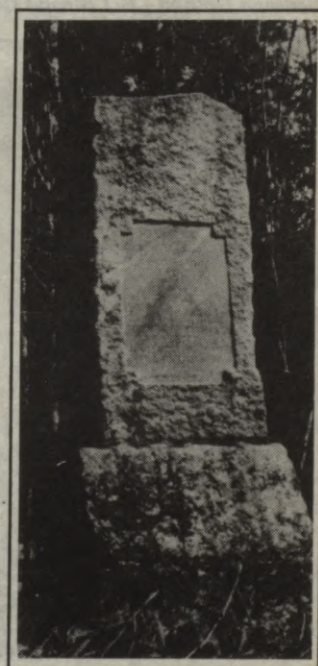
Gerboņi 1747.gada Kurzemes un Zemgales kartē.

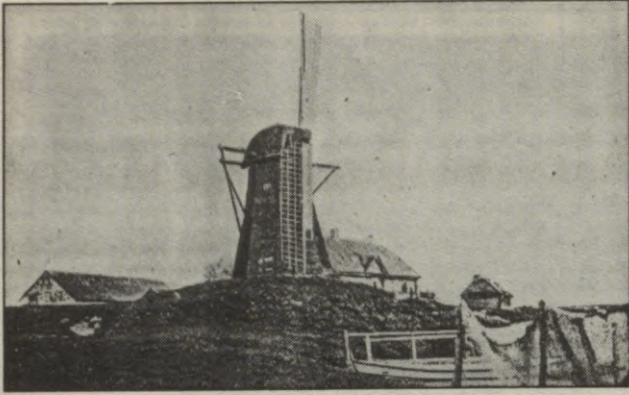
Noldes dzimtas ģerbonis.

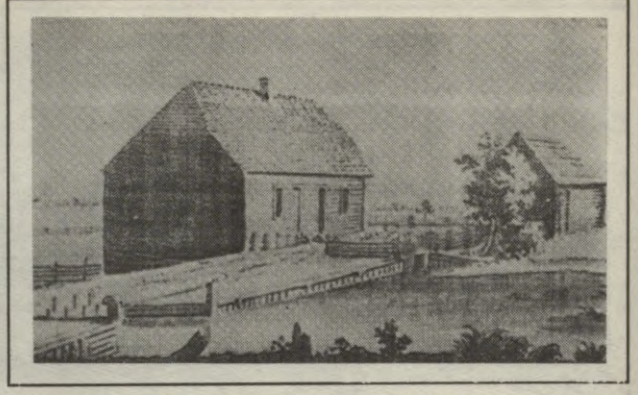
Mūrmuižas kaujas plāns 1705.gada 16.jūlijā.

Piemineklis Mūrmuižā par godu zviedru uzvarai 1705.gada 16.jūlijā.

Valgundes vēdzirnavās.

Bērzmuižas ūdensdzirnavas 1796.gadā. J.Broces zīmējums.

Beninga Gotlība - E.J.Bīrons sieva.

Piemineklis K.Tečam. XVIII gs. beigas.

Kauja pie Sesavas 1702.gada 4.oktobrī. Zviedri Stjuarta vadībā sakāva poļu - lietuviešu karaspēku Oginska vadībā.

Slaveni blēži Jelgavā

1764. gada oktobra sākumā Jelgavā ieradās Eiropā labi pazīstamais Kazanova ar trīs dukātiem un labām ieteikuma vēstulēm kabatā un apmetās viesnīcā preti hercoga pilij.

Džovanni Džakomo Kazanova de Seingalts dzimis 1725. gadā Venēcijā, miris 1789. gada 4. jūnijā Bohēmijā. Ieguvis labu izglītību, visvairāk laika veltījis, lai studētu "slepenās zinātnes" un praktizētu trikus.

No Berlīnes dodoties uz Pēterpili, viņš nolēma iepazīties ar daudzdzināto Kurzemes un Zemgales hercogu Ernstu Johanu Bīronu. Jelgavā noderēja ieteikuma vēstules, un jau pirmajā vakarā ar kanclera Kaizerlinga starpniecību viņu aicināja uz pils balli un vakariņām hercogiene Doroteja. Ernsts Johans Bīrons piedāvāja darbu - izpētīt Kurzemes bagātības un izteikt savus ieteikumus, kā tās labāk izmantot.

Dīvās nedēļās viņš inspicēja piecus dzelzs ceplis un kaparāmurus. Bīrons bija apmierināts par reformātskajiem priekšlikumiem, izmaksāja 200 dukātus un nogādāja Kazanovu Rīgā pie sava dēla prinča Kārļa, kurš dienēja krievu armijā ģenerālmajora pakāpē. Laiks Rīgā pagāja kāršu spēlē un uzdzīvē. Pēc nāves Kazanova atstāja memoriālus un vaļsirdīgu, jautru, impulsīvu skatu uz sava laika valdniekiem, cilvēkiem, notikumiem.

1778. gadā Jelgavu pagodināja Vakareiropā pazīstamais brīnumārsti kāršu spēlmanis Magno Kavallo. Jelgavā viņš uzturējās gadu, uzdodamies par filozofu, ārstu, botāniķi, dzejnieku, profesoru un Kurzemes patriotu. Viņš Bauskā atrada ūdeni, kurš dziedinot slimos un palīdzot dāmām saglabāt skaistumu. Kāršu spēle, krāpšana noveda pie tiesas prāvas, un Magno Kavallo nonāca Jelgavas cietumā. Par akadēmijas studentu pāvedināšanu, augļošanu, kāršu spēles netikumu hercogs Pēteris Bīrons liek Magno Kavallo atstāt Jelgavu.

Pa ceļam no Vācijas uz Krieviju 1779. gada pavasarī Jelgavā uz pāris dienām ierodas slavenais brīvmūmieks Kaljostro ar savu sievu Lorenci. Saprātis, ka varēs paveikt vairāk nekā iecerēts, viņš paliek Jelgavā uz ilgāku laiku.

Kaljostro, istajā vārdā Džuzepe Balzamo, dzimis Sicīlijā. Krimināla jaunība, daudz klejojis pa Eiropu. 1776. gadā Londonā kļuvis par grāfu Kaljostro. Nodarbojies ar afērām, alķīmiju.

Jelgavā viņš iepazīs ar valsts grāfu Johanu Medemu un viņa brāli landmaršalu Medemu. Valsts grāfa meita Elizabete fon Reke sākumā ļoti uzticējās Kaljostro izdarībām. Kaljostro dibināja brīvmūmieku, tā saukto ēģiptiešu ložu, 1779. gada 29. martā. "Loze de Adaption" tika pārrunāti maģijas, mikroantijas jautājumi. Tur Kaljostro paziņoja, ka Vilcē land-

Eliza fon der Reke, dzejniece, hercogienes Dorotejas māsa.

Fon der Rekes dzimtas ģerbonis.

maršala Medema zemē mežā ir noslēptas lielas bagātības, maģiski raksti. Vilcē bagātības neizdevās atrast, Elizabete fon Rekei radās aizdomas par krāpšanu un viņa sāka atmāskot lielo blēdi. Kurzemes un Zemgales muižnieku acis Kaljostro slava auga. Viņš, vēlāk nonācis inkvizīcijas rokās, stāstīja, ka muižnieki pārrunājuši, vai Kaljostro nebūtu labāks hercogs par Pēteri Bīronu. Grāfam Kaljostro neveicās Pēterpilī. Viņa blēdības atmāskoja Eliza fon Reke, izdodot grāmatu "Ziņojums par bēdīgi slavenā Kaljostro uzturēšanos Jelgavā 1779. gadā un tur izdarītajām maģiskajām operācijām". Elizabete fon Reke no Katrīnas II kā dāvanu saņēma Falcgrāves muižu, jo arī cariene bija veltījusi Kaljostro divas komēdijas "Krāpnieks" un "Apstulbotais". Kaljostro mira nedabīgā nāvē Romā 1795. gadā.

Melderu dumpis

Amatnieku un pilsētnieku stāvoklis hercogistē nebija skaidri noteikts, to tiesības ierobežoja muižnieku privilēģijas. Pilsētām nebija pārstāvju landtāgā, un tās nevarēja piedalīties pilsētas pārvaldē, ietekmēt politiskos lēmumus. Laikā, kad valdība nesaskaņas starp hercogu un muižniekiem, kad Krievijas ietekme uz hercogistes politisko un saimniecisko dzīvi iespaidoja daudzus hercogistes iemītniekus, kad Francijas Lielās revolūcijas atbalss sasniedza arī Jelgavu, pilsētnieki sāka organizēties. Jelgavas pilsoņi 1790. gada 24. aprīlī pilsētas valdes namā sastādīja rakstu, kurā prasīja pilsoņiem lielākas tiesības.

Šis raksts ar daudz pilsoņu un arī izglītoto pilsoņu parakstiem 12. jūnijā nonāca hercoga kancelejā. Hercogs to lika iespiest un izsūtīja muižniekiem, liekot 30. augustā to apspriest landtāgā. Muižnieki šo pilsoņu ūniju jeb savienību nosauca par "Sarkano bandu" un darīja visu, lai to sašķeltu. Tas arī izdevās. Atlikušie savu organizāciju nosauca par "Mākslinieku un profesionāļu pilsonību". To vadīt uzņēmās refor-

matoru baznīcas mācītājs J. Tilings. Gan hercogs, gan Varšavas seims atbalstīja pilsoņu savienību, kas saasināja attiecības ar muižniecību. Tajā laikā izcēlās strīds starp hercogu un melderiem. Tiesas lēmumu ieradās sagaidīt daudzi melderzeļļi, kopskaitā ap 150. 1792. gada 18. oktobrī gaidīja rezultātu. Hercogs tikai 12. decembrī atgriezās no Vircavas pils, lai 13. decembrī piedalītos tiesas sēdē. Melderi visu laiku bija dzīvojuši Jelgavā, nemaksājot rēķinus par naktsmājām un iřešanu. 13. decembrī melderu meistari, zeļļi un ziņkārīgie sapulcējās pie pils. Mēģinājumi nomierināt satrauktos prātus neizdevās, pūlis pieauga līdz 1000 cilvēkiem, draudēja ieņemt pili. Vakara hercogs lika pūlim izklist. Kad tas to neizdarīja, tika dots rīkojums atklāt muskešu un lielgabalu uguni. Nogalināja 14 cilvēkus, ievainoja 9. Muižnieki pārmeta hercogam nežēlību, pilsētnieki attaisnoja stingrību pret nemierniekiem.

Šajā dumpī jāšķir divas lietas - pilsoņu cīņa par tiesībām un melderu interešu lieta.

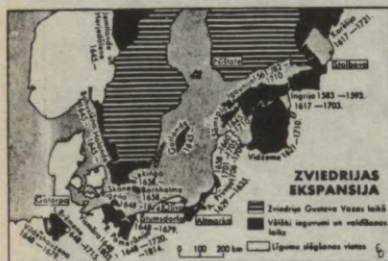
Jezuītu rezidence Jelgavā

Pirmie jezuīti Latvijā parādījās pēc Livonijas kara 1582. gadā sakarā ar katreformācijas pasākumiem, ko atbalstīja Polijas karalis Stefans Batorijs. Pēc Livonijas sadalīšanas katoļiem Kurzemē un Zemgalē bija četras baznīcas, deviņas kapelas un trīs skolas, bet hercogs Gothards Ketlers tās nodeva luterāņiem. 1617. gadā ar likumu tika noteiktas tiesības hercogistē brīvi noturēt katoļu dievkalpojumus. 1630. gadā hercogs Frīdrihs lika uzbūvēt katoļiem baznīcu Jelgavā. Talkā aicināja jezuītus, un 1670. gadā no Austrijas ar hercoga Jēkaba atļauju Jelgavā ieradās jezuīts Ernsts Šturms (1633 - 1719). Jau 1672. gadā Jelgavā bija pastāvējusi jezuītu rezidence. 1674. gadā E. Šturms aizbrauca atpakaļ uz Austriju, bet 1679. gadā, hercoga Jēkaba lūgts, atgriezās, lai darbotos līdz nāvei lielā mēra laikā 1710. gadā. E. Šturms organizēja skolas, veica pastorālo darbību, panāca, ka daudzi luterāņi skolu dēļ pārgāja katoļticībā. Luterāņu centieni slēgt katoļu skolas neizdevās.

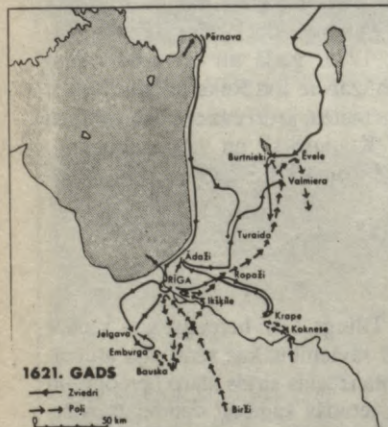
Ziemeļu kara laikā karapulki, mēris un bads atnesa nāvi pieciem jezuītu garīdzniekiem. Cilvēki saņēma no jezuītiem pārtiku, medicīnisku palīdzību. 1757. gadā jezuīti uzcēla Jelgavā plašu nabagmāju. Tika veidoti misijas punkti Klivē, Līvberzē un citur. 1773. gadā tika izsludināta Klementa XIV bulla par Jezuītu ordeņa slēgšanu. Hercogistē arī vairs nevarēja pastāvēt ne jezuītu rezidence, ne skolas.

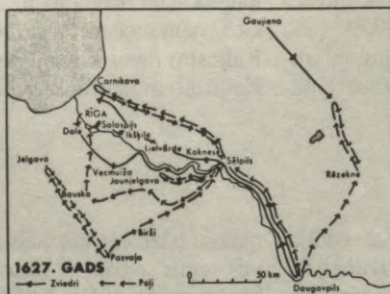
Līvberze katoļu baznīca. XVII gs.

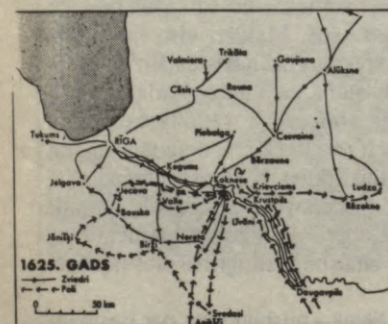
Kara operācijas 1626. gadā

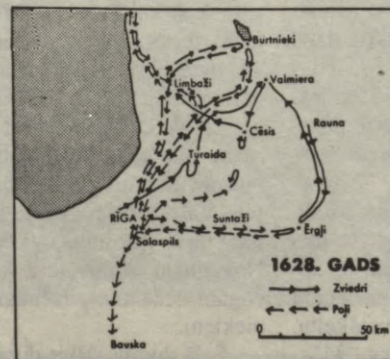
Kara operācijas 1621. gadā

Kara operācijas 1627. gadā

Kara operācijas 1625. gadā

Kara operācijas 1628. gadā

Roberts Duglass, vadīja Jelgavas pils ieņemšanu 1658. gada 10. oktobrī un sagūstīja hercogu Jēkabu ar ģimeni. Skotu muižnieks zviedru dienestā - feldmaršals un valsts padomnieks, Vidzemes ģenerālgubernators.

Poļu - zviedru karš. Pēc E. Dunsdorfa.

Drīzena piramīda - piemineklis par godu cara Pāvila I vizītei Jelgavā 1797.gadā.

Jelgavas jaunais rātsnams.

Rakstniecības sākumi

Senajās rūnu zīmēs, vācu un krievu hronikās parādījās atsevišķi Zemgales notikumi un vārdi. Bija mutvārdu daiļrade, bet latviešu rakstu valoda - gan laicīgā, gan garīgā - sāka veidoties tikai hercogistes laikā, kad, izmantojot gotu un latīņu burtus, tapa pirmās grāmatas.

Hercogs Gothards Ketlers 1586. gadā uzaicināja Dobeles latviešu draudzes mācītāju Johanu Rīvijū pārtulkot M. Lutera "Mazo katķismu", kas kā otrā grāmata latviešu valodā tika izdota Karalaučos. To izplatīja zemnieku sētās. Pirmā latviešu dziesmu grāmata iznāca Karalaučos 1587. gadā, to tulkoja J. Rīvijs, Iecavas mācītājs K. Mike, Tukuma mācītājs J. Lembreks, Bauskas mācītājs G. Rimers, Saldus mācītājs J. Vegmans. Hercoga tuvākais padomnieks baznīcu, skolu un grāmatniecības lietās Salomons Hennings (1528 - 1589) sarakstīja un izdeva divas hronikas. 1557. gadā iznāca "Vispārējā Vidzemes un Kurzemes hronika", bet 1589. gadā - grāmata par reformācijas nostiprināšanos hercogistē.

Ortogrāfijas latviskotājs hercoga Frīdriha galma mācītājs Juris Mancelis (1593 - 1654) izdeva deviņas grāmatas. Vārdnīcu "Lettus", sarunas vārdnīcu "Fraseologia lettica", sprediķu grāmatu "Lettische Postill" u.c.

Johans Birgers 1645. gadā par godu hercoga Jēkaba precībām ar Brandenburgas princesi Luīzi Šarloti uzrakstīja dzejoli, ko 1645. gadā izdeva Rīgā. Otrs dzejolis bija veltīts prinča Frīdriha Kazimira piedzimšanai.

Mežmuižas, vēlāk Jelgavas mācītājs, ģenerālsuperintendents Pauls Einhorns, apkarojot pagānisma tradīcijas, izdeva vairākas grāmatas, to starpā "Reformatio Gentis Lettica".

Pirmās grāmatas Jelgavā tika iespiestas XVII gadsimtā, kad hercogistē darbojās vairākas papīrdzīrnavas un galma vajadzībām iekārtoja pirmo grāmatspiestuvi. Pirmais grāmatiespiedējs bija Mihaēls Karnals, kurš ap 1667. gadu Jelgavā

iespieda vācu, latīņu valodā apsveikumus, biogrāfiskus materiālus, reliģisko literatūru.

1684. gadā par hercoga grāmatspiedēju kļuva Georgs Radeckis. Jelgavā sāka izdot un iespiest pirmās grāmatas latviešu valodā. 1685. gadā viņš iespieda slavenā Dobeles, vēlāk Jelgavas mācītāja, superintendenta Heinriha Adolffija sarakstītās pirmās latviešu valodas mācību grāmatas. Heinrihs Adolffijs savā darbībā izmantoja Kristapa Firekera manuskriptus - "Manuale Lettico - Germanicum".

"Arī galma grāmatspiestuve, kas pie Driksas atrodas,
Ar visu mākslu fantāziju ķeras pie darba.
Tur saliek, iespiež un prāta jaunus augļus
Sūta nezināmā pasaulē, kur tie sāk jaunu dzīvi."

Šis ir rindas no Jelgavai veltītās slavas dziesmas "Mīta", ko sacerējis latīņu skolas rektors un hercoga bibliotēkas pārzinis Kristiāns Bormans. Dzejojums izdots 1686. gadā.

Sesavas mācītājs Gerhards Reimlings, vēlāk superintendents Jelgavā, iztulkoja ap 20 garīgo dziesmu. Aleksandrs Grēvens pārstrādāja un izdeva jaunu sprediķu grāmatu.

Johans Višmans 1697. gadā izdeva pirmo latviešu poētiskas grāmatu "Der kunstdeutsche Opik". Mācītāji Joahims Baumanis, Kurzemes ģenerālsuperintendents un Kristjans Hūns, Kurzemes superintendents, Vircavas draudzes gans veicinājuši garīgo rakstu izdošanu.

Vilhelms Šteineks - latvietis, cēlies no brīviem ļaudīm, pirmais latviešu izcelsmes dzejnieks. Mācījies Jelgavā, Karalaučos. 1711. gadā mācītāja palīgs Jelgavā, vēlāk mācītājs Tukumā. Kantātē, ko veltījis hercoga Ferdinanda kāzām, attēlojis alegoriski latviešu zemnieku grūto dzīvi. Radās nepatīšanas, bija tiesa un sods.

Ap 1758. gadu spiestuvē Johana Heinriha Kestera laikā (1727 - 1761) iespiests pirmais kalendārs "Zemnieku jeb

Latviešu laiku grāmata”.

1761. gadā Jelgavas spiestuvi ieguva Kristians Litke. Viņam vienīgajam bija tiesības Kurzemē un Zemgalē izdot vācu un latviešu dziesmu grāmatas, skolas grāmatas, katehismus, evaņģēlijus un kalendārus. Hercogs gadā viņam maksāja algu 65 Alberta dālderus, sešas asis malkas un deva brīvu dzīvokli.

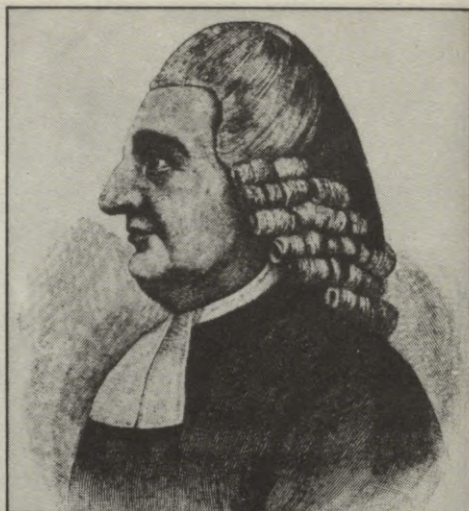
Jelgavā 1714. gada 27. augustā piedzima Gothards Frīdrihs Stenders, kurš vēlāk divus gadus vadīja Jelgavas latīņu skolu. Sarakstījis 30 grāmatu vācu, latviešu, latīņu valodā. Pirmās latvju ābece autors. Rakstījis mācību grāmatas, reliģiska saturs rakstus, zinātniskas grāmatas, dzeju. Jelgavas latviešu draudzes mācītājs Johans Rozenbergs sarakstījis vienu no pirmajām belestrikas grāmatām latviešu valodā “Palasīšanai pēc godīgas, jaukas un auglīgas laika kavēšanas pie tiem gariem ziemas vakariem”.

1766. gadā Jelgavā sāka iznākt pirmais laikraksts vācu valodā “Jelgavas ziņas par valsts, zinātnes un vietājiem notikumiem”. No 1777. gada Jelgavā dzīvoja slavenais dzimtbūšanas kritizētājs Johans Georgs Eizens, kurš izdeva žurnālu “Der Philantrop”.

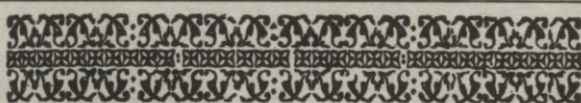
Jelgavā divus gadus ar izdevniecības lietām nodarbojās J. F. Hartnohs, vēlāk Jākobs Hincs.

No 1769. gada līdz pat 19919. gadam Jelgavā visvairāk grāmatu iespieda Stefenhāģenu dzimta. Pirmais bija Johans Frīdrihs Stefenhāģens. Kopā ar vācu mācītāju, mājskolotāju, literātu Matiasu Stobbi 1798. gadā sāka izdot “Latvisku gada grāmatu” - pirmo latvju preses periodisko izdevumu - žurnālu. Tas iznāca divus gadus reizi trīs mēnešos un maksāja 15 vērdirpus. Viņš ir galvenais Vecā Stendera darbu iespiedējs. 1790. gadā izdeva pirmo lugu latviešu valodā - Ludviga Holbera komēdiju “Kalnu Jepe”, ko lokalizēja 1744. gadā Jelgavā dzimušais Aleksandrs Johans Stenders - Jaunais Stenders. Šī lokalizētā luga - “Lustesspēle no zemnieka, kas par muižnieku tapa pārvērsts” - 1867. gadā otrreiz tika izdota Jelgavā ar nosaukumu “Žūpu Bērtulis”, un 1868. gadā to iestudēja Ādolfs Alunāns, liekot pamatus latviešu teātrim.

Jelgava bija vieta, kur daudz kas Latvijā notika pirmo reizi, un tas pierāda, ka Jelgava nebija nomaļa provinces pilsētiņa.

Vecāis Stenders

Evangeliūm am Sontage Trinitatis, Joh. 3.

So frodhet Evangelium/ ka Nicodemus ar Christo runnais giv/ aprarta kaß Evangelists Jahnis sava Ghramatā trefschā Weetā/ und kann tee Wahrdrjuhssa Wals loda kaß:

Der by weens Zillwähx no teem Barfseereem/ Wahrda Nicodemus/ weens Berrfeneer teem Zuddos Laudeem/ kaß nahzepy Jesu/ Mackty/ und fahssa us to: Meistert/ mehß sim im/ ka tu eßh weens Nahzetais no Deetru nahz Ander Theil. A zis/

Jelgavas galma mūzikas direktora Fišera skandarbū izdevums.

Capel=Musik/
Bestehend.
In
Verschiedenen Ouverturen, Chacconnen, lustigen
Suiten, auch einem Anhang von Violinischen Bänden/
à 4. & 3. Instrumentis,
Dedieert dem
Durchlauchtigsten Fürsten und Herrn/
Friederich Wilhelm/
Regierenden Herzogen zu Mecklenburg/
Fürst zu Wenden/ Schwerin und Rügenburg/ auch
Prasen zu Schwerin/ der Lande Rostock und
Stargard Herrn/
Durch
Sr. Hoch=Fürstl. Durchl.
unterthänigst-gehorsamten
Capelmeystern
Johann Fischern.
Bals.
Verdruckt bey Nicolaus Beringk/ am Tage 1702.
In denen bey dem Autore in Schwertin/ auch bey G. Bronner, Organist in
Diel. Weill/ in Danzig.

Lappuse no 1654. gadā iznākušās G. Manceļa grāmatas.

Johans Frīdrihs Stefenhāģens.

Lustesſpehle
no
Semneela
tas
par Muſchneeku
cappe paſtmehele;
un
weena Paſafka
un
Drauga Liſſepura.

Jelgavā,
druckte per J. W. Steffenhagen. 1790.

Jelgavā
per J. W. Steffenhagen
1790

tig / ka mhes thoem | allagin / vnd py wueffs
mallems patteitjibe ſackam / | O ſwe tays
fung / wueffe walditays Thews / mu ſi / | ge Dews /
czor Chri ſtum mu ſam Kun gam. |

**Darnaſ volget die Conſecration | legen 5
dem Volke. |**
Unſer HERR Iheſus Chriſtus / etc. ||

14a **Darauff ſinget man das Sanctus. |
Auf Weihenachten vnd andere | vornembſte Feſta. |**
SWeetiz / Sweetiz / Sweetiz gir tas Kunz Zebaoth. | Debbes vnd Semme 10
gir pueln touwe godibe. Hoſi. | anna erlan tho augte Dcbbes. Sweetiz gir tas
ſas tur | naſe erlan to waerde ta Kunge. Hoſianna erlan to augte | Debbes. |

**Hie ſeret ſich der Diener legen | das Volk /
vnd ſpricht: |**
Laidet mums no ſirdes luuct / ka muſe Kunz Iheſus | Chriſtus mums gir 15
luuct pawheleis / vnd preczige paklouſi. | ſchenne peſatcys. |

Darnaſ ſinget er. |

MDſe Thewes / erlan to Debbes / Sweetytz to. |

Lappuse no 1587.gadā iznākušās grāmatas "Undeutsche Psalmen".

Veselības grāmata, Latviešu Bērniem par mācību sarakstīta. Jelgavā 1795.
**NO VESELĪBAS, VIŅAS DĀRGUMA, KĀ PIEKLĀJAS TO
UZTURĒT UN CILVĒKUS, VISVAIRĀK BĒRNUS TO MĀCĪT**

Miļi bērni! Dzīvot un Dieva pasaulē vesels un priecīgs būt, voi tas kāds labums ir?
Tas ir ļoti liels un dārgs labums; tā dzīvība ir viena augsta un dārga Dieva dāvana.

2. No kā varam mēs vēl manīt, ka dzīvība dārga Dieva manta ir?
No tā, kā ikkatram cilvēkam sirds nesās, savu dzīvību saudzēt, glabāt un uzturēt.

6. Kad esam mēs veseli?
Kad miesa bez vainas un sūpēm, visas darišanas jautri un viegli padarīt, un dvēselei paklausīt var.

7. Kā jūtas veselais?
Veselais jūtas stiprs, pilns dzīvības un spēka, ēdiens un dzēriens labi smēķ un pie sirds iet, viņš var visadu gaisu paciest, ikkatrs darbs viņam labi izdodās, un viņam labi klājas.

8. Bet kā jūtas neveselais, voi tam arī labi klājas?
Ne maz, neveselais jūtas vājš, paguris, nespēcīgs; diens ne iet pie sirds, viņš ne var katru gaisu paciest, ne var strādāt, viņam sāpes un bailes, un maz prieku no savas dzīvības.

9. Variet jūs, bērniņi, priecīgi būt, smieties, jokoties, ēst jeb gulēt, kad jūs slimi esiet?

Ne varam; to tik tad varam, kad veseli esam.
11. Voi tad veselība dārga lieta ir?
Veselība ļoti dārga lieta un augsta manta ir, caur ko cilvēks dažadu prieku un labumu no savas dzīvības var baudīt.

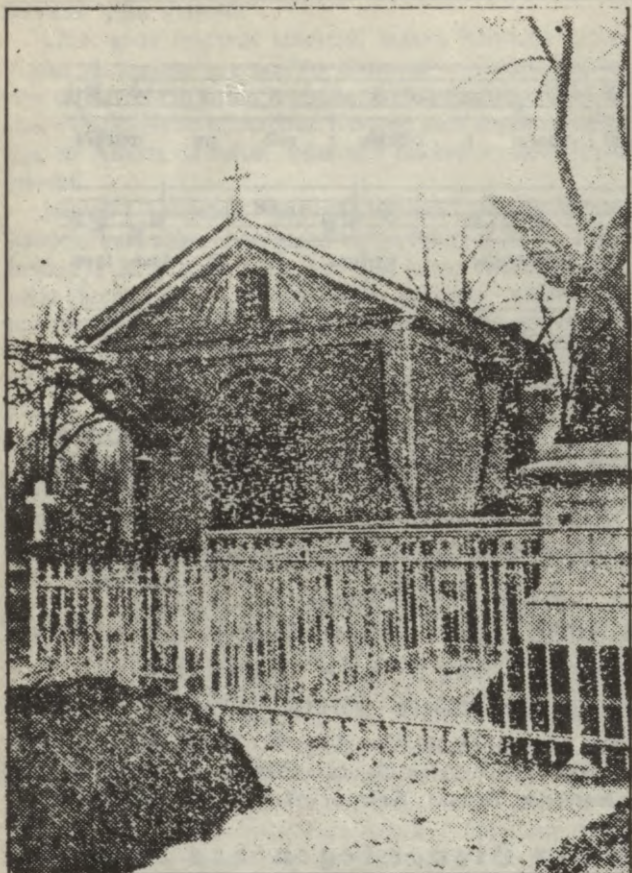
14. Kad nu veselība tāda augsta un cienijama manta ir, ko tad būs cilvēkam darīt?
Cilvēkam būs cik zināms un spējams savu veselību saudzēt, glābt, sargāt un uzturēt.

17. Voi cilvēki to aridzan dara?
Gan maz, to dara.

18. Kādēļ tik maz, to dara?
1) Tādēļ, ka maz cilvēki to augstu dārgumu tās veselības labi atzīst.
2) Tādēļ, kā tie ne zina, ka cilvēku miesas darinātas un iztaisitas ir.
3) Tādēļ, kā tie ne prot, kas veselībai lieti der jeb nē.

19. Caur ko nāk šī nezīnāšana?
Caur to, kā tie nevaid labi mācīt.

20. Bet Dievs grib, kā visi cilvēki pie atzišanas nāktu; voi tad labi ir tos mācīt un gudrus darīt?
Tas būtu itin labi un pareizi, visus cilvēkus, un visvairāk bērnus mācīt, kā cilvēka miesas dariņas un ka veselība uzturama iraid.

Mācītāja Edžvorta kapliča katoļu kapos.

Luija XVIII un Augulēnas hercogienes aizceļošana no Kurzemes.

Francijas karalis Jelgavā

Francijā XVIII gadsimta beigās virmoja lielas kaislības - revolūcija, nāves sodi, kari. 1793. gadā uz ešafota krita Francijas karaļa Luija XVI galva. Galvu nocirta arī karaļa sievai Marijai Antuanetei un māšai Elizabetei. Troņmantnieks karaļa dēls Luijs tika nodots audzināšanā pie kāda kurpnieka Simona un nežēlīgās attieksmes dēļ 1795. gadā mira. Luija XVI meita princese Marija Terēze tika no Francijas izraidīta. Ar lielām grūtībām viņa 1796. gadā sasniedza Vīni, bet 1801. gadā apmetās uz dzīvi Jelgavā, kur jau dzīvoja Luija XVI brālis, ko cars Pāvils I aiz līdzietības bija ielūdzis apmesties pilī.

Napoleona karu laikā Jelgava bija kļuvusi par kara priekšposteni. Jelgavas pilī, kur bija iekārtota karavīru slimnīca un kazarmas, labajā spārnā uz dzīvi apmetās Luijs XVIII ar saviem 49 pavadoņiem, kuru vidū bija arī mācītājs Henriks Eseks Edžvorts de Firmonts. Mācītājs bija Luija XVI bikstēvis un stāvēja pie ešafota brīdī, kad karalim nocirta galvu. Mācītājam izdevās izglābties no nāves un kļūt par Luija XVIII kapelānu.

Francijas karalis - trimdnieks Luijs XVIII, Jelgavā dzīvoja no 1798. gada marta līdz 1801. gada janvārim un uzvedās, kā franču galmā pieņemts. Viņš uzturēja sakarus ar ārvalstīm, darbojās viņa ministri, pastāvēja gvarde, notika pieņemšanas, balles. Franču klātbūtnē nostiprinājās katoļu banīcas pozīcijas Jelgavā, pieauga katoļu skaits, baznīca saņēma bagātīgas dāvanas.

1799. gada 10. jūnijā Jelgavas pils zālē notika karaļmeitas Marijas Terēzes Šarlotes kāzas ar princi Kārli Filipu. Jauno pāri svētīja kardināls Montmoredensijs Lavals, Mecas bīskaps. Viņam asistēja vietējais katoļu virsmācītājs prelāts Goldbergs un karaļa kapelāns mācītājs Heinriks Edžvorts de Firmonts.

Krievijas cars Pēteris I nomainīja savas domas par Napoleonu, un kādu nakti 1801. gada janvārī Pēterpili notika galma apvērsums. Luijs XVIII saņēma rīkojumu dažu stundu laikā

pamest Kurzemes guberņas robežas.

Otro reizi Luijs XVIII Jelgavā uzturējās no 1805. gada janvāra līdz 1807. gada septembrim, kad atkal cara politikas dēļ bija spiests pamest Kurzemes robežas. Reizē ar viņu Kurzemes guberņu un Jelgavu pameta arī galms. Jelgavā palika dāvanas katoļu baznīcai, nostāsti par princeses Marijas Terēzes laulībām un diviem stādītajiem kokiem pie pils un mūža mierā aizgājušais karaļa kapelāns mācītājs Henriks Edžvorts de Firmonts. Mācītājs ļoti rūpējās par Jelgavas pils lazaretē novietotajiem ievainotajiem karavīriem, meklēja līdzekļus un iespējas slimo kopšanai, panāca, ka Kurzemes un Zemgales bijusī hercogiene nodibināja Jelgavā privātu slimnīcu. Uz viņa kapavietas Jelgavas kapos tika novietota marmora plāksne ar karaļa Luija XVIII vārdiem latīņu valodā:

“Šeit atdusas ļoti slavens vīrs, Henriks Eseks Edžvorts de Firmonts, svētās Dieva baznīcas mācītājs, Parīzes bīskapijas ģenerālvikārs utt., kurš, sekodams mūsu pestītājam, bija neredzīgiem gaisma, ubagiem tēvs, noskumušiem atspirdzinājums. Viņš Luiju XVI, kurš no saviem pavaldņiem bija notiesāts uz nāvi, norādīdams uz stipru cietēju rindām, stiprināja pēdējā ciņā.

Caur brīnišķīgu Dieva apsardzību izglābās no karaļa slepkavotājiem un tad, kad Luijs XVIII atsaucā viņu pie sevis, bija ar mieru visur tiem palīdzēt, un desmit gados viņš bija viņiem, viņa dzimtai un uzticīgajiem pavadoņiem kā tikumības priekšstāvis un kā atbalsts bēdās.

Visādās un dažādās pasaules malās laika nelaimju novārdzināts, Tam, kuru vienu cienīja, arvien līdzīgs ceļoja, labus darbus darīdams.

Pēdīgi padarījis daudzus ievērojamus darbus, mira 1807. gada 22. maijā. Kā cienīgi nopelnījušam veltī Luijs XVIII.”

Nav vairs ne kapa, ne 1857. gadā Henrika de Čamborda uzbūvētās kapličas ar Luija XVIII veltījuma rindām piemiņas

plāksnē, ne Marijas Terēzes stādītās papeles pils dārzā, ne grezno trauku katoļu baznīcā, ne mācītāju relikviju pilsētas muzejā.

Karaļa spalva viņa dienasgrāmatā ir atstājusi liecības par Jelgavu:

“Jelgava, Kurzemes un Zemgales hercogistes agrāko valdnieku galvas pilsēta, ir vidēja lieluma un apmēram 12.000 līdz 13.000 iedzīvotājiem. Gar pilsētu plūst neliela upe, kuru sauc par Lielupi. Namu vairums ir no koka, un tie diezgan izrotāti un ērti ierīkoti. Mūra nami vērsi uz sevi ceļotāju uzmanību. Iedzīvotāji ir latviešu, žīdu un katoļu maisījums... Klimats mērens, un pilsētas novietne patīkama. Tur pastāv teicama iecietība: katoļiem ir sava baznīca, kur tiem atļauta viņu kulta brīvība. Speciāls ķeizara rīkojums nodeva manā rīcībā Jelgavas katedrāli pa visu uzturēšanās laiku šinī pili. Pils, kur man bija jādzīvo, atradās vienā no Jelgavas malām, kas vērsta uz lauku pusi. Tā bija plaša un tai daļā, kas nebija cietusi ugunsgrēkā, diezgan labi uzglabājusies celtne.”

1812. gads

1812. gada 24. jūnijā 600 000 vīru lielā franča imperatora Napoleona Bonaparta armija sāka uzbrukumu Krievijai. Arī Kurzemē ienāca franču armija, bet tā sastāvēja galvenokārt no prūšiem. Prūšu korpusu komandēja ģenerālis fon Graverts. Kopā ar franču ģenerāļa Granžāna divīziju, kurā dienēja galvenokārt bavārieši, bija jāuzbrūk Rīgai, apdraudot Pēterpili.

Cauri Jelgavai plūda bēgļu bari, krievi dedzināja savas noliktavas, jo Kurzemes aizstāvēšana netika paredzēta. Jelgavas aizstāvēšanai bija nozīmēts ģenerālleitnants Levis of Menārs, kura rīcībā bija 6000 karavīri un 8 lielgabali.

Pirmās sadursmes bija 14. jūlijā pie Iecavas, krievi atkāpās uz Rīgu. 20. jūlijā Kurzemes gubernators Zīverss un guberņas pārvaldes ierēdņi atstāja Jelgavu, evakuējot banku, arhīvu. Jelgava netika nopostīta, ja neskaita nodedzinātos tiltus.

21. jūlijā Jelgavu ieņēma prūši, kas 25. jūlijā izdeva uzsaukumu. Nosacījumi sagrāva vietējo zemnieku cerības uz dzimtbūšanas atcelšanu, jo prūši paziņoja, ka nekas netiks mainīts, ka jāpakļaujas muižniekiem un okupācijas pārvaldei. Pilī ierīkoja slimnīcu, pilsētā bija prūšu komandantūra. Par visas Kurzemes ģenerālgubernatoru iecēla franču ģenerāli Kampredonu, par Jelgavas komandantu prūšu majoru Botu.

Franči it kā atjaunoja hercoga valsti, jo jauno valdību, ko pasludināja 1. augustā, sauca par “Kurzemes un Zemgales hercogistes un Piltenes apgabala valdību”. Par valdības locekļiem iecēla vietējos muižniekus ar grāfu Mēdemu priekšgalā. Tomēr visa vara bija franču indendantu de Šambodrēna un de Mantinja rokās. Jelgavas pilsoņiem bija katrā dzīvoklī jāpieņem zināms skaits prūšu karavīru un jādod viņiem uzturs. Fronte apstājās pie Rīgas. Pie Jelgavas, Cenas, Valdekas prūši lika zemniekiem celt nocietinājumus - skanstis. Starp pretiniekiem notika sadursmes pie Olaines, Doles, Slokas, Garozas, Rundāles, Valgundes. 27. septembrī krievi uzbrūka Jelgavai, izmantojot ar lielgabaliem apbruņotas liellaivas. Krievu admirālis Mollers rakstīja:

“...dodoties uz Jelgavu, ceļā iznīcināja ienaidnieka pāri upei uzceltos trīs apcietinājumus un zem ūdens ierīkotos aizsprostus ar dzels asumiem, kas savukārt bija nostiprināti ar ķēdēm. Ienaidnieks tik steidzīgi atkāpās no saviem apcietinājumiem, ka atstāja mūsu rokās baterijas pie “bonām”, divus 24 mārčiņu vara lielgabalus, un divus lielgabalus ienaidnieks iemeta upē, kurus izvilka un pievienoja mūsu apbruņojumam. Vajājot ienaidnieku, nonācu Jelgavā tanī laikā, kad tas pa otru pusi devās projām. Slokā palika 300 ievainotie.”

Štaļģenē bija franču virspavēlnieka štāba mītne. Pie Rundāles atradās aplenkuma artilērijas parks. Krievu ne-

Bonaparts Napoleons ap 1802.gadu, Francijas pirmais konsuls.

Štaļģenes pils. 1812.gadā ģenerāļa Graverta štāba mītne.

veiksmīgā uzbrukuma dēļ jau 30. septembrī Jelgavā atgriezās prūši.

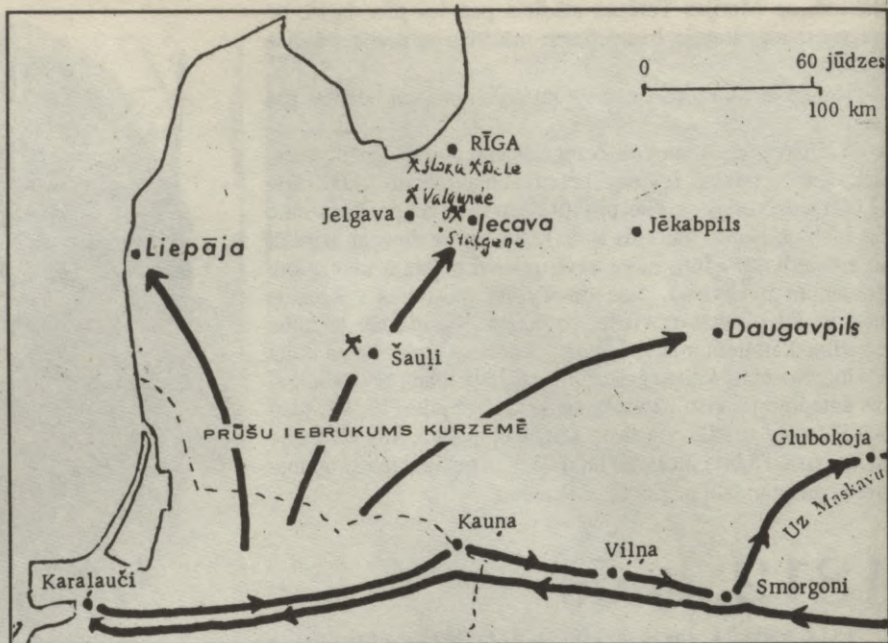
Jelgavā 16. augustā tika svinēta Napoleona vārda dienā. Dienā bija dievkalpojums katoļu baznīcā, vakarā balle. 15. septembrī tika saņemta ziņa par Borodinas kauju, ko nosvinēja kā franču uzvaru. Tika izšauts 51 lielgabala šāviens, visās baznīcās noturēti pateicības dievkalpojumi. Kad sāka pienākt ziņas par franču armijas atkāpšanos no Maskavas, arī Kurzemē sākās evakuācija. 19. decembrī franču iestādes atstāja Jelgavu. Bavārieši un poļi mēģināja laupīt, prūši uzvedās labi. 20. decembrī Jelgavā ieradās kazaki, atgriezās Zīverss, un drīz pilsētu apmeklēja jaunais Kurzemes un Vidzemes ģenerālgubernators grāfs Pauluči. Franči bija valdījuši piecus mēnešus, bet pilsētnieki un apkārtējie zemnieki bija no kara briesmām izkluvuši bez lieliem zaudējumiem. Pilsētiņas dzīve atgriezās vecajās sliedēs. To tikai bieži traucēja krievu karaspēks, kas devās uz Franciju, bet 1814. gadā karš bija beidzies.

Par tā laika karadarbību liecina skanstes pie Jelgavas Lielupes krastā, pie Misas upes Ozolniekos, pie Garozas Velnagrāvja.

Generālleitnants Jorks fon Vartenburgs.

Napoleona karagājiens uz Maskavu.

FRAGMENTI NO PIRMĀS GRĀMATAS LATVIEŠU VALODĀ PAR KARAVĪRU AMATU: "NO ZALDĀTU AMATA. LATVIEŠIEM PAR APMIERINĀŠANU ŠOS DRAUGA VĀRDUS SARAĶSTĪJIS VOIGT, PRĀVESTS UN SODU DRAUDZES MĀCĪTĀJS. JELGAVĀ 1807. IESPIESTS PIE J. V. STEFENHAGEN UN DĒLA."

"Mīļie latvieši. Sirds jau dažreiz man pārsāpēja, tanī laikā, kad uz augstas pavēlēšanas tā zaldātu lasišana iekrūt, redzot tās karstas asaras, kas no tēva un mātes acīm birst, ko vaidēdami raud brāļi un māsas; redzot tās šķiršanās mokas, kad jāatraujas no mīļas māju vietniņas, ak! un citam arīdzan no sievas drebošās sirds, no kliegdamiem bērniem, kas vēl savā laimīgā neļēģšanā tikai raud ar raudādamiem, bet nē jūt tās sāpes un izbailes, kas kā vētrā visas sirdis iztrūcina...

...Bet arīģ tas, kas zaldātos nodots, ar saņņaugtu sirdi, bāls kā mironis, drebēdams - kā maitājams grēcinieks nāves ceļu staigā - top aizvests, arīģ tāds tēv' un māti, sievu ar bērniem, jeb savu dzimteni žēlo? nē, mani draugi, tāds tikai bīstas no trās briesmīgās nelaimes zaldāts būt, domādams, ka jau tagad visas pasaules mokas šim vīrsū krausies, un no tām manīgām izbailēm... es jūs... atsvabināt gribētu.

...Munsterēšana iraid liels pūliņš, to negribu liegties, te zaldātam tik labi kā plāvējam ar sviedriem vaigā jādarbojas, bet tomēr es neredzu, par ko te būtu tik bezgalīgi jābīstas; izmācāma tā skola taču būs, kā dažs cits grūtāks amats... Bet kāda kaušana! ir to nē liedzos, bet apdomājiet, ka tie sitieni taču nē pieder tik atšķirami pie tās mācības, daudz zaldāti, ja tikai paši dzenas un labprāt mācās, to amatu bez viena sitiena izmākuši, stūrgavis jeb slinkotājas arīdzan jebkuru citu amatu bez tam nē ieņems. Šai nelaimēi tāpēc ikviens spēš izmukt, kas tik pats šamanīgs mundrs rādās... te nav nekādi joki, visa tā munsturēšana nē vien pašā karā ļoti vajadzīga, bet arīdzan tam karavīram par atvieglināšanu gudri izdomāta lieta iraid. Kāda sajukšana celtos, ja viens ātri, otrs pamazām soļus spertu, viens šurp, otrs turp grozītos, šis tā, cits atkal savādi

Generālleitnants Levizs of Menārs.

ieročus turētu, un vēl ikvienam īpaši būtu jāuzbrēc, kas tam jādara...

...Sargies pavisam no piedzeršanās; kā tur stāv rakstīts: vienā bauslibā karājas visi bausļi un pravieši, tāpat varētu sacīt, dzeršanas grēkā karājas visas citas apgrēkošanās. Dzērājs ieraid negants apgānīts cilvēks jebkurā amatā, bet zaldātam, kam vienmēr būs mundram, samanīgām būt, šī kāriība pagalam nepieklājas, kas bez tam to mazu lonīti ātri apriģ, veselību izposta, un uz kādas tik citas blēdības skubina. Gan sacīs tev citi, dzeri brāl! kas iraid zaldāts bez dzērums - dzeries drošību! bet dēls, nē tici tādai valodai, trakumam gan, bet drošību var iedzerties, īsta drošība nē var pastāvēt bez skaidras galvas. Gribi tu zināt, kas iedod patiesi drošu sirdi... kad tev uz kaušanos jā-iet, kad katrs solis tev var pēdīgais kļūt, kad visur, kur tu stāvi, kaps apakš tavām pēdām var atvērties, kad jau redzi spīguļot ienaidnieka zobinus, jau dzirdi ducinot lielus gabalus, jau sarkani dūmi visu aplkāj - tevi spēcinās; skaidra sirds un ticība uz Dievu, tie dara to... Ak dēls... dzērāja trakums tad zūd, tad stāv drebēdams tas pats lielmanis, kas kortelī savu saimnieku vārdzināja, kas visu lielijās apriģ un saspert, bet tas rāms vientiesīģs vīrs... paliek drošs Dievu un sava amata likumu sirdi... stiprā rokā zobini turēdams, lai nāk ienaidnieks, lai nāve nāk, vīru tie atrass."

Dzimtbūšanas atcelšana Kurzemē

Pirmo reizi par zemnieku stāvokļa uzlabošanu Kurzemē un Zemgalē sāka runāt pazīstamais mācītājs Georgs Eizens. Būdams pazīstams tautsaimnieks, speciālists dārkopībā un baku potēšanā, viņš ieradās Jelgavā, hercoga Pētera Bīrona aicināts, lai strādātu par profesoru jaundibinātajā akadēmijā. Viņa brīvdomīgo uzskatu dēļ bija jāatstāj darbs akadēmijā, vēlāk arī hercoga dienests. Paša izdotajā žurnālā "Philantroph" viņš izteica domas, ka brīvs zemnieks valstij ir vairāk noderīgs nekā nebrīvs, jo brīvais maksā vairāk nodokļus. Zemniekiem jādod brīvība un arī zeme. Muižniecībai drīz vien izdevās panākt, ka Eizens no Kurzemes aizbrauca.

Krievu laikos muižnieki pilnīgi ieguva visu noteikšanu pār zemniekiem. Nekādi likumi nesargāja zemniekus no viņu patvaļības.

Franču iebrukums un notikumi Eiropā pamudināja muižniecību apspriest iespēju atbrīvot zemniekus no dzimtbūšanas. Arī cara valdība steidzināja. Jau 1814. gadā ģenerālgubernatoram Pauluči bija jāizstrādā noteikumi par zemnieku stāvokļa uzlabošanu. Otrs valdības rīkojums bija 1816. gada 5. decembrī. Bija jāizvēlas vai nu Igaunijas zemnieku brīvlaišanas projekts, vai arī jāpārmēri zeme un jāiekārto klaušas pēc Vidzemes 1804. gada likuma parauga. 1817. gada landtāgā muižnieki ar 236 balsīm par un 9 pret pieņēma pirmo variantu. Tika nolemts dot brīvību, atņemot zemi. Interesanti norisinājies dzimtbūšanas atcelšana un likuma pasludināšana Jelgavā. Krievu valdība likumu apstiprināja 1817. gada 25. augustā.

Likumu pasludināja 1818. gada 30. augustā, krievu caram Aleksandram I klātesot. Likuma pasludināšanas svinības sākās ar dievkalpojumu Svētās Trīsvienības baznīcā. Tajā piedalījās ģenerālgubernators Pauluči, daudzi muižnieki, augstākie ierēdņi, zemnieku pārstāvji no kroņa pagastiem. Cars piedalījās dievkalpojumā pareizticīgo baznīcā un no turienes devās uz pili. Te viņš pieņēma audiencē augstākos ierēdņus un zemnieku pārstāvjus. Cars pats paskaidroja likuma nozīmi, ko tulkoja latviski. Sekoja zemnieku atbilde. Cars apciemoja vēl dažas Jelgavas iestādes un turpināja ceļu uz Vāciju.

Liela ceremonija par godu dzimtbūšanas atcelšanai tika sarīkota 1918. gada 12. decembrī arī Latviešu draudžu baznīcā. Tad jaunie likumi tika pārtulkoti latviski. Svētās Annas baznīcā saradās daudzi augstmaņi, liels skaits zemnieku. Baznīcā godasardzē bija nostādīta pilsoņu gvarde, uz altāra bija

nolikti jaunie likumi. Mācītājs teica svētrunu, brīdinādams latviešus no pārsteidzīgiem soļiem, jo viņš esot dzirdējis latviešu runas, ka no jaunajiem likumiem nekāda labuma nebūšot, jo tiekot atņemta zeme.

Jelgavā ar laiku 30. augustā sāka atzīmēt brīvlaišanas svētkus.

Pils no ziemeļaustrumiem. Akvarelis XIX gs. 30. gadu beigās.

Zemnieks no Mūrmuižas.

Turve - zemnieku sēta pie Mūrmuižas un Svētes 1796.gadā.

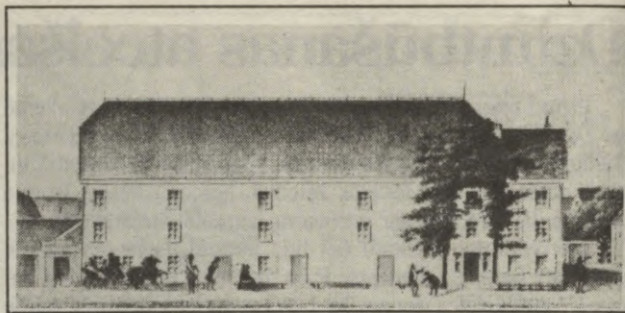
Jāņu dienas Jelgavā

Ordeņa un hercoga valdīšanas sākumā saimnieciskais gads beidzās Lieldienās, bet 1645. gadā landtāgs atzina, ka šajās dienās nodarbošanās ar naudas operācijām ir necienīga, un finansu gada maiņu pārcēla uz 24. jūniju. Tā šī diena Jelgavai kļuva svarīga, jo uz lielo tirgu sabrauca daudz ļaužu un nokārtoja visas maksāšanas. Muižas izrentēja no vieniem Jāņiem līdz otriem un 24. jūnijā bija jāmaksā rente. Arī citi darba līgumi beidzās Jāņos. Jelgavā tad pulcējās tirgotāji, zemnieki, muižnieki. Jelgavā visiem bija jākārtro darījumi, vieniem - jānomaksā parādi, otriem tie jāpiedzen. Arī dāmām bija daudz rūpju - jāpameklē veikali, jāpērk drēbes, rotas. Priekšpusdienā koncertus uzsāka muzikanti: gan vietējie, gan no Rīgas, gan arī no ārzemēm. Pēcpusdienā bija teātra izrādes. Izrādes notika Meijera uzceltajā teātra ēkā visu mēnesi. Teātri bija 1200 vietas un uzstājās tirgus aktieri, arī ārzemju slavenības. Kādreiz tur diriģējis arī slavenais vācu komponists Rihards Vāgners.

Tirgus laukumā savas būdas bija uzceļuši cirkus mākslinieki, dažādu mākslu speciālisti. Visur notika naudas mainīšana un skaitīšana. Lietošanā lielākoties bija metāla nauda, ko glabāja maisiņos. Krievu laikiem iestājoties, vēl ilgi valdīja naudas daudzveidība. Iekšējā apgrozībā lietoja sudraba dālderus un krievu rubļus. 1 Alberta dālderī pielīdzināja 1 krievu sudraba rublim un 33 1/3 kapeikām. Vienu sudraba rubli pielīdzināja 3 līdz 4 rubļu banknotēm. Kroņa nodevas maksāja tikai banknotēs.

Vakaros notika balles. Pazīstama izpriecu vieta bija Ofenbaha dārzs. Pēc Jāņiem visi izklīda, aizbrauca tirgotāji, mākslinieki. Jelgavā iestājās miers līdz nākošajiem Jāņiem.

Teātris vispirms mitinājās pagaidu telpās, protestantu, jezuītu skolā, Staļļu laukuma maršēžā. Hercogs Pēteris Bīrons bija pirmais, kurš ierādīja pastāvīgas telpas galma teātrim - no sākuma hercoga oranžērijā netālu no Svētās Trīsvienības baznīcas Driksas krastā. Tur tas darbojās līdz 1792. gadam. Pēc tam teātrim telpas iekārtoja pili. Namnieku teātrim Jelgavā savu ēku uzcēla 1788. gadā, uz kuru tas pārcēlās no Staļļu laukuma.

Jelgavas teātra ēka XIX gs.

Skats uz Jelgavas tirgu no Sv. Trīsvienības baznīcas torņa.

Skats uz Jelgavas tirgus laukumu.

Ielu bruģēšana un tirgus laukuma izbūve

Jau 1593. gadā izdotajā rātes rīkojumā bija noteikts gar krogiem un namiem likt laipas, lai pa tām varētu staigāt kājnieki. Par ielu bruģēšanu vēl nerunāja. Kaut kādi bruģēšanas darbi tika izdarīti 1693. gadā tirgus laukumā. Tā kā tirgus laukums bija pie Jēkaba kanāla un dzirnavu diķa, tad reizēm plūdos tas kļuva par nepārejamu purvu. Pirmos bruģēšanas darbus iesāka pēdējā hercoga Pētera Birona laikā, kas izdeva 1791. gada 28. oktobrī patenti. Rīkojumā bija teikts, ka pilsoņiem līdz nākamā gada 1. septembrim savu teritoriju robežās jānoklāj ielas ar bruģakmeņiem. Rīkojumu izpildīt nebija viegli, jo Jelgavas tuvumā laukakmeņi nav atrodam. Akmeņu pievešanu no tālienes neļāva pilsoņu trūcīgie līdzekļi. Krievu valdīšanas pirmajā gadā pilsoņi palūdza valdību nākt talkā ne ar naudu, bet ar varu. 1796. gadā sekoja rīkojums visiem Kurzemes iedzīvotājiem. Braucot uz Jelgavu no laukiem, bija jāņem līdzī laukakmeņi, ar kuriem bruģēja ielas. Policija uzraudzīja, lai ēkas krāsotu noteiktajās krāsās, lai pēc noteikumiem celtu ēkas, sētas. Līdz 1820. gada 1. augustam visas ielas bija nolīdzinātas vienā līmenī. Darbus veica katrs gruntsgabala īpašnieks savā ielas daļā. Ēkas drīkstēja celt tikai amatu meistari pēc apstiprinātā projekta. Ceļot koka ēku, bija jābūt arī brandmūrim. Tika veicināta mūra ēku celtniecība.

Tirgus laukums pilsētā bija jau hercoga Frīdriha laikā. 1652. gada plānā redzams, ka tirgus vidū ir rātsnams. To nojauc tad, kad raka Jēkaba kanālu. Pie kanāla ietekas Driksā bija dzirnavas ar diķi, kas padarīja mūžīgi mitru tirgus laukumu. 1694. gadā uzsāktos labiekārtošanas darbus pārtrauca karš. Pēc tam lieli darbi sākās tikai krievu valdīšanas laikos. 1820. gadā pilsētās izdevumu budžets bija 14 670 rubļu, bet ienākumi - 11 749 rubļi, - deficīts 2922 rubļi. Līdzekļi tirgus laukuma izbūvei radās negaidīti pēc cara Aleksandra I vizītes Jelgavā. Marķīzs Pauluči izlūdās pabalstu 904 000 rubļu kanāla un tirgus teritorijas labiekārtošanai. Darbu sāka 1820. gada 27. maijā un pabeidza 1822. gada decembrī. Jēkaba kanāla tirgus laukuma gabalu pārklāja ar velvi, bet pašu dzirnavu diķi ietvēra akmeni kaltas baseina sienas. Pašu tirgu izbūvēja ar apaļiem akmeņiem. Baseina sienā atradās iemūrēts liels akmens ar iekaltu gadskaitli "1820" un uzrakstu "Munifiktio Alexandri". Darbu pabeigšanai sekoja lielas iesvētīšanas svinības. Jaunais baseins tirgus laukumā bija apdziedāts arī kādā garā dzelijā.

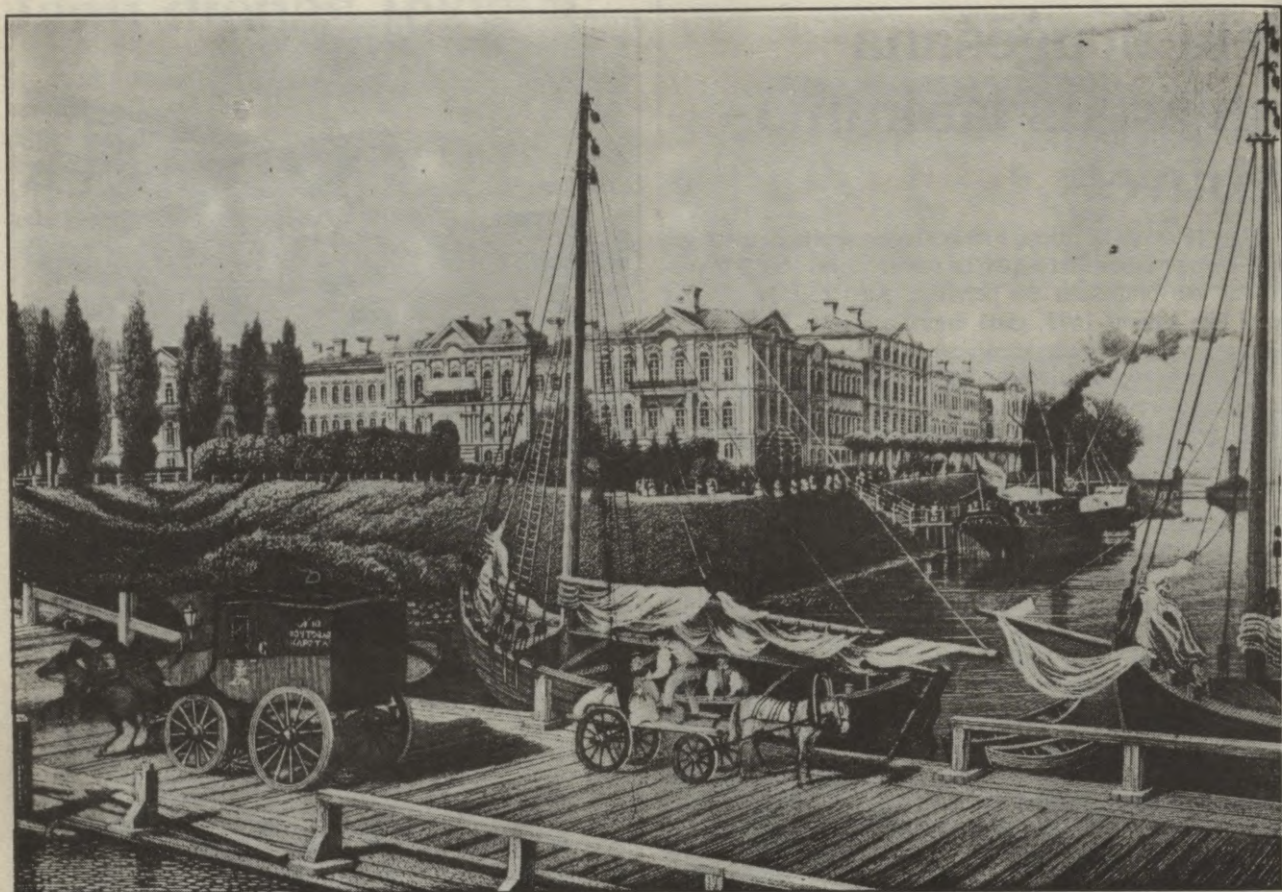
Pildreģa ēkas Jelgavā.

Dzīvojamās ēkas Jelgavā.

*J.E.Cēra Kurzemes viesnīca Jelgavā,
tapusi 1843.gadā pārbūves rezultātā,
celta 1825.gadā.*

Jelgavas pilsēta XIX gs. vidū.

Jelgava - Kurzemes guberņas galvaspilsēta

Guberņas iestādes Jelgavā tika svinīgi atklātas 1796. gada 28. janvārī. Pārvaldes organizēšanu un reformas pārtrauca ķeizarienes Katrīnas II nāve. Viņas pēcnācējs Pāvils I izdeva pavēli par to, ka Kurzemē atjaunojamas visas tās pārvaldes un tiesu iestādes, kas bija pastāvējušas hercogistes laikā, pieļaujot praktiski neierobežotu muižnieku varu. Lielas pārmaiņas sākās ar 1817. gada 25. augusta likumu, kas deva zemniekiem personīgi brīvību un nodibināja pagastu kā pirmo administratīvo vienību. Vienības centrs bija muiža, muižas pārvalde tika dēvēta par pagasta policiju. Bez muižas apstiprinājuma neviens pagasta institūtu lēmums neguva likumīgu spēku. Likums paredzēja šādus pagasta institūtus: pagasta sapulci, pagasta tiesu, pagasta vecāko. Pagasta sabiedrība dalījās saimniekos, kalpos un muižas kalpotājos. Pagasta sapulcē dalībnieki bija tikai saimnieki un kalpi. Balsoja katra grupu atsevišķi, bet domstarpībās pagasta tiesa mēģināja panākt vienprātību. Ja tas neizdevās, tad lietu izlēma pagasta jeb muižu policija. Pagasta vecākos un tiesu vēlēja, to skaits bija atkarīgs no pagasta iedzīvotāju skaita. Katram amatam vajadzēja izvirzīt trīs kandidātus, no kuriem muižas policija vienu apstiprināja. Amata personas ievēlēja uz 3 gadiem, bet tās varēja arī pārvēlēt. Amatos ievēlētie varēja no tiem atteikties tad, ja bija 60 gadus veci, pilnīgi nespējīgi vai nodarbināti trīs aizbildnībās.

Pagastam bija tiesības iegādāties īpašumus un stāties saistībās ar citām sabiedrībām, bet par sevišķu pienākumu tām bija uzlikta skolu ierīkošana. Vismaz pa vienai skolai uz 1000 iedzīvotājiem. Pagasta sabiedrība varēja iesniegt sūdzības pilskungu tiesai un gubernatoram, ja bija muižas atļauja. Pagasta tiesa varēja piespriest šādus sodus: stingru rājienu, miesas sodu - līdz 30 sitieniem ar koku vai pātagu vīriešiem, līdz 20 sitieniem sievietēm un bērniem, darbos sabiedrības labā līdz 3 dienām un arestā līdz 2 dienām. Civillietās, kuru nodarījums

bija vērtībā līdz 5 sudraba rubļiem, pagasta tiesa varēja piespriest nodarīto zaudējumu atlīdzību. Pagasta institūcijas nodarbojās ar nodokļu ievākšanu un muižas klausīnieku uzraudzību.

1866. gada 19. februārī cars Aleksandrs apstiprināja jaunu pagasta sabiedrību likumu, kas pagastu atkarību no muižas gandrīz izbeidza. Pagasta amatpersonu uzraudzība tika atzīta par tiesu iestāžu funkciju, pie kam pagasta administratīvās lietas izlēma tiesu plenārsapulces, bet policejiskās - apriņķa policijas priekšnieks jeb pilskungs. Bezzemnieki zaudēja tiešu pārstāvību pagasta sapulcēs, turp tie sūtīja vienu delegātu no desmit vīriem. Jauns institūts bija vietnieku pulks. 87 - 24 pagasta pilnsapulces izvēlēti delegāti, kas bija līdzīgā skaitā no saimniekiem un kalpiem, pulcējās visu svarīgāko pagasta jautājumu izlemšanai. Šis pagastu likums bija spēkā līdz Krievijas valdības pastāvēšanas beigām.

XIX gadsimta beigās tika likvidēti pastāvējušie vācu varas institūti un tos aizvietoja ar krievu iestādēm. 1898. gada 9. jūnijā ķeizars Aleksandrs III apstiprināja noteikumus, kas regulēja turpmāko policijas iekārtu arī Kurzemes guberņā. Policijas priekšgalā nostājās apriņķa priekšnieki, Jelgavā - policejmeistars, kam tika pakārtoti vecākie un jaunākie palīgi, pēdējie pārzināja atsevišķus apriņķu iecirkņus. Kurzemes guberņa tika iedalīta 8 apriņķos. Pagasta tiesas tika pārkārtotas, nodibinot miertiesas, augstākās zemnieku tiesas un zemnieku lietu komisāra institūtu. Pārvaldes un tiesu aparāts ar to tika birokratizēts. Muižnieku kārtas ievēlēto publiski tiesisko institūtu vietā nāca valdības iecelti ierēdņi, dažreiz cittautieši, bet paretam arī latvieši.

Daudzas svarīgas pārvaldes funkcijas, kas skāra visas zemes intereses, tomēr joprojām palika muižnieku kārtas pārstāvības rokās. Augstākais šīs kārtas institūts - landtāgs - joprojām bija draudžu delegātu sanāksme, kas turpināja sanākt arī pēc šīm reformām.

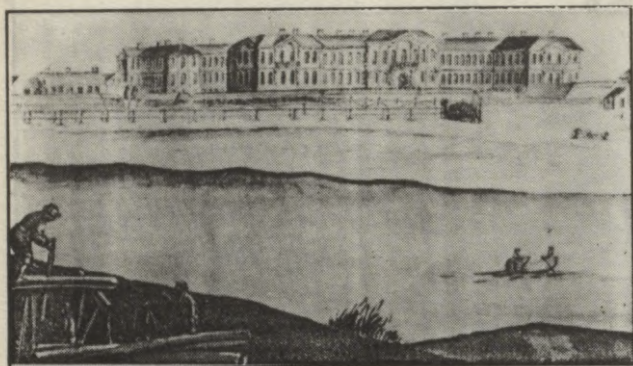
Jelgavas plāns. Jelgava 1841.gadā.

Kurzemes un Vidzemes guberņu robežstabi.

Svētes pils. 1875.gadā pārbūvēta par krievu armijas kazarmām. 1993.gadā vēl Krievijas armijas pārziņā.

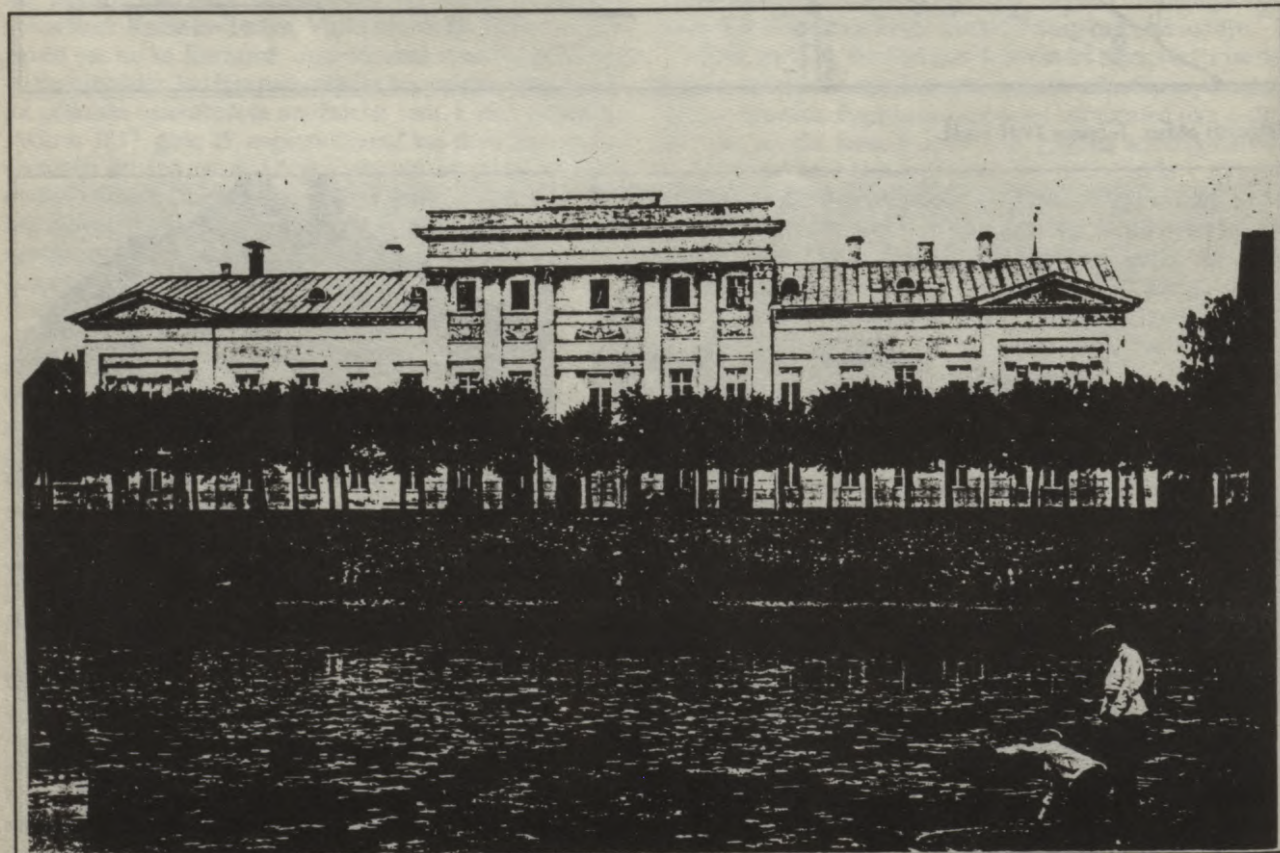
Pils kopskats no dienvidrietumiem. F.Rozena zīmējums 1791.gads (?).

Jelgavas zivju tirgus pirms Pirmā pasaules kara.

Pils kopskats no dienvidaustrumiem. Litogrāfija 1833.gads.

Kurzemes un Zemgales bruņinieku nams.

Skolu izveidošanās

Pirmās ziņas par skolu Jelgavā ir no 1567. gada, kad hercogs Gothards Ketlers izdeva rīkojumu dibināt Jelgavā baznīcas skolu un patversmi. Tā radās lielā pilsētas jeb latīņu skola. Tā atradās pie Svētās Trīsvienības baznīcas un līdz 1578. gadam irētās telpās. Skolā bija paredzētas trīs klases ar trim skolotājiem - rektoru, konrektoru un kantoru. Skolotājs klasē mācīja visus priekšmetus - latīņu, grieķu, ebreju valodas, teoloģiju, matemātiku, vēsturi, ģeogrāfiju, prātniecību. Skolēniem skolā un ārpus tās bija jāsarunājas latīniski. 1665. gadā Jelgavas latīņu skolai bija savi likumi, kas noteica skolēnu, skolotāju tiesības un pienākumus. Skolas telpas uzturēja pilsēta un naudas trūkumā dēļ, kā arī kara laikos tās bieži bija slīktā stāvoklī. Skolas ēkas celtniecība notika 1578., 1630. un 1678. gadā. Pēdējā celtnie atradās uz Svētās Trīsvienības baznīcas zemes.

XVIII gadsimtā tika izstrādāti un papildināti skolas iekšējās dzīves noteikumi. Skolotājiem bija jābūt luterāņiem. Uzņemoties skolotāja pienākumus, bija jānoliek zobens un jāuzvedas savai kārtai piemēroti: jādzīvo satīcīgi, jāved dievbijīga, mērena un paraugveidīga dzīve. Svētdienās pulksten 9 no rīta un 2 pēcpusdienā skolēniem bija jāierodas skolā, lai kopīgi ar skolotājiem ietu uz baznīcu. Pēc dievalpojuma skolēniem atrprasija dzirdēto sprediķi. Par skolu katru ceturksni maksāja skolas naudu: rektoram - četrus dālderus, konrektoram - trīs dālderus, kantoram - divus dālderus. Vēl katrs skolēns deva trīs mārciņas sveču skolas apgaismošanai un trīs vezumus labas, cietas malkas telpu sildīšanai. Skolā varēja mācīties muižnieku un pilsoņu bērni - zēni.

Bez latīņu skolas hercogu laikos bija vēl vairākas zemākas publiskās skolas. Piemēram, vācu skola, saukta arī par Annas skolu, jo to dibināja Kurzemes hercoga atraitne Anna Ivanovna. Pasta ielā kādā pilsētas namā hercogs Ernsts Johans Bīrons 1739. gadā lika atvērt Svētās Trīsvienības baznī-

cas rakstīšanas un rēķināšanas skolu. Vēl XVIII gadsimtā darbojās arī divas ķesteru skolas: pie Annas baznīcas - latviešu, pie Svētās Trīsvienības baznīcas - vācu.

Krievu laikos latīņu skola 1805. gadā beidza pastāvēt, jo to pārveidoja par aprīņķa skolu. Paredzētas bija trīs klases, bet sākumā pastāvēja tikai divas klases, jo bija neliels skolēnu skaits. Tikai 1850. gadā atvēra trešo klasi. Tad skolas audzēkņi ieguva tiesības atpirties no karaklausības par 150 rubļiem. 1866. gadā atvēra 4. klasi - reālklasi un skola ieguva reālskolas nosaukumu. 1868. gadā atvēra arī divas sagatavošanas klases. 1883. gadā skolā bija arī divi latviešu valodas skolotāji: J. Vītols un K. Strautmanis. Reālskolas absolventus uzņēma Rīgas politehnikums priekšskolā bez pārbaudījumiem. 1880. gadā skola tika apstiprināta par sešklasīgu reālskolu, kuras absolventiem bija tiesības iestāties politehnikumā. Reālskola bija izveidojusies par otru vidējo mācību iestādi Jelgavā. Jau 1883. gadā skolā mācījās 470 skolēni, no tiem 147 bija latvieši. Šai skolai bija ļoti liela loma latviešu inteliģences veidošanā. To beiguši ļoti daudzi vēlāk pazīstami sabiedriskie darbinieki - profesori M. Binemanis, J. Lecis, Ā. Strautmanis, T. Surgenieks, J. Bisenieks, J. Rapa, J. Mazvērsītis, K. Ulmanis.

1804. gada likums par skolu izbeidza saiknes starp baznīcu un skolu. Līdzšinējo Annas vācu meiteņu un zēnu skolu pārveidoja par Annas elementārskolu tikai zēniem. Skola sastāvēja no divām klasēm ar diviem skolotājiem un tā atradās vācu skolas telpās Lielajā ielā. Telpas bija šauras, abu klašu mācības notika vienā telpā. Skolēnu skaits bija apmēram 100. Skolu beidzot, varēja iestāties aprīņķa skolā. Vēlāk skolai uzcēla jaunu ēku Driksas malā un to sauca par Annas pamatskolu. Šajā skolā ir mācījies mūsu pirmais valsts prezidents J. Čakste.

Svētās Trīsvienības rakstīšanas un rēķināšanas skolu pārvērtā par meiteņu skolu, atstājot to vecajās telpās. Ar laiku vienai klasei pievienojot arī otro un trešo, to pārvērtā par augstāko meiteņu skolu. To apmeklēja pilsoņu, ierēdņu,

Jelgavas latīņu skolas skolnieka uzslavas raksts.

muižnieku meitas. 1882. gadā to pārvērtā par sešu klašu pirmās šķiras mācību iestādi ar ģimnāzijas kursu. Skolu beigušās meitenes varēja ieņemt mājskolotāju un elementārskolotāju vietas.

1819. gadā nodibināja vienu zemāku skolu meitenēm - Dārtas elementāro meiteņu skolu, kuras uzdevums bija sniegt mazturīgo pilsoņu stāvoklim atbilstošu izglītību viņu meitām. Skola sastāvēja no vienas klases ar trim nodaļām. Nodaļas kurss ilga vienu gadu. Galvenā vērtība tika piegriezta dažādu rokdarbu iemācīšanai.

"Academia Petrina" jeb akadēmisko ģimnāziju arī skāra reforma, un tās pārzināšanu uzdeva Tērbatas augstskolas skolu komisijai. Skolu pārdēvēja par "Gymnasium illustre". No 1806. līdz 1820. gadam ģimnāzijai bija trīs klases, vēlāk piecas. 1838. gadā, kad Krievijā atkal notika skolas reforma, ģimnāziju nosauca par "guberņas ģimnāziju", uzticot tās pārzināšanu Tērbatas mācību iecirkņa kuratoram. 1861. gadā ģimnāzijā bija 7 klases. Pie ģimnāzijas no 1834. līdz 1861. gadam pastāvēja nodaļa, kas sagatavoja mežkopības speciālistus. No 1889. gada ģimnāzijā mācības notika krievu valodā. 1865. gadā skolā bija 264 ģimnāzisti, no kuriem 13 uzdevušies par latviešiem, 1878. gadā no 532 audzēkņiem 66 bija latvieši, 1879. gadā no 564 - 77 latvieši. Arī ģimnāzijā ir mācījušies daudzi vēlāk pazīstami ievērojami latviešu atmodas laika darbinieki: politiķi J. Alunāns, A. Kviesis, J. Zanders, K. Kalniņš, J. Daniševskis u.c.

Jau 1861. gadā Jelgavas inteliģento latviešu starpā pastāvēja paradums sapulcēties kopā tā sauktajos latviešu vakaros, kur pārsprida dažādus jautājumus par latviešu literatūru, vēsturi un sadzīvi. Ģimnāzijas administrācija vērsās pret pulciņa aktivitātēm un panāca tā darbošanās pārtraukšanu.

Pagājušā gadsimta sākumā A. Spāģis rakstīja, ka līdz 1833. gadam Kurzemē ir bijušas tikai piecas zemnieku skolas. Vēlāk - pēc valdības veiktās uzskaites - ir konstatētas tikai 19 skolas.

Vilces muižā 1819. gadā dzimtkungs ierīkojis skolu, kurā mācīja lasīt, rakstīt, rēķināt un ticības mācību. Līdz 1863. gadam šo skolu bija apmeklējuši 140 bērni. Mācības bija bez maksas, un skolēni mācījās no Vecā Stendera grāmatas. Skolotāju algoja.

1836. gada 26. februārī Kroņa Vircavas pagasta sapulce nolēma celt divas skolas: Kroņa Vircavā un Svētes muižā. Skolā mācīties bija jāsaņem visi bērni. Skolotāja alga gadā - 60 sudraba rubļi, 15 pūri rudzu, 12 pūri miežu. Šo skolu organizētājs bija mācītājs Panteniuss. Skolu noteikumi paredzēja, ka mācību gadu uzsāk mācītājs, pret viņa gribu skolotāju nevarēja atlaist no darba. Par 9 gadiem jaunākus bērnus skolās neuzņēma. Skolas laiks bija no Mārtiņiem līdz Jurgiem. Bērns nedrīkstēja skolā būt ilgāk kā līdz 14 gadu vecumam, lai vecākiem "neceltos skāde". Apģērbu un pārtiku gādāja vecāki. Pavisam nabaga ļaudīm sniedza palīdzību no magazinas. Pagasts deva mācību grāmatas un mācību līdzekļus. Par apgaismošanu gādāja skolēnu vecāki. Skolotājiem atļauts sliktiem bērniem dot 10 sitienus ar rīkstēm vai arī likt tupēt uz ceļiem un atstāt bez pusdienām. Ar roku sist vai plūkt aiz matiem vai ausīm bija aizliegts.

1840. gadā Kurzemē un Zemgalē uzskaitīja jau 34 zemnieku skolas. Tās lielāko tiesu uzturēja dzimtkungi. Skolas bija samērā labā stāvoklī, un tās gadu no gada tika uzlabotas. Kā mācību grāmatas lietoja Bībeli, katķismu, dziesmu grāmatas, kā arī dažas citas cenzūras atļautas grāmatas.

1841. gadā skolas atvēra Franksesavā, Lielvircavā, Lielplatonē, Garozē, Lielberķenē, Mūrmuižā. Skolēnu skaits svārstījās no 65 līdz 35 vienā skolā. Vairāk bija zēnu. Mājās mācījās un tika nodrošināti bērni Volguntē, Titelmindē, Ozolmuižā, Dandālē, Meijās, Staļģenē, Ānē, Oglienē, Cenas muižā, Livbērzē, Elejā, Apgunstē, Grienfeldē, Hovensvircavā, Gala muižā, Audruvē, Skursteņu muižā, Vilces muižā, Mednē, Zaļeniekos, Mūrmuižā, Blankenfeldē, Mazberķenē, Ālavā.

Arhitekta L.Reiniera celta 1911. - 1912.gadā vācu skola, skolotāju biedrība.

Sesavas un Zaļenieku muižas gribēja celt lielas skolas, bet vēl nebija saņemtas valdības atļaujas.

1849. - 1850. gadā skolas darbojās Volguntē, Cenas muižā, Ozolmuižā, Dandālē, Titelmindē, Lielplatonē, Lielvircavā, Lielberķenē, Mežmuižā.

Vecajos dokumentos ne vienmēr ir precīzi atspoguļota skolu rašanās gaita. "Latviešu Avīzes" 1847. gadā ziņo, ka Mūrmuižā ierīkota skola, bet 1849. gada statistika to neparāda. Vilces muižā skola jau tiek ierīkota 1823. gadā, bet oficiālajos dokumentos tas neparādās. Arī dažā labā zemnieku mājā īsākus laikus darbojas skolas, piemēram, Svētē Vipu mājās, bet dokumentos par to ziņu nav.

Visās toreizējās apriņķa skolās, izņemot Titelmindi un Bērbēķi, skolēni palika skolā visu nedēļu un tikai sestdienās atgriezās pie vecākiem mājās. Skolā bija jāierodas pirmdienas rītā. Tos bērņus, kuru mājas skolai bija tuvu, laida uz mājām katru dienu. Kopēja ēdināšana bija tikai Potkaižu muižā, visās citās bērņi ēdamo ņēma līdzī "kulītēs".

Vislabākajā stāvoklī atzīta Zaļenieku skola, kurā strādājuši trīs skolotāji un par īpašu atlīdzību mācījuši arī vācu valodu. Vēl mācīja vēsturi, ģeogrāfiju, dabas mācību, dārzkopību, rokdarbus, biškopību, mūziku. Skolu uzturēšanā piedalījās gan dzimtkungi, gan pagasti. Tā Volguntē skolotājs no dzimtkunga saņēma 4 pūrvietas zemes, sienu, salmus un pļavu 3 govīm un 2 aitām, dzīvokli un malku, bet no pagasta - 20 rubļus naudā un 12 mērus rudzu.

1875. gadā Priekuļu mācītājs Haselbergs, gatavojot Kurzemes tautskolu statistisko pārskatu, min, ka Zaļās muižas draudzē ir 4980 dvēseļu. Skola ir viena ar diviem skolotājiem. Skolas vecumā - 280 bērņu, bet visu gadu mācās 75 bērņi, ziemas skolā - 69. Vircavas draudzē ir 4000 dvēseles ar vienu skolu un vienu skolotāju. Skolas vecumā ir 260 bērņu, visu gadu skolu apmeklē 46 bērņi, ziemas skolu - 74. Jelgavas pilsētas latviešu draudzē - 7450 dvēseles, viena skola un viens skolotājs. Visu gadu mācās 195 bērņi, ziemas skolā - 24 bērņi. Jelgavas latviešu lauku draudzē - 11900 dvēseles. Ir 8 skolas un 9 skolotāji. Skolas vecumā - 1136 bērņi. Visu gadu mācās 241 bērņi, ziemas skolā - 912.

1875./76. mācību gada pārskatā 21 skolā minēti 27 skolotāji. Viņu darba apmaksā ir ļoti dažāda - no 40 līdz 500 rubļiem gadā.

1873. gadā no Salaspils uz Jelgavu pārcēla speciālo mācību iestādi kurlmēmajiem, kura izvietojās tā sauktajā Karlīnes muižā pie hercoga Jēkaba kanāla. Skolas mērķis bija - "prātā veselīem kurlmēmiem caur skolas mācībām un prātīgu audzināšanu tik tālu palīdzēt, ka viņi pēc pabeigtiem skolas gadiem sev pašiem par svētību un labklāšanu var dzīvot, kā arī savējiem citiem cilvēkiem, kuru starpā viņi jāuzturas, deņģi var būt".

XIX gadsimtā Jelgava sāk veidoties par ievērojamu Zemgales izglītības centru.

Jelgavas latviešu biedrības izveidošanās

Senākās latviešu organizācijas Jelgavā bija latviešu amatnieku cunftes, bet tās nodarbojās ar savām profesionālajām interesēm, kur latviešu garu nekopa. 1865. gadā pie Annas baznīcas lauku draudzes nodibinājās koris "Līgo". Tā darbība vairāk bija saistīta ar baznīcas dzīvi, un tā sabiedriskā darbošanās aprobežojās, 1868. gadā apsveicot ar latviskām dziesmām jaunielcelto gubernatoru.

Daudzi jelgavnieki un apkārtnes turīgie latvieši iestājās 1868. gadā nodibinātajā Rīgas latviešu biedrībā. Jelgavas latviešu biedrības dibināšanas rosinātājs bija P. Alunāns, kurš savās atmiņās rakstīja:

"Atnāca 24. marts 1872. gadā, jauka pavasara dieniņa: saulītei spīdot, pulcējās visi no visām malām Širkenhēfera zālē. Viņiem piedrojas arī labs pulciņš jelgavnieku, ziņkārības dzīts, kas tad īsti notiks. Bet, redzot, dzirdot, ar kādu dedzību uzņēma laucinieki priekšlikumu dibināt Jelgavā Latviešu biedrību, iekarsējās arī daudzi no jelgavniekiem un, iemaksādami 3 rubļus, ierakstījās par viņas dibinātājiem. Dibinātāju skaits bija pavisam 103, kas ievēlēja pagaidu priekšniecību ar uzdevumu sastādīt statūtus un gādāt, ka viņus apstiprinātu." Dibinātāju vidū 47 bija no Jelgavas, 56 - no pagastiem. Statūtu izstrādāšanas komiteja - P. Alunāns un vēl divi vīri - nevarēja panākt statūtu apstiprināšanu valdībā. Komiteja turpināja darbu un atrada darbības lauku, kuru atzina arī valdība.

1868. gadā bija pagājuši 50 gadi no zemnieku brīvlaišanas pasludināšanas Kurzemē. Jelgavas latvieši nolēma atzīmēt šo svarīgo notikumu ar plašāku sarikojumu. Svētku dienu iekārtoja 30. augustā - cara Aleksandra vārda dienā. Ar laiku svētkus sāka svinēt katru gadu. Parasti svētkus iesāka ar svinīgu dievkalpojumu Annas baznīcā. Vakarā notika latviešu teātra izrāde, uzstājās latviešu kori, kas cēla nacionālo pašapziņu. Par 1882. gada svētkiem avīzes rakstīja:

"Abās dienās biedrības dārzā dziedāšana un mūzika, pilsētas teātra namā teātra izrādīšana, Rīgas latviešu teātra vadoņa Ādolfā Alunāna kunga vadībā un viņam līdzī spēlējot, un Cēra un Širkenhēfera zālēs balles. Pirmajā dienā izrādīja lugu "Naudas maiss iz Kalifornijas" un otrā dienā lugas "Kurlais Krišus" un "Medinieks". Lugu starpā bija muzikāli priekšnesumi. Īpaši no tiem pieminama Lepševica kunga jaukā dziedāšana un Jurjānu Andreja raga pūšana, kā arī ragu kvartets. Teātris bija abās dienās stipri apmeklēts, īpaši 30. augustā tas bija pilnīm pilns. Spēlēts tika labi. Pirmajā dienā bija, tā sakot, priekšsvētki, otrajā īstie svētki. Tie iesākās pulksten 10 no rīta ar dievkalpošanu Annas baznīcā. Cien. Grasa mācītājs dziedāja liturģiju un Kolnradijs teica sprediķi, pamācīdams, kas ir īsta brīvība, un piekodinādams, lai visi cenšas un dzenas pēc šīs istās - šīs Kristus brīvības. Baznīcas koris Vējiņa vadībā, Latviešu biedrības koris Ozola vadībā un Maskavas latviešu dziedāšanas kora solo kvartets. No baznīcas visi gāja ar apsveikumu pie gubernatora. Tad atkal visi devās uz biedrības dārzu. Tur tika runāts dažs jauks vārds, bija, kā jau minēts, mūzika, dziedāšana un pulksten 3 goda mielasts. Ļaužu bija uz svētkiem pulkin pulka sanākuši, un visi liksmojās un gaviļēja. Cerams, arī savās sirdīs pateicīgi pieminēja tos vīrus, kas viņiem izrikojuši tādus jaukus garīgus priekus."

90. gados svētku dalībnieku skaits pieauga un tie sāka atgādināt jau vispārīgos dziesmu svētkus. 1889. gada 30. augustā brīvlaišanas svētku vajadzībām uzcēla speciālu ēku. Tani varēja sapulcēties ap 4000 klausītāju, un uz estrādes bija vieta 800 dziedātājiem. Uz svētkiem bija pieteikušies 17 jauktie, 15 vīru kori un 7 lauku orķestri. Korus diriģēja Straumes

*Jānis
Neimanis.
Jelgavas
latviešu
biedrības
dibinātājs un
pirmais
priekšnieks.
(1880 - 1882)*

*Kurzemes
civilgubernators
fon
Breverns,
kurš
1864. gada
februārī
iesniedza
ģenerālgubernatoram
ziņojumu par
"Jaunās
Latvijas
savienību",
pēc kā sākās
jaunlatviešu
vajāšana.*

*Māteru Jura
kaps Jāna
kapos.
Nopostīts.*

Jānis un Džūkstes skolotājs T. Veidemanis, mūziķus vadīja Jurjānu Andrejs. Svētku apmeklētāju skaits pārsniedza 10 000. Uz priekšu svētkus oficiāli sauca par tautas svētkiem. 1892. gadā sarīkotajos svētkos uzveda Dubura oriģināllugu "Ērglis un Šperbergs", ko uzskata par vienu no spožākajām teātra izrādēm, kādas Jelgavā kādreiz norisinājušās. Tad notika arī vairāku operu izrādes, bet koncertā piedalījās jau 35 jauktie kori un 19 vīru kori - 1200 dziedātāju. 1895. gadā Jelgavā notika IV vispārīgie dziesmu svētki, kas nedeva vairs brīvlaišanas svētkiem iespēju izskanēt kā tautas svētkiem. 1895. gadā brīvlaišanas svētki notika pēdējo reizi.

Bez "30. augusta svētku komitejas" otra organizācija, kas veicināja Jelgavas Latviešu biedrības izveidošanos, bija 1856. gadā dibinātā Kurzemes bīskopības biedrība. 1875. gada 27. septembrī tā par savu priekšnieku pirmo reizi ievēlēja latvieti - "Baltijas lauksaimnieka" redaktoru Māteru Juri. Viņa vadībā kopsapulce 1880. gada 15. februārī nolēma grozīt statūtus un saukties par "Kurzemes latviešu biedrību". Ar Māteru Jura izstrādātajiem statūtiem un gubernatora Lilienfelda labajām atsauksmēm uz Pēterpili devās Kalnciema Puču māju saimnieks Jānis Neimanis. Viņš bija populārs lauksaimnieku vidū, bija 1879. gadā ievēlēts par Kurzemes pagastu vecāko sanāksmes priekšsēdētāju, bija Kalnciema pagasta vecākais. Jānis Neimanis Pēterpili panāca, ka 1880. gada 7. maijā Krievijas iekšlietu ministrs parakstīja jaundibinātās "Jelgavas latviešu sadraudzīgās biedrības" statūtus. Nu vairs nebija jāslēpjas aiz "30. augusta svētku komitejas" izkārtnes. Biedrības dibināšanas sapulce bija 1880. gada 10. jūnijā Cēra viesnīcas zālē. Sanākušie par jaunās biedrības priekšnieku ievēlēja J. Neimani, Māteru Juri ievēlēja par vietnieku. Kopsapulce ievēlēja 30 runas vīrus, trīs revidentus, valdi, apstiprināja kārtības rulli. Drīz sāka darbību jauktais koris skolotāja Janševica vadībā, un 1880. gada 24. jūnijā Kroņviravā tika rīkoti pirmie zaļumsvētki.

Ar laiku radās nepieciešamība apvienoties ar "30. augusta svētku komiteju", un pēc dažu domstarpību novēršanas apvienošanās notika 1881. gada 5. martā.

1881. gadā notikušajā kopsapulcē konstatēja, ka biedrība darbojusies sekmīgi, jo ienākumu summa bijusi 5426 zelta rubļi. Biedrība bija noorganizējusi Jelgavā pastāvīgu latviešu teātri, pieņēmusi par režisoru aktieri D. Brežinski, kas bija izglītojis ārzemēs. Bija nodibināta rakstniecības nodaļa, ko vadīja Jelgavā pazīstamais spiestuves īpašnieks E. Zīslaks, tajā līdzdarbojās dzejnieks J. Lautenbahs-Jūsmiņš. Biedrība iegādājās nekustamo īpašumu, nopērkot Medema vasarnīcu un plašu dārzu. Ir saglabājies kāds dzejolis, veltīts J. Neimanim sakarā ar šo pirkumu.

"Še, kur agrāk sveši mita,
Tautas svētkos līgojam,
Še kur tautiets bāriņš šķitās,
Līgas dievei ziedojam.
Neesam vairs svešinieki
Savu senču pagalmā,
Esam paši īpašnieki,
Paši savā pajumtā."

Iegūto dārzu atvēlēja arī publikas atpūtai. Biedrības biedru nacionālās apziņas mošanās bija labs pamats tam, ka 1882. gada 2. decembrī biedrības kopsapulce izraudzīja par vadītājiem nacionāli noteiktas personas, tā izbeidzot dažas vāciskas iezīmes biedrības dzīvē. No biedrības nedienām var minēt ugunsnelaimi 1885. gadā, kad nodega biedrības nams un vēlāk arī mūzikas paviljons, tāpēc sanāksmes vajadzēja pārcelt uz pilsētu.

Nacionālās pašapziņas celšanā liela nozīme bija biedrības rīkotajām teātra izrādēm. No režisoriem, kas tika pieaicināti, jāmin D. Brežinskis, Ā. Alunāns, A. Robs, J. Duburs un Rozentāls-Krūmiņš. A. Robs arī nodibināja 1888. gadā pie biedrības pastāvīgu teātri, tā liekot pamatus pastāvīgam latviešu teātrim Jelgavā. Aktīvi darbojās no 1881. līdz 1909. gadam rakst-

Nams Filozofu ielā, kur miris Teātra tēvs Ādolfs Alunāns. Tagad mājā muzejs.

Ā. Alunāna kapa piemineklis bijušajos Jāņa kapos, tagad Alunāna parkā.

niecības nodaļa, kas izdeva rakstu krājumus, savāca un nodeva K. Baronam 19.200 tautasdziesmu. Šīs nodaļas darbā aktīvi piedalījās P. Alunāns, K. Milenbahs, A. Zvaigznīte, Stērstu Andrejs, Dr. Strautzelis, J. Rainis u.c. Zemkopības nodaļa, kuru ar P. Alunāna aktīvu atbalstu dibināja 1889. gadā, sarīkoja dārzaugu izstādes, izdeva Lauksaimniecības kalendāru. 1893. gadā nodaļu pārveidoja par Jelgavas lauksaimnieku biedrību. Īsu laiku darbojās arī 1895. gadā dibinātā rūpniecības un amatniecības nodaļa. 1897. gadā dibinātā riteņbraucēju nodaļa 1898. gadā pārveidojās par pastāvīgu Kurzemes riteņbraucēju biedrību.

Biedrības darbība un sekmīgie brīvlaišanas un tautas svētku pasākumi deva garantijas par IV vispārējo dziesmu svētku sarīkošanas iespēju Jelgavā. Biedrībai sava nama celšana bija liels notikums. Pēc arhitekta Egles izstrādātā plāna brīvuzņēmējs Krīgers 1908. gada 26. oktobrī uzsāka darbus un 1910. gada 30. janvārī jau svinēja jaunceltnes iesvētības. Medemu vasaras dārzs tika pārdots, jo celtniecībai vajadzēja 87 000 rubļus. Nama iesvētīšanā Jelgavas latviešu biedrību jau sveica 23 Jelgavas latviešu organizācijas.

Ceļu un dzelzceļu būve

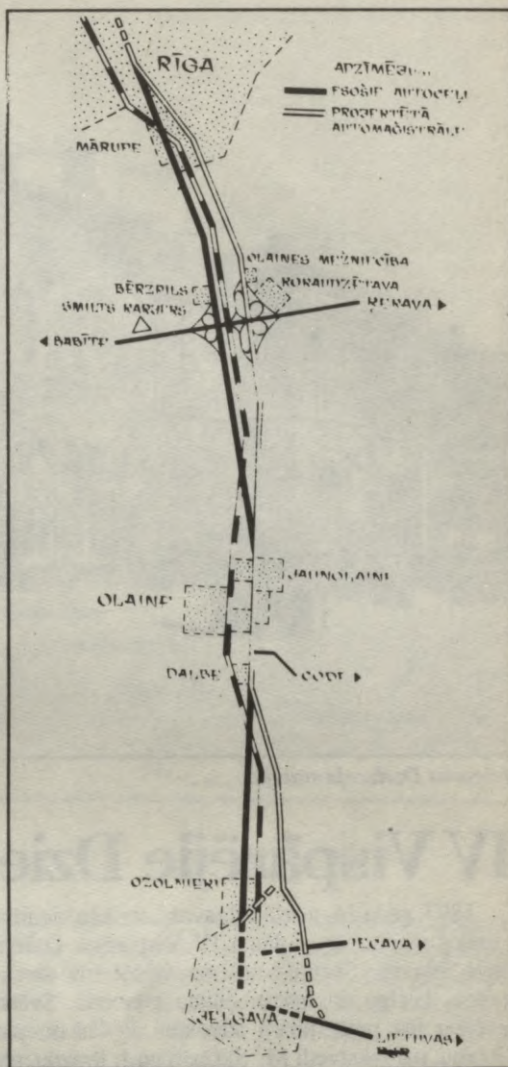
Sauszemes ceļš no Jelgavas uz Rīgu ir ļoti sens, tikai senos laikos tas vedis no Mežotnes un Jelgavas gar Lielupes labo krastu, ienākot Rīgā caur Kalnciemi un Babīti. Vēstures avotos ir netiešas ziņas no XV gadsimta, kad ziemās, pēc purvu aizsalšanas, no Jelgavas uz Rīgu braukts arī caur Olaini. Šī purvainā trase parādās XVIII gadsimta zviedru kartēs. Tas bija ceļš bez uzbērumiem, smilšains un bedrains, mūklājās noklāts ar kokiem un žagariem. Pār Misas upi bija pārceļtuve, pār Lielupi - plostu tilts. Šo ceļu no 1632. gada izmantoja zirgu pasta vajadzībām. Rīdzinieki mūži strīdējās ar hercoģiem par to, kurš atbildīgs par ceļa labošanu. Kari un strīdi traucēja ceļa uzlabošanu.

Cara valdība ar laiku lika būvēt labus ceļus uz Rietumeiropu un pēc 1830. gada darbus uzsāka arī pie ceļa starp Rīgu un Jelgavu izbūves. Apmēram divi pulki karavīru būvēja 12,3 m platu zemes klātņi ar 5,4 m platu brauktuvi. Visgrūtāk bija veikt darbus purvā. "Tādu bruģētu ceļu taisīti liels un grūts darbs. Kur mūklaina grunts, tur ar jumpravu pa priekšu stāvoši lielie kluči jāiedzen, tad šiem liek lielu akmiņu kārtu virsū, un šo starpā atkal mazi akmiņi jāliek un tad jo mazāki, kas tik siki top sadauzīti kā tie akmintiņi, kurus Kurzemes mūmieki mūra sienās sadzen. Kad tas ir padarīts, tad šos akmiņus ar klučiem, kas ar dzelžiem apkalti, stipri piespiež un pēcgalā ar dzelzs ruļļiem to ceļu novel." Darbus pabeidza līdz 1857. gadam, izbūvējot ceļu līdz Taurāģei. Šoseja bija ļoti noslogota, un to apraksta savā romānā "Rīga" A. Deglavs: "Garas vezumnieku rindas, pa gabaliņam viena aiz otras, atsevišķi braucēji ar gaļu, labību un visādām mantām tikpat kā ūdens plūdi uz Rīgas pusi. No Rīgas puses atkal brauca pretim labības uzpircēji un slakteru zeļļi, ik brīžus braucēji tika apturēti un notika kaulēšanās un līgšana... Krogi bija ik pāra verstis un bieži tik pilni, ka ceļinieki nevarēja dabūt naktsmājas."

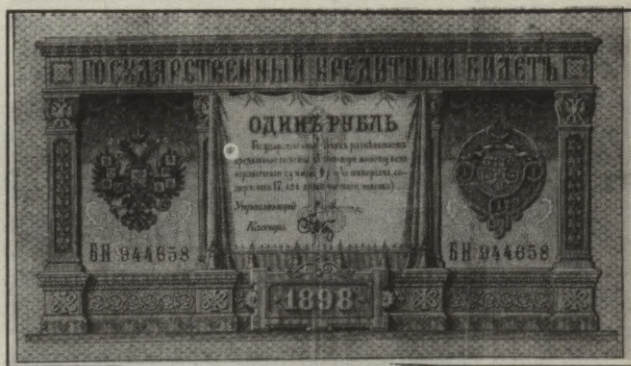
Apstākļi mainījās pēc dzelzceļa līnijas izbūves šajā trasē.

Pirmie projekti dzelzceļa būvēšanai starp Rīgu un Jelgavu sākti izstrādāt 1855. gadā. 1859. gada 23. oktobrī cariskās Krievijas valdības komisija apstiprināja būvēšanas un ekspluatācijas noteikumus, kurus piedāvāja Londonas privāttuzņēmējs Maksimiliāns Begehāls fon Adlerskrons. Viņš neizpildīja solījumu 1862. gadā nodot dzelzceļu ekspluatācijā un nodeva savas tiesības citai akciju sabiedrībai franču inženiera Lorena de Villvesta vadībā. Arī tā solījumu pabeigt darbus 1864. gadā neizpildīja. Tad 1867. gada 9. jūnijā apstiprināja jaunas sabiedrības - Rīgas-Jelgavas dzelzceļa savienības statūtus. Tajā darbojās bankieris A. Heimanis, fabrikants A. Tils, baroni E. fon Hāns, A. Heikings, grāfi F. fon Medems, L. fon Pālēns, Jelgavas bankieris E. Vestermans. Rīgas-Jelgavas līniju 39 verstu garumā ar vienu ceļu pieņēma komisija no Pēterpils 1868. gada 2. decembrī. Jelgavas stacija no tā laika savu vietu nav mainījusi, bet apkopes un remonta depo uzbūvēja apmēram versti no stacijas Liepājas virzienā. Rīgas-Jelgavas līnijā bija trīs stacijas - Torņkalns, Olaine, Jelgava -, un tās svinīgi atklāja 1868. gada 5. decembrī. Jelgavā pirmo vilcienu sagaidīja varas pārstāvji, ugunsdzēsēju biedrība, gvarde un pilsētnieki. Svinības atklāja dzelzceļa priekšnieks Eizens Šnakenburgs. Vilciens kursēja trīs reizes dienā: divreiz bija pasažieru vilciens, brauciens ilga vienu stundu, bet vienreiz kravas vilciens - stundu un piecpadsmit minūtes.

1872. gada 18. martā Rīgas-Jelgavas dzelzceļa sabiedrība tika pārdēvēta par Jelgavas dzelzceļa sabiedrību, un tā uzsāka 127 verstu garo Jelgavas-Mažeiku dzelzceļa būvi. To nodeva ekspluatācijā 1873. gada 3. novembrī ar četrām stacijām: Krimūnas, Bēne, Auce, Reņģe. Pateicoties ātrumam, dzelzceļš pasažieru pārvadāšanā gandrīz izkonkurēja diližansa satiksmi starp Jelgavu un Rīgu. Braukšana trešās klases vagonā bija pieejama arī zemniekiem.

Jelgavas - Rīgas šoseja un dzelzceļš.

Krievijas impērijas laika nauda.

1907. gadā automobiļus sāka būvēt arī Rīgā. Tie ar laiku pārmainīja attieksmi pret ceļiem. Pirmā pasaules kara gados no Jelgavas līdz Meitenei krievu karagūstekņi izbūvēja dzelzceļu. Divdesmito gadu beigās Latvijā bija reģistrēti 3000 automobiļi. 1925. gadā Jelgavas šosejas apstrādei sāka izmantot darvu, bet no 1927. līdz 1929. gadam to noklāja ar viegla tipa melno segumu. Pirmā pasaules karā nopostīto tiltu vietā 30. gadu beigās bija uzbūvēti dzelzsbetona tilti.

Otrā pasaules kara laikā sapostīja tiltus, šoseju, dzelzceļus. Pēc kara pazuda šaursliežu dzelzceļš no Meitenes uz Bausku, tika atjaunoti tilti, un 70. gados sākās jaunas automaģistrāles būve starp Jelgavu un Rīgu.

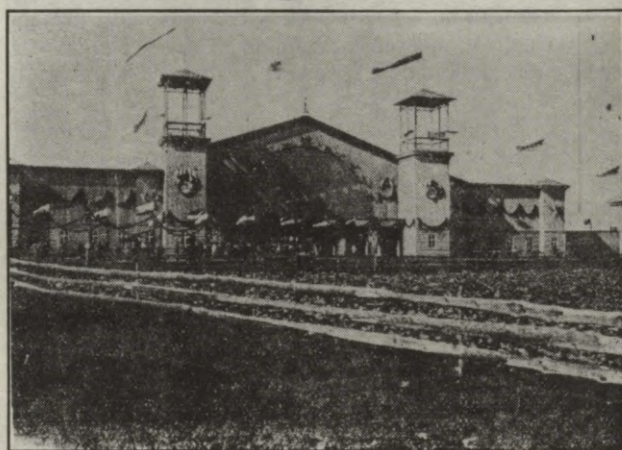

Jelgavas Dzelzceļa stacija.

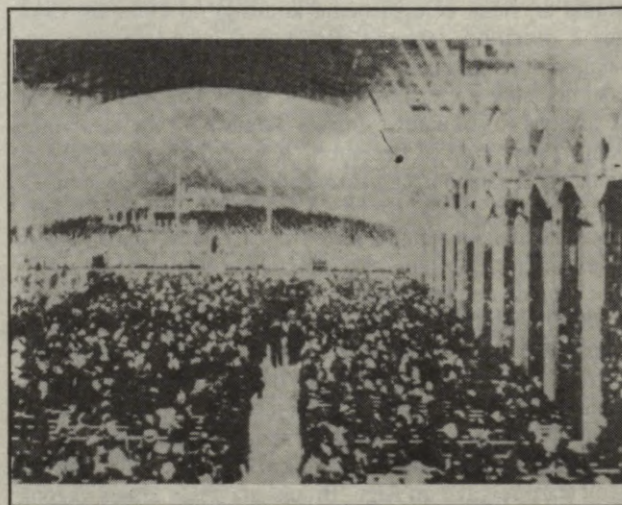
IV Vispārējie Dziesmu svētki Jelgavā

1893. gada 14. martā Jelgavas Latviešu biedrības ārkārtējā sapulcē vienbalsīgi nolēma IV Vispārējos Dziesmu svētkus rīkot Jelgavā. Svētkus nolēma svinēt trīs dienas, sniedzot garīgu, laicīgu un instrumentālu koncertu. Svētku komisijā ievēlēja par priekšnieku advokātu J. Čaksti, par vietnieku Gobiņu, par rakstvedi M. Skrūzīti un J. Brazdu, par kasieri H. Alunānu. Drīz pienāca atļauja no valdības svētku rīkošanai. Pēc iepriekš apzināto koru skaita vajadzēja domāt par telpām 5000 dziedātājiem un 25000 svētku viesiem. Svētku ēkas projektu uzdeva izstrādāt arhitektam K. Pēkšēnam. Līdz 1894. gada 1. maijam bija pieteikušies 203 kori ar 5208 dziedātājiem un 295 mūziķi. Par godu diriģentiem ievēlēja J. Bētiņu un I. Zīli, par virsdiriģentiem E. Vīgneru, J. Kādi un A. Jurjānu. Blakus Dziesmu svētkiem organizēja arī teātra izrādes. Uz sacensībām iesūtīja 25 lugas un godalgoja Zeibotu Jēkaba iesniegto lugu "Mājas smaids" un A. Benjamiņa "Miglā". Kā režisori darbojās R. Jansons, A. Duburs un Rozentāls-Krūmiņš. Par labāko svētku himnas autoru atzina A. Jurjānu ar dziesmu "Līgojiet, liksmojiet".

Aiz Annas vārtiem, netālu no dzelzceļa stacijas, pašā šosejas malā uz klāja lauka uzcēla krāšņu 365 pēdas garu ēku, kuru rotāja 8 torņi, no kuriem divi bija 85 pēdas augsti. Starp šiem abiem torņiem visā fasādes augstumā izspiedās pusapaļš logu laukums, kas bija izrotāts ar vairogiem un karogiem. Jumtu turēja 8 pilāru rindas. Zem jumta bija vietas 15 000 sēdekļiem. Biļetes tika pārdotas visos Latvijas novados, no Rīgas bija pasūtīti papildu vilcieni. Svētku sākums bija paredzēts 15. jūnijā. Tad dziedātājiem bija jāpulcējas Medema dārzā, lai ar mūziku un karogiem dotos pa Ezera un Katoļu ielām uz svētku mītni. Līdz 18. jūnijam notika koncerti, balles, svinīgas runas, pieņemšanas, un Jelgavas Latviešu biedrība pierādīja, ka spēj spoži noorganizēt šādus pasākumus, kaut arī materiālajā ziņā biedrība cieta zaudējumus, jo lietus dēļ daļa skatītāju neieradās. Viesi aizbrauca mājās, stiprināti savā vienības garā, redzējuši savas tautas lielos sasniegumus kultūras jomā. Tā beidzās pirmie un vienīgie Vispārējie latviešu Dziesmu svētki, kas notika ārpus Rīgas.

IV Vispārējo Dziesmu svētku ēka.

Jelgavā notikušo IV Vispārējo Dziesmu svētku ēkas iekšskats.

Lauksaimniecības izstāde

No Jelgavas Latviešu biedrības izauga Jelgavas Lauksaimniecības biedrība, kas rīkoja dažādas lauksaimniecības izstādes. Sava enerģiskā vadītāja agronoma J. Bisenieka mudināti, biedrības biedru lielākie sasniegumi bija "Lauksaimniecības kalendāra" izdošana un lielas vispārējās lauksaimniecības izstādes sarīkošana 1895. gadā. Tajā bija redzami lauku un pļavkopības, dārzkopības, biškopības,

mājrūpniecības, sīkrūpniecības, mākslas un amatniecības ražojumi. Tos vēl papildināja rūpniecības nodaļa ar dažādām lauksaimniecībā vajadzīgām mašīnām. Izstādē piedalījās 453 izstādītāji un pāri par 28000 apmeklētāji. Šīs lauksaimnieku rīkotās izstādes izvirzīja personas, kuras vēlāk, Latvijas brīvvalsts gados, kļuva par saimnieciskās un garīgās dzīves vadītājiem.

Muižas

Muižu ansambļi ir nozīmīga mūsu kultūrvēsturiskā mantojuma daļa. Tie ir skaistākie arhitektūras pieminekļi. Tie ir parku veidošanas paraugi. Kā saimniekošanas un kultūras centri tie veidojās kopš viduslaikiem. Uzplaukumu Latvijā tās sasniedza XVIII un XIX gadsimtā, bet jau XVIII gadsimta vidū muižas cēla, ievērojot valdošā arhitektūras stila prasības. Dzīvojamā ēka kļuva par pili, bet muižas ansambļi ietilpa arī citas ēkas - pārvaldnieka un kalpu dzīvojamās mājas, klētis, kūti, stalli, pirts, smēde, rija, šķūņi. Muižas arhitektūru ietekmēja tautas celtniecības tradīcijām bagātā lauku vide. Ieplūzdami stila arhitektūrā, tautas celtniecības elementi piešķīra tai latviskas pazīmes. Muižas veidojās arī kā tēlotājas mākslas vērtību vieta, un ļoti daudz tika domāts par muižas ansambļa iekļaušanu ainavā. Ar rūpību un apdomu izvēlējās jaunas muižas vietas, prasmīgi izmantoja reljefa īpatnības, vajadzības gadījumā pārveidoja lielas platības, tiecoties radīt arhitektūras un vides saskaņu. XVIII gadsimtā pie muižas stāvēja baroka laikmetam raksturīgs regulārs parks ar tainstūra celiņiem, simetriskām puķu dobēm, regulāriem geometrisku formu dīķiem. XVIII un XIX gadsimta mijā un vēlāk stādīja augļu jeb ainavu parku. Parkā bija lapenītes, paviljoni, tejas namiņi, mākslīgās pilsdrupas, skulptūras. 1905. gada revolūcija, Pirmais un Otrais pasaules karš, pēckara attieksme pret muižu ir sapostījusi šo skaistumu. Pils tika nopostītas, pielāgotas skolām, sabiedriskām vajadzībām, pārbūvētas: Arī veco parku liktenis ir neapšaubāms, jo tie visi aizauguši, izpostīti.

Šodien līdz ar interesi par vēsturi jūtama attieksmes maiņa

Muižas kalpu māja Elejā.

pret iepriekšējo paaudžu mantojumu. Nekur viss muižas ansambļis nav saglabājies. Var runāt par tā daļēju vai tikai pils saglabāšanu. Diemžēl daudzas muižas ir saglabājušās tikai vietu vārdos, nostāstos vai senos zīmējumos, fotogrāfijās.

Cenas muiža, Ozolmuiža, Hercoga muiža, Bērzu muiža, Valgundes muiža, Klīves muiža, Kalnciema muiža, Līves muiža, Upes muiža, Falcgrāves muiža, Blankenfeldes muiža, Bramberģes muiža, Zaļā muiža, Apguntes muiža, Boļu muiža, Svētes muiža, Vilces muiža, Mūrmuiža, Elejas muiža, Lielplatones un Mazplatones muižas, Oglaines muiža, Gala muiža, Lielvirčavas un Kronvirčavas muižas, Jaunsvirlaukas un Vecsvirlaukas muižas, Staļģenes muiža, Emburgas muiža, Dandāles muiža, Titelmīndes muiža, Ānes muiža, Garozas muiža, Lapskalna muiža, Superdentes muiža, Viskaļu muiža un daudzas citas ir atstājušas atniņas, dokumentus, vietvārdus, kā arī kalpo tūristiem, vēstures pētniekiem kā meklējumu objekti.

Vircavas pils pēc pirmā pasaules kara nopostīta.

Klopmana dzimtas vāpenis.

Līvenu dzimtas vāpenis.

Oelsenu dzimtas vāpenis.

Hānu dzimtas vāpenis.

Kroņvircavas pils pēc izpostīšanas Pirmā pasaules karā.

Mēdemu dzimtas vapenis.

Elejas muižas īpašnieka
grāfa Žanno Mēdema
portrets. 1812.gads.

Tetelmīdes muižā 1840.gadā celtas
mākslīgās drupas - tornis par godu cara
troņmantnieka Aleksandra
viesošanās reizei.

Bramberģes muižas un vārtu rekonstrukcija. (J.Dirveiks.)

Zaļenieku pils.

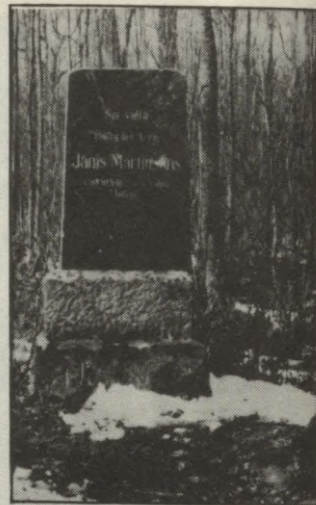

Valdekas pils pie Jelgavas

Valdekas pils pie Jelgavas.

1905. gads

Revolucionārie notikumi Jelgavas novadā varbūt nebija tik asi kā, piemēram, Tukuma pusē, jo Jelgavā bija lielas karaspēka daļas un guberņas centrs. Aktīvāki bija sociāldemokrāti, kas bija nelegālo pulciņu un jaunstrāvnieku pēcteči. Darbojās tādi aktivisti kā D. Bundža, I. Pelūde, R. Endrups, J. Lencmanis. Revolūcijas laikā Jelgavā, Glūdā, Vilcē, Elejā, Garozā, Lielvircavā, Jaunsvirlaukā, Livbērzē, Pēterniekos, Zaļeniekos un citur notika streiki, organizējās rīcības komitejas, bruņotas vienības. Liels streiks Jelgavā bija 1905. gada 27. janvārī, laukos - jūlijā. Aktīvi darbojās sociāldemokrāti R. Dzilna, A. Arājs-Bērce, R. Eihe, J. Lencmanis. 1906. gadā cara patvaldība izrēķinājās ar 157 Jelgavas novada revolucionāriem: 44 cīnītāji tika nobendēti, 54 piesprieda katorgu Sibīrijā, pārējiem - ieslodzījumu cietumā. Elejā ir pieminēklis Lielelejas nemieru dalībniekam J. Martinsonam, kuru nošāva "bēgot". Daudzus nošāva Jelgavas cietumā, Zaļeniekos pie soda priedes. Jelgavas cietumā pusaģu sodu izzieta arī vēlākais pirmais Latvijas valsts prezidents, toreiz advokāts J. Čakste.

Piemineklis Elejā, vietā, kur melnā sotņa noslepkavoja J. Martinsonu.

Piemineklis Zālītes ceļā 1905. gada revolūcijas upuriem.

H. Krotzsch, Mitau
 See-Strasse Nr. 25
 Telephone 217
Dampfbierbrauerei und Malzfabrik
 Gut abgelagerte Biere. Pilsener, Märzen, Bairisch, Münchener, Holz-Livast.
 Alkoholfreie Getränke. Fruchtimonaden, Frucht-wasser, Frucht-Bransen, Selters und Soda.
 Hochprima Pilsener Malz.
 Hohe Extrakt-Ausbeute, hochabgedarrt, absolut staub- u. keimfrei.
 Eis, jedes Quantum.
 Sämtliche Waren mit Zustellung ins Haus.

Das Schloss
 adresse { Mumaba, Тренировочная ул. № 32 (б. шт.)
 Пуза, Мельничная ул. № 126 кв. 5
 Sveins
 Gruss aus Mitau
 M. Muntar

Verlag: C. Putzig, Mitau
 Kunstanstalt Meisenbach Reinhardt & Co., Berlin

Skats uz Jelgavas pili - gubernatora mūni.

Pirmais pasaules karš

Kara elpa Jelgavas novadu skāra jau 1915. gada aprīlī, kad vācieši bija sākuši plašu uzbrukumu Rīgas virzienā. Aprīlī Lietuvā lielus zaudējumus cieta Daugavgrīvas zemessargu bataljoni, kas caur Zaļeniekiem, Mežmuižu atkāpās uz Jelgavu. Nozīmīgs notikums bija kaujas pie Jelgavas, kad slikti bruņotie zemessargi apturēja Vācijas ķeizara brāļa Joahima komandētos vācu pulkus. Latviešu zemessargi nosargāja Jelgavu, un šis fakts izsauca plašu rezonansi.

1915. gada 17. maijā Rīgas un Jelgavas pareizticīgo arhibīskaps noturēja Jelgavas turgus laukumā pateicības dievkalpojumu par Jelgavas izglābšanu. Tajā piedalījās 28 Latviešu biedrības, karaspēka daļas. Pēc dievkalpojuma notika liela manifestācija. Ar karogiem un mūziku gājiens devās uz Jelgavas pili, kur to uzrunāja gubernators Nabokovs. Advokāts J. Čakste sveica krievu ģenerāli Potapovu. Ar Latviešu biedrības lēmumu 6. jūnijā Pēterpilī ģenerālim pasniedza zelta zobenu. Ģenerālis Potapovs ar savām ieteikuma vēstulēm palīdzēja realizēt latviešu ieceri par latviešu nacionālo karaspēka vienību dibināšanu. Armijas virspavēlnieks lielkņazs Nikolajs Nikolajevičs savu piekrišanu deva, un 1. augustā, kad vācieši ieņēma Jelgavu, parādījās uzsaukums "Pulcēties zem latviešu karogiem!"

Vācieši Jelgavu ieņēma, un divreiz - 1916. un 1917. gadā - to apmeklēja pats Vācijas ķeizars Vilhelms II. Jelgavas apkārtnē lielākās kaujas bija Kalnciema pusē, kad Tīreļu purvā nostiprinājās frontes līnija. Nemirstošu slavu iemantoja latviešu strēlnieki, kas asiņainajās Ziemassvētku kaujās no 1916. gada 23. decembra līdz 1917. gada 17. janvārim, tā sauktās "Mītavas operācijas" laikā, mēģināja pārraut fronti un gribēja atbrīvot no vācu rokām Jelgavu. Pie Ložmetējkalna bija vienīgā reize, kad Pirmā pasaules kara frontēs tika pārrauta vācu frontē. Kopā ar sībiešu strēlniekiem asiņainajās cīņās gūtos panākumus cara armijas virspavēlniecība neprata izmantot. Strēlnieki kaujās cieta lielus dzīvā spēka zaudējumus.

Jelgavā un Jelgavas apkārtnē ir daudzi Pirmā pasaules kara kapi un vairāki pieminekļi. Pieminekļi ir Ložmetējkalnā, pie Sileniekiem, frontes pārrāvuma vietās, Jelgavā, Miera ielā, vācu kapos un daudzās kapsētās, kur dus karavīru mirstīgās atliekas. Baznīcas glabā piemiņas plāksnes ar kritušo draudzes locekļu sarakstiem, bet Svētē ir pieminekļi latviešu zemessargiem.

Vācijas neveiksmes karā pārvilkā svītru ķeizara Vilhelma II iecerēti. Viņš 1918. gada 15. martā izsludināja Kurzemes hercogistes atjaunošanu Vācijas aizbildniecībā un nozīmēja princi Joahimu par hercogu.

Gustavs
Zemgals kā
virsnieks.

Ģenerālis grāfs fon der Golcs ar Bermontu - Avalovu, gatavojoties uzbrukumam Rīgai, noskatās Dzelzdīvīzijas parādē Jelgavā.

Cenā muiža. Nopostīta Pirmā pasaules karā.

ВОЗВРАЩЕНИЕ

к населению.

Солдаты моей армии борются за ваше спокойствие и благополучие с нашими единственными и древними врагами - сольванниками, разорявшими и Галицкую и Белую Россию.

Дуайте с признательностью к нашим солдатикам, вам в квартирах тепло, теплыми же про войну на позиции и вранте, кто что может, дайте теплой одежи, чтобы согреть охраняющего вас покой солдата в поле.

Глухо уверяю, что мой приказ не останется без ответа, и вы ослыгайте: арте важны освою ителе! пожертвоваиетм или нитя теплой одежи.

И же заранити или мертвотеламъ своею острочну признательность за ихъ внимание и работу с солдаты.

Пожертвоваиет теплой одежи принимайте в течение трех дней

Командующий Салатном 'оцрогольческой Армии

17 Октября 1919 г. ПОДКОЯНИКЪ Князь АРАЛОВЪ,
г. Митавы.

Bermontiešu uzsaukums jelgavniekiem.

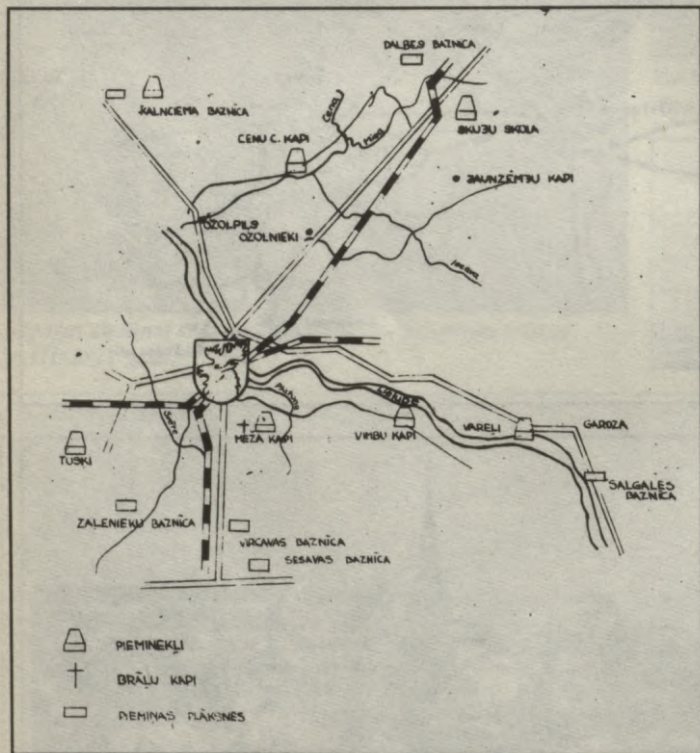
Skats uz Jelgavu no Sv. Trisviensības baznīcas.

No Bernonta laikiem. Prof. J.R.Tilberga gleznas reprodukcija.

Vācu apsveikuma kartīte no Jelgavas.

Brīvības cīņu piemiņas vietas.

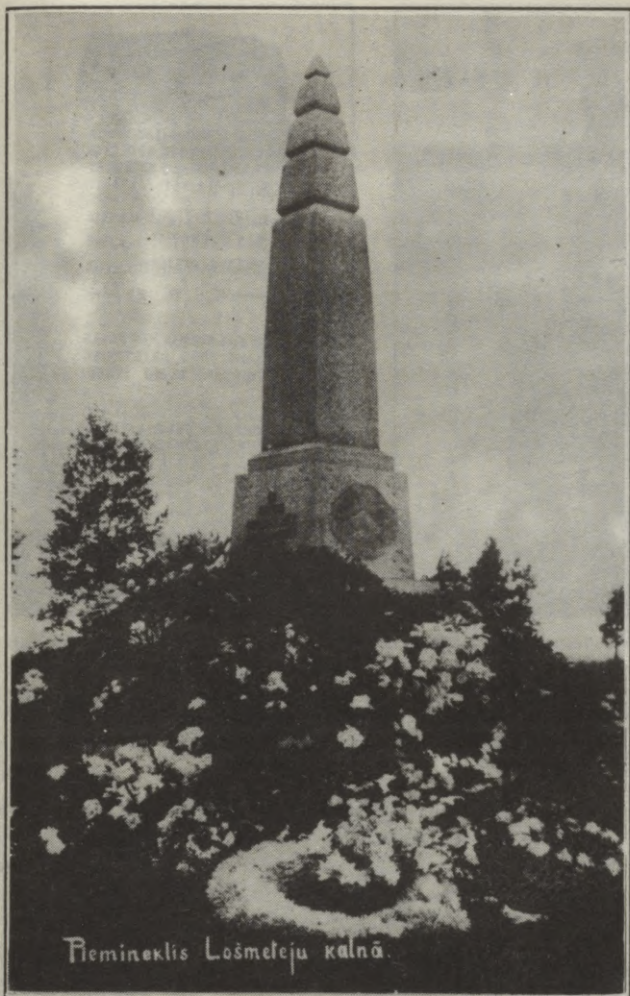
Pirmā pasaules karā kritošo kapi - Vadzāgi pie Cenas.

Pēc A.Strekāvina meta veidotais piemineklis brīvības cīnās kritošajiem Meža kapos.

Piemineklis zemessargiem Svētē, kuri aizstāvēja Jelgavu 1915.gada 1. un 2.maijā.

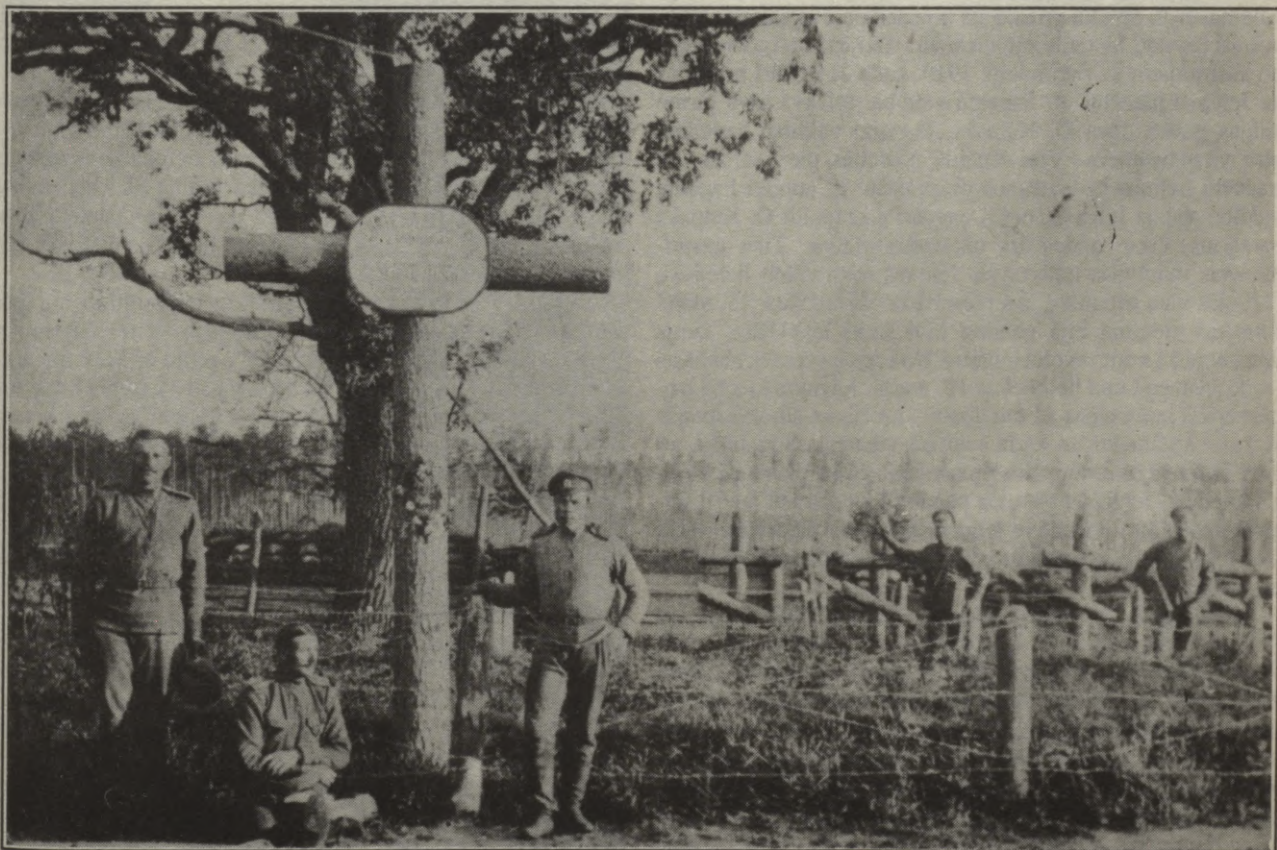

Piemineklis Lošmeteju kalnā.

Piemineklis pie Ložmetējkalna kritušajiem latviešu strēlniekiem.

Piemineklis angļu karavīriem, kas gājuši bojā gūstā Pirmā pasaules karā un Latvijas brīvības cīņās, Meža kapos.

Latviešu strēlnieki pie kapiem Sileniekos - pie Ložmetējkalna.

Piemineklis latviešu strēlniekiem Ložmetējkalnā.

Sarkanā terora upuru piemineklis Jelgavā, bijušo Literātu kapu teritorijā.

Pēternieku pagastā pie Salīņu mājām piemineklis kritušajiem somu karavīriem, kas cīnījās pret Krieviju par Somijas brīvību.

1919. gads

Pirmais pasaules karš bija izpostījis Jelgavu un tās apkārtni. Rūpnīcu iekārtas un strādnieki aizvesti, daudzi devušies bēgļu gaitās, mājas piefrontes zonā nopostītas. Pasaules kara beigās vēl nenozīmēja miera iestāšanos.

Kad 1918. gada 18. novembrī Rīgā tika paziņots par Latvijas valsts dibināšanu, tad citi decembrī jau domāja par Latvijas Padomju republikas dibināšanu. Pagaidu valdībai ar K. Ulmani priekšgalā nebija lielu militāru spēku, bet padomju valdībai ar P. Stučku priekšgalā bija sarkanie strēlnieki. Vācu armijai izirstot, sarkanie strēlnieki ātri virzījās Latvijas iekšienē no austrumiem uz rietumiem. 1919. gada 2. janvārī no Rīgas uz Jelgavu pārcēlās arī Pagaidu valdība. Jelgavā savu pirmo kaujas pavēli deva O. Kalpaks, Pagaidu valdībai uzticamo vīru virspavēlnieks. Viņi ieņēma pozīcijas pie Olaines, lai traucētu lielinieku virzīšanos uz priekšu. 6. janvārī Pagaidu valdība atstāja Jelgavu, bet 8. janvārī aizgāja arī O. Kalpaka bataljons, vācu landesvērs un dzelzsbriģāde. Tika uzspriecinātas municijas noliktavas. Jelgavā sāka vadīt lielinieki, darbojās kara tribunāls, kas piesprieda nāvessodus. 13. martā Jelgavas cietumā bija gandrīz divi simti ieslodzīto, kurus apvainoja kā kontrrevolucionārus. No Liepājas puses nākošais landesvērs padzina lieliniekus 18. martā. Jelgavas stacijā landesvīri izrēķinājās ar vairākiem simtiem ievainoto latviešu sarkano strēlnieku no kāda sanitārā vilciena. Nogalināja arī ārsti Maiju Vecrumbu. Noslepkavotos apraka plāvā aiz stacijas sliedēm. Jelgavas cietuma pagalmā tika atrasti arī 70 sarkanā tribunāla nobendētie jelgavnieki, kuru piederīgie vēlāk kapos pie stacijas uzstādīja piemiņas akmeni sarkanā terora upuriem.

1919. gada 21. jūnijā Jelgavā ieradās Odesā dzimušais Pinhoss Bērmans, kurš sevi dēvēja par pulkvedi un kņazu Pāvelu Bermontu-Avalovu. Jau 14. jūnijā admirālis Kolčaks bija izdevis pavēli par bermontiešu armijas pakļaušanu ģenerālim Judeničam. Jelgava bija kļuvusi par monarhistu galvaspilsētu, no kurienes tika plānots sākt Krievijas impērijas atjaunošanu. Krievu ģenerāļi sapņoja par Krievijas monarhijas atjaunošanu, vācu virsnieki un baroni runāja par Kurzemes vācu republikas proklamēšanu. Naktī uz 25. augustu vācu karavīri padzina pagaidu valdības pārstāvjus, atbrūvoja latviešu

komandantūras. 3. oktobrī vācu karaspēks speciāli pārgāja Bermonta pakļautībā, bet 8. oktobrī Bermonta karapulki sāka uzbrukumu Rīgai. Bermonta armijā bija 51 000 vīru, kuri bruņoti ar 100 lielgabaliem, 600 ložmetējiem, 50 mīnmetējiem, 120 lidmašīnām, 3 bruņuvilcieniem, 10 bruņuautomobiļiem. Bermonta karapulku uzbrukuma sākumā Latvijas armijā bija 5000 vīru, bet Rīgas aizstāvēšanas kaujās armija palielinājās līdz 11 500 vīru, kuru rīcībā bija 9 lielgabali, 23 ložmetēji, 1 bruņuvilciens, 3 bruņu automobiļi un 2 lidmašīnas. Cīņas bija sīvas, it īpaši Torņkalnā. Gūstekņus neņēma ne viena, ne otra puse. 11. novembrī Rīgas baznīcu zvani pavēstīja par Pārdaugavas atbrīvošanu. Sākās bermontiešu izdzīšana no Latvijas teritorijas. 17. novembrī Bermonta vietā armiju sāka vadīt vācu ģenerālis Eberhards, bet Latvijas armijas uzbrukumu vairs apturēt nevarēja. 21. novembrī tika atbrīvota Jelgava, 1. decembrī Latvijas teritorijā vairs nebija bermontiešu, kurus no Lietuvas izdzina lietuviešu armija 13. decembrī. Bermonta armijas paliekas aizbēga uz Vāciju. Interesants vēsturisks fakts ir Vinsdorfas internēto nometnē Vācijā Bermontam pasniegtā apliecība.

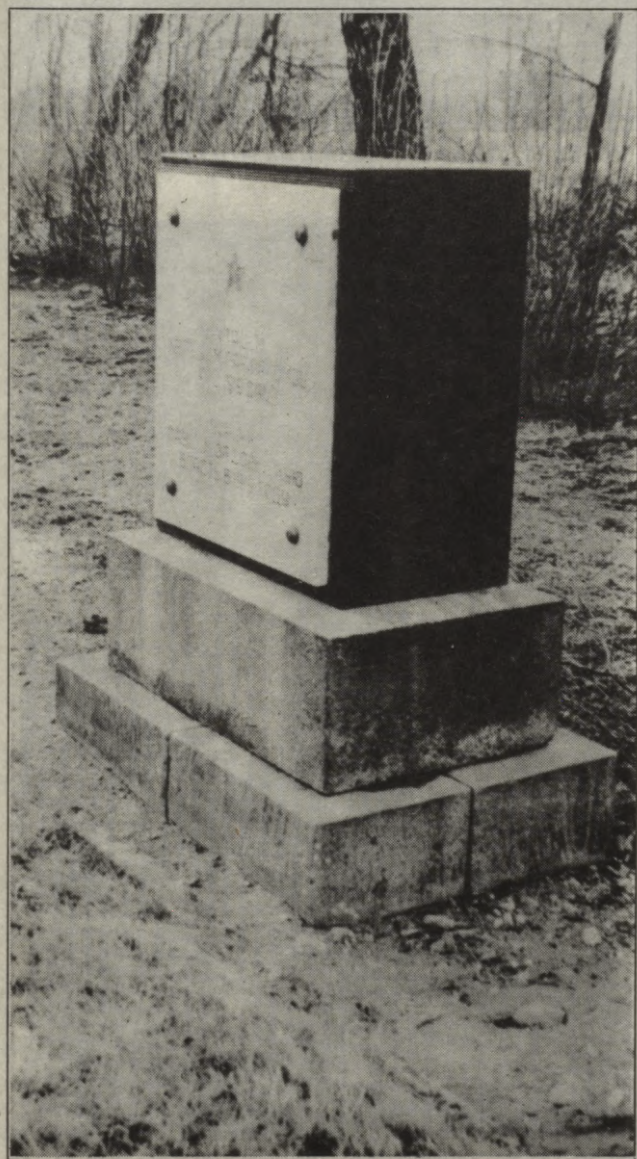
“Mēs, Viņa Keizarišķās majestātes brīvprātīgo armijas zemāko dienestu pakāpju karavīri, augstu vērtējot Armijas Pavēlnieku, kurš vienīgais veda savu Armiju ar Monarhistiskiem lozungiem, mūsu mīlotā, viņa gaišības Ģenerālmajora Pāvela Mihailoviča, kņaza Avalova bezgalīgo dzimtenes mīlestību un kaujas nopelnus, nolēmām: pasniegt viņam Svētā mocekļa uzvarām bagātā Jura svētku dienā, 1921. gada 21. novembrī, 2. pakāpes Jura krustu.

Mēs esam pārliecināti, ka Keizaram labpatiksies apstiprināt augšminēto apbalvojumu.”

Atkāpjoties no Latvijas, Bermonta armija nodedzināja Jelgavas pili, *Academia Petrina* ēku, Medema pili un citas skaistākās Jelgavas celtnes, kā arī nolaupīja dokumentiem bagāto Zemgales arhīvu. Bermontieši Latvijā nopostīja 205 lauku sētas, izlaupija 178 veikalus, nolaupīja zemniekiem 2899 zirgus, 1735 govus, 2674 cūkas un 1294 aitas. Tūkstošiem latviešu karavīru bija krituši, ievainoti vai kontuzēti.

Pasaules karš un Brīvības cīņas bija stipri izpostījušas Jelgavu. No 45 000 pirmskara iedzīvotājiem bija palikuši tikai 8000. 1920. gada skaitīšana uzrādīja Jelgavā 19 360 iedzīvotājus.

Piemineklis krītušajiem sarkanarmiešiem Miera ielas kapos, kurš izgatavots no Bērzū kapos noņemtā baronu Reku kapa pieminekļa.

Piemineklis 6. Rīgas kājnieku pulka krītušajiem pie Skuju skolas Dalbē.

Jelgavas novads pirmās brīvvalsts laikā

Zemgales apgabals aizņem Latvijas dienvidu daļu. Ordeņa laikos tā iesniedzās tālu tagadējās Lietuvas teritorijā, bet savas tagadējās robežas ieguva hercogu laikos. Latvijas laikā Zemgalei pievienoja Aknīstes apgabalu, kas cara laikos bija pie Kauņas guberņas, bet 1925. gadā, izdarot Latvijas administratīvā iedalījuma reformu, Zemgales teritoriju palielināja no 12972,0 km² līdz 13621,3 km². Zemgalei pievienoja pagastus no Kurzemes Talsu un Kuldīgas apriņķiem, bet daļu Zemgales pie Rīgas pievienoja Rīgas apriņķim jeb Vidzemei. 1925. gadā Zemgalē dzīvoja 275 940 iedzīvotāju. Jelgavas apriņķis, ko sauca arī par Dobeles apriņķi, tika palielināts no 2882,2 km² 1925. gadā līdz 3519,6 km² 1930. gadā.

Jelgava bija apriņķa pilsēta, un tās atrašanās vieta tika noteikta 23°36' austrumu garuma un 56°39' platuma.

Valsts statistiskās pārvaldes ziņas no 1935. gada. Jelgavas apriņķis aizņem 5,35% Latvijas teritorijas un ir lielākais Zemgalē un astotais lielākais Latvijā. Apriņķī ir 41 pagasts un 3 pilsētas - Jelgava, Dobeles, Auce. Apriņķī dzīvo 104 388 iedzīvotāju, no kuriem 61,79 % dzīvo pagastos un 38,21 % pilsētās. Jelgavā dzīvo 34 099 iedzīvotāju (1897. gadā 35 131). Pēc tautības apriņķa iedzīvotāji sadalās: latvieši - 90,226 (86,43 %), vācieši 3,061 (2,93 %), krievi - 2540 (2,43 %), žīdi - 2,345 (2,25 %) un 6216 (5,96 %) pārējām tautībām piederīgo. Pēc ticības iedzīvotāji iedalās: luterāņi - 85,365 (81,78 %), katoļi - 11,958 (11,45 %), pareizticīgie - 2660 (2,55 %), Mozus ticīgie - 2346 (2,25 %), vecticībnieki - 1069 (1,02 %) un citi mazāk par 1 %.

1935. gadā Jelgavas apriņķī darbojās 9 slimnīcas un sanatorijas ar 1138 gultām. Uz 1935. gada 31. decembri apriņķī skaitījās 75 ārsti (no tiem Jelgavā 46), 33 zobārsti (22) un 56 vecmātes. Darbojās 345 aptiekas.

1935. gadā dažādās tiesu iestādēs notiesātas 616 personas, kas ir 4,88 % no visiem notiesātajiem valstī.

1935./36. mācību gadā apriņķī darbojās 89 pamatskolas jeb viena pamatskola uz 1173 iedzīvotājiem. 25 pamatskolas ir pilsētās un 64 - uz laukiem. 80 pamatskolas uzturēja pašvaldības, 5 - dažādas organizācijas, 3 - valsts un vienu pamatskolu - privātpersonas. Apriņķī darbojās 10 vidusskolas jeb viena vidusskola uz 10 440 iedzīvotājiem.

1935. gadā apriņķī darbojās 60 vispārēja tipa bibliotēkas: 14 - pilsētās un 46 - laukos, ar 124 932 grāmatu lielu fondu. Jelgavas apriņķī izdeva 8 žurnālus, no tiem 7 latviešu un 1 lībiešu valodā. Tāpat izdeva 3 laikrakstus, vienu latviešu un divus vācu valodā.

41 pašvaldības budžeti ir auguši no 0,511 miljoniem latu 1923. gadā līdz 1,156 miljoniem latu 1935. gadā. Pašvaldību parāds ir 243, 162 lati. Jelgavas pilsētas budžets 1935. gadā ir 1,616 milj. lati jeb 47,40 latu uz vienu pilsētas iedzīvotāju.

Jelgavas apriņķis ir devis ļoti daudzus ievērojamus kultūras un sabiedrīškos darbiniekus. Visi četri valsts prezidenti ir nākuši no Zemgales.

Bērzmuižas pagasts. K. Ulmaņa dzimtā vieta. Bērzmuižā dzimuši K. Bergs - sabiedrīškos darbinieks, A. Bētiņš - pianists un ērģelnieks, J. Bētiņš - I un II Dziesmu svētku virsdiriģents, A. Cīrulis - gleznotājs, K. Zariņš (K. Millers) - pedagogs, rakstnieks un sabiedrīškos darbinieks.

Bukaišu pagastā dzimis Ā. Šillers - diriģents, komponists un mūzikas pedagogs.

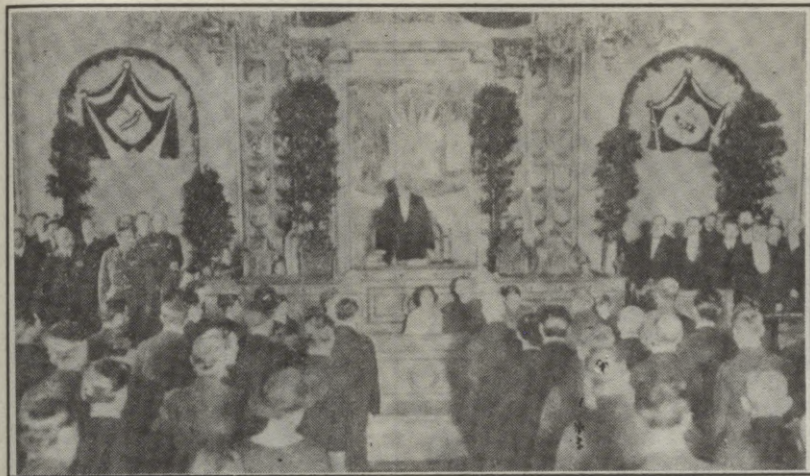
Jaunsvirlaukas pagasts. Dzimis A. Birkerts - rakstnieks un literatūras vēsturnieks, P. Birkerts - rakstnieks un sabiedrīškos darbinieks, A. Bandrēvičs - Maskavas latviešu "Vakarnieku" pulciņa biedrs.

Skats uz Sv. Trīsvienības baznīcu un veco rātsnamu no tirgus laukuma.

Sv. Jura baznīca Katoļu ielā.

*J.Čakste 1920.gada 1.maijā
atklāj Satversmes sapulces svinīgo aktu.*

Grupa 3.Jelgavas kājnieku pulka kareivju 1935.gada 14.oktobrī.

Valsts prezidents un ministru prezidents K.Ulmanis pieņem ārzemju sūtņus Viestura piemiņas pili Jelgavā 1938.gada jūnijā.

Kalnciema pagasts. Dzimuši A. Ģinters - bibliogrāfs, V. Skaistlauks (V. Šēnfelds) - dzejnieks.

Lielplatones pagasts. Dzimis M. Bīmanis - inženieris, profesors LU.

Lielvircavas pagasts. Lielvircavas kapos apbedīts J. Alunāns - dzejnieks, rakstnieks, atmodas laikmeta darbinieks. Dzimis Rozentāls-Krūmiņš - lugu rakstnieks un teātra darbinieks.

Līvberzes pagasts. Dzimuši J. Bārs - viens no pirmajiem latviešu valodniekiem, V. Holcmanis - jurists, sabiedriska darbinieks, tieslietu ministrs, K. Kopmanis - mācību grāmatu autors.

Mežmuižas pagasts. Dzimuši sabiedriskie darbinieki G. Klaustiņš, J. Kugrēns, J. Mancelis - pirmais ievērojamākais valodnieks, garīgās literatūras sacerētājs.

Pēternieku pagasts. Dzimis K. Linde - aktieris un režisors.

Platonas pagasts. Dzimuši E. Ģederts - gleznotājs, E. Vulfs - lugu rakstnieks, satīriķis.

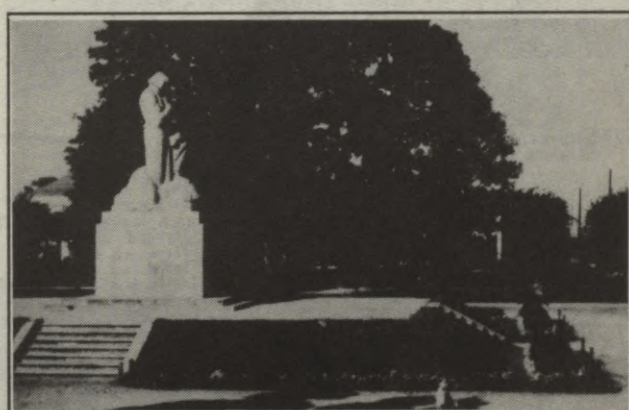
Salgales pagasts. Dzimuši E. Cizarēvičs - profesors LU, J. Cizarēvičs - profesors LU, A. Kalniņš - grāmatu izdevējs, Līgotņu Jēkabs - rakstnieks un literatūras vēsturnieks, J. Pelūde - sabiedriska darbinieks, E. Virza - dzejnieks, rakstnieks.

Sesavas pagasts. Dzimuši J. Čakste - jurists, pirmais Latvijas valsts prezidents, N. Alunāns - komponists, P. Juraševičs - sabiedriska darbinieks, ministru prezidents, J. Rozens - mācītājs, publicists, žurnālists.

Svētes pagasts. Dzimuši J. Esenbergis - dzejnieks, K. Šūberts (Almanzors) - rakstnieks, sabiedriska darbinieks, F. Veinbergs - žurnālists, publicists, tieslietu darbinieks, N. Rozenaurs - mācību spēks LU.

Šķības pagasts. Dzimuši K. Brīvnieks (Freimanis) - rakstnieks, skatuves darbinieks, A. Deglavs - rakstnieks, sabiedriska darbinieks, M. Tilmane - dabas zinātniece.

Tērvetes pagasts. Dzimuši A. Brigaderē - dzejniece un

Piemineklis Jelgavas abrivotājiem Stacijas laukumā.

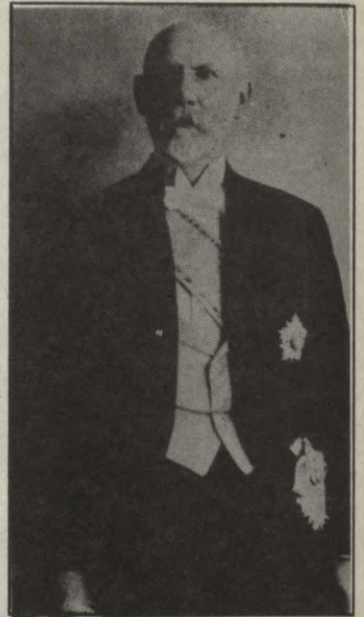
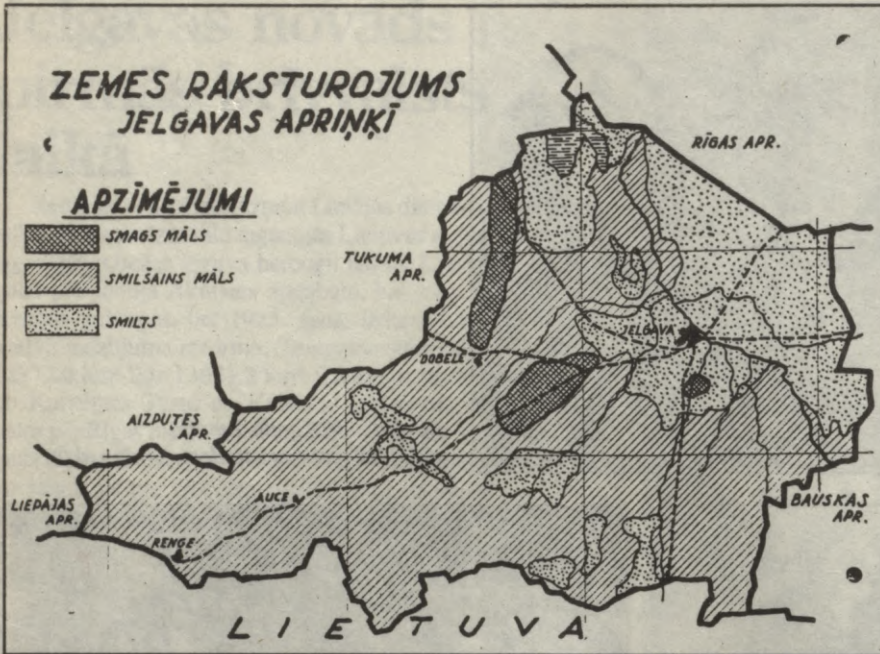
rakstniece, J. Brigaders - teātra un sabiedriska darbinieks.

Teteles pagasts. Dzimis F. Apšenieks - žurnālists un šaha meistars.

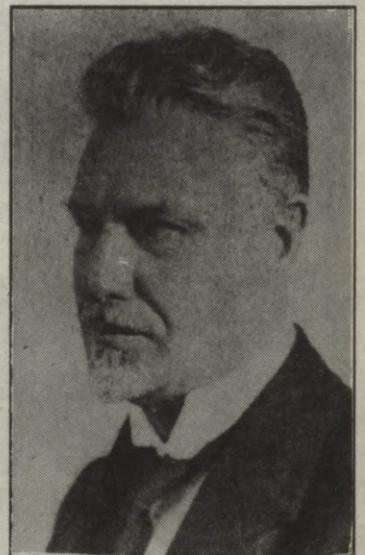
Vilces pagasts. Dzimuši A. Liberts - LU mācību spēks, dabas zinātnieks, A. Steins (Pelēkais Akmens) - žurnālists, dzejnieks.

Vircavas pagasts. Dzimuši G. Bisenieks - diplomāts, sabiedriska darbinieks, J. Bisenieks - lauksaimnieks, D. Bundža - žurnālists un sabiedriska darbinieks, Duburs (Jēkabs Āriņš) - teātra darbinieks, Stepermaņu Krustiņš - dramaturgs, J. Veinbergs - sabiedriska darbinieks, Zvanpūtis (Kārlis Viļķēns) - dzejnieks.

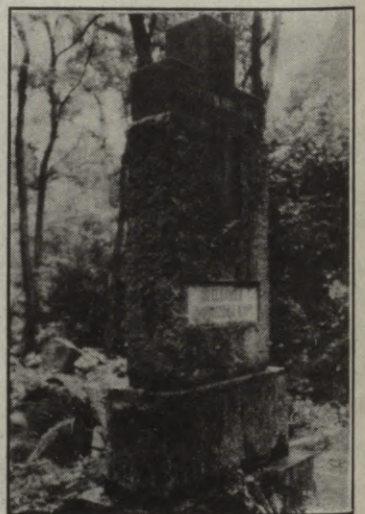
Zaļenieku pagasts. Dzimuši P. Šūberts - komponists, klavieru virtuozs, V. Pantenius - mācītājs, "Latviešu Avižu" vadītājs, K. Helmanis - ievērojams zinātnieks, Z. Cēsnieks-Freidenfelde - sabiedriska darbiniece, J. Bergs - lauksaimnieks, zinātnieks, Aspazija - dzejniece, dramaturģe

Jānis Čakste, pirmais Latvijas Valsts prezidents, Jelgavas latviešu biedrības goda biedrs.

Saeimas priekšsēdētājs Dr. P. Kalniņš. Miris Vilces pagastā.

Pieminekļis Jelgavas garnizona kapos - Meža kapos.

Ķieģeļu ceplī Lielupes krastā.

E. Virzas mājas "Billītes" 1992. gadā.

Tilts pār Lielupi.

**Valstsprezidents A. Kvečis 3. Jelgavas
kabineetu pulka jubilejas svinībās**

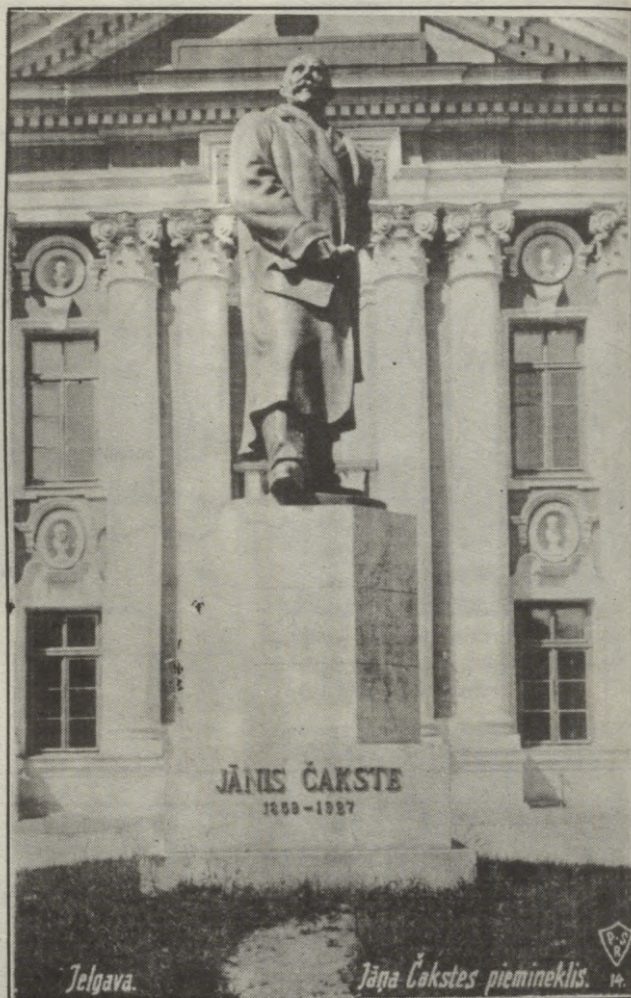

Valstsprezidents A. Kvečis ar kundzi ierodas Jelgavas kabineetu pulka parādē.

Valsts prezidents A. Kvečis ar kundzi ierodas Jelgavas kājnieku pulka parādē.

Jelgavas pilsētas valde 1936.gadā.

Jelgava.

Jāņa Čakstes pieminēklis.

Jāņa Čakstes pieminēklis.

Valsts prezidents Gustavs Zemgals pieņem parādi 1928.gadā.

Jelgavas aizsargi 1935.gada 15.maijā.

Kas bija aizsargi, un ko tie darīja?

Aizsargu organizācijas veidošanās sākās 1919. gada martā. Tad aizsargu pienākumus uzdeva uzticamākajiem pilsoņiem. Jelgavas apriņķa pagasta aizsargos bija 20 līdz 60 personu. Aizsargu pienākumus pildīja kā klaušas. 1920. gada aprīlī aizsargu pienākumus nācās obligāti pildīt visiem ieročus nest spējīgajiem vīriešiem līdz 60 gadu vecumam. Par klašu nepildīšanu bija jāmaksā naudas sods līdz 1000 rubļu vai jāsež seši mēneši cietumā. Ar 1921. gada augustu aizsargu organizācija kļuva par brīvprātīgu organizāciju. Par aizsargiem varēja kļūt visi tie, kas mīl savu dzimteni, ciena tās Satversmi un nacionālās vērtības. Aizsargu organizācijas rašanās galvenais cēlonis bija nepieciešamība cīnīties ar kara gados sazēlušo noziedzību. Vēlāk liela nozīme tika veltīta kultūras dzīves attīstībai pagastos.

Ļoti smagi bija pirmie pēckara gadi. Aizsargi skaitījās galvenie policijas palīgi noziedzības apkarošanā. Trūka ieroču, daudzkārt patulēšana notika bez ieročiem. 1920. gadā naktī no 21. uz 22. janvāri tika nošauts aizsargs Ž. Rikmanis, kas mēģināja kopā ar brāli aizturēt trīs laupītājus. 1921. gada 29. septembrī no malu mednieka rokas krita Bukaišu aizsargs J. Januševskis, 1922. gada 15. februārī - Vircavas aizsargs Pfafrots. Ievērojams panākums bija Adamaiša bandas likvidēšana, kur izcēlās Tērvetes aizsargs E. Upenieks. Drīz Penkules aizsargi sagūstīja arī bīstamo slepkavu un laupītāju Neilandu, bet Garozes apkārtnē noķēra laupītāju Missu. No 1922. gada 1. janvāra līdz 1. novembrim aizsargi aizturējuši 32 zagļus, slepkavas un izbēgušos cietumniekus. Tika aizturēti arī daudzi kontrabandisti.

1923. gadā izveidoja 16. Jelgavas aizsargu pulku. 1924. gadā aizsargi daudz laika veltīja laupītāju Oša, Brīvnieka, Kizāna, Pinkovska un Kaupēna bandas gūstīšanai. Sadursmēs ar bruņotajiem bandītiem bija upuri. 1925. gada 13. aprīlī Kalnciema pagastā krita aizsargs R. Pinmete, bet 1927. gada 18. janvārī - Valgundes nodaļas aizsargs A. Stāģis.

1927. gadā aizsargi apcietinājuši 82 noziedzniekus, 10 malumedniekus, bet 1928. gadā - 131 noziedznieku, atklājuši

11 slepkavības, 123 zādzības, 187 citus noziegumus.

1920. gadā pulkā bija 3277 aizsargi, bet 1930. gadā - 1181. Pēc sociālā stāvokļa aizsargos vidēji bija 38 procenti vecsaimnieku, 32 procenti jaunsaimnieku, ap 30 procentu algādžu un pārējo.

Pulka darbība neaprobežojās tikai ar palīdzību policijai vai kārtības uzturēšanu pagastos. Daudz līdzekļu tika veltīts kultūras dzīves attīstībai. Darbojās orķestri, teātra studijas, tika organizēti pieminekļu celšanas darbi. Ar savu aktīvo darbību viņi bija ieguvuši lielu nozīmi Latvijas dzīvē. Un 16. Jelgavas aizsargu pulks godam pildīja savu devīzi:

“Modri stāvam sargu vietās,
Lai var brīvā Latvija zelt!”

Darbība bija jāpārtrauc 1940. gadā. Daudzi aizsargi tika represēti 1941. gadā.

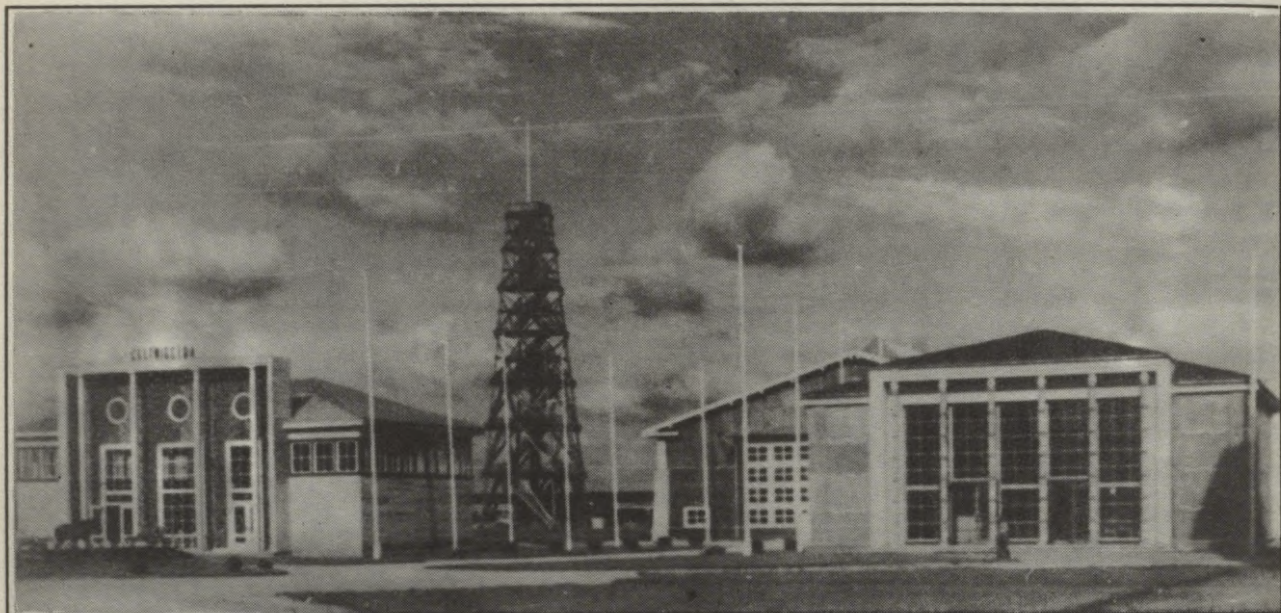
Aizsargu svinīgais solījums

Kā Latvijas Republikas aizsargs es svinīgi apsolos sargāt Latvijas valsts drošību, neaizskaramību, Satversmi, likumus un iekārtu pret visiem, kas to apdraud, netaupot savus spēkus un dzīvību, izpildīt pēc labākās sirdsapziņas savus pienākumus, padoties bez ierunām Latvijas aizsargu iekārtas likumiem un disciplīnai, vienmēr paklausīt saviem likumīgi ieceltiem priekšniekiem.

Aizsardžu svinīgais solījums

Es svinīgi apsolos, ka no šīs dienas veicināšu valsts aizsardzības ideju, pašai aizsardzīgai strādājot, sekmēšu Latvijas aizsargu organizācijas saimnieciskos un kulturālos uzdevumus, pabalstīšu aizsargu militāro darbību, cik tālu tas man kā sievietei iespējams, un ziedošu visus savus spēkus un spējas savas dārgās Dzimtenes Latvijas brīvības un patstāvības sargāšanai un nostiprināšanai.

P.S. Izmantoti 1930. gadā Jelgavā izdotās grāmatas “16. Jelgavas aizsargu pulks. 1919. - 1929.” dati.

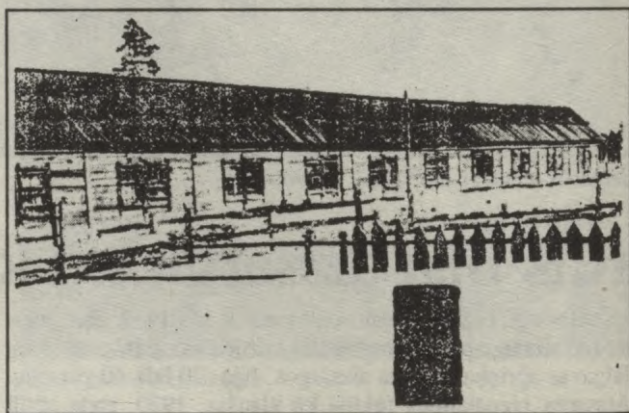

Zemgales lauksaimniecības izstādes laukums, kas kļūst par gūstekņu un deportējamo ieslodzījuma vietu.

Baigais gads Jelgavas novadā

1940. gada 10. jūnijā Jelgavā atklāja Padomju Savienības lauksaimniecības izstādi, kuru 1937. gadā izveidotās Zemgales lauksaimniecības izstādes telpās un laukumā rīkoja Latvijas un Padomju Savienības Kulturālās tuvināšanās biedrība. Padomju Savienības sūtnis V. Derevjanskis uzstājās ar runu, kurā slavēja noslēgto palīdzības līgumu kā drošības garantu Latvijai. Kad 16. jūnijā Latvija saņēma Padomju Savienības ultimātu, Jelgavā valdīja satraukums. Kara lidotāji aerodromā maskēja lidmašīnu novietnes, norīkoja nepārtrauktas dežūras radiostacijā. Policija un citas iestādes iznīcināja politiska rakstura informāciju un dokumentus. 17. jūnija rītā Jelgavā Hercoga Jēkaba laukumā atklāja gadskārtējo Jāņu tirgu. Ap pulksten 10 no rīta izplatījās ziņa par Sarkanās armijas tuvošanos Jelgavai. Tanku kolonnas no Lietuvas pa Meitenes šoseju virzījās uz Jelgavu un iebrāca pilsētā pāri Gaisa tiltam un gar staciju, pa Zemgales prospektu, Akadēmijas ielu traucās uz Rīgu. Pievakarē otra tanku kolonna ieradās no Kurzemes puses pa Dobeles šoseju. Vakarā valsts prezidents K. Ulmanis teica radiatorunu. Sarkanarmieši atradās nometnēs pie Sporta laukuma un 15. maija pamatskolas. Drīz darbu sāka profesora A. Kirhenšteina valdība.

Pirmie aresti sākās 1940. gada augusta sākumā. 2. augustā apcietināja cukurfabrikas strādnieku Kristapu Ordelovski. Līdz decembrim bija apcietināti aptuveni 80 cilvēki. Arestēto vidū daudz skolēnu no Jelgavas skolām, kas nevēlējās mācīties pēc jaunajām mācību programmām. 1941. gadā aresti turpinājās. No apcietinātajiem lielākā daļa bija strādnieki. 1941. gada jūnija deportācijas vadīja J. Bunga. Jelgavā jūnijā arestēja 300 cilvēku, no tiem 14. jūnijā - aptuveni 200. Jau 13. jūnijā Jelgavas stacijā bija sagatavoti lopu vāģi, un pie Arodbiedrību nama Veismaņa ielā tika koncentrētas aptuveni 40 kravas un vieglās automašīnas, izlikti sargposteņi. Sākot ar 14. jūniju, Jelgava kļuva par vienu no Zemgalē apcietināto cilvēku koncentrācijas vietām. 14. jūnija rītā Jelgavā ieradās divi ešloni ar apcietinātajiem no Glūdas un Meitenes. Stacijas teritoriju apsargāja IeTK 236. pulka kareivji. Bruņoti tie stāvēja pie

Baraka, dzīvojamā ēka uz Sibīriju izsūtītajiem.

Svētbirzs. Represiju upuriem veltītās piemiņas vietas atklāšana 1989. gada 14. jūnijā.

katra sestā vai septītā vagona un apturēja visus, kas mēģināja tuvoties ešloniem. Jelgavā vilcienu sastāvu pārgrupēja, palielināja vagonu skaitu. Laiks bija karsts, bet neviens nedeva apcietinātajiem ne ēst, ne dzert. 16. jūnijā no Jelgavas izbrauca pirmie divi ešloni - 64 vagoni ar 2564 deportētajiem un 73 vagoni ar 2920 deportētajiem. 17. jūnijā no Jelgavas izbrauca vēl trešais ešlons - 59 vagoni ar 2360 deportētajiem. Visi ešloni devās uz Krasnojarskas novadu. Retais no izsūtītajiem atgriezās.

Jelgavas Latviešu biedrības ēkas drupas 1945.gada 9.maijā.

Dārtas pamatskolas drupas 1945.gada 9.maijā.

Jelgavas pilsdrupas.

Jelgava Otrā pasaules kara laikā

Latvijai Otrā pasaules kara elpa uzpūta 1941. gada 22. jūnijā, kad Vācija sāka uzbrukumu Padomju Savienībai. 1941. gada 29. jūnijā pusdienlaikā vācu 18. armijas 26. korpusa daļas ienāca Jelgavā, ko Sarkanā armija bija pametusi bez cīņas. Sarkanajai armijai līdzī aizgāja daļa padomju aktīvistu, miliči, komjaunieši, komunisti, strādnieku gvardi.

Vācu okupācijas varas iestādes apcietināja pilsētas valdi šādā sastāvā: pilsētas vecākais K. Frickauss, viņa vietnieks V. Vairogs, valdes locekļi P. Bendrupis, E. Ezers, valdes sekretārs V. Švānbergs. Zemgales apgabala komisārs bija brīvkungs barons fon Medems.

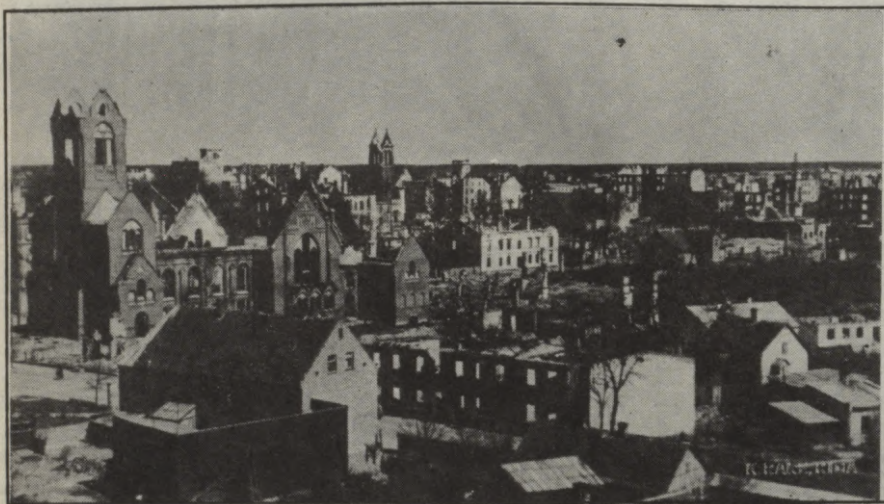
Jau 30. jūnijā sākās ebreju aresti un pret viņiem pielietoti varas akti. Nopostīja sinagogu Driksas malā, lika atstāt mājas pilsētā, nodot radioaparātus, bet augustā praktiski visi Jelgavas ebreji jau bija nošauti bijušās Jelgavas 3. kājnieku pulka šautuves teritorijā. Ebrejus veda laukā no pilsētas vaļējās kravas automašīnās. Šautuvē pašiem bija jārok kaps un pēc tam,

nostādītus ierindā, viņus nošāva. 29. augustā Medems, apsvēicot Latvijas ģenerālkomisāru valsts padomnieku Dreksleru Jelgavas pilī, paziņoja, "ka ne vien Jelgava, bet arī visa Zemgale ir brīva no židiem". Līdz 1941. gada 13. oktobrim Jelgavas apkārtnē tika nobendēti 3576 cilvēki. 1941. gada 2. septembrī Garajos kalnos noslepkavoja slimniekus no Jelgavas psihiatriskās slimnīcas. Sieramuižā tika ieslodzīti saķertie padomju aktīvistu, vēlāk arī čigāni. Aiz Nikolaja (Meža) kapiem 1941. gada oktobrī atkal tika rakti masu kapi un tur nogalināja tos, kurus apvainoja sadarbībā ar komunistiem. Čigānus nobendēja Ermīķu priedēs. Vācu okupācijas pārvalde izveidoja Jelgavā vairākas karagūstekņu nometnes - uz Pasta salas, Kroiča alusbrūža telpās, Hercoga Pētera ģimnāzijas telpās, bijušās lauksaimniecības izstādes teritorijā, Aviācijas ielā. Ar laiku palika tikai viena - *Stalag* Nr. 351 - Garozas ielā, bijušās Zemgales lauksaimniecības izstādes teritorijā. Vairākus tūkstošus mirušo gūstekņu apraka mežā Aviācijas ielas galā.

FRONTES LĪNIJAS 1944. GADA VASARĀ

Strūklaka Jelgavas valdes mājas sētā. 1943.gads.

Skats uz sagrauto Jelgavu no 15.maija pamatskolas jumta. 1945.gada 9.maijs.

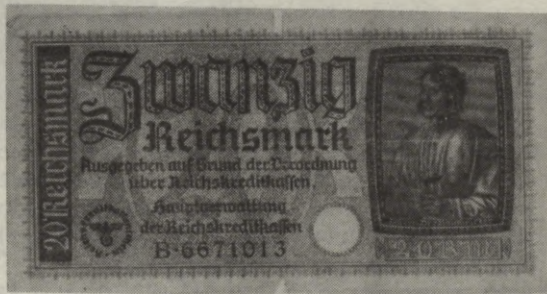
Jelgava 1944.gada augustā.

Baltais krusts Svētbirzī, leģionāru kaps.

Piemineklis ebrejiem - genocīda upuriem - 3. Jelgavas kājnieku pulka bijušās šautuves teritorijā. Atklāts 1992. gadā.

Vācu okupācijas laika naudas zīme Otrā pasaules karā.

Skats uz sagrauto Jelgavu no Krēmera atslēgu fabrikas jumtā 1945. gada 9. maijā.

Līdz 1944. gada vasarai Jelgava ne ar ko neatšķīrās no citām vācu okupācijas varā nonākušām pilsētām. 1943. gada martā tika izveidots latviešu leģions. Jelgavā no septembra bija apmācības bataljons, ko decembrī pārformēja par 15. rezerves un apmācības brigādi ar apmācību vietām Zaļajā muižā, Mūrmuižā, Vilcē, Romas kazarmās, Ģintermuižā, Jelgavā, Svētē.

1944. gada 25. jūlijā Jelgavā izsludināja trauksmi. Daļu latviešu spēku nosūtīja uz Jonišķiem, kur sarkanarmiešu negaidītā uzbrukumā tie tika iznīcināti un izklīdināti. 26. jūlijā krievu lidmašīnas bombardēja Eleju, bet 27. jūlijā sākās pirmie uzlidojumi Jelgavai. Stacija tika nopostīta, uzspridzināts mūnīcijas ešelons, daudz cietušo starp bēgļiem no Vidzemes. 28. jūlijā pilsētas dienvidos atskanēja pirmie artilērijas šāvienu un sākās kaujas par pilsētu. Cīņās iesaistījās latviešu leģionāri, paš aizsardzības spēki, vācu karaspēka daļas. Cīņas notika pie Baložu kapiem, pie Grēbnerparka, pie Ģintermuižas, pie Zanderu kapiem, Miezītes skolas. Kaujās izcēlās kapteinis Cībants, kapteinis Beišāns, pulkvežleitnants Jurko, kapteinis Sukatnieks, kapteinis Redliņš, leitnants Sūna, kapteinis Kauliņš ar saviem karavīriem. Tikai naktī no 31. jūlija uz 1. augustu cīnītāji aizgāja pāri Lielupei, uzspridzinot tiltu. Kaujas Jelgavā atsākās no 3. līdz 6. augustam, kad vācu un latviešu vienības, izpētījušas, ka sarkanarmieši vairāk laupa un žūpo, pārcēlās pāri Lielupei un piespieda krievus atkāpties no pilsētas. Kaujās par pilsētu iesaistījās artilērija, tanki, aviācija, un sarkanarmieši 6. augustā Jelgavas daļu Lielupes kreisā krastā atguva. No Pārlielupes vācu un latviešu daļas aizgāja 10. oktobrī, kad bija pabeigta Vidzemes un Rīgas evakuācija. Šo iespēju izmantoja daudzi civilbēgļi, kas negribēja palikt padomju okupācijas varā. Cīņu laikā, kā arī pateicoties cītīgām speciālo dedzinātāju vienību pūlēm, Jelgava dega gandrīz nedēļu. Bojā aizgāja 90 procenti pilsētas ēku. Kritušajiem sarkanarmiešiem ar laiku izveidoja pieminekļus, kapus kopa, bet kritušo leģionāru, vācu karavīru kapus nopostīja.

Bijušās *Stalag* Nr. 351 nometnes vietā iekārtoja vācu karagūstekņu nometni, kas krievu varas dokumentos apzīmēta ar Nr. 266. Vācu karagūstekņus tajā turēja līdz 1950. gadam,

un gūstekņi piedalījās praktiski visu Jelgavas rūpniecības objektu atjaunošanā, drupu novākšanā, jaunu dzīvojamu māju celtniecībā starp Katoļu, Akadēmijas un Driksas ielu. Mirušos karagūstekņus apglabāja aiz Bērzu kapiem. No šīs nometnes jau 1945. gada februārī tika aizsūtīts uz Krieviju pirmais ešelons ar latviešu leģionāriem un arestētajiem jelgavniekiem un apkārtnes iedzīvotājiem, kurus apsūdzēja par sadarbību ar vāciešiem. Kritušo vācu un latviešu leģionāru kapu vietās tagad tiek uzstādīti balti krusti.

Visi kara laikā nobendētie un kritušie ir pelnījuši cilvēciņu attieksmi un to piemiņas un kapavietu kopšanu. Cerams, ka barbaru un postītāju laiks ir pagājis.

Krievu gūstekņu masu kapi mežā aiz rūpniecības RAF.

Skats uz Akadēmijas ielu 1945. gada 9. maijā.

Pēc Otrā pasaules kara

Karā sagraudā Jelgava netika atjaunota pilnībā. Ar lielām grūtībām draudzes atjaunoja Annas baznīcu, Katoļu baznīcu. Jelgavas pils pēc atjaunošanas uzņēma Latvijas Lauksaimniecības akadēmiju, *Academia Petrina* ēkā pēc atjaunošanas izveidoja muzeju un bibliotēku. Vēl šodien Jelgavā var redzēt kara sagraudātās ēkas - Svētās Trīsvienības baznīcu, Pareizticīgo katedrāli. Daudzas no saglabājušajām ēkām ir nojauktas vai drīz sagrūs, jo pilsētas varas iestādes maz rūpējas par vēsturiskās apbūves saglabāšanu.

Staļina varas laikos turpinājās represijas pret mierīgajiem iedzīvotājiem. Lielākās deportācijas bija 1949. gada 25. martā. Atkal nelaimīgos sveda nometnē pie Cukurfabrikas, lai restotos vagonos aizvestu uz Sibīriju. Cik ir izsūtīto, tas vēsturniekiem vēl ir jānoskaidro. Pilsētā ceļ rūpnīcas, iebrauc daudz migrantu, skatu "priecē" Staļina un Ļeņina, vēlāk vēl divi jauni Ļeņina pieminekļi, ģipsi atveidoti strādnieki, pionieri, peldētāji, dzelzceļnieki. Komjaunieši talkās un pionieri, metāllūžņus vācot, posta kapus, noposta pieminekli Stacijas laukumā Jelgavas atbrīvotājiem, novāc pieminekli J. Čakstam, jo tas atgādina par Latvijas brīvvalsti. Noposta brīvības cīņu pieminekļus pie Vareļiem, Līvberzē. Drupās paliek Salgales baznīca, Glūdas baznīcā ierīko kolhoza noliktavu.

Pēc 1949. gada deportācijām izbeidzas mežabrāļu cīņas un sākas vienlaidu kolektīvizācija. Ar laiku izveidojas daži bagāti kolhozi - "Tērvete", "Nākotne", kas baudīja privileģētu stāvokli Latvijā.

Līdz 1988. gadam, kad Latvijā sākās atmodas laiks un cīņa par neatkarības atgūšanu, Jelgavā un apkārtnē dzīve ne ar ko neatšķīrās no dzīves citur. Jelgava bija liels rūpniecības centrs, laukus uzskatīja par Latvijas maizes klēti.

Ļeņina piemineklis pirms nojaukšanas 1989.gadā.

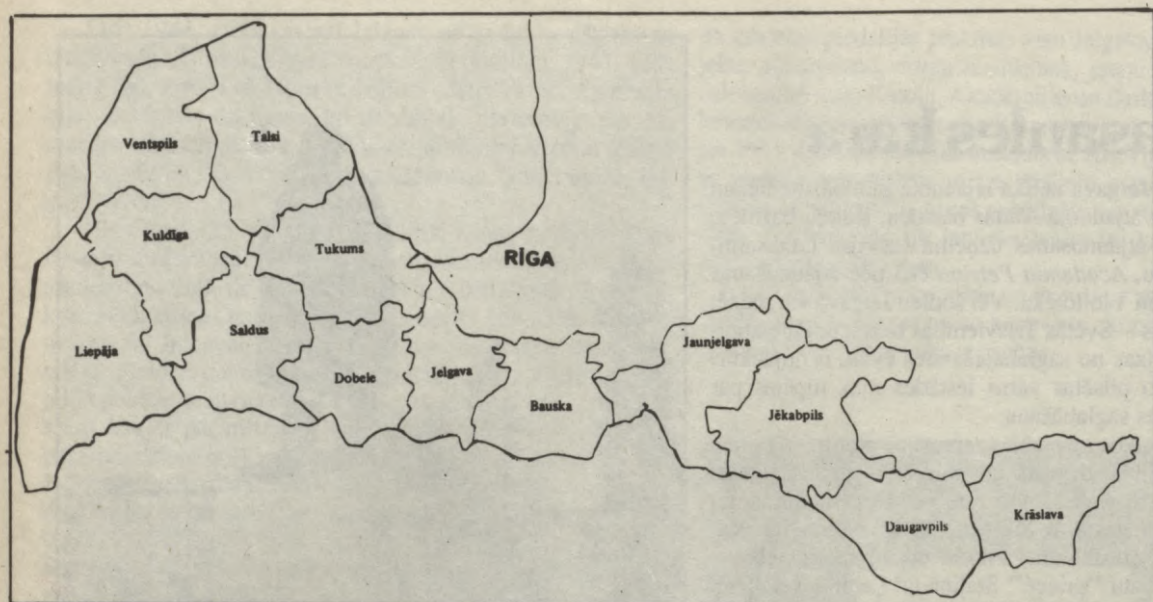
Vecā Jelgava iet bojā.

Sv. Simeona un Annas pareizticīgo baznīca katedrāle. Celta 1890.gadā.

Jāņa Raiņa piemineklis Raiņa parkā.

Rajoni
1967.gadā.

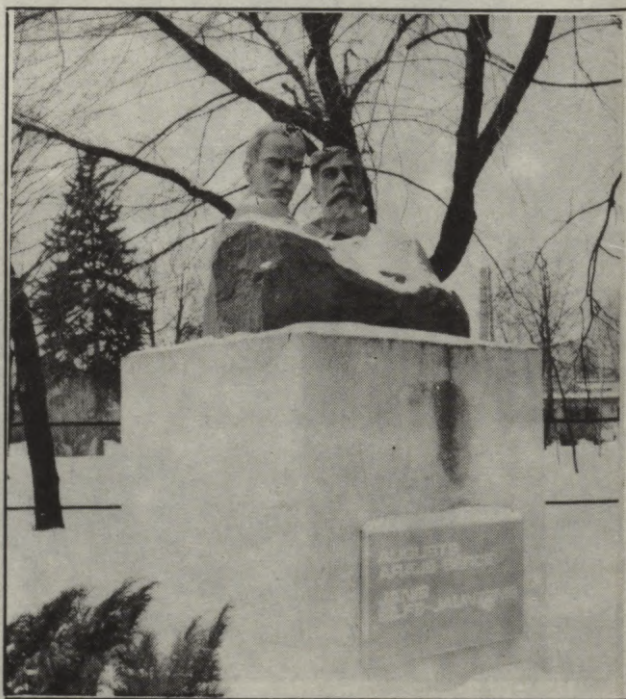
XVIII gs. celtā muižas ēka Lielvirčavā, Virčavas vidusskola.

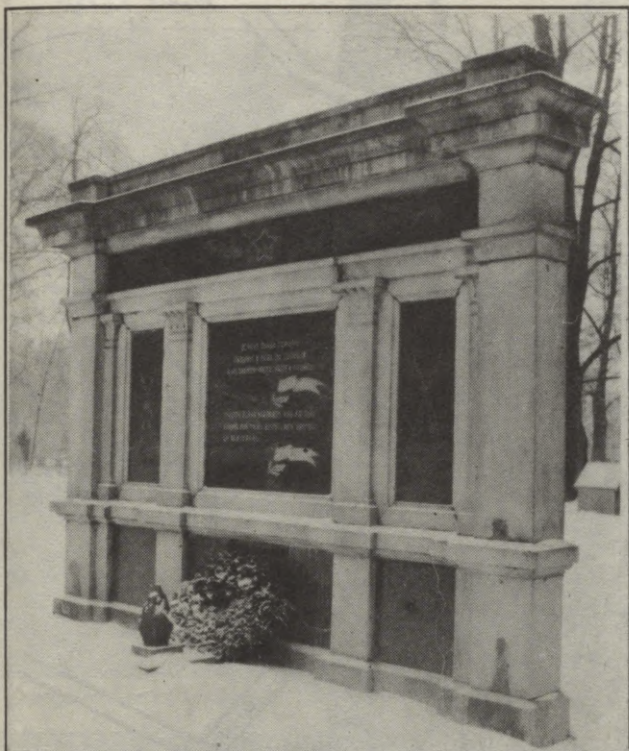
Leņina un Staļina pieminēklis pie Sv. Trīsvienības baznīcas drupām, nojaukts pēc 1953.gada.

Salgaļes baznīcas drupas.

Piemineklis A.Arājam-Bērcem un J.Šilfam-Jaunzemam, no-
vākts 1990.gadā, pārvietojot uz pilsētas muzeju.

Piemineklis kritušajiem sarkanarmiešiem Miera ielā, kura izgatavošanai ņemti pieminekļi no nopostītajiem Jāņa kapiem.

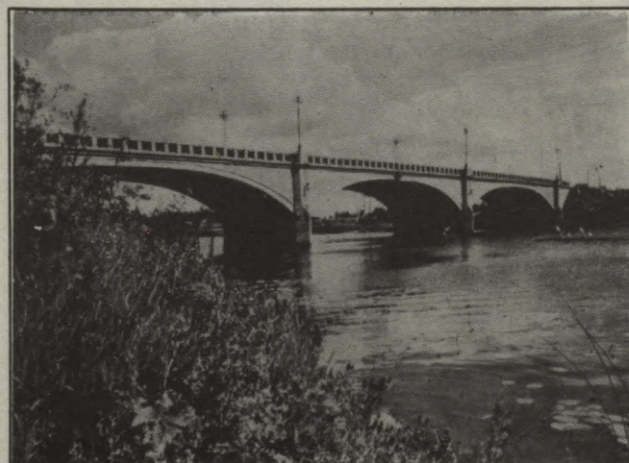
Otrs Ļeņina piemineklis pie Jelgavas dzelzceļa stacijas.

Piemineklis stacijas parkā, atgādinājums par Jelgavas nopostīšanu 1944.gada jūlijā - augustā.

Skats uz Jelgavu no Sv.Trīsvienības baznīcas torņa drupām ap 1965.gadu.

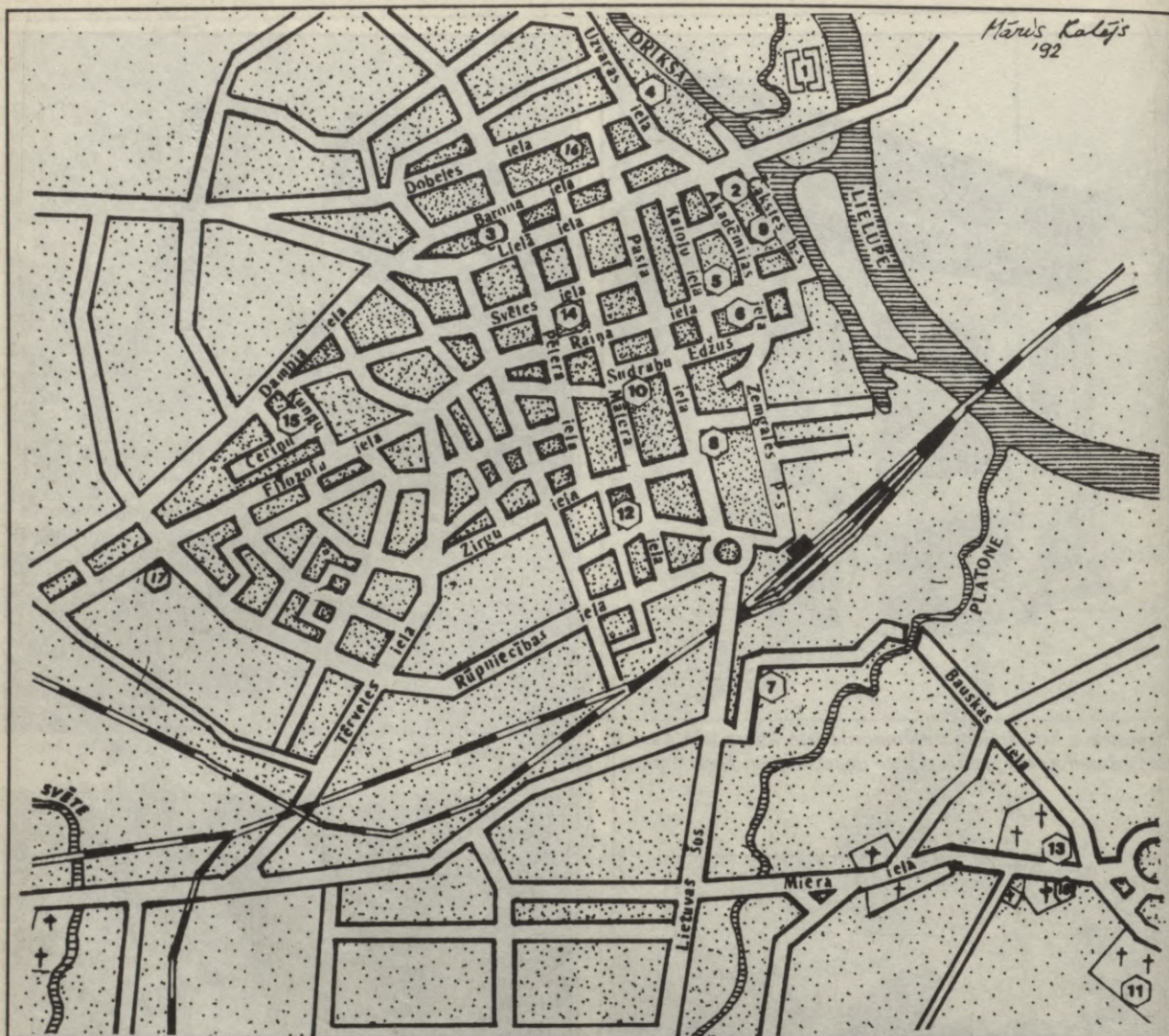

Tilts pār Lielupi.

Jelgavas pils - Latvijas Lauksaimniecības universitāte.

Māris Kalējs
192

1. Pils baznīca.
2. Sv. Trīsvienības baznīca.
3. Sv. Annas baznīca.
4. Reformātu (Kalviešu) baznīca.
5. Sv. Jura katoļu baznīca.
6. Sv. Simeona un Annas pareizticīgo baznīca.
7. Pareizticīgo Dievmātes atdusas baznīca.
8. Sv. Jāņa baznīca.
9. Ebreju sinagoga.
10. Sv. Vienības (Nikolaja) baznīca.

11. Meža kapu kapliča.
12. Baptistu baznīca.
13. Vecticībnieku baznīca.
14. 7.dienas adventistu baznīca.
15. Draudzes "Pestišana" baznīca.
16. Vecā Vecticībnieku baznīca.
17. Tabora Krusta baznīca.
18. Ebreju kapu kapliča.

Piezīme. Pasvītrotas baznīcas, kuras laika gaitā gājušas bojā vai šodien ir drupu stāvoklī.

Iedzīvotāju nacionālais sastāvs

	latvieši	krievi	baltkrievi	ukraiņi	poļi	lietuvieši	ebreji	čigāni	igauņi	citi
Latvijā pavisam	1395516	872406	109787	82065	58373	33601	14791	7244	3105	29288
2606176	53,55%	33,47%	4,21%	3,15%	2,24%	1,29%	0,57%	0,28%	0,12%	1,12%
Jelgavā pavisam	36346	24899	4305	2674	1267	897	201	781	80	830
72280	50,20%	34,45%	5,96%	3,70%	1,75%	1,24%	0,28%	1,08%	0,11%	1,15%
Jelgavas raj. pavisam	24354	7978	2915	887	904	1198	21	48	28	357
38690	62,95%	20,62%	7,53%	2,29%	2,34%	3,10%	0,05%	0,12%	0,07%	0,92%

1988. gadā Jelgavā ir reģistrēti apmēram 6300 ticīgo, no tiem 5000 katoļu, 76 adventisti, 213 baptisti, 166 pentakosti, divās luterāņu draudzēs 600 cilvēku, 450 vecticībnieku, 200 pareizticīgo.

"Zemgales Avīzes" redakcija Raiņa ielā.

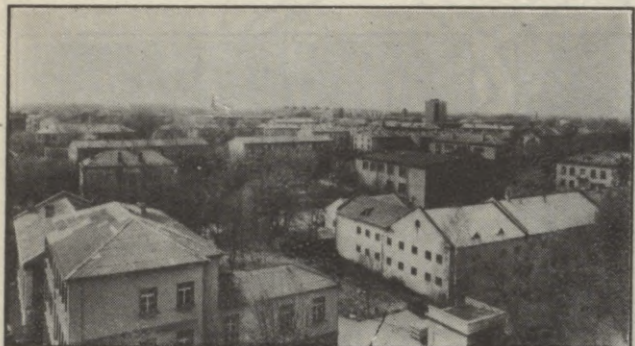
Sv. Annas baznīca. Sākta celt 1573.gadā.

Kinoteātris "Zemgale", kura pamatos ielikti Jelgavas kapu Zemgales prospekts.
pieminekļi.

Vecpilsētas iela - arhitektūras piemineklis.

Skats uz Jelgavu no "Academia Petrina" torņa. Katoļu iela.

Skats uz Jelgavu no "Academia Petrina" torņa. Akadēmijas iela.

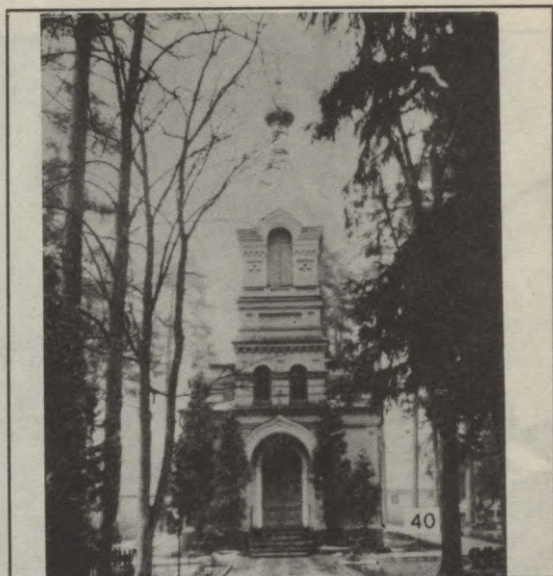
Skats uz Jelgavu no "Academia Petrina" torņa. Akadēmijas iela.

Skats uz Jelgavu no "Academia Petrina" torņa. Raiņa iela.

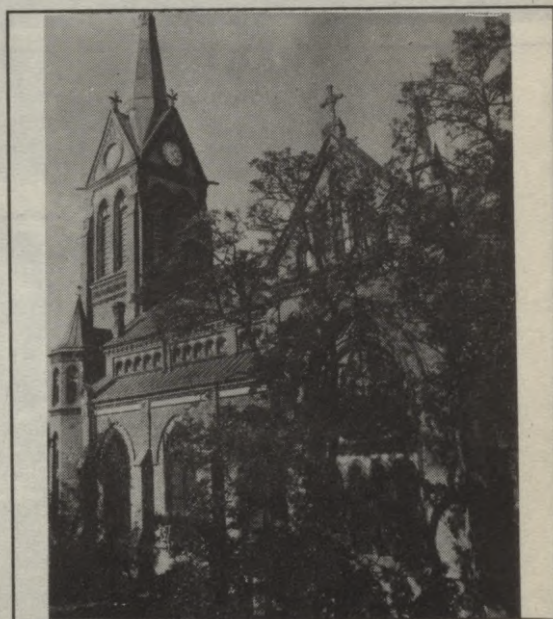
Skats no Driksnas tilta uz pilsētu. Lielā iela.

Valgundes Kīšu klosteris.

Sv. Jāņa baznīca sāta celt 1845.gadā.

Sv. Jura katoļu baznīca uzcelta 1906.gadā.

Skats uz Jelgavu no Gaisa tilta.

*LTF Jelgavas novada
2.saiets. 1989.gads.*

*Piemīņas akmens
atklāšana bijušajā
Zemgales
lauksaimniecības
izstādes teritorijā
1989. gada 14. jūnijā.*

Latvijas Brāļu kapu komitejas pārstāvji uzstāda Balto krustu kritušo leģionāru un vācu karavīru kapos pie Skuju skolas.

1990.gada 17.novembrī atjaunotā
Vareļu pieminekļa atklāšana.

No 8. līdz 23. aprīlim mūsu valstī notiks

LR Pilsuņu kongresa vēlēšanas.

Vēlēšanās piedalās 16 gadu vecumu sasniegušie

Latvijas Republikas pilsoņi un to kandidāti.

Par vēlēšanu iecirkņu atrašanās vietu un darba laiku

Jūs informēs laikraksts «Jelgavas Ziņotājs».

Vēlēšanu laikā iecirkņos notiks arī pilsoņu reģistrācija.

*Šīm vēlēšanām ir jāklūst par nobalsošanu Latvijas neatkarības
jautājumā. Tās ir referendums. Jūsu piedalīšanās vai nepiedalīšanās
pasaulei liecinās par mūsu tautas brīvības gribu.*

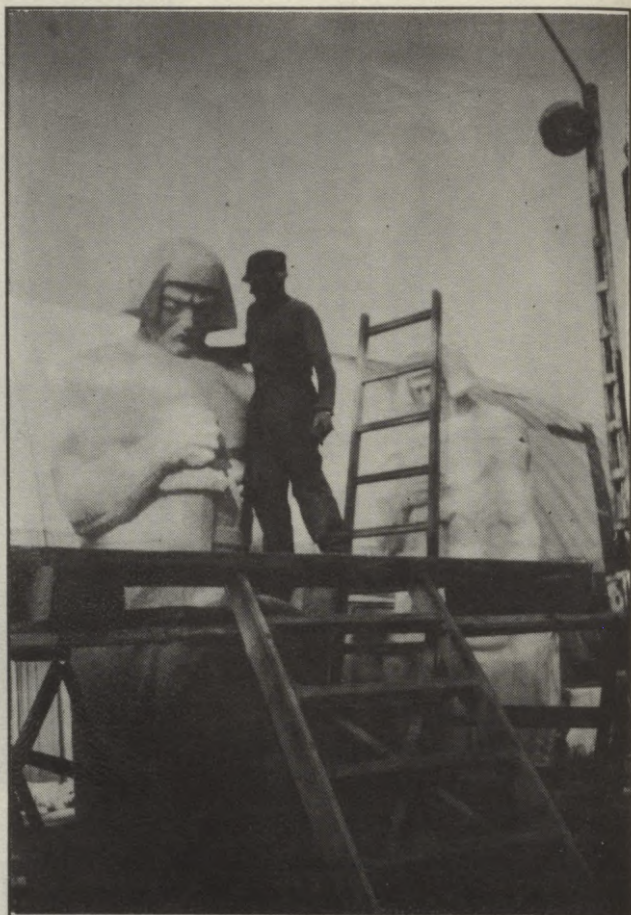
Jelgavas Ā. Alunāna Tautas teātris
gājienā pa Jelgavas ielām - teātru
salidojumā 1991.gadā.

LOLITA ROZE GULBE

VĒSTULE JELGAVAI

JELGAVA, JEL-GA-VA - - -

Vai Tavi nekaltie akmeņi
ielās vēl skan?
Manas pēdas sen noslaucītas.
Vai varbūt viņi no vietām
izcelti tāpat kā mēs?
Vai sausās un pelēkās vilkuvāles
šūpojas vējā, kas skraida pa Driksu?
Līdz pusei iesnigušas,
vientuļas,
jo ko gan viņas lai dara?
Bez raušanas nevar
no kupenām izkāpt,
ja saknes Zemgales mālā.
Spītējot vējam,
Driksas krastā jāpaliek.
Vai viņas apsūbējuša sidraba
balsīs vēl skan?
Skan Driksa,
skan Lielupe,
skan tilti pār viņām.
Skan vārti,
skan jumti,
kas kādreiz tik augsti,
kad augām,
un Annas baznīcas tornī -
gailis skan.
Stūrgalvīga Tu stāvi
Driksas krastā -
kā vilkuvāles.
Tavā šīsdienas sejā
ievilkta sāpes,
un kas gan var atlikt
vecos akmeņus atpakaļ?
Uguns Tavas mēles sējis,
laiks zvanus izkausējis -
tikai man Tu vēl skani,
JELGAVA.

1991.gada jūnijs. Tallinā atjauno A.Jansona jaunizveidoto Lāčplēša tēlu.

Pieminekļa Jelgavas atbrīvotājiem atklāšana pēc tā atjaunošanas 1992.gada 21.novembrī.

Medicīna Jelgavas novadā

Latvijā medicīnas pirmsākumi saskatāmi jau pirmatnējās kopienas laikmetā (par to liecina arheoloģijas dati, kā arī valodniecība, folklorā, tautas māksla), kad attīstījās tautas medicīna, veidojās tautas higiēnas atziņas.

Rīgā 1220. gadā dibināts pirmais - Sv. Jura hospitālis, mazliet vēlāk - Sv. Gara un Lācara hospitāļi, kas bija labdarības patversmes, ceļinieku naktsmītnes un reizē slimnīcas. Ķirurģija atradās galvenokārt zemākā medicīniskā personāla - pirtnieku un bārdziņu- rokās. Pirtniekiem bija tiesības likt bankas (ragus), laist asinis, nodzīt kārpas un ārstēt hroniskus audzējus. Bārdziņi jeb brūču ārsti apkopa svaigas brūces, dziedēja arī zobu slimības u. tml. Viņi apvienojās amata brālībā (cunftē). Bija arī ceļojošie ārsti, kas ieradās pilsētās gadatīrgos un lielos svētkos. Medicīnas doktori nodarbojās vienīgi ar iekšējo slimību ārstēšanu, viņu pakalpojumi bija dārgi, pieejami vienīgi valdošajām šķirām.

Latvijas ārstiem bija laba slava, viņus aicināja darbā gan Kurzemes hercogu un zviedru karaļa galmā, gan arī uz Maskavu.

Sena un bagātīga ir medicīnas pagājība Jelgavā, kas saistās ar Kurzemes hercogistes izveidošanos. Dokumentos ir saglabājušies to hercogu un galma ārstu vārdi, kuri ne tikai ārstēja augstmaņus, bet vienlaikus arī pārraudzīja dzimnieciskās palīdzības stāvokli, kontrolēja aptieku darbību, ierobežoja epidēmijas, eksaminēja ķirurgus un aptiekārus. Ar laiku viņiem pievienojās privāti praktizējoši ārsti.

Ievērtību guvuši un vēsturē palikuši jau pirmie hercogu ārsti XVI gadsimtā - Matiass Frīzners, Zahārijs Stopijs un Kaspars Fidleris (pēdējais vēlāk uzaicināts par cara ārstu Maskavā, kur gan kritis neželastībā un mūža galu sagaidījis Sibīrijā). Daudz pazīstamu ārstu Jelgavā strādājuši arī turpmākajos gadsimtos. Pēteris Ernsts Vilde 1765. gadā Jelgavā sāka izdot pirmo medicīnas žurnālu "Der Landarzt", vēlāk (strādājot Igaunijā) - pirmo populāro periodikas izdevumu latviešu valodā - "Latviešu Ārste". Slaveno grāmatrūpniecības firmu 1769. gadā izveidoja Johans Frīdrihs Stefenhāgens, kas līdz tam bija ķirurgs. Bārbeles un Baldones minerālvotus izpētīja Johans Heinrihs Ekhofs un Kārlis Šimanis. Kā Jelgavas ārsts savu karjeru uzsāka biologs evolucionists Pēterburgas Zinātņu akadēmijas korespondētājoceklis Kārlis Eduards Eihvalds. Dažādās specialitātēs ievērtību guvuši Jelgavas ārsti Johans Gotlībs Eleišers, Johans Lihtenšteins, profesors Rūdolfs Vanags, Kārlis Valdhauers u.c. Jelgavnieki bijuši arī abi ievērojamākie Latvijas medicīnas vēsturnieki Gustavs Oto un Izi-dors Brensons. 1914. gadā pilsētā strādāja 37, 1940. gadā - 47 ārsti. Viņu zinātniskos centienus apvienoja 1839. gadā dibinātā Jelgavas praktizējošo ārstu biedrība, kuras darbība ilga tieši gadsimtu. Vēlāk tai pievienojās divas citas biedrības, bet to tiešā mantiniece mūsdienās ir 1950. gadā dibinātā Jelgavas ārstu zinātniskā biedrība.

Jelgavas slimnīcu vēsture aizsākās ar 1588. gadā ierīkoto hospitāli (nabagmāju). Tagadējās pilsētas centrālās slimnīcas priekštece ir 1824. gadā dibinātā Kurzemes guberņas Sabiedriskās aizgādības kolēģijas slimnīca, kuras darbība ilga līdz 1921. gadam. 1865. gadā nodibināja diakonisu slimnīcu, kura pastāvēja līdz 1939. gadam. Psihiatrisko slimnieku dziedināšanai 1887. gadā izveidoja Tabora iestādi un 1901. gadā - Ģintermuižas slimnīcu, abas apvienojot 1921. gadā ar pēdējās nosaukumu mūsdienās - Republikas Jelgavas psihoneiroloģiskā slimnīca. 1912. gadā nodibināja Sarkanā Krusta slimnīcu, pastāvēja arī vairākas citas. 1907. gadā sešās Jelgavas slimnīcās bija 556, 1940. gadā - 956 vietas.

Jelgavas pili 1578. gadā pirmais aptiekārs Kristofers Limbeksers ierīkoja Kurzemes hercoga galma aptieku, mūsu gad-

1913./1914.gadā celtais doktorāts Ģintermuižā.

Aktien-Gesellschaft

„J. HERTEL“
MITAU

zur Fabrikation und zum Vertriebe
pharmazeutischer u. chemischer Produkte.

Inhaberin:

Kurländische Pharmazeutische Gesellschaft.

Apotheke.

Drogenhandlung en gros und en detail.

Chemisch-pharmazeut. Laboratorium.

Elektrische Kraftstation.

1775.gadā celtā patversme Pils ielā.

simtā to sauca par Herteļa aptieku (ievērojamākā Jelgavas farmaceuta Jāņa Herteļa vārdā). 1914. gadā pilsētā bija sešas, 1940. gadā - desmit aptiekas, bet pēc 1944. gada postījumiem palika vairs tikai viena aptieka. Mūsdienu aptiekas dibinātas: 98. - 1958., 99. - 1940., 100. - 1948., 207. - 1974., 208. - 1980., bet 4. dzelzceļa aptieka - 1945. gadā.

Jelgava bijusi arī medicīniskās izglītības centrs. 1775. gadā dibinātajā Latvijas pirmajā augstskolā - *Academia Petrina* - ārstus gan negatavoja, taču tajā strādāja pāris profesoru - mediķu, bet audzēkņi medicīnas doktora grādu varēja iegūt, izglītību turpinot ārzemju universitātēs. 1826. gadā Jelgavā nodibināta Latvijā pirmā vecmāšu skola, kas pastāvēja līdz

1915. gadam, bet 1935. gadā - žēlsirdīgo māsu skola, kuras darbība apsīka pēdējā kara laikā.

Jelgavas rajona lauku apdzīvotajās vietās medicīnas vēsture nav tik sena. Līvberzē pirmais ārsts parādījies 1786. gadā, Zaļeniekos - 1805. gadā. Elejas (kopā ar Sesavu, vēlāk atsevišķi) doktorāts dibināts 1810. gadā, Emburgas - 1893. gadā, Vilces - 1899., Kroņvirnavas - 1901. gadā un tā tālāk. Pašreizējās aptiekas dibinātas: Elejā - 1883., Zaļeniekos - 1886., Vircavā - 1890., Staļģenē (agrāk Emburgā) - 1899., Kalnciemā - 1913., Sesavā - 1919., Jaunsvirlaukā - 1928., Glūdā - 1939. un Kaiģos - 1949. gadā. Elejas slimnīca atvērta 1951., Kaiģu (Kalnciema) - 1956. gadā.

Zemgales sieviešu un vīriešu godatērpi

Pirms kādiem 150 - 200 gadiem pie Zemgales sieviešu tautastērpa piederēja visai pierastie apģērba gabali: baltās sagšas, vainagi, rakstainās jostas un baltie, rakstiem greznotie cimdi un zeķes. Taču šie gabali jau gadsimta sākumā pa daļai vai pat pilnīgi izzuduši. Kopā ar sagšām ir izzudušas arī lielās sudraba saktas, t.s. "burbuļu saktas".

Zemgales tautastērpa izzušanā sava vaina piešķirama auglīgajām druvām, tātad iedzīvotāju turībai, kas jau vairāk nekā pirms 150 gadiem ļāva iegādāties pilsētā pirktas drēbes un ģērbties pēc Vakareiropas modes darinātos apģērbos.

Zemgales tautastērpa centrs atrodas starp Jelgavu, Bausku un Tērveti.

S a g š a s. Zemgalē, atskaitot rietumu daļu, rakstīto sagšu vietā sedza baltas villaines. Otrs Zemgales sagšu veids bija baltas ar krāsainām bārkstīm visapkārt. Zemgales rietumu daļā minētās sagšas netika nēsātas. To vietā tur bija plaši izplatītas krāsainas villaines, kam bārkstis visapkārt. Visā Zemgalē sedzās ar pirktajiem, lielajiem un puķainajiem zīda un vilnas lakatiem ar garām bārkstīm.

Sagšu un villainu sasprašana ar saktiņu nebija izplatīta.

Sagšas un villaines Zemgalē lietoja samērā reti, un jaunavas staigāja bez tām.

G a l v a s s e g a. Jaunavu vainagi Zemgalē vispār gandrīz nav pazīstami. Tipiskākā jaunavu galvassega bija krāsainie, reizēm arī puķainie zīda lakati. Sievas lika galvā vai nu linu, vai tilla aubi, kuru nosēja ar plaukstas platumā salocītu lakatiņu.

K r e k l s. Zemgales sieviešu krekli ir divējādi:

1) bez apkakles, ar apaļu kakla izgriezumumu un isām, retos gadījumos garām piedurknēm. Jaunavu kreklam priekšā vai nu nebija šķēlums, vai tas bija pavisam neliels (līdz 10 cm). Sievu kreklam šķēlums bija dziļāks;

2) ar atlokāmu apakli, garām piedurknēm un reizēm ar izvilktiem rakstiem uz uzpleča, apkakles un aprocēm.

Krekļus sasprauda ar vienu vai vairākām sudraba saspraudēm, saktiņām. Vairākas lika taisnā rindā citu zem citas. Parasti krekla saktiņas ir apaļas. Retāk valkāja sirdsveida saktiņas.

Ņ i e b u r i u n j a k a s. Ņieburī bija plaši izplatīti it sevišķi gadsimtu mijā. Ņieburus gatavoja melnus, sarkanus, tumši zilus, zilus un zaļus. bet Zemgales rietumu daļā arī pelēkus. Kakla griezumums apaļš. Uz krūtīm Ņieburu aizpogāja ar sudraba pogaļiem vai āķiem. Ņieburī galvenokārt bija jaunavu tērpa sastāvdaļa.

Jakas nēsāja sievas. Atskaitot piedurknes, tās izskatījās tādas pašas kā Ņieburī. Gan jakas, gan Ņieburī bija cieši pieguļoši augumam.

B r ũ n ĉ i. Brunčus vienmēr gatavoja krokotus. Īpatnējais zemgaliešu brunču rotājums ir rakstu sakārtošana jostām līdzīgās stāvu joslās. Atkarībā no raksta tos sauca vai nu par

"rožu" vai "galdainajiem" brunčiem. Brunču kroka nedrīkstēja dalīt pušu rakstainās joslas.

Diezgan parasti bija brunči ar lielām, retām rūtīm un ar rūšu vidū iespraustām rozēm.

J o s t a s auda krietni platas un rakstainas. Tās vienmēr bija ieturētas trīsjoslu sadalījumā. Vidusjosla bija platāka par malu joslām, un tur lika sarkanus rakstus uz balta pamata, malu joslas, ja tās auda platas, bija kādā citā, tumšākā krāsā, piemēram, tumši zilā.

P r i e k š a u t u s pie godatērpa nekad nevalkāja. Tie noderēja tikai mājas tērpiem. Pat līdz kaimiņu sētai nelabprāt gāja priekšautā - to uzskatīja par kaunu.

Z e ķ e s pie goda tērpa vilka vai nu baltas vilnas, nerakstītas, vai baltas, nātnas, mežģīņrakstā adītas.

K u r p e s gatavoja melnas, ar zemu papēdi, un tām priekšā varēja likt lielāku sudraba sprādzi.

R o t a s. Ļoti bieži zemgalietes greznojās ar sudrabpērļu kakla rotām. Pērles gatavoja trejādas: apaļas, apaļas un garenas, nedaudz iegarenas, apaļas ar izspiestām sikām pumpiņām. Kakla rotas vairāk lika pie krekliem ar apaļo kakla izgriezumumu, un pērļu virknes garumu ņēma tik lielu, lai tā apsegtu apkakles vīli. Varēja likt arī vairākas pērļu virknes, tomēr nekad vairāk par četrām.

Rokas rotāja sudraba gredzeniem. Zelta gredzenu valkāja reti, jo bija izplatījies paradums viena zelta gredzena vietā nēsāt vairākus sudraba.

Galvenie vīriešu tērpu piederumi visos novados bija vieni un tie paši. Balts linu kreklis ar vienu saktiņu apkakles sasprašanai, balti vai ļoti gaiši pelēki svārki, tādas pašas krāsas bikses, baltas zeķes un melnas kurpes. Galvā lika rateni - platmali ar diezgan augstu dibenu.

Lielākā tiesa godakreklu bija vai nu bez rakstiem, vai arī pavisam maz izrotāti ar baltiem rakstiem vai izvilktumiem.

Godatērpam piederējās trejādi svārki: isie, pusgarie un garie. Pirmos visbiežāk taisīja apmēram par plaukstas tiesu isākus nekā piedurknes. Tie, ar nelieliem izņēmumiem, bija darba un ikdienas svārki, un godos ar tiem gāja tikai tad, ja citādu nebija. Par istajiem goda svārkiem uzskatāmi pusgarie - šūti līdz pusgumam, un garie - vienmēr sniedzās pāri celim. Vīriešu svārkiem raksturīgākās ir stāvās apkakles.

Rōtu un greznuma lietu vīriešiem nebija daudz. Saktiņa pie krekla apkakles bija vienīgā sudraba rota. Puķu un ziedu spraušana pie cepures piederējās līgavaiņiem. Sevišķi liela nozīme bija jostas izskatam un tās sasiešanai. Bez jostas neviens labprāt nēstaigāja.

Katrā gadalaikā - vienalga, ziemā vai vasarā - vienmēr ņēma līdzī cimdus. Aukstā laikā tos vilka rokās, karstā laikā vai nu paturēja rokās, vai aizsprauda aiz jostas.

Krāšņi un grezni cimdi katrā lauku sētā bija atrodami simtiem pāru.

Pielikumi

SAULES KAUA

Ordenis vairākkārt bija iebrucis Lietuvā, bet šoriez vāciešus un viņu sabiedrotos - igauņus, lībiešus un letgaļus - lietuvieši un zemgaļi smagi sakāva. Nav vēl noskaidrots, vai kauja notika Zemgalē pie Saules vai Lietuvā pie Šauļiem. **ATSKAŅU HRONIKA to tēlo šādi:**

Pret Sauli vācieši griežās
Pār purvu, cauri silam.
Ak vai, par lielām bēdām
Tiem šis sirojums iecerēts bij!
Kad upi viņi sasniedza,
Tur, redzot ienaidnieku,
Vairs nejuta tie prieku,
Kas Rīgā prata lielities.
Mestrs, aicinot tos cīnīties,
Pats steigšus jā pie varoņiem.
"Skarts mūsu gods," viņš saka tiem.
"Mēs pirmie veiksīm tos ātrā kaujā,
Lai liksmi tad jājienā straujā
Mājup varam doties."
"Gan nevaram pievienoties,"
Teica tad varoņi tam.
"Ja mēs šeit zirgus zaudējam,
Tad paliekam kājiniekos."
Teic mestrs: "Tad zaudēsīt jūs tos

Un savas galvas piedevām?"
Viņš teicās vērojīs pienākam
Vēl jaunus pulkus pagāniem.
Kaut gaismiņā mazā jau kristiešiem
Bij domāts ceļā posties,
Tiem kaujai bija jozties,
Arī pašiem negribot.
Tur purvā pagāni uzbrūkot
Tos nopļāva kā sievietes.
Par tiem man gaužas sirdssāpes.
Pat pretoties tie nevarēja,
Un daudzi, baiļu traukti, skrēja,
Lai zemē atkāpjoties glābtos.
Bet zemgaļi tos rokā grāba
Un kāva nežēlīgi,
Visviens - nabadzīgi
Vai grezni tērpts bij pretinieks.
Cīnījās mestrs un tā bruņinieks
Kā varoņi. Zirgiem kritot,

Tie palika kājām, sitot
Zobeniem vēl dažu vīru,
Pirms dvēsele no miesas šķīrās.
Mestrs, mūsu Folkovins, vēl dzīvs
Un četrreiz divpadsmit brāļu. Jo sīvs
Vēršas beidzamais kautiņš. Pēdīgi,
Kad šurpu turpu tie vajāti,
Tad lietuvji niknumā
Tiem kokus virsū uzlaida.
Lai mielo Dievs to dvēseles,
Godam šķīrušās no pasaules,
Un peregrinu pulku šo
Lai visus Dievs žēlīgi uzlūko.
Kas krita nāvē drausmīgā,
Lai apžēloti tiek mūžībā.

Lūk, tāds bij mestra Folkovina
Un viņa ordeņbrāļu gals.

Latviešu literatūra toreiz bija embrionālā stāvoklī: vienīgi garīgas grāmatas un dažas valodas grāmatas un vārdnīcas cirkulēja interesentu aprindās. Šīs grāmatas bija vairāk domātas vāciešiem, jo virsraksti, priekšvārdi un nodaļu rādītāji bija vācu valodā. Patī valodas pareizrakstība bija vēl kļūdaināka nekā tā laika vācu pareizrakstība. Piemēram citējam tālaika grēku sūdzēšanas formulu ev. luterāņu baznīcās:*)

Ra tōs Wentehiges vnde wentärtiges buhs maetzht, ka the sin houwes Greekes Dewam vnd houwam Basnice Kungam adshd vnd huudtzeet.

Ea buhs thōw vs to Basnicelunge hatetzht:

Ezenyr mylais Kung, Es luudtze thōw, ka tu grib manes Greekes klouyht, vnde man thōs Greekes pammett no Deve puffes.

(Baznīckungs) Ja, labprath; hat schur.

(Grēku sūdzētājs) Es Nabbag Greehzeneg adhistōs man pregan Dewe wueffes Greekes parradan, Szawiste atfisto es prektan thōw, ka es kalps (ieb kalpune un t. l.) esme, Bet es kalpo, deivs hēelo nee peeticzige mannam lungam, Es nhe esme to labprath darrys, ko te man pawheleische girre, es esfeme thō apdusmoys, vnde erkan Ladeschan eweddis, es esme arridtzean ar wārduns vnde darbuns ne lounnir buwis, vnde ar manne tuwake ieb biedre-kalpe dusmoys, prettibe manne Gaspaffchi turneys vnde ladeys (un t. t.) Eas gir man wueffe notal hheele, vnde es luudtze Szeelestibe, es gribb no Greekuns atmittet, vnd wayrs nhe darryht.

(Baznīckungs) Dewš gir thōw Szeelyg vnde estippre touwe Titczibe. Amen. — Titcz tu arridtzean, ka manne Pammeschen Dewe pammeschen gir. Atbilde.

(Grēku sūdzētājs) Ja myleys lung.

(Baznīckungs) Thōw notele ka tu titcze, vnd es aran pawheleschen muhe lunge Jesu Christi pammetto thōw touwes Greekes, erkan to wārde to Thewe, vnd thō Dhele, vnd thō sweete Garre. Amen.

Ey erkan Dewe Mere.

Vēl otrs valodas piemērs, 1677. gada 5. novembrī kādā tiesas sēdē parakstītā zvērasta formula latviešu valodā:

Es XXX swere pee Deewam Augtam un winge swete warde, kad es wisse tescham gribbe ifsacit, lou esš sirdzege, ko esš redzege, un lou esš sinne nou tou neelele Mathisse Medjemuze wire natwe, nee wenam par loune, ne dutsam par labbe, ne pag bisteschannes, oder dawannes til tescham ka man Kristus un winge swete Warde schij leecige un tur muzige buhž palidzet. Amen.

Lai novērstu partizānu uzbrukumus prūšu un franču karaspēkam, maršals Makdonalds 1812. gada 11. septembrī izdeva šādu "Pavēlēšanu" (teksts šeit modernizētā rakstībā):

"Tas Maršalkis Lielskungs no Tarent, kas to desmitu nodalīšanu tā lielā karaspēka kā valdnieks valda, Pavēl pēcminētās lietas...

Kara ieroču nesāšana un medišana

1. nodaļa

Par pasargāšanu no visām pamaldīšanām un ne-laimībām ir tā medišana bez vārdišķas pieļaušanas no paša Ģenerālguberniera, tiem Kurzemes iedzīvotājiem pie vienas naudas strāpes no simts dālderiem rupjā jeb šķēpu nau-dā, pie vaktī likšanas (arestā) un cietuma strāpes uz noliktu laika strēķi, aizliegta.

2. nodaļa

Tā kara ieroču nesāšana bez Ģenerālguberniera ziņas un vārdišķas pieļaušanas visiem Kurzemes iedzīvotājiem aizliegta ir.

3. nodaļa

Ikkatrs ar kara ieročiem apbruņots atrasts cilvēks, kas ne var uzrādīt to virspiemīnētu pieļaušanu, taps novests priekš vienas no pieciem karavīrsniekiem saliktas (sas-tāvošas) komisārutiesas; šī tiesa spriedīs pēc to jeb lielāku jeb mazāku mēru tās apvainošanas vienu naudasstrāpi no vismazāk simts līdz pieciem simtiem dālderiem rupjā nau-dā, un vienu cietumu strāpi no viena līdz sešiem mēnešiem pretī tiem pārkāpējiem.

Bet, ja būs pierādīts, ka tas vainīgais ar kādu varas-darīšanu cēlies pretī to drošību jeb paša karaspēka, jeb pret citiem pie karaspēka piederīgiem ļaudīm, jeb viņam tas prāts bijis, savus karaieročus uz šī mērķa panākšanu valkāt, tad taps tas vainīgais uz nāvi nodots un visa viņa manta caur augstu tiesu noņemta."

Hertz-Fröliche Glückwünschung Dem Durchlauchtigen, Hochgebohrnen Fürsten und Herrn, Herrn Jacobo in Lieflland zu Churland und Semgallen Hertzog, meinen gnädigsten Fürsten und Herrn, Wie auch Der Durchlauchtigsten Hochgebohrnen Fürstin und Frauen Frauen Loyse Charlotte, Gebohrenen aus dem Churfurstl. Stamm der Markgraffen zu Brandenburg u. s. w. Meiner gnädigsten Frauen. Als der Höchste Gott dieses Hoch-Fürstliche Haupt allernädigst abermahl angesehen und mit einem jungen Herrlein begabet. Riga gedruckt durch Gerh. Schroeder 1650.:

Auff mein wünschen, ruffet nu
Auch das arme Volt herzu: *)
Labbe laym. Of myligs Dees,
Kas ne gribb nu preezatees?
Kas ne gribb nu lygmes buth?
Kas ne gribb no wisse Kruth'
Deewu aurte Dawan adsiet?
Wiaam Ghod' und Slave sahyt?

Nu ir Laym in preezigs Ghays:
Dees ir mums abdawenais.
Sawwe Deewist schälestibb,
Souwe Ghäwist mylestibb
(Kuir' ne weens ir nopellnys)
Ir wings wiffems parradyš.
Jauneis Leelais Runy ir nazis
Kas mums fallde Preeku mazys.

Kas pattlabb, of schäligs Dees,
Kas ne gribbes preezatees?
Wähe, Jaune, Runge, Saim,
Dode wisse labbe Laim
Jaunam Leelam Runsingam:
Wiffems buhs; eckst Deewu Ramm'
Ghade leele Dawann adsiet,
Deewam Ghod' und Slave sahyt.

Staw, of Deews, schi femmei klath;
Dode Laim in labbe Prath,
Preeku, Meer' in wesselibb;
Dod, no tawe Baggatibb,
Semmes Ghäwam weenu mähr
Semmes Mathei kas peedär;
Kas mes tawe Ghaußfibb adsiet
Warram, Ghod und Slave sahyt.

Jaunam Leelam Runsingam
Wplais Dees dod arridsan
Augum, Preeku, Wesselibb,
Kas mes tawe Schälestibb
Weenu mähre dabbuim wähl'
In ar preecig Sird in Mähl'
Tawe Dawann warram adsiet
Wuischam Ghod' un Slave sahyt.

*) Sīrsnigs laimes vēlējums gaišajam, augstdzimušam kņazam un kungam, Jēkaba ungam, Kurzemes un Zemgales hercogam Vidzemē, manam žēlīgajam kņazam un ungam, kā arī gaišajai, augstdzimušai kņazienei un kundzei, Luizes Šarlotes kundzei, zimušai no Brandenburgas markgrāfu kūrfirstu cilts u. t. t. Manai žēlīgākai kundzei. Kad Augstākais Dievs šo augstkņazisko galvu visžēlīgi atkal uzlūkojis un apbalvojis r jaunū kundziņu, Rīgā, iespiedis Gerhards Šreders 1650. gadā:

Sauciet manam vēlējumam
Arī nabago tautu klāt:

1873. — GADS, KAD NOTIKA VISPĀRĒJIE DZIESMU SVĒTKI
 1929. — GADS, KAD NOTIKA NOVAJU DZIESMU SVĒTKI UN DZIESMU DIENAS
 RĪGĀ. 1922.G. — JAUNĀTNES DZIESMU SVĒTKI
 1960., 1967., 1972., 1979., 1984., 1989.G. — SKOLNIEKU DZIESMU SVĒTKI

Informāciju sagatavoja VIESTURS ZANDERS; kartogrāfs JĀNIS ŠTRAUHMĀNIS; konsultants prof. O.ĢERTS GRĀVĪTIS.

INFORMĀCIJU SAGATAVOJA VIESTURS ZANDERS; KARTOGRAFIS JĀNIS ŠTRAUHMĀNIS; KONSULTANTS PROF. O.ĢERTS GRĀVĪTIS

Viņa karaliskās majestātes karalīkumi latviešu valodā

Iespiesti 1701. gada martā

SAVĀDI KARATIESAS LIKUMI

No mūsu augstā un varenā ķēniņa no Zviedruzeses karatīesas locekļiem izmeklēti, par tām lietām, kas tiem sliktiem zaldātiem jādara un paklausīgi jāpanāk, ik dienas pie vaktes noliešēšanas no tiem underoficieriem iekš tiem kortegardiem tiem karakalpiem priekšā lasāmi, ka neviens nevar aizbildināties, to nezinājis jeb nedzirdējis

1. locekļis

Elkadievam, burvim un ieroču apmānītājam nebūs ieredzētam tapt starp otriem karaļaudīm, bet nomaitātam.

2. Kas to vārdu Dieva tā Kunga, jeb dzēris jeb nedzēris, zaimo, tam būs, bez visas žēlastības, mirt.

3. Kas Dieva vārdu, to svēto vakarēdienu un to svēto kristību smieklā ņem, tam būs tapt bez visas žēlastības ar zobenu nokautam.

5. 6. Kas to vārdu Dieva tā Kunga, lādēdams, zvērēdams, melodams, jeb vildams, velti valkā, jeb no nikna ieraduma, jeb piedzērūna, negodīgi mutē ņem, tam būs tā, kā tā noziegšana top atrasta, sodītam tapt.

13. Kad kāds sliktis zaldāts pie pātariem jeb baznīcā piedzēries nāk, tad būs tam, augošā dienā un naktī, kakladzelzi ieslēgtam stāvēt.

15. Nevienam marktenteram būs vaļas būt baznīcā laikā alu, vīnu, jeb brandvīnu korģēt, pie apsodišans tās trešās daļas tā visa, kas viņam ir.

26., 27., 28. Kas kāda liela karuvaldnieka, jeb augsta valdītāja godu aizņem, tam būs nomaitātam tapt, tāpat aridzantam, kas saviem virsniekiem pretī turas.

29. Kam no tā augstākā karuvaldnieka jeb ģenerālkunga kāda drošībasgrāmata ir iedota, to nebūs nevienam aizskart, pie sava kakla.

34. Kad kāds zaldāts savu underoficieri, kaprāli jeb rotmīstru draudē ar dūri, ūjeb višķin pretī turas, tad būs tādām nomaitātam tapt.

35. Kas savu virsnieku un valdītāju ar zobenu ievaino, tas ir savu kaklu noziedzis.

36. Ikkuram zaldātam būs turēties pret saviem underoficieriem visur, arīdžam iekš dzīrēm un saiešanām, kaunīgi un kā klājas, citādi taps viņš sodīts.

37. Kas pret saviem nolasītiem un izpauđētiem aizliegšanas likumiem darām, tam būs tapt ar tām pašām iekš likumiem nospriestām sodībām aizņemtam.

39. Kas priekš lielā kunga jeb augstā karavaldītāja acīm, bez pavēlēšanas un dusmīgā prātā, zobenu izvelk, tam būs sešreiz caur rīkstēm tecēt.

40. Kas pie karoga vētināšanas zobenu dusmīgā prātā izvelk, ievainošanas dēļ, tam būs mirt.

41., 43. Kas ar rokām to zobenu un izvilkšanu jeb aizdur, jeb višķin izvelk, tanī vietā, kur karatīesa jeb dievvārdi top turēti, tas ir savu kaklu noziedzis.

42., 43. Ja viņš tanīs vietās jebkuru it višķin ievainos, un tanī laikā, tas ir savu kaklu un mantu noziedzis.

44. Kas tuvu apakš vaktes dusmīgā prātā zobenu izvelk, tam būs mirt.

45. Kas to vakti lamā jeb viņai pretī turas, tam būs mirt.

46. Kas to vakti aizņem, uz posteņa stāvot, tas ir savu kaklu un mantu noziedzis.

47. Kas pret patruļu jeb rundesgājējiem dusmodams zobenu izvelk, jeb skādi tiem dara, jeb kā tos aizkavē, tam būs nomaitātam tapt.

48. Kas jeb dienā, jeb naktī uz ielām dauzās, un akmeņos cērt, tam būs caur rīkstēm tecēt.

50. Kas liedzas kroņdarbos strādāt, jeb pretī spriežas,

tam būs mirt.

51. Kas aizkavējas uz kroņdarbu iet, tam būs uz koka zirga sēdēt, jeb uzslēgtam tapt, jeb cietumā pie ūdens un maizes sēdēt.

54. Kas nemierīgos laikos bez vainas raizastroksni dara, jeb šauda, kad nelaiks ir bijis, tam būs mirt, dara viņš to ir citos laikos, kad miers ir, un nenieka jābīstas, tad būs tādām, kad viņš sliktis zaldāts ir, trīsreiz caur rīkstēm tecēt.

55. Kas nenāk uz vakti uz parādi, kad bungas top sistas, tam būs ar koka zirgu, ar rokupinekļiem, un cietumu un pie ūdens un maizes tapt sodītam.

56. Kas vakti turēdams uz sava posteņa guļ, tam būs nošautam tapt.

57. Kas no savas vaktes iet, pirms viņš noliesēts top, un kas uz vakti būdams piedzeras, tam būs nošautam tapt.

58. Kad gaderiņš top ar bungām sistas, tad jāsaīet ikkuram zaldātam pie sava karoga, kas aizkavējas, tam būs uzslēgtam tapt.

60. Kad uz maršu jāīet, un kas no sava karoga, dumpi celdams, atkāpjas, jeb negrib ar karogu līdz projām iet, lai būtu viens, jeb vairāk kā viens, tiem būs visiem nomaitātiem tapt.

61. Kas vesels un spīrgts vīrs ir, tam nebūs, jeb uz ceļa būdams, no sava karoga atkāpties, jeb kad tas lēģeris top apmests, no karapulka, bez sev iedotas pases, ja viņš uz vakti neir izkomandierēts likties atkāpties atrasti, ja viņš negrib kaklu pamest

62. Kas no sava karoga nobēg, tam būs pakārtam tapt.

67. Kas ar ienaidniekiem kaudamies, līdz ar to bēgošo ienaidnieku bēg, to var ikkurš bez visas tiesas un un meklēšanas nošaut, bet ja viņš tā bēg, ka viņš netop rokā dabūts, tam būs tapt par škelmi darītam, ikkurš var viņu nokaut, ir viņa manta, un viss kas pakaļ paliek, paliek zudusi.

77. Kad ienaidniekam jebkādu lietu zināmu dod, jeb ar viņu aprunājas, grāmatas nes, jeb zināšanu dod, tas ir tieštiešām savu kaklu, godu un mantu noziedzis, bet, kas ienaidniekam to lozungu zināmu dod, tam būs mirt.

79., 80. 81., 83. Kas dumpi ceļ, jeb tādu vārdus runā caur katriem dumpis var tapt celts, tam būs bez žēlastības mirt.

82. Kas ar otru sadodas kauties, tam būs caur rīkstēm tecēt.

84. Kad kas ar otru ķildā nācis, savu cilti par palīgu aicina, tam būs jeb pie dzīvības, jeb citādi, kāda tā vaina un skāde taps atrasta, tapt aizņemtam, un kas uz tādu aicināšanu nāk palīgā, tam būs tādā pašā sodībā aizņemtam tapt.

85., 86. Kas otru nokauj, jeb liek nokaut, tam būs mirt.

87. Kad kāds vīrišķis caur burvību kādu nokauj, tad būs tam uz rata liktam tapt, ir tā viena sievišķa, tad būs viņai ugunnsārtam par sodību būt, tā līdz arī tam, kas no tādas lietas zina, jeb padomu pie tās pīdevis ir.

88. Kas vienu sievišķu ar varu piespiež, tam būs mirt.

90. Kad nelaulāti ļautiņi savā starpā maucību dzen, tad būs ikkuram no tiem 40 mārkas sudrabnaudā, tas ir: dividesmit piecmārku gabalus par strāpi dot, un vēl klāt abiem baznīcas tiesu izciest.

91. Kad nelaulāts vīrs ar otra vīra laulātu sievu, jeb nelaulāta sieva ar otras sievas laulātu vīru laulību pārkāpj, tad būs tam kas nelaulāts, ja viņš pirmo reizi top atrasts, 40 dālderus sudrabnaudā, tas ir, 20 dālderus šķēpnaudas strāpi dot, un tam laulātam cilvēkam 80 dālderus, tas ir 40 dālderus labas naudas, turklāt tam vīrišķim sešas reizes caur rīkstēm tecēt, tai sievišķai ar rīkstēm šaustai tapt, un vēl par to abiem baznīcas tiesu nest.

94. Top tie iekš tādām blēdībām ceturto reizi atrasti, tā līdz arīdzan, kad divi laulāti ļautiņi laulību pārkāpj, tad tiem būs mirt.

95. Kad nešķīstības grēkus svaiņu starpā dara, tam būs tos ar kaklu atbildēt.

97. Kas divi sievas tur, tam būs caur zobenu miri.

98. Kas ar lopiem jauca, tam būs ar zobenu nocirstam un sadedzinātam tapt.

101. Kas kam ar varu ko labu noņem jeb pilsētā, jeb iekš priekšpilsētas, jeb ciemos, jeb uz lielceļa, tas ir savu kaklu noziedzies.

103. Kas zog sešdesmit dālderu sudrabnaudas vērtībā, tam būs karātavās nākt. Kas zog, lai būtu kāda vismazākā lieta būdama, trešo lāgu, tam būs arīdzan pakārtam tapt; ja, kas zog no baznīcas, un pie ugunsgrēku, jeb arīdzan ūdensnoti tik pirmo reizi zog, tam būs arīdzan pakārtam tapt.

105. Kas no sava virsnieka, jeb tanī vietā, kur vaktes tur, jeb no sava biedrukalpa ko labu zog, lai būtu maz, jeb daudz, tam būs mirt.

106. Kas ko labu atrod, tam būs to savam virsniekam rādīt, kas otrādi dara, tam būs, kā zaglim notiesātam tapt.

107. Kas tiem, katri caur vārtiem un caur vakti iet, malku, dzeramnaudu, jeb citu kādu lietu noplēš, būs sodītam tapt.

108. Kas no kroņanamiem, kur labība, lielgabali, un cita ķēniņa karalieta top glabāta, jebkādu lietu zog, ja, kas pie kararatiem blēdību dara, tam būs mirt, lai būtu tā zādžība adatas lielumā.

109. Ar savu iedotu mājvietu būs ikkuram ar mieru būt, un ne ar paša prātu jaunu kvartīru jemties, kas tur pretī dara, tam būs kā dumpja cēļjam tapt sodītam.

110. Kas savu saimnieku jeb saimnieci kuļ, grūž, jeb skādi dara, tam būs nolūgties, jeb tā vaina lielāka top atrasta, caur rīkstēm tecēt, jeb ar citu sodību nostrāpētam tapt.

111. Kas ne caur atvērtiem vārtiem ārā jeb iekšā kādā pilsētā iet, jeb kas pār vaļņiem kāpj, tam būs mirt.

112. Kas bez virsnieka zināšanas pa nakti no pilsvietas ārā paliek, tam būs mirt.

115. Kas savas drēbes, ieročus jeb mundieriņu uz ķīlu liek, izmij, samaitā un izspēlē, tam būs pirmo reizi caur rīkstēm tecēt, trešo reizi nāvi redzēt.

126. Kas sevi liek derēt jeb pastellēt apakš sveša karoga caur munsturiņu iet, tam būs pirmo un otro lāgu sešreiz caur rīkstēm iet, trešo lāgu savu kaklu misēt.

128. Kas no otra ieročus jeb cita mundieriņu aizņemas un ar to caur munsturiņu iet, tam būs pirmo lāgu sešreiz, otru lādu deviņreiz caur rīkstēm tecēt.

139. Kas pie karoga saiešanas, visiem dzirdot, mēnešnaudu prasa, tam būs kā dumpja cēļjam kaklatiesā nomaitātam tapt.

141. Kas vienu apskādētu paslēpj, liek nobēgt, jeb nost palīdz, tam būs ar to pašu sodību, ko tas grēcinieks pelnījis ir, tapt nosodītam.

Uz stipru pavēlēšanu rakstos iespiests
Rīgā 1699. g. 19. oktobrī

Hercogam Frīdriham Kazimiram ir veltīti vairāki latviski rakstīti dzejoļi. Viņam piedzimstot, Liepājas mācītājs Johans Birgers sacerēja šādu apsveikuma odu:

Maniem laimes vēlējumiem šeit
pievienojas arī nabaga tauta izsaucoies:

Labu laim'. Ak, mīlīgs Dievs,

Kas negrib nu priecāties?

Kas negrib nu liksmis būt?

Kas negrib no visas krūts

Dieva augsto dāvan' atzīt?

Viņam god' un slavu sacīt?

Nu ir laim' un priecīgs gaiss;

Dievs ir mūs apdāvināj's;

Savu dievišķ' žēlastīb',

Savu tēvišķ' mīlestīb'

(Kuru neviens ir nopelnīj's)

Ir Viņš visiem parādīj's.

Jaunais lielais kungs ir nācis,

Kas mums saldu prieku mācīs.

Kas patlaban, ak žēlīgs Dievs,

Kas negribēs priecāties?

Veci, jauni, kungi, saim'

Dodiet visi labu laim'

Jaunam lielam kundziņam:

Visiem būs iekš Dieva nam'

Tādu lielu dāvan' atzīt,

Dievam god' un slavu sacīt.

Stāv', ak Dievs, šai zemei klāt;

Dodi laim' un labu prāt',

Prieku, mier' un veselīb';

Dod no Tavas bagātīb's

Zemes tēvam vienumēr,

Zemes mātei kas pieder;

Ka mēs Tavu gausīb' atzīt

Varam, god' un slavu sacīt.

Jaunam lielam kundziņam

Mīļais Dievs, dod arīdzan

Augum', prieku, veselīb',

Ka mēs Tavu žēlastīb'

Vienumēr dabūjam vēl

Un ar priecīg' sird' un mēl'

Tavu dāvan' varam atzīt,

Mūžam god' un slavu sacīt.

Zemīga paklanišana tam cienīgam iekš Vidzemes pār Kurzemi un Zemgali lielam kungam Frīderikam Kazimiram, kad viņa augsta vārda diena priecīgi bija atspīdējusi.

Spīguļo, saulīte, rādi to dienu

Kas mums jo salda ne medus ar pienu,

Kurā mēs liksmojam, dziedam un dejam,

Kur vien mēs staigājam, stāvam un ejam.

Pūtiet ar trumpetēm, sītiēt ar bungām,

Klanaities cienīgam zemītes kungam,

Sienieta pušķišus, krašītes taisiet,

Bārstieta rozītes, puķītes kaisiet.

Parādīet visādi priecības zīmes,

Dziedieta dziesmiņas, rakstieta rīmes.

Lēkājiēt, klaigājiēt, pielūdziet Dieva

Jaunāks ar vecāks, vīrs kā ir sieva.

Teicieta, sveicieta, vēlējiēt labu,

Labu no sirds un ar priecīgu dabu.

Cienīgam lielkungam labi lai klājas.

Labums un svētums pār viņu lai klājas.

Dieviņ, dod piedzīvot, lūdziet arvienu,

Viņam šo dienīņu daždažu dienu.

No paklausīgas un visu labu vēlēdamas sirds parādīta no nabagas un līdz šim niecītas zemnieku valodas.

1685. gadā sacerēts dzejolis veltīts hercogam Frīdriham Kazimiram, par kura autoru uzskata Kurzemes superintendentu Heinrihu Adolffiju (1622 - 1686).

Jelgavas nopostīšana 1944. gada jūlija-augusta kaujās

28. jūlijā.

Dzīvojam patvertnē. Četros rītā krievi sāk uzbrukumu, bombardē pilsētu, kura jau deg no vācu saspridzinātām noliktavām. Naktī šausmīgas uguns vērpētes vērpjas uz augšu šņākdamas. Bailes pārņem mūs - kas būs, kad uguns jūra pārnāks uz mūsu nomali, vai mūsu ēkas izturēs? Labi, ka nav vēja. Ugunij vēja spēks pašai no sevis. Lielas plēksnes - gan melnas, gan baltas - atlido līdz mums. Kā pelnu lietus list uz mums. Visi mūsu dārza augi - gurķi, ogas - noklāti ar melnu kārtu. Naktis nemierīgas, daži patvertnē paliekam nomodā sardzē, lai redzētu, kas ar mums notiktu. Uzliedzumi un kaujas tik šausmīgas un nospiež cilvēku, ka jāļimst pie zemes un jālūdz saudzība, apžēlošana no stiprā Dieva, lai tas sargā Latviju.

Nav reizes, kad mēs klusi pie sevis nelūgtu Dievu.

Piekdienas rītā ieradās pirmie krievi, sakarnieki. Vispirms prasa ūdeni, maizi, tad gurķus, olas, speķi, kur katris dzīvo. Kamēr mielo grupu, daži manīgākie apmeklēja neaizslēgtos dzīvokļus, izvanda visas malas, meklēja vērtslīdētā, drēbes patlaban nav vajadzīgas. Tā aptīrija arī mūs, iet paši dārzā, pagrabā. Redzam - ielien pa logu istabā, un pa durvīm iznāk ārā. Jūtas kā savās mājās. Meklēja vāciešus, bet skatās skapjos. M. noņem no rokas pulksteni. Pēterim paņēma kabatas pulksteni. Vai ļaunojas? Sievietēm novelk gredzenus. Jūtamies dziļi aizskarti. Mūsu iekarotāji tik zemiem instinktiem! Tu neesi drošs savā istabā, stikli izdauzīti no sprādzieniem.

Sēžot, darot, ieraugi logā krieva seju: "Ko vajaga?" "Neko, tāpat." Tāpat neizdevās ielīšana pa logu. Jautā, cik pulkstenis. Parādu baltu tukšu vietu uz rokas. "Tikko paņēma kareivis." "Viņam tas nav vajadzīgs." "Vai ir labi no cita ņemt lietas?" "Ja karavīram tas vajadzīgs, tad labi."

Šodien 3. augusts. Ieradies nokūsis kareivis. 3 gadus karo, vairākas reizes ievainots - no Orenburgas. Strādājis (Taškentā) par hidrologu. Šis cilvēks mums paskaidro saprotami. Kareivis nedrīkst aizskart visas saimnieku atstātās lietas, aiztikt sievietes - par to draud nāvessods. Ceļā vairāki karavīri no viņu pulka sodīti. Cilvēkiem nevar ieaudzināt apziņu - neaiztikt citu lietas. Šodien G. ar S. kundzi redzēja skatu Miezītē. Līdzko atstājis savu dzīvokli un pats nogājis tālāk uz laukiem, dzīvokli bijis haoss. Svešas personas dalījušas L. mantu: kleitas, spilvenus, veļu, gaļu, traukus, pats dzīvoklis izmainīts. Minētais L. vairs nepārnāksot.. Dzīvoklis būs, lūk, krievu cietušām personām. Krievu bēgļi un šaubīgas personas ar māsiem, paunām atgriežas no pilsētas. Tāpat atstātie neizdegušie dzīvokļi tiek aplaupīti ne tikai no kareivjiem, bet vēl no mūsu pašu mīļajiem tautiešiem, kauns, kauns. Nabaga Latvija, Jelgava tiek bombardēta, dedzināta un laupīta. Cik netīri mēs, viņas bērni. Vai tādi cilvēki var celt ko labi nākotnē? Latvijas strādniekam preti rēgojas sūrs, grūts mūžs, bads un

darbs bez algas. Tik daudz bija veikts 24 gados: nami, ielas, skolas. Ja kas mums trūka, tad caur komunistiem esam tikuši bez krekla, bez apaviem, bez pajumtes. Mums nav nekā. Mūsu mājas ir cietušas, bumbas ir kritušas vairākās vietās: malkas, staļļu vidū, vistu kūts galā, rabarberu dobēs un kartupeļu laukā, verandā.

Mūsu meža malā patvertne gan palikusi neskarta, viņai apkārt kritušas arī minas un bumbas, nav sprāgušas. Pajumti viņa neliedzam nevienam, saspiedisimies, iztiksim. Saka, ka kopā dzīvot, kopā ēst. Saprotamies un jūtamies kā viena saime. Šodien vāram ēdienu laukā dārzā. Bez silta ēdiena grūti iztikt. Grūtākais jautājums būs ar maizi. Tā mums sāks trūkt.

5. augusts.

Šodien sestdiena, un vakarā būs divas nedēļas, kā iegājām bunkurā, kā pilsētai uzliedz krievu lidmašīnas. Pagājušas daudz dienas, bet stāvoklis nav mainījies. Pāris dienas esam brīvāki jutušies. Dienu pavadījām darbā - ogojot, mājas apkopjot. Bet šodien knapi pagatavojām siltas pusdienas un brokastis kopā. Maize sāk trūkt. Sausa, nav ko ēst. Māsa piegādā pienu, ēdam salātus un gurķus ar rūgušpienu.

Jaukajās dienās karavīri mūs apciemo vairākas reizes dienā. Viņu prasības paliek arvien lielākas. Ka pirmo dienu dzert ūdeni prasīja, tad tagad paņēma rokas pulksteņus, kabatas nazišus, aukstos ieročus. Pie kaimiņa J. ierodas divi, viens pat ar 3 stripiņām, ierauga krievu karavīru tankus - zābakus. Tos apmaina pret saviem veciem zābakiem. Pavēl J. bunkuru neatstāt, kamēr viņam to nepateikšot. Kamēr kaimiņš sēž bunkurā, karavīri izmeklē viņa dzīvokli un aiziet. Tās pašas personas ierodas pie mums, piesienas G. ritenim. Rats vecs, nelietojams. Prasa, lai atdod Sarkanai Armijai. Vai man žēl dot Sarkanajai Armijai? Nē, nav žēl dot, bet žēl veca, slima cilvēka, kas nevar vairs darbā nobraukt. "Lai iet kājām." Ratus tomēr nepaņēma, solījās atnākt vakarā ar mani parunāt. Paliek arvien jaunāki. Sāk sievietes pa vienai pratināt un izspiest degvīnu. Nošaušot S. kundzes dēlu, ja nedošot degvīnu. Pazūdam abas ar S. kundzi.

Degvīna nesagaidījuši, aizgāja. Cik tālu iet tāda nekārtība? Runā par kādu pilsētas valdes nodibināšanos. Būtu jāsavāc, jānoīrina ielas. Pēcpusdienā stipri šaudās, spridzina izdegušos mūrus. Tur vācieši paslēpušies. No gaisa apšaudīšanas deg pilsētas nomalē nami. Pilsēta gandrīz visa izdegusi. G. un Sila kundze bija apskatīt. Smagi redzēt to posta ainavu. Cilvēki paliks bez pajumtes un iedzīves. Kā varēs to visu atjaunot? Vakar no Daugavas atnāca V. Uz laukiem tomēr mierīgāki kā pilsētā. Bet paradums apkārt staigāt un diedelēt pēc degvīna tas pats.

No kādas jelgavnieces dienasgrāmatas

Vētra pārskrēja Zemgali

No Alberta Eglīša raksta par sarkanarmijas iebrukumu Jelgavā 1944. gada vasarā

Strauji turpinoties sarkanarmijas panākumiem Lietuvā, jūlija mēneša otrā pusē Latvijas-Lietuvas pierobežā sāk parādīties arvien biežāk mazākas sarkanarmiešu priekšgrupas, ko atbalsta lauksaimniecības darbos izvietoti krievu gūstekņi, tāpat civilevakuētie un vietējie bandīti. Viņu terora akti mierīgos iedzīvotājus tur pastāvīgās dzīvības bailēs, un netrūkst arī vienas otras sabotāžas vērstas pret armiju, bet pats svarīgākais, ko viņi vāc, ir ziņas par stāvokli aizmugurē. Šīnī sakarībā Bredovs saņēma pavēli nekavējotī saformēt ciņas spējīgu vienību uzdevumam: pret iespējamiem pārsteigumiem nodrošināt un uzraudzīt Jelgavas-Šauļu šoseju. Kaujas grupas formēšanas brīdī 18. jūlijā Bredovs uzdod 2. bataljona komandierim kapteinim Kunkulim no apmācību bataljoniem, sevišķi ņemot

vērā I un II bataljona sastāvu, radīt grupas kodolam spēcīgu kaujas bataljonu. Viņa skaitliskais stiprums ap 35 virsnieki, 600 instruktori - kareivji, kurus iedala 5 rotās. Bez šī bataljona grupā iekļauj vēl dažas speciālvienības: 2 kājnieku lielgabalu vadus, 1 smago ložmetēju vadu, 1 prettanku lielgabalu vadu, auto rotu, sapierus, sakaru rotu, 1 policistu rotu, brigādes orķestri un vēl ātrumā saformētas pāra rotas, kuras grupas papildināšanai 27. jūlijā izsūta no Rīgas. Bet tās nemaz nespasniedz pavēlē paredzētās vietas, jo, iestājoties tumsai, Sesavas - Elejas ceļa krustojumā tās apstājas, lai rīta gaismā dotos tālāk, bet tūlīt pēc pusnaktis šo auto kolonnu ar latviešu vīriem pārsteidz krievu tanki, un šīs abas rotas tur paliek sajauktas un iznīcinātas.

BREDOVA KAUKAS GRUPAS KUSTĪBA SĀKAS 26. JŪLIJA AGRĀ RĪTĀ

Šai pašā laikā kapteiņa Kunkuļa bataljons, kuram kaujas grupas komandieris bija pavēlējis šinī dienā ieņemt fronti līnijā Mežnuiža-Sesavas pagasta valde, pārņemot Bauskas-Elejas lielceļa apsardzību, sasniedzis Eleju, piedzīvo ceļa un apkārtnes bombardēšanu, kurā vēl neizvietojušās rotas zaudē 4 vīrus un 17 ievainotos. Bet pulksten 19.30, kad bataljons jau atrodas pozīcijās, pulkvedis Bredovs pēkšņi atceļ šo iepriekšējo pavēli un jaunajā pavēlē uzdod Kunkuļa rotām doties uz Janišķiem un stāties ģenerālleimanta Kellera rīcībā. Bataljona iziešana paredzēta 27. jūlijā pulksten 0.30 no Elejas, bet, kad kapteinis ierodas sapulcēšanās vietā, viņš piedzīvo pārsteigumu - daļu sava bataljona tur vairs nesastop. Vienīgi kāds vācu virsnieks isi paskaidro, ka pats brigādes komandieris ar šīm vienībām jau priekš 2 stundām esot motorizētā veidā devies Janišķu virzienā. Šinī negaidītajā situācijā par notikušo pavisam neinformētais bataljonieks ar atlikušo vīru skaitu lielā steigā uzsāk kustību, un savas vienības atrauto kodolu panāk tikai netālu no Janišķiem. Šeit pulkvedis Bredovs kapteinim norāda, ka bataljonam tagad jauns kaujas uzdevums: atbrīvot no ielenkuma Šauļus un tur ielenktās vācu vienības. Pēc īsas atelpas bataljons slēgtā kolonnā, tagad pašā Bredova vadībā, uzsāk ceļa turpināšanu, pielaižot kara apstākļos neiedomājamu rīcību - nevedot pa vienības tālāko virziņos nekādu izlūkošanu, nemaz nerunājot par kolonnas flangu apsardzības grupu norīkošanu. Ko tas dod, uz to ilgi nenākas gaidīt - nobraucot kādus 8 - 10 kilometrus, kādas nelielas upītes tuvumā, kur ceļam piegulošais apvidus stipri krūmais, pēkšņi kolonnu sāk apšaudīt ienaidnieka artilērija. Pārsteiguma moments rada gandrīz haotisku stāvokli, laime tikai, ka ar pirmajām granātām nav tiešu trāpījumu. Bet, tikko bataljons jau kaut cik ir izvietojies apvidū, abpus šosejai līdz pat nepazīstamās Mūsas pietekas cerotajiem krastiem parādās sarkanarmieši - kājnieki. Attīstās kauja. Ienaidnieka sprāgstošās lodes rada sevišķi nepatīkamu sajūtu. Taču mūsu vīri pamazām, bet neatlaidīgi spiež uzbrucējus atpakaļ Šauļu virzienā. Tomēr šī pirmā sastapšanās ar latviešiem maksā ievērojamus asins upurus, jo nav nekādu spēcīgāku pretlīdzekļu, kā aplūsināt ienaidnieka smago ieroču darbību. Bet katra apvidū atkarojamā pūrvieta prasa sprāgu uguni, beidzamo rokas granātu un mierīgas sirds drosmi. 27. jūlijā jau ap pusdienas laiku viss municijas krājums izšauts, un, kamēr to piegādā no Jelgavas, - rotas atkāpjas, visa viņu asiņošana šinī kaujā paliek velta.

Saņemot municijas papildinājumu, nervozitāti pārvarējušiem leģionāriem nekavējoties jādodas jaunā uzbrukumā uz kādu lielāku lietuviešu ciemu, jo nejausi atklājies, ka tur, iepriekš nepamanītas, sapulcējušās ienaidnieka kājnieku vienības un veido bīstamu draudu bataljona aizmugurei. Latviešu uzbrukums norisinās negaidītā straujumā.

Sarkanie glābjas bēgot, vairums saņem labi flankētajās ātršāvēju krustugunīs - un ciems, kura iedzīvotāji ir palikuši savās mājās, pāriet mūsu karavīru rokās. Bet drīz vien ciemā notiek tāds pārsteigums, kāds pavisam netika sagaidīts, ne arī iedomāts. Vēl tagad neatminami - kāpēc? Taču viss norisinās organizēti un, liekas, ir jau iepriekš izdomāts. Ne visai sirsniģi noskaņotie šī ciema iedzīvotāji vienā mirklī paši savu ēku salmu jumtos ielaiž uguni. Viss ciems pārvēršas mutuļojošā ugunsjūrā, kurā ilgāka palikšana vairs nav iespējama ne viņiem pašiem, ne mūsējiem. Liesmas un dūms pametošos leģionārus aiz ciema sagaida jauns nikns pārsteigums: tiem tūlīt jāvēršas atkal pret sarkanarmiešiem, jo šoreiz tie kopā ar lietuviešu partizāniem ir jau sākuši pārķert mūsu grenadieru vienīgo tālākās atiešanas ceļu, kas nedrīkst notikt, vienalga, ko tas maksātu, - un latviešu vīri nevairādamies vajadzības brīdī lietāt pat šauteņu laidnes, atbrīvo sev izeju. Par Šauļu atbrīvošanu vairs nav ko domāt Kunkuļa bataljona pārpalikumam. Municiju piegādā trešo reizi, un ar kaujas

grupas komandiera pavēli tagad lielus zaudējumus cietušās rotas daļas, vedot tikai vilcināšanās kaujas darbību, cik vien atļauj vēl nogurušie spēki, iet atpakaļ uz Janišķiem, kur paredzēta nocietināšanās un, ja būs iespējams, arī atpūta. Kritušie paliek neapprakti lietuviešu tūrumos, ievainotie lielāko daļu - ienaidniekam. Bet pulkvedis Bredovs vairākkārt atkārtoto solījumu, ka kuru katru brīdi palīgā ieradīsies tanki un vēl citas ieroču šķiru vienības. Taču līdz pat vakaram nekādi palīgspēki neierodas, kaut gan vēlāk noskaidrojas: Elejā visu dienu tanki kavējušies bezdarbībā, bet Janišķos ieradās vakarā, kad no kapteiņa Kunkuļa bataljona, piemēram, bija palikusi vairs tikai viena trešā daļa. Tāpat visu kaujas laiku tikai vienreiz parādās vācu lidmašīnas, kļūmīgā kārtā bumbu krauvu nogāžot pār pašiem, vienīgi liela laime vīrus sargā un šinī brīdī nekādu upuru nav, tikai garastāvoklis sadrūmst vēl vairāk.

27. jūlija vakarā Janišķos valda miers un kara darbības tuvuma sevišķi nejūt. No Jelgavas, tāpat Rīgas viena pēc otras ierodas Bredova kaujas grupā iekļautās vienības un izvietojas vai nu pašā miestā, lai rītā ap pulksten četriem jau varētu iziet paredzētās pozīcijās. Vienīgi ap pulksten 21, atlikušajām kapteiņa Kunkuļa daļām atgriežoties miestā, gaiss pēkšņi kļūst smagāks, jo karavīri savās sejās nes līdzī visas negantās dienas piedzīvojuma zīmes.

Naktij iestājoties, Janišķu apsardzību pārņem sakaru rota, tikko iebraukušie vācu tanki un viens bruņotais vilciens. Ne mazākā trauksmes noskaņojumā. Pašā miestā, pa kura tumšajām, grumbainajām ielām kļūst reti patrulējošie posteņi, drīz vien ir samanāms tikai dziļa miega klusums. Pienāk un paiet 28. jūlija rīta stunda. Pulksten 1.30 kaut kur aiz miesta, tur, kur atrodas sakaru rotas priekšposteņi, nakti saviņņo īsa, spēcīga apšaudīšanās. Iedunas tanku rūkoņa. Nākošās minūtēs cauri miestam traucas latviešu motociklists Cīrulis, aiz viņa sēd kādas vācu tanku grupas komandieris un nepārtraukti raida gaisā mašīnpistoļu kārtas. Sasniedzis kaujas grupas štābu, tas tik spēj vienu vienīgu reizi izsaukties - "Alarm!" Bet pats Bredovs tanī brīdī, uz gultas malas uzmeties, mēģina uzvilkt kājās zābakus un nav spējīgs dot nevienas pavēles tālākai rīcībai. Pulksten 2 pa miesta galveno ielu, no Šauļiem nākdami, ar ļoti mazām atstarpēm lielā ātrumā viņi ienaidnieka tanki un uz tankiem sasēdinātie sarkanarmiešu kājnieki šauj no visiem stobriem uz visām pusēm - logos, durvis un met rokasgranātas, kur tik vien iespējams. Izceļas milzu apjukums, pārvēršas panikā, un šinī ellišķīgajā jūklī vairs nav neviena, kas spētu atjaunot stāvokli. Vienības izšķīst. Disciplīna vairs neeksistē, vienīgi - kurš to vēl spēj, tas bēg. Bēg mazākās grupās, bēg atsevišķi, bēg visi bez dienesta pakāpju atšķirības, galvenā kārtā turoties Zaļās muižas - Dobeles virzienā. Tomēr Dievs vienīgs zina, vai visi izglābās un kur katrs vēl beigās nonāca, kas šai rīta stundā izkļuva no Janišķu peklis.

Pieņemot vēl dažus notikumus, kas papildina sakarību ar šo drūmo gadījumu, vispirms jāpiezīmē, ka par visu šo intendantūras pulkveža Bredova komandēto kaujas akciju vēl ilgi paliks neatbildēts jautājums: kāpēc tai pienāca šādas beigas, kas latviešiem maksāja tik daudz asinju, svaiga, militāru operāciju spējīga spēka un paātrināja sarkano iebrukumu mūsu zemes dienvidrietumos. Pieņēmums - kā pašsaprotamas sekas no vispārējā frontes stāvokļa attīstības, Bagramjana masām arvien tālāk attālinoties no savām tiešajām apgādēs bāzēm un maršējot Lietuvas sektorā, nerod ticamības. Visticamāki paliek vienīgi divi blakus pieņēmumi: 1) vecuma nogurdinātajam pulkvedim nav vērienīga talanta lielas kaujas elastīgi uztvert un tās apzīmogot ar savas gribas vēlmēm, virzot kaujas gaitu tā, kā to prasa militārie mērķi, faktiskais stāvoklis un cīņas jēga; jeb arī otrs: vai latviešu karavīru dzīvības šinī Lietuvas pierobežas kaujā tomēr jau no pašā sākuma nebija tikai likteņa ironijas nežēlīgi iespēlētas 20. jūlija apvērsuma piekritēju - virsnieku rīcības varā? Jo kāds gan citāds tam varētu rasties secinājums, ja jau jūlija mēneša sākumā štā-

bos, kas sekoja stāvoklim Lietuvā, ienaidnieka nākošais uzbrukuma mērķis bija skaidrs - Zemgale, galvenā kārtā ņemot vērā Jelgavu kā lielu satiksmes centru. Kāpēc arī jau savlaicīgi tika izdotas attiecīgas pavēles, kuras atlika vienīgi noorganizēt, iedarbināt un izpildīt, jo jāuzsver vēlreiz: sarkanarmijas trieciens Zemgalē neradās pēkšņi, un tam nevaram piešķirt pārsteiguma raksturu. Bet tomēr viss notika tā, kā tas pavisam netika gaidīts. Kaujas grupas gaitas raksturojumā vēl jāpieņem dažas divainas parādības: grupas galveno kodolu vedot uz tādu fronti, kur ienaidnieka un savējo atrašanās vietas mainās ik stundas, - tomēr kustības ceļa flangu un priekšplāna izlūkošana nenotiek. Tāpat nav izprotama municijas trūkuma rašanās, jo gandrīz visa kaujas grupa tika pārvietota motorizēti, un vienai kaujai nepieciešamās municijas apgāde nevarēja būt nekāda problēma. Arī kaujas laikā nevarētu runāt par transporta trūkumu - aizmugurē vienmēr atradās bezdarbībā līdz 20 automašīnu. Pārsteigumu izsauca arī rīcība 27. jūlija vakarā, kad visām transporta mašīnām noņēma rezerves riepas un no pozīcijām bez pamatojuma izņēma prettanku lielgabalus. Pēc dažām toreizējo rotu komandieru liecībām: Janišķu stāvoklis nekad nebūtu nonācis tādā tragēdijā, ja vien kaujas grupu vadībai būtu bijis vairāk liederīgas enerģijas un iepriekšējās gribas, sagatavoties drošai pretrīcībai katrā iespējamā gadījumā. Jo kaut, piemēram, kolonnas kustībā krievu tanku vienkāršā joņošana cauri šim miestam, tāpat kājnieku pārpildītās vaļējās bruņumašīnas, kurā netrūcis arī latviski runājošo sarkano, atstājušas tādu iespaidu, ka šis ceļš viņiem jau bijis ne vien labi izlūkots, bet pat it kā labprātīgi no pašiem aizstāvjiem atvēlēts.

Starp citu, Janišķu beigas vēl papildina sekojošas ainas: vācu bruņuvilciens pazūd bez miņas. Vācu tanki neizšauj nevienas granātas, bet ņūmsas aizsegā iejūk starp krievu T34 un dodas līdz uzbrucēju straumei. Kas ar viņiem notiek vēlāk, nav zināms. Pats Bredovs ar sava štāba vāciešiem, uz kuriem vienīgajiem krīt visa atbildība, paliek komandpunktā - Janišķu skolā, galvenās ielas labajā pusē, skatoties virzienā uz Jelgavu. Ar viņiem kopā arī kāds dūšu zaudējis vecāks latviešu ārsts. Par atsevišķām vienībām nav vairs ko minēt, jo visām ir līdzīgs liktenis - vai tas būtu kapteiņa Kunkuļa bataljona atlikums, vai tie būtu bez mīnām un municijas frontē atsūtītie sapieri, vai jau ceļā smagi cietušie IG vīri, jeb kapteiņa Elša policijas rotai; lielus upurus piedzīvojušie sakarnieki; vai auto rota, kuras komandieris vln. Ziepišis ievainots pats nošaujas; vai arī brigādes orķestra vīri, kuriem šinī kaujā tāpat kā pārējiem vajadzēja šaut, uzbrukt un atiet - atlika tikai bēgšana, lai bēgot glābtu kailo dzīvību.

JELGAVAS AIZSARDZĪBAS SPĒKI. TRAUKSMES STĀVOKLIS - ORKĀNS

Sagaidot nenovēršamo sakarā ar notikumu attīstību Lietuvā, Zemgales telpu starp Lietuvas robežu līdz Jelgavai nav paredzēts sevišķi aizstāvēt, bet vienīgi izmantot sedzējkaulu darbībai, kamēr galvenie spēki paspētu koncentrēties Jelgavas aizsardzībai.

Šai sakarībā 1944. gada jūlija sākumā Jelgavas kaujas komandants (Feldkommandant) zem segvārda "orkāns" izstrādā pilsētas aizstāvēšanas plānu, kurā paredzēta 12 atbalsta punktu nodibināšana. No tiem 4 jāaizņem mūsu toreizējām apmācību un papildinājumu vienībām. Ši uzdotā plāna realizēšanai Latviešu rezerves brigādes komandieris pulkvedis Bredovs slepenā pavēlē nozīmē: 1. atbalsta punktu - Romas kazarmas ieņemt 1. veselības rotai. Komandieris kapteinis Eglītis. 2. atbalsta punktu - SS slīmnīcu Mātera ielā ieņemt 15. apmācību un papildinājumu rezerves bataljons. Komandieris vācietis - SS - Hstuf. Foige. 3. atbalsta punktu - bijušo 3. kājnieku pulka novietojumu ieņemt auto apmācību rota. Komandieris vln. Sviķeris. 4. atbalsta punkta - bijušajās jātnieku kazarmās - novietojas braucēju eskadrons. Komandieris kapteinis Rullīšs.

15. apmācību un papildinājumu brigādes stiprums Jelgavā un telpā ap pilsētu ir sekojošs: Rezerves bataljons, 3 kājnieku apmācību bataljoni, 1 artilērijas apmācību divīzijs un vairākas mazākas speciāla rakstura apmācību vienības. Pilsētā atradās tikai Rezerves bataljons un speciālās apmācības vienības. Kājnieku apmācību bataljoni 1. - Bauskā, 2. - Zaļeniekos, 3. - Aucē, IG - Vircavā un 2. t. s. maršrotas - Rundāles pilī. No šīm gandrīz visām brigādes vienībām, bet jo sevišķi skarot 2. un 3. apmācību bataljonu, pulkvedis Bredovs saņēmis pavēli organizēt iepriekšējā nodaļā pieminēto savu speciālo kaujas grupu, tanī iekļaujot brigādes spēcīgāko sastāvu un labāko apbruņojumu, Jelgavas aizstāvēšanai atstājot vienīgi pamatvienības mazākumu un starp tiem, piemēram, 2. veselības rotu, kuras vīri vairumā ir invalīdi ar vaļējām rētām un jaunai kaujai vēl nelietojami. Tāpat tikko dažas dienas iepriekš jauniesauktos, neietērptos karavīrus nevar iesaistīt cīņā.

Tāču šīs realitātes kailuma novēršanai nav līdzekļu, laiks steidzas, neatvairāmi sabiezina ikviena personīgās nojautas, un kopējā kareivju noskaņa kļūst arvien smagāka Jelgavas latviešu garnizonā. Mūsu virsniekus vēl neapmierina arī rezerves bataljona komandiera persona. Kādā internā apspriedē, kurā piedalās tikai kapteiņi Beišāns un Rullīšs un vln. Otvars un Lampa, starp citu, uzdrošinādāmie paredzēt, ka šis SS - Hstuf. Foige, sākoties nesamērīgajai spēku un materiālu kaujai ar ienaidnieku par Jelgavu, varētu nozust. Tas arī vēlāk piepildās. Bataljona komandēšanu nekavējoši pārņēma kapteinis Beišāns.

Nelaimes priekšvakaram tuvojoties, Jelgavas faktiskais latviešu spēku stiprums ir tikai 8 virsnieki, 74 instruktori un 314 kareivji, no kuriem sakomplektē 2 rotas, kuru komandēšanu nodod kapteinim Grasim un vln. Sviķerim. Ievērojama vācu kaujas vienību pilsētā, ne tās tuvākā apkārtnē arī nav. Ir vienīgi štābi, saimniecisku daļu aizmugures kadri, lidlauka personāls un nenozīmīgas mazākas apsardzības grupas. Un visi, kuriem tuvs pilsētas liktenis, norūpējušies vēro nākošās dienas. Tiesa, ir aizstāvēšanas plāns, segvārds sākumam, bet, šķiet, nebūs pietiekoši daudz spēka to realizēšanai.

Jaunais kaujas komandants ģenerālleitnants Flugbeils, ieradies ar neierobežotām rīcības pilnvarām, 26. jūlijā, savā pirmajā pavēlē Jelgavu izsludina par cietoksni un tai pat dienā pavēl nekavējoši dažām vienībām no 1. un atlikušajām 3. bataljona daļām ierasties Jelgavā. Patiesībā šinī brīdī tas nav nekas vairāk kā tikai cietoksnis uz papīra, bez militāri nozīmīgāka cilvēku un ieroču spēka.

27. jūlijā pulksten 11, isi pirms krievu uzlidojuma pilsētai, kaujas komandants visiem vienību štābiem paziņo, ka ar šo stundu Jelgavā ir trauksmes pakāpe - Orkāns. Elpa kļūst karstāka, acis vairāk drudžainības. Jelgavas namu sienās, logos dobjī un šī ziņa. Orkāna jūtoņa turas pilsētas ielās, kādreiz priecīgi skanējušos dārzos, un pat gaismā ir savāds traucējošs spilgtums. Karavīri gaida pavēli, bet paredzētais stāvoklis paliek neieņemts.

Ģenerālleitnants Flugbeils ir gan pieteicis liktenīgo trauksmes vārdu, taču kavējas kaut ar iepriekšējā plānā paredzētā drošības stāvokļa realizēšanu. Jelgavas liktenīgā stunda ir klāt. Jelgavnieki nemaz nevar iedomāties, ka jau rīt, ja ne šodien, viņi kļūs vai nu gūstekņi, vai arī vienkārši kopā ar savu pilsētu mirs.

NEVIENS VĒL TO NEBIJA GAIDĪJIS

Neparasti bieži virs pilsētas šinīs jūlija naktīs varēja dzirdēt tipisko krievu lidmašīnu rukoņu. Šad tad nometa arī pa bumbai, bet tās vienmēr vēl krita nenozīmīgā vietā, vairāk kaut kur sāpus. Nakts uzlidojumos vienmēr tiek izsviestas arī daudzas tā sauktās gaismas eglītes, kas, ilgi šūpodamās, paliek karājoties debesīs un visu pilsētu pārklāj ar rēgainu blāzmu. Ienaidniekam ir kāds nolūks. Viņš reizēm nevairās pat dienas laikā uzlidot, apmet slaidu loku un tikai tad pazūd apvārsnī.

Bet pilsētas aizsardzības zenītartilērijas nav. Kaut arī tuvumā militārs lidlauks, vācu lidmašīnas no tā reti kad paceļas, jo ir sācis trūkt benzīna un ienaidniekam tas nav vairs nekāds noslēpums.

27. jūlijs sākas līdzīgi kā pārējās kara laika dienas frontes aizmugurē. Ir silts. Mazliet piemākušās debesis. Ielās steidzas jelgavnieki savās parastajās gaitās. Latviešu biedrības krēslainajās kluba telpās pāris viesu dzer plāno vācu laika alu un klusē. Katoļu - Vaļņu ielas stūra konditorejā namamātes iepērk vēl dienas ēdienreizēm svaigu rudzu maizi. Aiz Brīvības pieminekļa stacijas parkā bezrūpīgā nodabā smiltīs rotaļājas bērni. Pāri gaisa tiltam Meitenes virzienā pa retam aizņono militārās transporta mašīnas, vezdamas vai nu municiju, vai arī smejošus karavīrus. Viestura pils parka celiņos klejo vēl daži domīgi vientuļnieki.

Vislielākā kustība un rosme ir stacijā. Dzelzceļnieki atrodas katrs savā vietā. Sen gan viņiem nav bijis tāda ceļu pārslodzuma kā šodien, bet par to nav laika domāt. Pasažieru vilciens uz Liepāju tikko atlaists, kad kuru katru brīdi uz galvenā ceļa no Rīgas puses jāsagaida atvaļinājuma vilciens ar austrumfrontes cūnītājiem - vāciešiem.

Un tur jau viņš arī pāri Lielupes tiltam nāk. Tam drīz sekos tukumnieks. Mālderciema pusē jau kopš agra rīta kavējas garš vagonu sastāvs, pilns Vidzemes un Latgales bēgļiem, un Dievs vien zina, kad tie tiks tālāk. Visvairāk viņus uztrauc municijas vilciens, novietojies blakus dzelzceļnieku dzīvojamām mājām turpat pie Gaisa tilta. Tāpat citos sliežu ceļos šur tur stāv vagoni ar visādiem materiāliem, starp kuriem netrūkst arī benzīna un eļļas cisternu. Vienlaicīgi starp Lielupes tiltiem un tā saukto Šauļu parku tiek sastādīti divi jauni materiālu transporta sastāvi. Visā pilsētā, tāpat stacijā nav neviena, kurš iedomātos, kas viņus vēl piemeklēs šīs dienas pēcpusdienā.

Pulkstenis tikko pāri 14, kad ienaidnieka bumbvedēju grupas, ne visai augstu lidodamas no Nikolaja kapu puses, pēkšņi atrodas virs stacijas.

Gaiss pildās bumbu kaucieniem. Grāvienos, liekas, paceļas zeme un atkal atbrūk atpakaļ. Visdrausmīgākā sprādzienu elle pārbrāžas visai pilsētai un tālu sašūpo zaļo līdzenumu aiz Jelgavas, kad pāris bumbu tiešie trāpījumi skar municijas vilcienu. Uguns un dūmu pavadīti, krākdami lido šī vilciena saplosītie vagonu skeleņi. Viens no tiem uzkrīt uz 5. ēkas pagrabā, un otrs pakaras 6. ēkas ābelēs. Dzelzceļnieku apdzīvotās mājas sagrautas. No stacijas pāri palikuši vairs tikai degoši mūri. Sliežu ceļi izlocījušies fantastiskās figūrās. Uguns pieņemas, pārvēršas balti kvēlojošā vētrā, kurā nonāvēto cilvēki ķermeņi deg tāpat kā koki. Dzīvi palikušie, iznirdami no dūmu sienas, atgādina spokus, un viņu sirdīs dreb ārpriēģās bailēs.

Pirmās lidmašīnu grupas pazūd tāpat kā parādījušās, taču bombardēšana nav beigusies. Nāk jaunas eskadriļas, un tām līdzī ir vēl lielāka bumbu krava. Pilsēta, izņemot cietuma apkārtni un spēkstaciju, sevišķi netiek skarta. Gaisa tilts un abi dzelzceļa tilti pāri Lielupei paliek veseli.

Vienīgais posta rajons ir sliežu ceļu mezgls un stacija, kas pēc bombardēšanas satiksmei paliek nelietoājama līdz pat Otrā pasaules kara beigām. Pa visu uzbrukuma laiku vācu iznīcinātājiem izdodas notriekt tikai 2 bumbvedējus. Viļņveidīgais uzlidojums izbeidzas pulksten 16.

Virs pilsētas augstu debesis iegūlies paliek plats, melns dūmu stabs, kuru nepārtraukti grezno lidojoši krāsainu raķešu loki uz visām pusēm no uzspridzinātā municijas vilciena. Pēc uzlidojuma arī municija vēl ilgi turpina eksplodēt. Cilvēki, kuri ko līdzīgu savā mūžā nebija pieredzējuši, pēkšņi izskatās novecojuši. Jelgavā iestājas biedējoši klusa nakts, kāda Zemgales sirdī nebija piedzīvota.

Jelgava pēcpusdienā piedzīvo lielāko gaisa uzbrukumu. Daudz nonāvēto, kuri ilgāku laiku paliek bez krusta zīmes svētītas kapa vietas.

ZEMGALES SIRDS LIESMĀS

Janišķos negaidītā kārtā sabrūk pēdējā iespējamā ienaidnieka aizture Jelgavas virzienā. Krievu tanki, tāpat motorizētie kājnieki, to visu it kā zinādami, lielā ātrumā netraucēti tuvojas pilsētai, ap kuru, uguns sakarsēts, vējo pelnu pilns gaiss, no kura vēl kūp vakardienas dūmi un tvans.

28. jūlija rīts plaukst ar aizrūtu elpu. Gar Meitenes-Jelgavas šoseju zemgaliešus pamodina un izbiedē negantā motoru rūkoņa un neparasta tanku žvadoņa. Zibens nav spilgtāks par šo satraukumu. "Dievs mīļais! Krievs jau ceļā uz Jelgavu!" No vairākām vietām mēģina dot brīdinājumu, bet tālruni nedarbojas. Nav arī citu iespēju. Ienaidnieks gan pagaidām civiliedzīvotājus pavisam neievēro, vienīgi slēgtās kolonnās soļo uz priekšu. Kad Jelgavu modina ienaidnieka tanku granātas, Zemgalē ir radies daudz vairāk bēgļu. Viņi steigdamies nepamana, ka tos šorīt, no mājām izejot, pavada neparasti skaists saules lēkts un druvās daudz spoža rasas mirdzuma.

Generālleitnants Flugbeils 28. jūlija rītā pulksten 2 brigādes komandiera vietniekam pulkvežleitnantam Jurko pa tālruni nodod pavēli sākt latviešu vienībām ieņemt aizstāvēšanās pozīcijas uz līnijas Romas kazarmas - Aveņu ciems - Smiltieki un Svētes upes dzelzceļa tilts dienvidrietumos no Ģintermuižas. Pulksten 4 divus kilometrus dienvidos no pilsētas uz Meitenes-Jelgavas šosejas atskan pirmie ienaidnieka tanku līlgabalu šāvieni. Drīz vien pēc tam attīstās arī nikna kājnieku ieroču kauja. Virs Elejas ciema un Meitenes šosejas parādās vācu stukasi un mēģina atgūt nokavēto, bet tas vairs negroza pilsētas likteni. Jelgavā jau ir sākusies panika un jauni postījumi.

Pārsteigums būtu bijis vēl briesmīgāks, ja straujo sarkano kustību pēkšņi neapturētu kāds drošsirdīgs vācu leitnants ar savu priekšzīmīgi bruņoto grenadieru vadu. Viņiem blakus ar lielu sparū cīnās arī grupa disciplināri sodīto mūsu karavīru kāda latviešu tieslietu virsnieka vadībā. Pēdējais tanī pat rītā arī krīt. Romas kazarmās paspēj atgūties arī kapteiņa Eglīša komandētā 1. veselības rota. Tā pamazām sāk iezīmēties kauja par Jelgavu, kaut gan visumā vēl nevienam nav skaidrs acumirkļīgais stāvoklis. Satraukumā nav pat isti iespējams konstatēt, kādas vienības jau ir nonākušas priekšējā sadursmes vietā, galvenokārt aiz Aveņciema Viskaļu laukos, kuros ir koncentrējies viss pirmais cīņas nīknums. Tuvāka kaujas norises pārskatāmība rodas tikai pēc pulksten 8, kad jau notiek tuvcīņas Jelgavas priekšpilsētas smilšainajās ielās, kurās uz brīdi labvēlīgas pārmaiņas aizstāvju pusē ienes cauri viaduktam un pāri Tukuma dzelzceļa uzbērumam (pretī lopkautuvei) triecienā nākošie kapteiņa Beišana 60 vīri. Ienaidnieks bēgot atvelkas. Saņemot pirmos gūstekņus, no tiem uzzina, ka tanku atbalstam sekojušas 2 kājnieku rotas, bet par tanku skaitu viņiem neesot ne mazākās jēgas - vienkārši to esot daudz. Pēc pulksten 8 kaujas līnijā ierodas vēl 1 vads no 3. bataljona un kapteiņa Graša sakaru rotas 70 vīri. Ienaidnieks posmā starp Baložu kapiem un kūpošo Aveņciemu dod tikai traucējošu mīnumtēju uguni. Kaujas nīknums kļūst arvien bargāks stacijas pusē, apmēram tur, kur Mālderciems, Romas kapsēta un Gaisa tilta apkārtnē. Cik var nojaust, tad ienaidnieks saviem tankiem šeit grib atbrīvot ceļu iekļūšanai pilsētā. Kaujā vienmēr vairāk iesaistās mazākas vāciešu vienības. Tāpat sevišķi ievērojama drošsirdību sāk parādīt arī pirmajā brīdī apmulsušie kapteiņa Eglīša veselības rotas vīri, kuri krievu kājniekos cērt platus vālus un nevairās vairs pat rīkoties ar granātu satīšķiem uzbrūkošo tanku tuvumā.

Pilsētā šinīs rīta stundās norisinās neaizmirstamas ainas. Tās piedzīvojot, sirdij pazūd katrs samērs par postu un cilvēka pēkšņo pārmainīšanos briesmās. Ceļi, kuri ved ārā no Jelgavas, ir pārpildīti puskailiem, pelnu pelēkiem bēgļiem. Pilsētā paliek vienīgi degoši nami, plīstošas granātas, karavīri, slīmnīcas pārpildītas slīmnīkiem un nāves pārsteigtie vēl gultā, istabas vidū vai tūlīt aiz durvīm uz ielas, kā arī zem

drupām. Ceļmalās raud vecākus pazaudējuši bērni. Dēls savu slimo māti uz rokām nes pa Valgundes ceļu. Kāds gados vecāks vīrs, mezdamijs ārā no degošā nama, nav nekā cita paķēris kā tikai būrti ar izbijušos kanārijputniņu. Herocoga godu iecerējušais Medems milzīgā panikā, kopā ar kundzisma un neiecietības piesātināto štābu ap pulksten 10 pamet savu rezidenci. Beidzot tad nu piepildās arī Obvurcera kādreiz izteiktā piezīme šaurākā latviešu virsnieku sabiedrībā: "Būtu krievu lidotāji kādreiz pabombardējuši arī Jelgavu, tad tie fazānī ar savām iestādēm aizlaistos un mums būtu telpu diezgan." Taču situācija šobrīd ir pavisam citādāka, ne tāda, kā to, toreiz teikdams, bij domājies mums patiesi draudzīgais virspulkvedis.

Debesis satumst no ugunsgrēku dūmiem. Visas vasaras smaržas pārspēj sadegušā pulvera gruzdums. Kauju rajonā no asiņu garošanas mutē turas saldēna, jēla garša.

Jelgavas aizstāvēšanai arvien ierodas jaunas vienības, bet arī uzbrucēji kāpina sparū un ciņas katru nākošo stundu pārnēsas tuvāk pilsētai.

Apkalpei velkot, tikai ar dažiem šāviņiem municijas no Svētes skolas pusdienlaikā ierodas kapteiņa Cibanta 2 prettanku lielgabali. Vienu no tiem novieto pie Tukuma-Glūdas viduakta, otru - ceļa likumā netālu no Baložu kapiem. Šīnī laikā gandrīz bez municijas Tušķu skolā ierodas 3. bataljona daļas un ieņem aizstāvēšanās līniju Kļaviņi - Slāpas - Tērvētes ieteka Svētē. 3. bataljona 12. rota vltm. Rēdeļa vadībā nonāk līnijā Baložu kapi - Svētes lielceļš un apvidus līdz Ruffu kalna dzelzceļa atzarojumam. Tajā vēl atrodas kāds pamests darba vilciens - piekrauts gulšņiem un sakurinātu lokomotīvi.

Vltm. Rēdela rota iegūst sev municiju, atņemot to atejošiem vāciešiem uz Tukuma ceļa. Arī smago automašīnu atsavina kādai bēgošai grupai un ar to ierodas pamestajā lidlaukā. Tajā vēl atrodas nesabojātas kara un satiksmes lidmašīnas, tikai vairs neviena karavīra. Šeit tad arī iegūst rotai pāris jaunus ložberus, rokas granātas un šauteņu municiju.

Dobeles ceļu no Jelgavas līdz Tiltā galu mājām apsargā vācu vienības, izņemot veco Zandera kapu rajonu, kurā atrodas braucēju apmācību eskadrons kapteiņa Rullīņa komandā. Taču viss šīs dienas kaujas smagumcentrs attīstās stacijas virzienā - galvenā kārtā abās pusēs Gaisa tiltam piegulošajā apkārtnē.

Ap Atrīvošanas pieminekli, tāpat netālojos Katoļu kapos sprāgst fosfora pildītas artilērijas granātas. Pa gaisu lido kūpošas zemes pikas un dzeltenām liesmām aplīpušās krusta šķembas. Kaujā vēl piedalās mūnmetēji, "ērģeles", "Staļina ērģli" un kaucošie stukasi, krievu tanki un mūsu prettanku lielgabali ar bezbailīgām vācu apkalpēm un ienaidnieka kājniekiem nepārvaramā 1. latviešu veselības rota, nikna kā satracināts vilku pulks. Kara vētras piebrāztajā apvidū uzbrucēji netiek uz priekšu, aizstāvi turas un neatiet, tikai pilsētas lielākā daļa pārvēršas ugunsjūrā, no kuras turpina celties dobja šalkšana un vējš. Degošo baznīcu torņos liesmas iešūpo zvanus. Granātu vaimanāšana kļūst klusāka, paliek tikai šī pēkšņā zvanu dziesma. Un kaut arī vēl dreb katrs muskulis, tikko bijušo mirkļu vairs nav. No acīm izdziest dūmu mirdzums, satraukuma ēnas pazūd. Vīri atmaigst. Sirds pukstēšana sakļaujas kopā ar šo vēl nepiedzīvoto zvanu dunēšanu.

Iestājoties tumsai, kaujas darbība norimst. Nakts paiet mierīgi, tikai Jelgavas degšana turpinās. Ienaidniekam ne-traucēti pienāk jauni papildspēki.

Sestdienas rītā kaujas aktivitāte pieaug Miezītes pamatskolas pusē un sāk virzīties pret Zandera kapiem. Vakar šīnī malā vēl nebija neviena ienaidnieka karavīra, bet šodien jau Miezītes laukos deg mājas. Ienaidnieka uzlidojumi atkārtojas ik pēc pusstundas. Latviešu 50 vīriem kapu pozīcijās klājas sevišķi grūti, kad no Dreimaņiem sāk šaut ienaidnieka kājnieku artilērija. 3. bataljona vienības no Tušķiem atiet un atklāj labo spēmu. Kapteiņa Rullīņa iecirkni no Jelgavas ierodas

viens četrstobru ložmetējs, kas kādu laiku jūtami apgrūtina krievu kustību Svētes kreisā krastā. Taču pēcpusdienā sarkano uzbrukums, kuru ievērojami pastiprina smagie ieroči, kā arī vairākas tanketes, Klimpju apkārtnē pieņemas. Municijas trūkumā nonākušajam braucēju apmācību eskadronam sākas atiešana Livbēzes virzienā. Turpretī šīs pašas vienības vltm. Sūnas grupa var sākt atiešanu tikai tumsas aizsegā un pāriet uz Kalnciemu - Odiņiem. Sevišķi kritiska situācija šīnī rītā jāpārdzīvo 3. bataljona 12. rotai starp Baložu kapiem un Meitenes dzelzceļa uzbērūmu, no kura noliecas Ruffu kalna atzarojums. Rota kopā ar vienu prettanku lielgabalu jau pa nakti no trim pusēm apieta. Ap pulksten 8 parādās dažī stukasi un grauj mežu, kurā novietojušās ienaidnieka rezerves un smagie ieroči. Bet, līdzko vācu lidotāji pazūd, pa Svētes ceļu sāk tuvoties tanketes, tanki un kājnieku transporta mašīnas. Cibanta lielgabals trāpa vienu T34. Mūsu grenadieru pirmā brīdī attīsta sekmīgu šauteņu, ložmetēju uguni un rada lielu apjukumu ienaidnieka pusē. Taču kauja kļūst arvien nesamērīgāka, kurā vairs nav nekādu izredžu. Vienīgi gadījums un laime katram vēl atsevišķi izšķir likteni nākošās stundās. Krīt Cibants ar visu lielgabala apkalpi. Ievaino vlt. Rēdeli. Krīt leitnants Miglāns, arī rotas virsseržants, krīt karavīri, un ievainotie paliek bez palīdzības. Ap pulksten 11 dzīvie sasniedz Tukuma-Glūdas viduaktu. Viņiem seko sarkanie, bet cauri viduaktam uz Jelgavas dārzu rajonu netiek, jo šīnī vietā pilsētas aizstāvjiem vēl ir ievērojams uguns spars. Pārējās vietās šīnī dienā nekādu lielāku pārmaiņu nav. Vienīgi Avenčiems tiek pamests un jaunās pretošanās pozīcijas iekārtotas uz Tukuma dzelzceļa uzbērūma, gandrīz līdz bijušām šosejas - zemes ceļa iecirkņa darbnīcām. Ienaidnieka artilērija un lidmašīnas turpina graut Jelgavu. Tanki darbojas tikai no aizsega. Kājnieki, izmantodami jauno pozīciju neķerlauku, velkas arvien tuvāk latviešu un vācu kaujas ieroču ligzdām. Pilsētā parādās komunistiski noskaņoti bandīti, kas laupa, spridzina un vairo nekārtības. Negriež pat ceļu karavīriem. No viņu lodēm ir ievainotie, kritušie. Ielās kļūst arvien bīstamāka pārvietošanās. Bandītu līdēšanai, kurus vada kaut kādā ceļā iefiltrējušies dažī sarkanarmieši, nav līdzekļu, jo visi mūsu vīri atrodas pirmajās līnijās. Atrodas tur, kur pēkšņi jau ar rīta pirmajām stundām viņiem jāpiedzīvo, kā sākas Jelgavas mūžā drūmākā svētdiena - 30. jūlijs 1944. gadā. Nakts pienākušās papildvienības ir tani pašā naktī kaut kur nozudušas. Stacijas sektorā 1. veselības rota piedzīvo nepārtrauktus uzbrukumus, kurus atvairā līdz brīdim, kad ievaino rotas komandieri kapteini Eglīti un viņa vietnieku vltm. Raipalu. Vīri vēl būtu turējušies, ja vien nebūtu sācis trūkt municijas. Un šie bailes un varonību parādījušie karavīri, tikpat melni, cik melns ir dūmu mākonis vairs viņu aizstāvētās Jelgavas, sāk atiešanu pilsētā.

Gaisa tiltu vēl pašaieliedzīgi turpina sargāt vācu prettankisti un mazākas kājnieku grupas, neļaudamas tuvoties nevienam krievu tankam. Bet negaidīti notiek vāciešu atiešana abās pusēs uzbērūma pozīcijās palikušajiem 120 latviešiem, t. s. kapteiņa Dobbess (vācietis) vienībai. Neapsargātie flangi rada nervozu, neejdzīgu izjūtu, kādu pazīst ikviens, pat mierīgākais frontes vīrs. Arī šai arvien lielākā vientulībā palikušajai vienībai drīz vien jākonstatē, ka atliek tikai no savām vakardienas vietām bezspēcīgi nolūkoties krievu kājnieku slīdēšanā pāri uzbērūmam un viņu pazušānā Grebnera parkā. Tiri tā kā nervu gali sāk spēcīgāki kutēt, bet atkāpšanās pavēles nav. Viņiem pat liekas, notiekošo vērojot, ka ienaidnieks, starp kuriem netrūkst arī mūsu komjauniešu, tos jau ir iecerējis sev par gūstekņiem. Cauri viduaktam izdrāžas pirmie 7 tanki un aizjoņo pa Tērvetes ielu uz Dobeles vārtu pusi. Viesuļuguns kāpinājumā beidzot sabrūk pretošanās arī pie Gaisa tiltā, un ienaidniekam paveras telpa priekštilta pozīcijām nu jau arī pašā pilsētā. Šai pašā laikā daļa krievu tanku, tāpat kājnieku ir jau tālu garām Jelgavai Tukuma virzienā, bet to nevienas pilsētas aizstāvis vēl nezina. Dažas trieciengrupas, iziedamas

no pilsētas centra pulkvežleitnanta Jurko, majora Lazduzieda, leitnanta Uldriķa un leitnanta Vērzemnieka vadībā, mēģina atjaunot stāvokli galvenokārt Dobeles vartos un Ģintermuižas rajonā, bet bez redzamiem panākumiem. Ar nakts iestāšanos Jelgavā risinās jau nežēlīgi skarbas ielu cīņas, kurās cilvēks cilvēku medī tikai iznīcināšanai.

Liktenim pamestā grupa uzbērumā, kuru visu laiku ir traucējusi vienīgi reta mīnmetēju uguns, tikai 31. jūlija rītā pulksten 2 saņem atkāpšanās pavēli. Bet atkāpšanās pārvēršas izlaušanās kaujā, kurā neiznāk vairs daudz šaut, vienīgi bieži lietot šauteņu laidnes, durkļus, nažus un reizēm pat kailām rokām cīnīties. Taču krievu mašīnpistoļu uguns ir daudz briesmīgāka nekā mūsu satracināto vīru griba izkļūt no aplenkuma. Grupa cieš asiņainus zaudējumus. Īsi pēc pusdienām tomēr vēl nedaudzajiem palikušajiem grupas vīriem beidzot izdodas sasniegt pilsētas centru, kuru, kā arī abus tiltus sargā spēcīga prettanku artilērija un nelielas, labi bruņotas vācu grenadieru grupas.

Noteikti Jelgavas krišana būtu notikusi jau 30. jūlija vakarā, ja vien no Rīgas negaidot nebūtu ieradies kāds vāciešu trieciensapiņu bataljons. Ista kaujas vienība, kas, sadalīta arī mazākās grupās, varonīgi cīnījās un, netaupīdama sevi, palīdzēja novilcināt mūsu Jelgavas likteni par veselu dienu. Krievi šinī dienā jau bija pārcēlušies arī Lielupes labajā krastā un attīstīja uzmačīgu kauju starp cukurfabriku - Langervaldi.

Pilsētas drupu piegāztajās ielās vēl visu 31. jūlija dienā nakti latviešu un vācu vīri atrodas nepārtraukti pārdrošos triecienuizlūgājiņos. Šajos bargajos gājiņos neviens nedomāja par sevi, bet gan par ienaidnieka pārsteigšanu. Brižiem šīs atsevišķās grupas, aizklīzdamas līdz pulkveža Brieža, Rūpniecības un Strēlnieku ielām, ir kaut kas līdzīgs biedīgu spoku un cinisku pašnāvnieku patruļām, kuras vada vienīgi naidis, izmisis naidis asinīs. Kāda latviešu lidotāja vadībā tiek pat noorganizēta speciāla tanku mednieku grupa, kurai sākot rīkoties, drīz vien drupu rajonus satricina dobjī sprādzieni un vīrs tiem atkal paceļas jauni, augsti uguns un dūmu stabi. Skaidrs, Jelgavas beigas vairs nav novēršamas, bet par tām sarkanarmiešiem tad nu jāsamaksā iespējami dārgāka cena.

Sodien varbūt tas viss izklausās tik savādi, taču pašiem Jelgavas cīnītājiem tur nekas vairs nelikās sevišķs. Un iebrucēju vairākumam no iegūtās Jelgavas vairs nekad nav lemts tālāk gurdināt savas kājas, bradājot mūsu zemes tīrumus. Šinī vienīgajā dienā latviešu un vācu karavīri, pēkšņi pa drupu aizsegamiem klīzdami, ir kļuvuši patiesi vislielākās briesmas ienaidniekam. Sevišķi pēc notikuma Hercoga Pētera ģimnāzijas kūpošajās drupās, kur kāda leģionāru grupa - 6 cilvēki -, zaudēdami dūšu, pacēlušī rokas, bet turpat uz vietas apšauti. No tā brīža gūstekņu vairs nav un Jelgavā tikpat daudzi, cik drupu, paliek arī nonāvēti ar naida un baļu zīmju izķēmotām

No manām atmiņām

Kamēr svarīgi notikumi risnājās Ziemeļvidzemē un Rīgā, Jelgavā sākās īsts politiķu tirgus. Jelgavā bija ieradušies fon der Golca izveidotā Niedras Latvijas "valdība". Ar to vien nepietika, fon der Golcs kopā ar vācu "dzelzs divīzijas" komandieri pulkvedi Bišopu izgudroja vēl kādu "krievu valdību" ar Bermontu-Avalovu priekšgalā. Šis elegantais krievu virsnieks nēsāja čerkesu uniformu un bija makten acīgs uz skaistiem sieviešiem un mīlēja plaši uzdzīvot. Viņam bija arī krievu karaspēka daļa, kas uz franču piedurknēm nēsāja krievu krustu ar šķērskoku. Tauta šos salašņus sauca par "bermontiešiem". Patiesībā visus šos algoņus komandēja pulkvedis Bišops. Bermonts bija tikai statist.

NO LATVIJAS ARMIJAS VIRSPAĒLNIKA ŠTĀBA ZIŅOJUMIEM

1919. gada 21. novembris.

Pēc tam, kad vakar vakarā viena mūsu kolonna bija ar

sejām.

1. augustā pulksten 2 beidzot Jelgavas aizstāvjiem jāsapulcējas pie tiltiem. Karavīriem pašu spēkiem jāpārvelk tiltiem prettanku lielgabali. Vēl pirms atvilkšanās tie no savām pozīcijām centra ielu krustojumos atklāj beidzamo baigāko viesuļuguni, piepildot ielas dzeltenām liesmām, kuras, celdamās un plakdamas ir kā lūstošas saulespuķes un atgādina vēlinus rudens ziedus. Rēgainības pilnās ielas pildās vaidošām sprādzienu atbalsīm, kvēlošiem šķembu spietiem un putekļiem, kuri ceļas no namu ķieģeļiem un gadsimtus cietējušiem kaļķiem.

Pēdējā brīdī Driksnas tiltu sasniedz kapteiņa Beišāna kankāni no Akadēmijas un Bisenieka ielu sirojumu gaitām. "Ātrāk, ātrāk!" - atskan starp ienaidnieka arvien biežākajiem mīnmetēju granātu sprādzieniem skaļš žandarmu sauciens. Jau liekas, visi. Bet tad vēl no Poruka ielas gala iznirst daži vīri... Paklūp divu granātu uzliesmojumu vidū... Brīdī izgaist... liekas, tie vairs necelsies, bet tomēr atkal parādās. Līdz tiltam grīlodamies skrien, bet tad iet lēnām... Un gaismā, kura ceļas no degošās Jelgavas blāzmas un jaunās dienas sākuma, pārāk spokainas paliek atmiņā šīs karavīru sejas: iekritušas, kvēpiem aplīpušas, bārdas rugājiem apaugušas, tikai acis vēl mirdzēja cīņas spars un bezgalīgas sāpes par Zemgales sirds - Jelgavas - degšanu.

Uz Lielupes tilta vēl kāds kā murgā sauc: "Visiem sapulcēšanās Langervaldē!" Tad iestājas klusums, kurā sadzirdama pat sirds pukstēšana. Šo klusumu beigās pārtrauc abu tiltu spalģi sabrukšana dzelmēs. No šī brīža viņā pusē Lielupei paliek nesagrauta vairs tikai Annas baznīca ar neaizmirstamo piemiņas plāksni 45 kritušajiem draudzes locekļiem Latvijas atbrīvošanas cīņās un plāksnē iekaltais veltījums varoņiem: "Kritušie! Pieminot Jūs, ligst galvas un karogi lejup, kamēr vien Lielupei būs nolemts caur Zemgali plūst!"

Nē, nē! Vēl kaut kas paliek! Akadēmijas un Annas ielas krustojumā paliek leitnants Sviestiņš kopā ar saviem 8 vīriem. Viņi savā drupās izveidotajā cietoksnī pavisam aizmirsti vēl turas 2 stundas zaudētajā pilsētā. Kad vairāk nav ne patronu, ne rokas granātu, tikai tad sāk skrējieni uz Driksnas malu. Bet Lielupes labo krastu sasniedz no 9 tikai divi - pilnīgi kaili, pats leitnants Sviestiņš un viens dižkareivis. Pārējie paliek turpat, kur visa pilsēta pēc trīs dienu graušanas.

Izdegušo Viestura piemiņas pili 2. augusta priekšpusdienā sagrauj vācu smagās baterijas tāpēc vien, ka no viņas pārāk bīstami otrā pusē operējošām vienībām bija sākuši uzglūnēt sarkano snaiperi.

Un tad Jelgavas vairs nav. Nav pat kas tur vairs degtu. Paliek tikai atmiņas no viņas un cieta griba, ka dzīvajiem būs tur vēl jāatgriežas.

kauju iznākuse uz Jelgavas-Dobeles lielceļa pie Grīveskroga, otra, virzīdamās pa Ciemales-Jelgavas ceļu, sasnieguse Šabraku mājas un pa kreisi no Jelgavas šosejas bija pārrauta vācu fronte, kā arī pārieta Iecavas upe - šorīt pulksten 5 sākās galvenais uzbrukums Jelgavai. Salaužot vācu ārkārtīgi sīvo pretošanos, mūsu varonīgās nodaļas no ziemeļrietumu un rietumu puses pulksten 11 ieņēma Jelgavu. Iegūtais kara laupījums ļoti liels.

NO MANAS DIENASGRĀMATAS

Salaužot spēcīgo vācu pretestību, mūsu karavīri 1919. gada 21. novembrī pulksten 11 rītā ieņāca manā dzimtajā pilsētā Jelgavā, vācu-krievu galvenajā cietoksnī, Bermonta-Avalova midzeni, kurā tika kalti plāni, kā iznīcināt jauno Latvijas valsti. Šai stundā es ar savu tēvu stāvējām pie savas mājas vārtiem. Bija apstājušies arī daži sievieši. Tā stāvēdami vērojām ielu, vai neparādīsies kaut kur mūsu atbīvotāji.

Jā, tur viņi nāk no Dobeles vārtu puses pa mūsu Dobeles ielu pa abiem trotuāriem kolonnā cits aiz cita. Šie jaunās Latvijas jaunās armijas cīnītāji, varoņi. Kāda maza auguma sieviete skaļi sauca: "Lūk, kur viņi! Tie ir mūsu zēni, viņi nes mums brīvību, viņiem ir saulīte pierē, viņi iecels mūsu tautu saulītē, viņi nesīs mums ilgi gaidīto mieru!"

Izskats? Diezgan bēdīgs. Tie neizskatījās pēc armijas. Nav vienādu uniformu, dažam krievu, dažam vācu šinelis, vēl kādiem privāti mēteļi. Dažam kājas aptūtas ar zupura maisiem, zābaki vairs labi neturas kājās. Pie latviskas cepures saulīte (dažam vācu bruņucepure). Tāds bija viņu ārējais izskats. Bet sirds? Krūtīs latvieša sirds, degsme, mūžsenais nāids pret 700 gadus veco ienaidnieku - seno bruņinieku pēcnācējiem fon der Golca, Bermonta vācu krievu salašņām.

"Baskājiešu kara pulki,
Ozolvīru sūrā vara,

Tā atņems latvju zemi
svešu ļaužu varmākām."

J. Rainis ("Daugava")

Kad viņi pienāca mums klāt, mēs tos apsveicām. Viņi apvaicājās, vai tuvumā nav manīti vācieši. Atbildējām, ka nav, varbūt vienīgi tirgus laukumā - tur dzirdama šaudišanās.

Jelgava nu bija atbrīvota, bet mēs zaudējām vairākus vēsturiskus pieminekļus un kultūras vērtības. Dega pilnās liesmās Jelgavas pils, dega arī ģimnāzija, kurā bojā aizgāja simtiem sējumu lielā bibliotēka ar simtiem gadus vecām un retām grāmatām, un citas ēkas.

1919. gada 1. decembrī Latvijas armijas virpavēlnieka štābs ziņoja: "1. decembra rītā vācu frontē. No vakardienas visa Kurzeme ir galīgi iztīrīta no Bermonta bandām."

J. Pūpols, krāsotājamatmeistars,
miris 1990. gadā

Jelgavas latviešu biedrība

JELGAVAS LATVIEŠU BIEDRĪBAS PRIEKŠNIEKI

Jānis Neimanis	1880 - 1882
Aleksandrs Vēbers	1882 - 1884
Jēkabs Bullis	1884 - 1887
Jānis Čakste	1887 - 1901
Ernests Dzintars	1901
Jānis Bisenieks	1901 - 1902
Andrejs Stērste	1902 - 1904
Jānis Čakste	1904 - 1906
Jānis Pavasars (Veismanis)	1906 - 1912
Fridrihs Kenigsvalds	1912 - 1918
Jānis Stokets	1918 - 1919
Jānis Mazvērsītis	1919 - 1924
Dāvids Biskaps	1924 - 1930
Ādolfs Lauks	1939 - 1941
Aloīzs Strods	1990 -

ELGAVAS LATVIEŠU BIEDRĪBAS STATŪTI (KĀRTĪBAS RULLIS)

1. Jelgavas Latviešu biedrība (JLB) ir bīvprātīga sabiedriskā organizācija, kas apvieno individuālos biedrus un ieinteresētās sabiedriskās organizācijas. Tā apvieno kā individuālos biedrus, tā arī ieinteresētās organizācijas un ir 1880. gadā dibinātās JLB garīgā un tiesiskā mantiniece.

2. Jelgavas Latviešu biedrības uzdevumi:

2.1. Sargāt latviešu tautas kultūru, valodu un ieražu pastāvēšanu, veicināt latviska dzīves veida saglabāšanos;

2.2. Izkopt savu biedru valstisko apziņu, veicināt saprašanos un sadarbību ar citu tautu, valstu pārstāvjiem un organizācijām;

2.3. Sekmēt cittautiešu centienus apgūt latviešu valodu;

2.4. Sniegt materiālu palīdzību studējošai jaunatnei un biedrības biedriem, kuri dzīvo trūcīgos apstākļos;

2.5. Atbalstīt zinātniskos pētījumus latviešu tautas vēsturē, folklorā, etnogrāfijā Zemgales novadā, kā arī ekoloģiskos pētījumus;

2.6. Atbalstīt Jelgavā dzīvojošos māksliniekus, sekmēt Jelgavas kā Zemgales mākslas un kultūras centra atdzimšanu.

3. Jelgavas Latviešu biedrība savus uzdevumus realizē:

3.1. Rīkojot sapulces, priekšlasījumus, koncertus, apkopojot un izplatot informāciju, sniedzot konsultācijas, organizējot tikšanās un ekskursijas;

3.2. Veidojot savienību ar citām biedrībām, lai sekmētu savu mērķu sasniegšanu;

3.3. Koordinējot visu ieinteresēto biedrību darbību kopīgo pasākumu rīkošanā;

3.4. Recenzējot un sagatavojot izdošanai biedrības rakstus.

4. Jelgavas Latviešu biedrībai ir juridiskas personas tiesi-

bas. Tā var atvērt rēķinu bankā, slēgt līgumus un vienošanās, iegādāties un nomāt īpašumus, var būt prasību uzturētāja un atbildētāja tiesā.

5. Jelgavas Latviešu biedrībai ir savs spiedogs, apaļais zīmogs un simbolika, ko apstiprina biedrības pilnsapulce un ko var lietot tikai ar Jelgavas Latviešu biedrības valdes atļauju.

6. Jelgavas Latviešu biedrība darbībai nepieciešamos līdzekļus iegūst no biedru maksām, ziedojumiem un novēlējumiem, dotācijām, pasākumiem kultūras un izglītības jomā, saimnieciskās darbības.

BIEDRĪBAS SASTĀVS, BIEDRU TIESĪBAS UN PIENĀKUMI

7. Par JLB biedru var būt jebkurš pilsonis neatkarīgi no piederības citām organizācijām, ja tas atzīst JLB Statūtus un Programmu un ar savu darbību veicina to realizāciju.

8. JLB sastāv no individuālajiem, kolektīvajiem un goda biedriem.

9. Par JLB goda biedriem var kļūt personas, kurām ir sevišķi nopelni JLB mērķu un centienu veicināšanā. Goda biedrus apstiprina biedrības pilnsapulce, ja par to balso 2/3 klātesošo.

10. Par JLB kolektīvajiem biedriem var būt sabiedriskās organizācijas, kas savā darbībā veicina latviešu tautas kultūras kopšanu un saglabāšanu.

11. Biedrības biedriem izsniedz biedra karti un krūšu nozīmi.

12. Biedra maksu ik gadus nosaka biedrības pilnsapulce. Biedra naudu iemaksā valdes noteiktajā laikā un kārtībā.

13. Biedrs, kurš gada laikā bez attaisnojuma nav nokārtojījis biedra maksu, tiek izslēgts no biedrības.

14. Biedrības biedriem ir tiesības tikt ievēlētiem visos JLB rīcības orgānos.

15. Biedriem ir tiesības izstāties no JLB, par to rakstiski paziņojot valdei.

16. Statūtu pārkāpšanas gadījumā biedrs var tikt izslēgts no biedrības ar valdes lēmumu, ja par to balso 4/5 klātesošo.

BIEDRĪBAS VADĪBA

17. Biedrības augstākais vadošais orgāns ir biedrības pilnsapulce.

18. Biedrības pilnsapulci sasauk ne retāk kā reizi gadā, tā ir lemt tiesīga, ja piedalās ne mazāk kā 2/3 biedru. Ārkārtējo sapulci var sasaukt pēc 1/2 valdes locekļu ierosinājuma.

19. Pilnsapulce pieņem JLP Statūtus un Programmu, izdara tajos grozījumus.

20. Pilnsapulce apstiprina JLP atribūtiku un simboliku.

21. Pilnsapulce apstiprina JLB budžetu, ievēl goda biedrus.

22. Pilnsapulce, aizklāti balsojot, ievēl valdi 9 cilvēku sastāvā un 3 valdes locekļu kandidātus, kā arī revīzijas komisiju 3 cilvēku sastāvā.

23. No ievēlētās valdes sastāva, atklāti balsojot, ievēl biedrības priekšsēdētāju, no ievēlētā revīzijas komisijas sastāva revīzijas komisijas priekšsēdētāju.

24. Valde, atklāti balsojot, ievēl komisiju vadītājus.

25. Valde ir tiesīga lemt par JLB biedru izslēgšanu, taču biedrs šo lēmumu var pārsūdzēt pilnsapulcei.

26. Valde ir lemt tiesīga, ja tās sēdē piedalās ne mazāk kā 2/3 locekļu. Ārkārtēju valdes sēdi sasauc pēc 1/3 valdes locekļu pieprasījuma.

27. Biedrības valdes tiesības:

27.1. Valdīt biedrības darbu pilnsapulču starplaikā;

27.2. Veikt visas finansu operācijas;

27.3. Iegādāties īpašumu un to pārvaldīt;

27.4. Stāties sakaros ar valsts iestādēm un sabiedriskajām organizācijām, citu valstu organizācijām;

27.5. Izvirzīt prasības un atbildēt visās tiesu instancēs;

27.6. Izskatīt visus citus ar biedrības darbu saistītos jautājumus.

28. Revīzijas komisijas uzdevums ir reizi gadā pārbaudīt biedrības administratīvi saimniecisko un finansiālo darbību. Par revīzijas rezultātiem komisija ziņo biedrības pilnsapulcei.

29. Biedrības priekšsēdētājs ir JLB zīmoga glabātājs. Viņš biedrības vārdā paraksta līgumus, saistībrakstus, pilnvaras un finansu dokumentus.

30. Biedrības priekšsēdētājam ir tiesības pārstāvēt JLB valsts orgānos un reprezentatīvos pasākumos.

BIEDRĪBAS LIKVIDĒŠANA

31. JLB beidz savu savu darbību ar biedrības pilnsapulces lēmumu.

32. Visi biedrības īpašumi un vertības, kas paliek pēc biedrības likvidācijas, vienlīdzīgās daļās tiek sadalīti JLB biedru starpā.

“Kārtības rullis” pieņemts Jelgavas Latviešu biedrības atjaunošanas saietā 1990. gada 10. jūnijā, klātesot 86 biedrības biedriem, un caurskatīts 4. jūlija valdes sēdē.

Kara zābaku mīditā pilsēta

Esmu dzimis jelgavnieks (1909. gadā). Vecākiem bija sava māja Aveņu ielā 12, bijām pulciņš bērnu. Tēvs turēja zirgu, brauca vieglajos ormaņos. Jelgavā tolaik saimniekoja vācieši. Kaimiņos - Spalviņa baltajai mājai bija divi stāvi, un tā bija piekrauta ar dinamītu, lādiņiem. Māju apsargāja bruņoti karavīri. Tēvs labi pārvaldīja vācu valodu un vai katru dienu ar viņiem aprunājās. Mums bija govš, šad un tad viņiem iedevām pa stopam piena. Vācieši runājās arī ar mums, bērniem, bet mēs jau vāciski nepratām. Kādudien tēvam sāk teikt: ja viņiem būs jāatkāpjas, tad noliktavas uzspridzinās, no tuvu esošajām mājām nepalik akmens uz akmeņa. Teica, lai apziņo kaimiņus. Cilvēki bija satraukti, gatavojās atstāt mājas. Tēvs iejūdz zirgu darba ratos, drošku piesēja pie ratiem, salika segas, spilvenus un vēl šo to, ko jau ātrumā varēja paņemt. Sasēdināja mazākos, mamma paņēma govī pavadā un aizbraucām aiz lopu kautuves, tas varēja būt kādu kilometru no spridzināmās mājas. Nākamajā dienā māju tiešām uzspridzināja. Sprādziens bija milzīgs - cilvēki pat 50 - 60 kilometrus no pilsētas bija dzirdējuši, ka spridzina Jelgavu. Mājiņa, kurā mēs bijām apmetušies, izturēja, tikai izbira logu stikli. Tajā pašā dienā divas trīs stundas pēc šī notikuma sanāca kaimiņi, lai pārrunātu notikumu. Tad arī redzējām, ka pa Tukuma dzelzceļa uzbrūrumu aizgāja 10 - 12 vācieši. Viri sprieda, ka tie ir pēdējie un noteikti tie, kas uzspridzināja noliktavu.

Pēc milzīgā sprādziena no Aveņu ciema (kā senāk to sauca) nekas nepalika pāri. Kautuves, Viktorijas, Aveņu ielas un Lietuvas šosejas mājas tika sagrautas, Spalviņu mājas vietā palika 25 - 30 metru garš un tikpat plats dziļš dīķis. Tas tur ir vēl šodien.

Tēvs sameklēja īri Jāņa ielā 3, Elmaņa daudzdzīvokļu

mājā ar staļiem. Kādu laiku tur padzīvojām.

Bet tad cilvēki sāka runāt, ka nākot no Krievijas boļševiki. Drīz viņi jau tuvojās Jelgavai. Vispirms bija dzirdami šāviņi, tad sākās cīņa par Jelgavu. Ienaidnieks tuvojās no Katoļu un Pasta ielas. Trokšņi bija lieli, plīsa dažādu kalibru šāviņi. No rīta izskrienu pagalmā - pilns ar karavīriem. Tādi paši cilvēki, tikai boļševiki. No lauka ķēķa daļiņa karavīriem brokastis. Palūdzu tēvam, lai atļauj aiziet uz pilsētu. Kādi trīs vai četri puikas cilpojām līdz Lielajai ielai. Tur soļoja karavīri un latviski dziedāja “Kur tu teci, gailīti manu”. Mēs spriedām - boļševiki, bet latviski dzied. Pa Driksas tiltu vēl arvien nāca karavīri. Pa Palejas ielu gājām uz stacijas pusi, ielas malās un vārtos redzējām kritušos. Atgriezāmies mājās.

Jelgavā valdīja boļševiki. Atceros, ka cilvēki pieminēja Ļeņinu un Trocki, bet gadījās dzirdēt vēl vienu - Pēteris Stučka. Stāstīja, ka Stučka darot briesmu darbus, arestējot, spīdzinot un šaujot cilvēkus. Luterāņu mācītājs esot pielikts pie malkas zāģēšanas un pēc tam nošauts. Ezera ielā kreisajā pusē netālu no tirgus bija mūra māja (to sauca par Rūsas māju), tur cilvēki tikuši pratināti, spīdzināti un šauti. Ilgi boļševiku nebija, ar cīņām viņi ienāca un ar cīņām aizgāja.

Nu Latvijā saimniekoja latvieši. Atceros tādu gadījumu - tur, kur tagad 2. vidusskola, bija zirgu tirgus. Laukumā bija mītiņš. Cilvēku daudz, no dēļiem uztaisīts paaugstinājums, kur pakāpties. Runāja par kaut kādām partijām un partiju numuriem. Viens runātājs teica: “Mēs zinām, ko viņi gaida, viņi gaida Pēteri Stučku atgriežamies. Par maz vēl viņš ir latviešu tautu spīdzinājis un slepkavojis. Nē, neredzēt viņam un viņa bandai vairs Latviju!”

Pēteris Baranovskis

Jelgavas apriņķa Vircavas pagasta Ošu mājas.

Saimnieks Ansis Osis

Pats saimnieks ar saimnieci iet darbā no agra rīta līdz vēlam vakaram un ir galvenie darba darītāji. Bērnu saimniekiem nav. No algotiem strādniekiem tura 1 kalponi uz mēnesiem un, skatoties pēc vajadzības, - 1 dienas strādnieku. Kalpones alga caurmērā Ls 24, - mēnesi pie brīva uztura un dzīvokļa. Bez tam kalpone saņem valkājāmās darba drēbes un apavus.

Dienas strādniekam pie brīva uztura un dzīvokļa maksā 3 - 4 latus dienā.

Oša saimniecība .. pazīstama plašā apkaimē, un par viņu savā laikā interesējušās Krievijas agronomiskās autoritātes. Osis atstāta kādu gadījumu, kad pirms kara kāds augstāks krievu ierēdnis no Jelgavas, kuram Krievijā piederējušas milzu muižas, braucis viņu izvaicāt, iekš kam pastāvēt ienesīga saimniekošana. Šā krievu ierēdņa 3277 ha lielā muiža devusi daudz mazāku ienākumu nekā Oša 10,95 ha mazā saimniecība.

(No grāmatas “1928. un 1929. godalgotās lauku saimniecības”, Rīgā, 1931. g.)

Sludinājumi

Kalošas	Platie fasoni	Džimni fasoni
vīriešu	300 rbļ. ar ziemas ōderi 270 vasaras	340 300
sieviešu	270 ziemas 240 vasaras	300 270

Botes ar sprādzi - sieviešu - 650, meiteņu - 550, bērnu - 450.

Dzirnavas un muižas centru pārdod atsevišķi vai abus kopā, attālums starp viņiem 1½ klm.

Muižas centrs: ezera malā, 76 pūrv. aramzemes, 50 - pļavas, 15 - meža, 5 - augļu dārza un parka. 14 ēkas, to starpā divstāvu dzīvojamā ēka, akmeņu lopu kūts, ķieģeļu labības žāvētava. Zeme ļoti ražīga. Var uzturēt 30 - 40 liellopu. Ieteicams rakstniekiem un advokātiem kā sevišķi skaišta, mierīga, veselīga un kopā ar to ienesīga atpūtas vieta. Ārstiem līdz ar saimniecību - plašs darba lauks savā arodā. Ieinteresētām iestādēm vaj personām sevišķi izdevīga vieta linu apstrādāšanai un linu punktam. Maksa 1½ milj. rubļu.

Sviests maksā - eksportsviests - 4,40 Ls
laucinieku sv. - 3,32 Ls

Drēbes:

I labuma Madepolans - 52 rbļ. metrā
Koverkots - īstas vilnas - 542 rbļ metrā
Uzvalku drēbe - 388 rbļ. metrā
Pusaudekls - 70 rbļ. metrā
Muslina kartuns - 40 rbļ. metrā

Līme traukiem un ādai "333", gumijai "333A" - maksā 15 un 25 rbļ. tūba

Zirgus un ķēves - pārdod sākot no 8000 rbļ.

Kleitas izpārdod sākot no:

zīda kleitas - 1900 rbļ.
samta kleitas - 1500 rbļ.
vilnas kleitas - 1300 rbļ.
kokvilnas kleitas - 650 rbļ.
baltas kleitas - 600 rbļ.
elegantas blūzes - 250 rbļ.
Madepol. kombinē - 275 rbļ.
batista kombinē ar spicēm - 450 rbļ.

Piedāvā pirkt māju vai grunstgabalu starp Avotu, Bruņinieku, Valdemāra un Tērbates ielām līdz 12 000 latu vērtībā.

Par 100 rbļ pieeju izlabot šujmašīnas.

Ieejas maksa karnevālā 1,5 un 2 lati.

Papīrosi "Lotto"- labākā III šķ. marka - 10 gab. maksā 13 sant.

Automašīnas - firma "Shewriolet":

2-vietu, 12=28 f. sp. 4800 Ls

5 vietu Turingas 5000 Ls

"Blau Schvenheit" 12=828 f. sp. 6000 Ls

Smagās: garantija 1,5 tonnas 4400 Ls

¾ tonnas 3700 Ls

No "Valdības Vēstneša" 1925. gada I ceturksnī

Šodien maksā (lielumā pārdodot)

latos gaļa (kg)

Cūkas - 12,23 - 1,69

Teļa - 0,88 - 1,49

Aitas 0,84 - 1,19

Vērša 0,51 - 1,22

Jēra 0,23 - 1,08

Sviests 2,84 - 4,29

Labība (kg)

Rudzi 0,30 - 0,33

Kvieši 0,24 - 0,46

Mieži 0,26 - 0,30

Auzas 0,22 - 0,25

Zirņi 0,28 - 0,48

Linsēklas 0,44 - 0,51

Kartupeļi pudā 1,50 - 1,60

Apavu cenas:

bērnu šņorzābaki 250 rbļ.

meiteņu " 325 rbļ.

zēnu " 35- rbļ.

dāmu " no 400 - 750 rbļ.

kungu " no 625 - 750 rbļ.

strādnieku " 675 rbļ.

ūdenszābakus no 800 - 1550 rbļ.

sandales 85 rbļ.

1 Ls - 50 rbļ.

No "Brīvās Zemes" 1925. gada 28. februārī

Jelgava skaitļos 1980. gadā

1. Jelgava ir viena no mūsu republikas vecākajām pilsētām. Pirmo reizi vēsturē Jelgavas vārds minēts 1265. gadā. 1573. gadā tā ieguva pilsētas tiesības. Kad Līvonijs kara (1558. - 1583. g.) rezultātā izveidojās Kurzemes hercogiste, Jelgava kļuva par tās galvaspilsētu. XVII gadsimta vidū, kad hercogistē valdīja hercogs Jēkabs, Jelgava strauji attīstījās. Šajā laikā pilsētā dzīvoja ap 8000 cilvēku, bija gandrīz 800 ēku un izbūvētas 22 ielas.

2. Uz 1981. gada 1. janvāri pilsētā dzīvoja 69,5 tūkstoši cilvēku, bija 7400 ēkas, celtnes, dažādas būves un 184 ielas.

Teritorija, km ²	- 60,1
Zaļā zona, km ²	- 18,9
tai skaitā parki, skvēri	- 1,3
meži	- 11,6
Upes, km pilsētas teritorijā	- 20,0

3. Vidējā gaisa temperatūra	1979. g.	1980. g.
	+ 4,7°C	+ 5,1°C
Visaukstākajā mēnesī ➔	- 8,3°C	- 7,1°C
Viskarstākajā mēnesī	+ 17,1°C	+ 16,7°C

4. Vidējais nokrišņu daudzums, mm ar nokrišņiem		
visbagātākajā mēnesī	115,4	174,2
visausākajā mēnesī	8,7	17,6

5. Rūpniecība		
kopprodukcijas apjoms, milj. rbļ.	333,2	344,2
% no republikas kopapjoma	5,0	5,0
Galvenie produkcijas veidi:		
mikroautobusi	12527	14205
bremzes	257725	263780
eļļošanas aparatūra, tūkst. rbļ.	3199	3363
lauksaimniecības mašīnas, tūkst. rbļ.	35470	35800
linu jēlaudums, tūkst. metru	20566	20175
keramikas izstrādājumi, tūkst. rbļ.	3822	3886
šūšanas izstrādājumi, tūkst. rbļ.	7592	8758
cukurs smalkais, tonnas	107715	118403
pilnpiena produkcija, tonnas	33235	35224
gaļas un desu izstrādājumi, tonnas	6296	9180
konservi, (tūkst. nosacīto kārbu)	34247	35012
maize un maizes izstrādājumi, tonnas	10540	11500

6. Sakari un transports	
Telefonu skaits (pavisam kopā)	11653
Telefonu skaits uz 10 000 iedzīvotājiem	1688

Autobusu līniju skaits:		
pilsētas	13	17
piepilsētas	73	75
starppilsētas	29	29
Pārvadājamo pasažieru skaits, milj. cilvēku		
pilsētā	17,3	18,3
piepilsētas maršrutos	8,1	8,0
starppilsētu maršrutos	2,4	2,4

7. Dzīvokļu saimniecība	
Dzīvokļu kopplatība (milj. m ²)	1,080
tai skaitā:	
vietējo padomju fonds,	0,763

resoru fonds	
kooperatīvo dzīvokļu fonds	0,029
individuālais dzīvokļu fonds	0,288
Kopplatība vidēji uz 1 iedzīvotāju, m ²	15,76
No vietējo padomju fonda apgādāti:	
- ar centrālo apkuri, %	61,3
- ar vannām, dušām, %	66,2
- ar ūdensvadu, %	88,6
- ar kanalizāciju, %	88,2
- ar dabīgo vai sašķidrināto gāzi, %	61,8
- ar karsto ūdeni, %	66,2
Izlietots vietējo padomju dzīvokļu fonda	
- kārtējiem remontiem, tūkst. rbļ.	250,0
- kapitālajiem remontiem, tūkst. rbļ.	400,0

8. Komunālā saimniecība	
Ielu kopgarums, km	191,0
Aleju un bulvāru kopgarums, km	3,0
Ielu kopplatība, tūkst. m ²	3160
no tās ar uzlabotu segumu	600
- trotuāru kopplatība, tūkst. m ³	220
- ūdensapgādes tīklu kopgarums, km	63
- Kanalizācijas tīklu kopgarums, km	54
- Ūdens patēriņš vidēji uz vienu iedzīvotāju diennaktī, litri	200
- Apzaļumotu laukumu platība vidēji uz 1 iedzīvotāju, m ²	270
- Vietu skaits viesnīcā	91

9. Sadzīves pakalpojumi.		
Pakalpojumu darbnīcu skaits		
Sadzīves pakalpojumu kombinātā (SPK)	43	
Pieņemšanas punktu skaits SPK	12	
Vietu skaits pirtīs	285	
	1979. g.	1980. g.
SPK pakalpojumu apjoms, tūkst. rbļ.	2298	2390
SPK sniegto pakalpojumu apjoms uz 1 iedzīvotāju	34,19	35,20

10. Tirdzniecība un sabiedriskā ēdināšana	
Veikalu skaits pilsētā	100
tajā skaitā pārtikas veikalu	54
rūpniecības preču veikalu	46
Preču apgrozījums vidēji uz pircēju, tūkst. rbļ.	1527
Sēdvietu skaits sabiedriskās ēdināšanas uzņēmumos	7373

11. Izglītība	
Dienas vispārizglītojošās skolas:	
- 7 vidusskolas (skolēni)	8426
- 2 astoņgadīgās skolas (skolēni)	363
Kopā 9 skolas (skolēni)	8789
Mācās 2. maiņā 1222 skolēni jeb 14 % no kopskaita.	
Vispārizglītojošās vakara maiņu vidusskolas:	
- 2 ar klātienes apmācību (skolēni)	741
- 1 ar neklātienes apmācību (skolēni)	467
- 45. profesionāli tehniskā skola (skolēni)	630
- Jelgavas mūzikas vidusskola (skolēni)	137
- Jelgavas bērnu mūzikas skola (skolēni)	302

Ar Darba Sarkanā Karoga ordeni apbalvotā Latvijas Lauksaimniecības akadēmija

studentu skaits,	7856
tai skaitā mācās klātienē	3858
neklātienē	3998
pasniedzēju skaits,	488
tai skaitā zinātņu doktori, profesori	19
zinātņu kandidāti, docenti	199

Ārpuskolas iestādes, kuras atrodas izglītības nodaļas pakļautībā:

- Pionieru nams (skolēni)	591
- Jauno naturālistu stacija (skolēni)	328
- Jauno tehniķu stacija (skolēni)	450
- Peldēšanas sporta skola	
“Neptūnija” (skolēni)	377
- Bēmu-jaunatnes sporta skola (skolēni)	622

Pirmsskolas iestādes:

- izpildkomitejai pakļautas - 6	1170 vietas
- uzņēmumiem, organizācijām pakļautas - 15	2475 vietas
- kopā - 21	3645 vietas

12. Kultūra

Ā. Alunāna Jelgavas Tautas teātris:

Vietu skaits (izvietots Kultūras namā)	780
Izrādes: no tām Jelgavā	28
Apmeklētāju skaits	22312

Jelgavas novadpētniecības muzejs

Fondi (ekspozīciju vienības)	37160
Apmeklētāju skaits gadā, tūkst. cilv.	50

Bibliotēkas

Skaits	13
Fondi (tūkst. sējumu)	484,8
Lasītāju skaits	27865
Gada laikā izsniegts grāmatu	764858

Kino “Zemgale” un “Jelgava”

Vietu skaits	568
Seansu skaits gadā	4634
Apmeklētāju skaits gadā, tūkst. cilv.	769
Kluba (4) un sarkano stūrišu (20) skaits	24
Pašdarbības kolektīvu skaits, no tiem Tautas kolektīvu	134
Dalībnieku skaits pašdarbības kolektīvos	10
Pasākumu skaits	5074
Apmeklētāju skaits (tūkst. cilv.)	2825
Apmeklētāju skaits (tūkst. cilv.)	747

Kultūras pieminekļu skaits

no tiem arhitektūras	135
vēstures	29
mākslas	32
	74

13. Veselības aizsardzība

- gultu vietu skaits pilsētas slimnīcās	730
---	-----

- gultu vietu skaits vidēji uz 10 000 iedzīv.	105
- ārstu skaits	269
- vidējā medicīniskā personāla skaits	752
- aptieku skaits	7

Bez tam:

- gultu vietu skaits Republikāniskajā psihiatriskajā slimnīcā	350
- ārstu skaits šajā slimnīcā	62
- gultu vietu skaits Baltijas dzelzceļa Jelgavas slimnīcā	100
- ārstu skaits šajā slimnīcā	28

14. Sports

Sporta biedrību skaits kopā	4
Sporta biedru skaits kopā, tajā skaitā:	19330
“Lokomotīve”	1350
“Vārpa”	4037
“Daugava”	13373
“Darba rezerves”	50
Sagatavoti 1980. gadā:	
Starptautiskās klases meistari	2
PSRS sporta meistari	90
Meistarkandidāti	33
I klases sportisti	155
GDA nozīmju nesēji	9680
Kopā sporta zāles t. skaitā skolās	16
	7

15. Pilsētas Padomes 16. sasaukuma sastāvs:

Tautas deputāti tai skaitā	170
sievietes	74 - 43,5 %
strādnieki	97 - 57, %
jaunieši vecumā līdz 30 gadiem	54 - 31,8 %
PSKP biedri	86 - 50,6 %
Pilsētas izpildkomitejas locekļi	11
Padomes pastāvīgo komisiju skaits	13

16. Dažādi

Jaunpiedzimušo skaits	989
tajā skaitā zēni	517
meitenes	472
Pensijas un pabalstus saņem (cilvēki), tajā skaitā, vecuma pensiju saņem	12032
Izmaksāts pensiju un pabalstu, milj.rbl.	10761
Vietu skaits pansionātā	8,3
	304

Jelgavas sadraudzības pilsētas:

Lietuvas PSR - Šauļi	
Igaunijas PSR - Pērnavā	
Baltkrievijas PSR - Molodečno	

Jelgavas rajons skaitļos

Jelgavas rajons izveidots 1967. gadā, atrodas Latvijas Republikas dienvidu daļā, robežojas ar Bauskas, Dobeles, Tuku un Rīgas rajonu.

Rajona teritorija aizņem 1605,2 km². Iedzīvotāju skaits pēc pēdējiem tautas skaitīšanas datiem - 39,1 tūkst. Rajonā ir 3 pilsētciemati un 13 pagasti.

LAUKSAIMNIECĪBA

Rajonā lauksaimniecībā izmantojamā zeme uz 1989. gada 1. novembri - 83,4 tūkst. ha, t. sk. tīrumi - 66,9 tūkst. ha. Meliorēti 92 procenti no lauksaimniecībā izmantojamās zemes, 1 ha novērtējums - 58,1 balle. Uz 100 ha lauksaimniecībā izmantojamās zemes pamatfondi ir par 364,2 tūkst. rbļ., un lauksaimniecībā nodarbināti 13 strādājošie.

Uz 1990. gada 1. janvāri rajonā ir 12 kolhozi, 3 agrofirmas ("Nākotne", "Staļģene", "Sesava"), 6 padomju saimniecības, agrokombināts "Jelgava", Lielplatones LIS un LLA mācību un pētījumu saimniecība "Jelgava". Izveidotas 267 zemnieku saimniecības, kas aizņem 3450 ha zemes.

Augkopības galvenā specializācija - graudu un cukurbiežu audzēšana, lopkopībā - piena un gaļas ražošana.

Lauksaimniecības nozares darba rezultāti rajonā apkopotī tabulā:

Rādītāji	vienība	1988. g.	1989. g.
Lauksaimn. bruto prod. salīdzin. cenās,	milj.	102,2	1202,5
Graudu bruto	t	89053	114,143
Cukurbiežu bruto	t	117,115	103,109
Piena bruto	t	69534	71315
Gaļas ražošana			
iesk. indiv. sekt.	t	19444	19195
Valsts pasūtījumā realizētā produkcija iesk.	no individuālā sektora		
Graudi	t	24828	27729
Cukurbietes	t	97921	87608
Kartupeļi	t	3079	5765
Dārzeņi	t	9744	9020
Piens	t	83322	85514
Gaļa	t	19490	19153

Ražība

Graudi	cnt/ha	28,6	35,2
Cukurbietes,	cnt/ha	113	177
Izslaukums no gov.	kg	1090	4273
Ražots 100ha lauks. izmant. zemes	cnt		
Piens	cnt	980	1026
Naudas ieņēmumi	milj. rbļ.	155,3	177,9
Peļņa, tīrais ienākums	milj. rbļ.	38,1	43,3
Rentabilitāte	%	32,6	33,3
Ražota lauks. bruto prod. uz vienu strād.	rbļ.	13704	13881
Darba samaksa vidēji uz strād. mēn.	rbļ.	258	283
t. sk. lauksaimniec. nodarb.	rbļ.	249	276

RŪPNIECĪBA

Rajonā ir 6 rūpniecības uzņēmumi un 2 filiāles ar kopējo strādājošo skaitu: 1988. gadā - 3168 cilvēki, 1989. gadā - 3065 cilvēki.

	Mērvienība	1988. g.	1989. g.
Ražošanas apjoms pavisam, t. skaitā	tūkst. rbļ.	47735	48628
Būvkeramikas rūpnīca "Spartaks"	tūkst. rbļ.	5909	6391
Kalnciema būvmateriālu kombināts	tūkst. rbļ.	10427	10248
Eksperimentāli mehāniskā rūpnīca	tūkst. rbļ.	10448	10240
Eksperimentālais uzņēmums	tūkst. rbļ.	1108	1193
Labības produktu kombināts, Mežrūpniecības saimniecība,	tūkst. rbļ.	3132	2915
Mākslīgo ādu rūpnīca "Ozolnieki"	tūkst. rbļ.	10639	10684
Ceļu būvniecības kombināts	tūkst. rbļ.	699	792
Saražots:			
Ķieģeļi milj., nosac. vien.		95,1	103,2
Kokmateriāli	tūkst. m ³	57	55,5
Parkets	tūkst. m ²	40	40
Tautas patēriņa preces	tūkst. rbļ.	5146	5849

CELTNIECĪBA

Rajonā ir piecas valsts celtniecības organizācijas, viena starpsaimniecību celtniecības organizācija un viena ceļu remonta būvniecības organizācija

	Mērvienība	1988. g.	1989. g.
1. Vidējais strādājošo skaits cilv.		2061	2137
2. Kopējais līgumdarbu apjoms	milj. rbļ. t. sk.:	31,0	29,7
2.1. RCA "Laukceltnieks" Jelgavas SCO	milj. rbļ.	5,2	4,3
2.2. Jelgavas teritoriālā celtniecības tresta PMK,	milj. rbļ.	6,7	5,8
2.3. Apv. "LATESA" Jelgavas PMK	milj. rbļ.	6,2	5,8
2.4. Remonta celtniecības iecirknis	milj. rbļ.	0,8	0,9
2.5. Rep. ražošanas apvienība "Latvijas meliorācija" Jelgavas 13. PMK	milj. rbļ.	6,3	6,6
2.6. 2. ceļu remonta un būvniecības pārvalde,	milj. rbļ.	3,4	3,4
2.7. RCA "Laukceltnieks" Jelgavas SPMK,	milj. rbļ.	2,4	2,9
3. Eksploatācijā nododiet pamatfondi	milj. rbļ.	21,8	24,8
t. sk. pamatfondi	milj. rbļ.	16,2	18,3
4. Eksploatācijā nodotā dzīvojamā platība	tūkst. m ²	29,6	21,7
t. sk. individuālās dzīvojamās mājas	tūkst. m ²	6,6	5,8

TIRDZNIECĪBA, SADZĪVES

PAKALPŪJUMI UN KOOPERATĪVI

Rajonā 18 organizācijas nodarbojas ar tirdzniecību. No kopējā rajona mazumtirdzniecības apgrozījuma 85,8 procentus sastāda rajona Patērētāju biedrības apgrozījums.

	Mērvienība	1988. g.	1989. g.
1. Veikalu skaits rajonā tirdzniecības zāles platība tajos,	m ²	73	74
2. Sabiedriskās ēdināšanas uzņēmumi, vietu skaits tajos.		7194	7175
3. Mazumtirdzniecības apgrozījums, t. sk. sabiedriskās ēdināšanas apgrozījums	tūkst. rbļ.	50	50
4. Sadzīves pakalpojumu punkti		3408	3408
5. Iedzīvotājiem realizēto maksas pakalpojumu apjoms, t. sk. sadzīves pakalpojumu apjoms, no tiem sadzīves pakalpojumu kombināta sniegtie pakalpojumi	tūkst. rbļ.	42257	44990
6. Rajonā reģistrēto kooperatīvu skaits	tūkst. rbļ.	2840	2838
7. Kooperatīvu ražotās produkcijas un sniegtu pakalpojumu apjoms	tūkst. rbļ.	33	335
Jelgavas rajonā uz 1 iedzīvotāju:			
Tirdzniecības zāles platība uz 1000 iedz.,	m ²	6025	6451
Sniegtie maksas pakalpojumi t. sk. sadzīves pakalpojumi, Mazumtirdzniecības apgrozījums t. sk. RPB mazumtirdzniecības apgrozījums, Sabiedriskās ēdināšanas apgrozījums	tūkst. rbļ.	1460	1108
	tūkst. rbļ.	443	476
		27	60
	tūkst. rbļ.	110	5801
	m ²	184	183
	rbļ.	154	165
	rbļ.	37	28
	rbļ.	1081	1150
	rbļ.	1033	1100
	rbļ.	73	72

IZGLĪTĪBA

	1987/88.m. g.	1988./89.m. g.
Vispārīgā izglītības skolu skaits	20	20
Deviņgadīgās skolas	15	15
Vidusskolas	5	5
Skolēnu skaits vispārīgā izglītībā dienās skolās	4808	4832
Skolēnu skaits vakarskolās	170	104
Bērnu pirmsskolas iestāžu skaits	14	15
Bērnu skaits pirmsskolas iestādēs	1564	1649

Skolotāju skaits vispārīgā izglītībā dienās skolās 519 541

KULTŪRA

	1988. g.	1989. g.
Kluba skaits	32	32
Kino demonstrējumu punktu skaits	27	26
Kino vietu skaits	4530	4950
Kino apmeklētāji, tūkst.	330,7	225,5
Video punkti	x	25
Video apmeklētāji, tūkst.	x	94,1
Mākslinieciskās pašdarbības kolektīvu skaits		231
Darbinieku skaits	4896	4070
t. sk. tautas kolektīvi	6	2
Arhitektūras pieminekļi:		
republikas nozīmes		9
vietējās nozīmes		21
Vēstures pieminekļi:		
republikas nozīmes		19
vietējās nozīmes		84
Arheoloģijas pieminekļi:		
republikas nozīmes		38
vietējās nozīmes		23
Mākslas pieminekļi:		
republikas nozīmes		22
vietējās nozīmes		42

SAKARI

	1988. g.	1989. g.
Sakaru nodaļas	33	33
Sakaru pakalpojumu apjoms, tūkst. rbļ.	283	271
Telefonu stacijas t. sk.	42	42
pagastos	39	39
pilsētciematos	3	3
Telefonu abonentu pavisam t. sk.	7038	7060
pagastos	1800	1800
ciematos	5238	5260

VESELĪBAS AIZSARDZĪBA UN SOCIĀLĀ NODROŠINĀŠANA

Rajonā ir 2 slimnīcas ar 110 gultas vietām, 8 ambulances, 20 feldšeru-vecmāšu punkti, 9 aptiekas, 39 ārsti un 81 vidējais medicīniskais speciālists. Veco ļaužu pensionāts ar 330 vietām un psihoneiroloģiskais pensionāts ar 180 vietām.

	1988. g.	1989. g.
Pensionāru skaits t. sk.	8715	8751
saņem valsts pensijas	6302	6383
kolhoznieku pensijas	2413	2368
Kopējais mēneša pensijas apmērs, tūkst. rbļ.	672,0	745,0
Vidējā pensija, rbļ.		
valsts, rbļ.	81	86
kolhoznieka, rbļ.	68	83

Tūristiem

Maršruts: Cukurfabrika - Valdeka - Ozolpils - Valgunde - Kalnciems - Kaiģi - Līvberze - Tušķi - Jelgava (60 km).

No Cukurfabrikas stacijas pa Garozas ceļu braucam pilsētas virzienā. Kreisajā pusē var redzēt vecāko Latvijas cukurfabriku, kura celta 1926. gadā. Tad pat veidojās arī dzelzceļa pietura. Pēc tam labajā pusē arhitekta P. Kundziņa celtā ēka, kas trīsdesmitajos gados iezīmēja Latvijas lauksaimniecības izstādes vietu. Kara un pēckara laikā izstādes laukums tika pārvērsts par cilvēku mociņu vietu. 1941. gada 14. jūnijā no šejienes uz Sibīriju aizveda nevainīgus Latvijas pilsoņus. Kara laikā laukums bija krievu karagūstekņu nometne, bet pēc kara - vācu karagūstekņu, leģionāru gūsta vieta. Arī 1949. gada 25. martā no šejienes daudzi latvieši mēroja tālo izsūtījuma ceļu. Kā šo nometņu pēctecis tur ir saglabājies viens no diviem Jelgavas cietumiem. Pie Kultūras nama blakus cietaim 1984. gada 25. martā atklāts piemiņas akmens represētajiem upuriem. Pa Brīvības bulvāri nogriežamies pa labi. Brīvības bulvāri trīsdesmitajos gados sabiedrisko darbu laikā uzbūvēja bezdarbnieki. Braucot tālāk, pa Lāčplēša ielu nonākam pie Valdekas pils. Bijusi barona Rekes medību pils celta XVII gadsimtā romāņu-gotu stilā ar savdabīgām būvformām. Tagad pils ir Latvijas Lauksaimniecības universitātes rīcībā. Pa Institūta ielu nonākam līdz Vecajam ceļam. Vecais ceļš ir tas, kas senāk savienoja Jelgavu ar Rīgu, metot daudzus likumus ap mitrākajām vietām. Vecais ceļš izved Lielupes krastā, kur visā varenībā aiz upes redzama Jelgavas pils - hercogu kādreizējā rezidence. Vecā ceļa un Kalnciema ceļa krustojumā apskatāma 1936. gadā Meža dienās stādītā bērzu birzs ar Vienības ozolu. Ceļa malā kāda veca pieminekļa pamatne. Tur savā laikā atradās Drīzena piramīda, piemineklis par godu cara Pāvila I vizītei Jelgavā 1797. gadā. Piemineklis nopostīts pēdējā karā. Bērzu un ozolu birzi 1989. gadā atklātais piemiņas akmens represijās cietušajiem. Birzīj ir dots Svētībirzes vārds. Vienā no birzītes stūriem kapi ar baltu krustu - 1944. gada augustā kritušajiem leģionāriem.

Braucot pa Kalnciema ceļu, drīz vien esam Ozolpīlī, agrākajā Ozolmuižā. Bijusi muižas ēka, vēlākā paivertne nav saglabājusies. Ir parks ar bijušo dārziņa māju. Parkā var atrast saules pulksteņa paliekas. Pie Iecavas upes ietekas Lielupē var apskatīt 1812. gada kara nocietinājuma - skanstes paliekas. 7 kilometrus no Ozolpils labajā pusē mežā ved ceļš uz Valgundes jeb Ķīšu pareizticīgo sieviešu klosteri. Var aplūkot 1895. gadā dibinātā sieviešu klostera ēkas, Jāņa Trepeneka un Kristus apskaidrošanās pareizticīgo baznīcas. Pie klostera mūra ir kapi, kuros apglabāti Pirmajā pasaules karā kritušie vācu un krievu karavīri. Aiz klostera apskatām bijušo Valgundes skolu, kuras dārzā ir Otrā pasaules kara kapi.

Turpinot ceļu, pēc 5 kilometriem esam nonākuši pie Klīves mežmuižas. Te Lielupe pienāk vistuvāk lielceļam. Var papietīties par lēno upes plūdumu. Netīcas, ka XIX gadsimtā no Jelgavas līdz Kalnciemam upes krastos bijuši ap 85 kriegļceļi.

AR VELOSIPĒDU APKĀRT JELGAVAI

Maršruts: Jelgava - Tušķi - Viesturi - Bramberģe - Svēte - Jelgava. 40 kilometri.

Šoreiz ceļojumu sākam krustojumā, kur sanāk kopā Tērvetes, Raiņa, Filozofu un Sarmas iela. Tieši tur XIX gadsimta sākumā pa Mazajiem vārtiem vareja izkļūt ārā no Jelgavas aizsardzības sienām. Šodien par šo aizsardzības sistēmu vairs liecina tikai Vaļņu ielas nosaukums.

Vaļņi ir nojaukti, grāvji aizbērti, bet senā jalgavnieku iemīļotā pastaigu vieta - Filozofu iela - ir saglabājusies. Dodoties pa šo ielu, labajā pusē ieraugām 1927. gadā celto bijušo kurlmēmo skolas ēku. Filozofu un Rūpniecības ielas krustojumā ir veci, tagad sakopti kapi. No kapu baznīcas

Pēc pāris kilometriem Kalnciema ceļa kreisajā pusē ir Peiču kapi, kuros guldīti Pirmajā pasaules karā kritušie krievu un vācu karavīri.

Pēc pieciem kilometriem Kalnciema skola. Blakus luterāņu baznīca un Pirmajā pasaules karā kritušo karavīru kapi. Kapos sarkanā terora upura J. Pekas kaps un piemineklis. Pirms krustojuma ar Tukuma šoseju ceļa kreisajā pusē Otrā pasaules kara karavīru kapi. Tālāk pāri Lielupes tiltam - un esam Kalnciemā.

Kalnciems jau sen pazīstams ar saviem ķieģeļu un kaļķu ceļiem, kaļķakmens lautzuvēm. Lielas ir māla nogulas - vairāki miljardi m³, kuras sāka izmantot jau XVIII gadsimtā. 1935. gada martā Kalnciemā tika ierīkota katorga politielodzītājiem. Nometnes ēka ir saglabājusies. Kalnciemā ir vairākas Pirmā pasaules karā kritušo karavīru kapuvietas.

Pa zemes ceļu apmēram pēc 15 kilometriem apskatāma Līves muižas ēka. Tālāk līdz Līvberzes centram 3 kilometri.

Līvberze pirmo reizi rakstos minēta 1521. gadā, kad ordeņmestrs Pletenbergs to atdeva A. Līvenam. Līvberzē ievērojama ir Svētā Jāzepa katoļu baznīca un krogu kompleksa. Baznīca celta 1684. gadā luterāņu draudzei, bet, kad Līveni saradojās ar poļu aristokrātiem un pārgāja katoļticībā, tad to 1729. gadā pārvērta par katoļu baznīcu. Baznīcas zvanu 1586. gadā izgatavojis slavenais G. Meijers; kokgriezumi ir radīti XVIII gadsimta sākumā. Līvberzes pils celta XVII gadsimta beigās. Pils parks kādreiz greznojās ar slavenā vācu klasiskās tēlniecības pārstāvja Johana Šadova darinātu vāzi.

Līvberze ir daudzu ievērojamu cilvēku dzimtene. "Pikšu" mājas ir dzimtas Latvijas Republikas pirmajam ministru prezidentam K. Ulmanim. Līvberzē kalēja ģimenē dzimis pirmais latviešu tautības valodnieks J. Bārs. "Cūkšļu" mājas ir rakstnieces M. Bendrupes dzimtā vietā. 1905. gada revolūcijas laiki saistāmi ar F. Ambulta darbību. No Līvberzes ir nācis laikraksta "Apskats" redaktors B. Cinis, dzejnieks un kultūras darbinieks K. Priednieks. Ar Bērzes un Līvberzes apkārtni savu dzīvi saistīja ģenerāļi J. Balodis un J. Bolšteins. Senas ir kora tradīcijas, jo jau 1869. gadā Līvberzē ir dibināta biedrība "Dziesmu kronis". Līvberzes baznīca ir arhitektūras piemineklis ar K. Ulmaņa dāvātu zvanu, blakus kapos apglabāti K. Ulmaņa vecāki. Pie baznīcas 1926. gadā celtais piemineklis 1918. - 1929. gadā kritušajiem Bērzes draudzes locekļiem ir nopostīts padomju varas gados. 1992. gadā tā vietā uzcelts jauns piemineklis.

No Līvberzes pa šoseju atgriežamies Jelgavā. Pa ceļam var apskatīt pieminekli 1929. gada 29. decembrī traģiski bojā gājušajam skolotājam A. Klāviņam.

Ceļš noved līdz Tušķiem, kur apskatāma Aizupes skola, kurai nesen nosvinēja 60 gadu jubileju. No Aizupes skolas pa Dobeles šoseju atgriežamies Jelgavā.

gan pāri palikuši tikai pamati krusta formā. Kapos un pie tiem redzami balti krusti. Tie atgādina par kaujām Jelgavā 1944. gada jūlija beigās un kritušajiem latviešu leģionāriem. Šajā kapsētā guldīs Svētā Jāņa baznīcas draudzes mācītājs Katerfelds un viņa sieva. Mācītājs Katerfelds pirms vairāk nekā simt gadiem daudz darija psihiski slimo cilvēku ārstēšanai. Ir apskatāmi kapu pieminekļi Katerfeldam un viņa sievai. Vairākas slimnīcas ēkas ir celtas pagājušā gadsimta beigās. Interesanta ir doktorāta ēka. Tajā ir neliela ekspozīcija, kas stāsta par psihoneiroloģiskās slimnīcas vēsturi.

Dambja ielas galā ir divi vēsturiski objekti. Māja, kuru sauc par "muitas namu", ir XVIII gadsimta vēstnesis un laikabiedrs netālajam hercoga Jēkaba kanāla atliekām. XVII gadsimtā Jēkaba kanāls kalpoja dzeramā ūdens piegādei no Svētes upes. Vecie jelgavnieki vēl atceras, kā, aizberot šo kanālu, tika uzbūvēta tagadējā Dambja iela. Atceras arī agrāko nosaukumu - Reitiņa dambis. Braucot pa Dambja ielu, labajā pusē atkal redzama skola un arhitektūras piemineklis Dambja ielā 17 - ēka, kurā kādreiz bija kurlmēmo skolas direktora dzīvoklis. Pagriežoties pa Aspazijas ielu un sasniedzot Dobeles šoseju, dodamies ārā no Jelgavas Dobeles virzienā. Kreisajā pusē redzamā bērzu aleja atkal stāsta par hercoga laikiem, kad draugi Tečs un Švanders daļu mantas novēlēja Jelgavas amatnieku brālībai, pūra naudas izmaksām pirmajai jaunajā gadā laulātajai amatnieka meitai. Jaunlaulāto stādītie bērzi savieno abu vecpuišu atdusas vietas un ir kā kluss jautājums - kad Jelgavā atkal būs amatnieki, kuri šo seno tradīciju cels godā? Aleja jākopj, jārestaurē Teča kapa piemineklis. Turpinot ceļu, nonākam pie Norauku kapiem. Tajos pēdējo dusas vietu atraduši Otrajā pasaules kara kritušie sarkanarmieši, turku karagūstekņi no XIX gadsimta vidus, holēras epidēmijas upuri. Blakus Norauku kapiem tiek paplašināti Zanderu kapi, uzcelta kapliča. Pārbraucot pāri Svētes upei, kreisajā pusē redzama astoņstūru ēka - hercoga Jēkaba laikā celtais stikla ceplis. Vēlāk šī celme kalpojusi kā dzīvības, tagad pārtapusi par dzīvojamo ēku. Nākamā pieturas vieta - Aizupes deviņgadīgā skola. Tā nosvinēja 60 gadu jubileju. Vecas avīzes stāsta, ka Tušķu māju dārzā apglabāts kāds vācu kareivis no Pirmā pasaules kara laikiem. Šķērsojot dzelzceļu, netālu, pa labi no pārbrauktuves, redzams piemineklis Ziemeļlatvijas partizāniem, kas 1919. gada novebrī tur no slīdēm nolaida bermontiešu vilcienu. Tālāk ceļa labajā pusē ir divas vecas zemnieku mājas - Zalpēteri un Sildedži. Pirmais nosaukums liecina par to, ka hercoga laikos tur varētu būt bijusi salpetra vārītava. Zināms, ka otrajās mājās pagājušā gadsimta vidū skolēnus mācījis skolotājs Rihters. Tur var meklēt Aizupes skolas sākumu. Braucot pa šoseju, nonākam krustpunktā, kur ceļš šķirās. Tieši pie šīs šķirtnes vēl stāv bijušā kolhoza "Nākotne" robežzīme. Pie krustojuma ir Pirmajā pasaules karā kritušo vācu un krievu karavīru kapi. Netālojos Spāru kapos senāki apbedījumi ir no pagājušā gadsimta beigām. Blakus kapiem atkal baltais krusts - Otrā pasaules kara karavīru apbedījumu vieta. Garām kapiem ved zemes ceļš. Pa to braucot, drīz nokļūstam pie Viesturu dzelz-

ceļa stacijas. Netālu no Pumpuru mājām mežā ir pagaidām arheologiem nezināms objekts - zviedru kapi. Tā zina teikt vietējie iedzīvotāji.

Tālāk ceļš mūs aizved Brambergē. Tās nosaukums cēlis no vācu Brandenburgas. XVII gadsimtā tā atradusies Terpentīnes muižas sastāvā. No 1753. gada Brambergē ir hercoga īpašums, kas pēc 1795. gada kļūst par Krievijas kroņa īpašumu. Pašlaik tur notiek restaurācijas darbi, apmeklētājus priecē atjaunotie vārti. Parkā redzamas dīķu sistēmas paliekas. No Bramberges dodamies uz Svētes pusi. Pirms Svētes upes redzamas Boļu muižas jeb Mazās Svētes atsevišķas ēkas. Šis nosaukums parādās 1702. gadā.

1704. gadā ir pieminēta Mazā Svētes muiža, kas pieder hercogiem. Muiža 1753. gadā saukta arī par Svithof Centarove. Muižas ēkas postītas Pirmā pasaules karā, vēlāk pēc brīvības cīņām sadalītas zemniekiem. Svētes upes otrā krastā jau pa gabalu redzama Lielsvētes muižas pils. Tai piekļūt nevar, jo tajā vēl saimnieko Krievijas armija. Muiža 1732. gadā nonāca J. E. Bīrona dzimtas īpašumā. Pēc 1795. gada muiža un pils bija Krievijas kroņa īpašums. Cara valdība pili 1870. gadā nodeva militārā resora pārziņā, tur ierīkoja kazarmas. Pagriežoties pa Skolas ielu, nokļūstam pie Svētes deviņgadīgās skolas. Netālajā kapsētā ir savdabīgs piemineklis 112 gadus nodzīvojušajam J. Steglam. Turpat blakus ir Pirmajā un Otrajā pasaules karā kritušo vācu un krievu karavīru brāļu kapi.

Piemineklis pie Svētes skolas sniedz nedaudz nepatīšas ziņas. Daugavgrīvas zemessargiem 1915. gada maijā (pēc Krievijas kalendāra - aprīlī) Jelgavas aizstāvēšanas kaujas nebija pirmās. Kauju vieta - Ruļļu kalni - jau pārvērtušies par bedrēm. Kalni ir norakti, granti iegūstot. Ceļa un karjera malā - balts krusts. Tas liek atcerēties traģēdiju - te 1944. gada jūlijā tika noslepkavoti neapbruņoti latviešu leģionāri. Vipu mājas zina stāstīt par skolu, kura tur darbojusies pirms Svētes skolas uzcelšanas. Jelgavā iebraucam no Svētes puses. Pirms dzelzceļa, šosejas kreisajā pusē - Baložu kapi. Tie radušies ar Svētes Annas baznīcas draudzes mācītāja Vecā Panteniusa svētību. Apskatām slavenā mācītāja Morica Konrādiņa kapu. Pa Tērvetes ielu braucot, nonākam pie Grēbnera parka. Stūri baltais krusts atkal atgādina Otro pasaules karu. Grēbnera parka nosaukums cēlies no vaskadrānu fabrikas īpašnieka vārda. Tagad tur atrodas lauksaimniecības mašīnu rūpnīca.

Ceļojumu beidzam turpat, kur sākām, - Mazo vārtu rajonā.

AR KĀJĀM PA SENO JELGAVU

Jelgavas pils - Svētās Trīsvienības baznīca - Villa Mēdem - Vecpilsēta (J. Asara un Vecpilsētas iela) - Annas baznīca - Jāņa kapi - Pareizticīgo baznīca - Katoļu baznīca - Academia Petrina.

Pārgājiens 2 - 3 stundām.

Ceļojumu sākam no Jelgavas pils. Viens no ievērojamākajiem arhitektūras pieminekļiem. Projekta autors - kādreizējais Krievijas galma arhitekts, slavenais baroka meistars, grāfs Bartolomeo Frančesko Rastrelli (1700 - 1771). Pils celta vietā, kur pirms tam atradās iepriekšējā pils, kas bija celta 1265. gadā. Kurzemes hercogs Ernsts Johans Bīrons pavēlēja nojaukt veco konventa tipa viduslaiku pili, un 1738. gadā kambarkungs Butlers lika pamatakmēni un 2 mārciņas smagu sudraba plāksni ar veltījumu latīņu valodā. Jaunā pils tika celta divos laika posmos (1738.-17949. g. un 1763.-1772.g.). Pārtraukuma iemesls bija E. J. Bīrona izsūtīšana uz Sibīriju trīsdā. Pils nekad nav bijusi pabeigta. Netika uzbūvēts ceturtais pils korpus, greznie vārti, tilts pār Driksu. Arī pils parks nav pabeigts. Baroka stilā būvētās pils apdares darbus veica savā laikā slaveni mākslinieki - gleznotāji D. Denfers-Jensens, B. Ārsia, F. Barizjevs, P. Fontebasso, dekoratīvās tēlniecības meistars J. M. Grafs u.c. Pats hercogs J. E. Bīrons šajā pili nodzīvoja 20 dienas un nomira. Pils savā 250 gadu vēs-

tūrē ir daudz ko pieredzējusi.

1788. gadā liels ugunsgrēks izpostīja daļu pils interjera. 1792. gadā sadumpojušies melderzeļļi mēģināja uzbrukt pilij. Hercogs Pēteris Bīrons pavēlēja atklāt uguni un 12 nemiernieki tika nogalināti. Pēc Kurzemes hercogistes pievienošanas Krievijas impērijai pili apmetās ģenerālgubernators, daļā pils izveidoja kazarmas. 1798. gadā pili apmetās padzītais Francijas karalis Ludvigs XVIII ar galmu. 1805. gadā pils dega. 1812. gadā pili uzturējās franču un prūšu karavīri. 1816. gadā pils dega trešo reizi. 1818. gadā cars Aleksandrs I atcēla dzimtbūšanu Kurzēmē un Zemgalē. 1859. gadā pili kapitāli remontēja. Pils ļoti cieta 1919. gadā, kad to izlaupīja un nodedzīnāja Bermonta-Avalova armija. Vēlreiz pili - jau pēc atjaunošanas 1939. gadā - nopostīja Otrā pasaules kara laikā. Vēl sīkāk par pils vēsturi var iepazīties LLU sabiedriskajā muzejā, kurš atrodas pili. Viena no interesantākajiem senatnes lieciniecēm ir hercogu sarkofāgu kolekcija Jelgavas pils kapličā - dekoratīvās mākslas piemineklis, kas pašlaik ir restaurācijā un ir apskatāms. Lauksaimniecības akadēmija pili ir no

1939. gada. Pili no dienvidiem un rietumiem aptver parks. Hercogu laikos izraktais kanāls izveido nelielu salu, sauktu par Gubernatora saliņu. Kanālu pils ziemeļu pusē aizbēra, kad pēckara periodā pili atjaunoja. 1972. gadā pils parkā uzstādīts piemiņas akmens Jelgavas strādnieku gvardes bataljona cīnītājiem.

Driksa - Lielupes pieteka. Upes rašanās saistīta ar pava-sara paliem, kad senos laikos viena no Platonēs upes attecēm aizsērēja un atstāja Lielupei tā saukto diviņu upi - Driksu.

Apskatījuši pili un parku, dodamies pāri Driksai uz pilsētas centra pusi. Pie viesnīcas ēkas, ko sāka celt 30. gados, apstājamies. Ielas otrajā pusē, kur pašlaik ir kopmītne, veic-la ēka, līdz 1944. gadam atradās vecākā Jelgavas viesnīca - "Lindes viesnīca". Tajā bija dzīvojušas daudzas sava laika slavenības, kā leģendārie Kazanova, Magno Cavallo, grāfs Klavostro, latviešu teātra tēvs Ā. Alunāns. Ja šķērsojam Lielo ielu, nonākam skvērā pie Svētās Trīsvienības baznīcas torņa paliekām. Tās ir ieskaitītas republikas nozīmes arhitektūras pieminekļu skaitā. XVI gadsimtā meklējami šīs celtnes pirm-sākumi. 1627. gadā nelielo baznīciņu sagrāva vētra. Salaboja tikai torni. Tagadējo baznīcu sāka celt 1574. gadā, bet 1579. gadā pārtrauca darbus naudas trūkuma dēļ. Baznīcu pabeidza 1625. gadā. Četrstūrains tornis cēla vēlāk - no 1660. līdz 1688. gadam. Astoņstūrains zvanu tornis tika uzcelts 1862. gadā. Baznīcas vārti tika uzcelti par ziedojumiem. Kara laikā bojā aizgāja baznīca, torņa augšdaļa, daļēji vārti, žogs un interesants 1693. gadā celtais kapa piemineklis pilsētas kādreizējam fohgam Jostam Melleram.

Pa Uzvaras ielu dodamies tirgus virzienā.

Ejam gar pilsētas Kultūras namu, kam pamati likti 1958. gadā. Pie skolas apstājamies. Skola uzcelta vietā, kur kādreiz atradās protestantu baznīca. Šī kalviešu baznīca bija ievēro-jama ar to, ka pie tās bija dižā arhitekta F. B. Rastrelli sievas kaps. Kur apbedīts pats arhitekts, nav zināms.

Ejot pa Uzvaras ielu tālāk Linu fabrikas virzienā garām tirgum, apskatām dažas interesantas koka arhitektūras - jū-genstila celtnes. Blakus uzvaras parkam atrodas arhitektūras piemineklis. "Villa Medem". Pils parks no 1881. gada bija Jelgavas Latviešu biedrības dārzs, kurā kādreiz bija biedrī-bas nams un liels vasaras teātris, kas nodega 1897. gadā. Pils celta 1818. gadā klasicisma stilā un piederēja grāfam Mede-mam. Arhitekts Johans Berlics. Ražošanas apvienība "Latvi-jas līni" ir pašreizējie pils saimnieki. Pati fabrika ir viena no vecākajām Jelgavā - Hofa linu vērptuve izveidota 1821. gadā.

Atgriežamies atpakaļ līdz Lapskalna ielai. Lapskalna iela ir saglabājusi kādreizējās Lapskalna muižiņas nosaukumu. No Jelgavas mūzikas skolas dodamies iekšā Jelgavas daļā, ko nav nopostījis pēdējais karš. Ausekļa ielas labajā pusē kādreiz stiepās pilsētas nocietinājuma vaļņi, bet ielu pārdēvēša-nas procesā Vaļņu ielas saucas savādāk un grūti saprast, kur ir bijušas pilsētas robežas. Izejot uz K. Barona ielas pie Jel-gavas mašīnbūves rūpnīcas, ir bijusi Krāmera atslēgu fabrika - vecākā metālapstrādes rūpnīca pilsētā - izveidota 1875. gadā. Ceļu turpinām garām ēkām, kurās kādreiz atradās ar-odskola un lauksaimniecības vidusskola. Nonākam Vecpilsē-tas un J. Asara ielas krustojumā uz bruģakmeņu laukuma. Vecpilsētas ielas, kādreiz Lielās ielas galā un J. Asara, kādreiz Vaļņu ielas, krustpunktā XVII gadsimtā bija vieni no četriem pilsētas vārtiem - Dobeles vārti. Vārti jau sen izzuduši, bet apbūves komplekss pašlaik ir vienīgā vieta Jelgavā, kur vien-kopus ir saglabājusies senā koka apbūve. Šī apbūve ir uzņemta valsts aizsargājamo arhitektūras pieminekļu sarakstā. Šis septiņpadsmit ēkas ir celtas no XVIII līdz XX gadsimtam. Pēc kara šajā vietā bija Jelgavas centrs - autoosta. Netālu esošā ādu apstrādes firmas "Kosmoss" filiāle ir viens no vecākajiem uzņēmumiem Jelgavā. Tā celta 1865. gadā. Vecpilsēta šobrīd iet bojā.

No vecpilsētas dodamies pilsētas centra virzienā pa Lielo ielu. Kreisajā pusē - Jaunatnes ielā 1 - pilsētas vecākais ar-

hitektūras piemineklis - Annas baznīca. Baznīcas koka pirms-būve bijusi jau 1573. gadā, pie tās no 1619. līdz 1621. gadam piebūvēja mūra tornis. Tagadējā mūra ēka celta no 1638. līdz 1641. gadam un torni pagarināts 1649. gadā. 1682. gadā iebruka baznīcas jumts, ko atjaunoja 1869. gadā. 1750. gadā torni pārbūvēja, bet 1859. gadā zibens iespēra torni un tas atkal bija jāpārbūvē. Pēdējā karā baznīca nodedzināta, pēc kara atjaunota. Gar baznīcu kādreiz bija hercoga Jēkaba laikā raktais kanāls. Pie baznīcas ozols, kurš stādīts 1883. gadā par godu reformistam M. Luteram. No mirušajiem mācītājiem noteikti jāpiemin slavenais Morics Vilhelms Kon-radijs (1850 - 1902) - apbedīts Baložu kapos, par kuru savā laikā Jelgavā stāstītas daudzas anekdotes. Baznīca nosaukta svētās Annas vārdā, jo Kurzemes hercoga Gotharda Ketlera sievu sauca par Annu un viņa atbalstīja šīs baznīcas celšanu. Baznīcā bija piemiņas plāksne Pirmajā pasaules karā un ciņās pret Bermonta-Avalova karaspēku kritušajiem cīnītājiem.

No Sv. Annas baznīcas pa Pētera ielu dodamies līdz Svētes ielai. Tur apskatām bijušo Jelgavas skolotāju institūtu, kurā strādāja komponists Jēkabs Mediņš, tagad LLU Ekonomikas fakultāti. Ēka celta kā reālskola 1900. gadā. Tālāk ceļu tur-pinām pa Māteru Jura ielu garām Raiņa parkam. Tautas dzejnieks neilgu laiku 1891. gadā strādāja Jelgavā par ad-vokāta palīgu pie pazīstamā advokāta Stērstu Andreja. Līdz 1897. gadam Rainis vairākkārt dzīvoja un strādāja Jelgavā. Parka skulptūra - Kārļa Zemdegas veidotais piemineklis Rai-nim - atklāts 1957. gadā.

Turpinot ceļu, šķērsojam Vaļņu ielu un izejam ārpus sena-jām Jelgavas robežām. Ieteicams apskatīt 2. vidusskolu, kas celta 30. gados. Ūdensvada ielā blakus skolai atrodas Ūdens-vada tornis. Līdz hercoga Jēkaba laikiem Jelgavā lietoja Lielupes un Driksas ūdeni; sēru saturošais akas ūdens nederēja dzeršanai. Hercoga Jēkaba laikā raktais kanāls apmēram 200 gadus pievadīja ūdeni no Svētes. 1880. gadā uzcēla ūdens ierīces torni. 1917. gadā izurba artēziskās akas. No 1932. gada ūdeni pieveda no Ruļļu kalniem, tagad arī no Teteles.

No skolas ceļu turpinām pa Jāņa ielu un ieejam Ā. Alunā-na parkā. Parks izveidots Jāņa kapos, agrāk dēvētos par "Nabagu kapiem". Blakus kapiem 1746. gadā uzcēla koka baznīcu - nabagiem. Šinī vietā - ārpus pilsētas vaļņiem - atradās noziedznieku soda vieta un no 1705. gada nabagmāja ar slīmnīcu, kur 1831. gadā bija ar holēru slimo barakas. 1845. gadā ar birģermeistara Kloka novēlēto naudu koka baznīcas vietā uzcēla mūra ēku ar mazu tornīti. Baznīcu pār-būvēja 1882. gadā, un šodien tas ir vietējas nozīmes arhitek-tūras piemineklis. Agrāk pie baznīcas atradās pilsētas vārti, kurus sauca par Posta vārtiem, vēlāk par godu hercogienei Annai - par Annas vārtiem. Jāņa kapos apbedīti daudzi ievēro-jami jelgavnieki, kuru kapu vietas 50. gados nopostīja. Sa-glabājās tikai latviešu teātra tēva Ādolfa Alunāna kapa piemi-neklis. Šinākmens pieminekļa autors ir Burkards Dzenis. Tas atklāts 1913. gadā. Bojā gājis Māteru Jura (1845 - 1885) - laikrakstu "Baltijas Zemkopis", "Tiesu Vēstnesis" izdevēja, romānista kapa piemineklis, Kārļa Hugenerga (1784 - 1860) - vācu dzejnieka - kaps, Āta Kauliņa (1867 - 1944) - ērgelnie-ka, komponista - kaps, J. Vitola vecāku kapu vietas, Aspazijas māsas kaps u.c.

Blakus Jāņa baznīcai atrodas Stacijas parks, kurš 50. gados arī izveidots bijušo kapu teritorijā. Tā sauktajos Katoļu, Literātu u.c. kapos arī dus daudzi ievērojami jelgavnieki. Lai minām slavenākos: zīmētāju V. Z. Stefenhāģenu (1814 - 1881), grāmatizdevēju J. F. Šablovski (1840 - 1918) u.c.

Parkā apskatām pieminekli, kas atklāts 1984. gada 31. jūlijā. Piemineklis veidots pēc tēlnieces Rasas Kalniņas-Grin-bergas meta, bet nav novietots tur, kur to bija paredzējusi autore, - Lielupes labajā krastā pretī pilij. Piemineklis ir uzcelts uz bumbu patversmēm, ko vācieši izbūvēja Otrā pa-saules kara laikā, un uz Pirmā pasaules karā kritušo karavīru kapiem. Piemineklis ar laiku ir jāpārvieta. 1932. gada 22.

kapiem. Piemineklis ar laiku ir jāpārvieta. 1932. gada 22. jūnijā pie 1882. gadā būvētās stacijas ēkas tika atklāts K. Jansona darinātais piemineklis Jelgavas atbrīvotājiem no vācu un baltgvardu karaspēka. Pieminekli nopostīja 1950. gadā. K. Jansona pieminekli "Lāčplēsis un Melnais bruņinieks" ar pilsētas atbalstu atjaunoja tēlnieka dēls Andrejs Jansons, tas uzstādīts 1992. gada 21. novembrī.

No Stacijas parka dodamies pa Zemgales prospektu, pilsētas centra virzienā. Apskatām pilsētas palīgskolu, kurā gadsimta sākumā bija Reijera patversme (1888). Ielas posms līdz benzīntankam ir ievērojams ar to, ka ir saglabātas dažas mūra ēkas, kas celtas jūgendstilā gadsimta sākumā. Piemēram, tā sauktais tirgotāja Ņesterova nams Vaļņu ielas un Zemgales prospekta stūrī.

Nākamā pieturas vieta, nogriežoties no Akadēmijas ielas Raiņa ielā. Apskatām Sv. Sīmaņa un Annas pareizticīgo baznīcas drupas. Šīs katedrāles vēsture saistīta ar Annu Ivanovnu, kuras pils bija blakus, pašreizējā muzeja - Academia Petrina - vietā. Neliela koka baznīciņa pastāvēja līdz 1750. gadam, kad cēla jaunu baznīcu. 1774. gadā pēc Krievijas carienes Katrīnas II pavēles nojauca. Akmens ēku sāka celt 1774. un pabeidza 1778. gadā. Šīs ēkas arhitekts bija slavenais B. F. Rastrelli. Baznīca bija celta baroka stilā ar klasicisma elementiem. Baznīcas tornī bija pulkstenis - grāfienes R. Bestuževas dāvana. Tā kā baznīca neatbilda augošajām vajadzībām un kļuva par mazu, to nojauca. Jauno katedrāli cēla pēc arhitekta Čagina projekta un pabeidza 1892. gadā. Arī sagrauta šī ēka ir vietējas nozīmes arhitektūras piemineklis. No B. F. Rastrelli projektētās baznīcas ir saglabājušās dažas cokola un sienu detaļas.

Raiņa ielas un Katoļu ielas krustojumā redzama Sv. Jura (Sv. Marijas) katoļu baznīca, kas celta 1906. gadā pēc arhitekta Strandmaņa meta. Pseudogotiskā celtnē ir uzcelta

agrākceltas baznīcas vietā. Sv. Jura katoļu baznīca ir celta ap 1642. - 1645. gadu pēc hercoga Jēkaba atļaujas. Virs baznīcas galvenās ieejas skulpturāls veidojums - "Svētais vakarēdiens". Ēka ir vietējas nozīmes arhitektūras piemineklis.

Savu ceļojumu beidzam pie Academia Petrina - Ģ. Eliasa vārdā nosauktā Vēstures un mākslas muzeja. Jau 1618. gadā Kurzemes hercogistē radās doma celt Jelgavā mācību iestādi, bet muižnieku pretestības dēļ tādu sāka celt Pēteris Bīrons 1773. gadā un pabeidza 1775. gadā. Nams celts bijušās Annas Ivanovnas pils vietā pēc arhitekta Severina Jensena (1773 - 1810) projekta klasiskā baroka stilā. Šeit tiek nodibināta augstākā mācību iestāde - akadēmija ar divgadīgu kursu, jo universitāti atvērt neļāva Romas pāvests. Vērtīgā bibliotēka ar 15 tūkstošiem grāmatu, Latvijā pirmā observatorija pie-saistīja daudz studentu, ievērojamus mācību spēkus. Lai minam J. Ferberu, V. Beitleru, J. Bēzeki, G. Paumu, J. Tilingu, J. E. Bīnemani u.c. Cars Pāvils I 1880. g. pavēlēja uz Jelgavas Academia Petrina telpām pārcelt Tērbatas universitāti, bet šo nodomu izjauca viņa nāve. No ievērojamākiem ģimnāzijas absolventiem var minēt mehāniķi J. E. Bīnemani, zinātnieku F. Blumbahu, G. Vanagu, folkloristu K. Baronu, dzejnieku J. Alunānu, K. Mīlenbahu, dramaturgu Ā. Alunānu, gleznotāju Ģ. Eliasu u.c. Ģimnāziju beidzis arī pirmais Latvijas Republikas prezidents J. Čakste. Pie ģimnāzijas kādreiz atradās K. Jansona veidots bronzas piemineklis, kurš pēc kara tika nopostīts.

Ēkā pašlaik ir muzejs un gleznotāja Ģederta Eliasa gleznu izstāde. Pie muzeja 1987. gada 23. septembrī sakarā ar gleznotāja 100. dzimšanas dienu tika atklāts piemineklis. Pieminekļa autori: tēlnieks J. Zariņš, arhitekts D. Driba. Pie muzeja pēc atrašanas 1988. gada 8. maijā ir novietots K. Jansona veidotā pieminekļa "Lāčplēsis un Melnais bruņinieks" fragments.

LITERATŪRA

Apceļosim Zemgali. R.-1960.

Arends P. Jelgavas pils un Kurzemes hercoga kapenes. R.-1934.

Arends P. Kurzemes hercoga kapenes. R.-1940.

Bēms R. Apceres par Latvijas mākslu simt gados. R.-1984.

Biemelte L. Raiņa dzīves vietas Jelgavā. R.-1960.

Brille I. Zemgales galvaspilsēta Jelgava. Jelgava.-1928.

Juškevičs J. Hercoga Jēkaba laikmets Kurzemē. R.-1931.

Juškevičs J. Kurzemes hercogi un viņu laikmets. R.-1938

Kirucka E. Karnups A. Novadu tēpi. Zemgale. R.-1979.

Kurmī A. Jānis Čakste. R.-1928.

Ķaune N. Vecā Jelgava. R.-1939.

Labrence L. Jelgavas grāmata. R.-1984.

Latviešu tautastēpi. R.-1967.

Latvju varoņu gaitas. Brīvības cīņu hrestomātiņa. R.-1938.

Lenčmanis J. Jelgavas pils. R.-1986.

Likerts V. Brīvības un kritušo pieminekļi

1920 - 1938. R.-1938.

Ligoņu J. Jelgavas Latviešu biedrība 50. gadu

kultūras darbā. Jelgava.-1930.

Novadu tēpi - Zemgales novads. R.-1939.

Peniķis M. Latvijas atbrīvošanas kara vēsture.

II daļa, Linkolna.-1962.

Prande A. Latvju rakstniecība portretās. R.-1926.

Senatne un māksla. Jelgava. R.-1937.

Škalbe K. Asiņainā Jelgava. Kara laiku tēlojumi. R.-1939.

Spārtis O. Katoļu kultūras tradīcijas Kurzemes

hercogistes teritorijā. "Katoļu Dzeive." Nr. 9.-1989.

Stradiņš J., Strods H. Jelgavas Pētera Akadēmija. R.-1975.

Šnē F. Jelgavas mūzikas dzīve. 1977. -JVMM.

Trans J. Atmiņas par Jelgavu.- JVMM

Nr. ZA 280/281/282/

Vanags K. Ceļvedis pa dzimto zemi. 2. daļa.

Zemgale un Kurzeme. R.-1937.

Vanags K., Kleinhofs A. Jelgava aicina. Jelgava.-1936.

Zemgales māksla Jelgavas pili. R.-1937.

Ziemeļis V. Jelgava. R.- 1965.

SATURNUS

1	level
3	Zemétno (lejas laikmets)
4	Balo izstrāde Ziemeļos
6	Ziemeļi
8	Ziemeļu divīzijas cīņās
14	Ielgava I. Ivoņins ordeņa laikā
18	Krievijas un Ziemeļos karotāji
23	Hercegs Gotfrīds Kārlis
24	Hercega Frīdriha un Vīlhelma valdības laiks
25	Hercega Jēkabs
26	Hercega Frīdriha Kārlis
28	Krievu dāmas pēdējais hercegs
29	Ernsts Jāzeps Bīrons
30	Parādīšanās
32	Prūsijas ordeņa (Ordeņa de la Reconnaissance)
33	Krievijas hercega izpausme
34	Rīgas hercega izpausme
35	Arāds un izpausme
36	Krievijas ordeņa izpausme un izpausme
37	Ielgava pilsētā ordeņa un pilsēta (1571 - 1682)
38	Ielgava XVII un XIX gadsimta beigās
39	Slavens un ielgava
40	Ielgava dāmas
41	Ielgava ordeņa ielgava
42	Krievijas ordeņa ielgava
43	Ielgava kārtas ielgava
44	1812 gads
45	Ielgavas ordeņa ielgava
46	Ielgava ordeņa ielgava
47	Ielgava ordeņa ielgava
48	Ielgava ordeņa ielgava
49	Ielgava ordeņa ielgava
50	Ielgava ordeņa ielgava
51	Ielgava ordeņa ielgava
52	Ielgava ordeņa ielgava
53	Ielgava ordeņa ielgava
54	Ielgava ordeņa ielgava
55	Ielgava ordeņa ielgava
56	Ielgava ordeņa ielgava
57	Ielgava ordeņa ielgava
58	Ielgava ordeņa ielgava
59	Ielgava ordeņa ielgava
60	Ielgava ordeņa ielgava
61	Ielgava ordeņa ielgava
62	Ielgava ordeņa ielgava
63	Ielgava ordeņa ielgava
64	Ielgava ordeņa ielgava
65	Ielgava ordeņa ielgava
66	Ielgava ordeņa ielgava
67	Ielgava ordeņa ielgava
68	Ielgava ordeņa ielgava
69	Ielgava ordeņa ielgava
70	Ielgava ordeņa ielgava
71	Ielgava ordeņa ielgava
72	Ielgava ordeņa ielgava
73	Ielgava ordeņa ielgava
74	Ielgava ordeņa ielgava
75	Ielgava ordeņa ielgava
76	Ielgava ordeņa ielgava
77	Ielgava ordeņa ielgava
78	Ielgava ordeņa ielgava
79	Ielgava ordeņa ielgava
80	Ielgava ordeņa ielgava
81	Ielgava ordeņa ielgava
82	Ielgava ordeņa ielgava
83	Ielgava ordeņa ielgava
84	Ielgava ordeņa ielgava
85	Ielgava ordeņa ielgava
86	Ielgava ordeņa ielgava
87	Ielgava ordeņa ielgava
88	Ielgava ordeņa ielgava
89	Ielgava ordeņa ielgava
90	Ielgava ordeņa ielgava
91	Ielgava ordeņa ielgava
92	Ielgava ordeņa ielgava
93	Ielgava ordeņa ielgava
94	Ielgava ordeņa ielgava
95	Ielgava ordeņa ielgava
96	Ielgava ordeņa ielgava
97	Ielgava ordeņa ielgava
98	Ielgava ordeņa ielgava
99	Ielgava ordeņa ielgava
100	Ielgava ordeņa ielgava

SATURS

Ievads	1
Senvēsture (ledus laikmets)	3
Baltu ierašanās Zemgalē	4
Zemgaļi	6
Zemgaļu brīvības cīņas	8
Jelgava Livonijas ordeņa laikos	14
Kurzemes un Zemgales hercogiste	18
Hercogs Gothards Ketlers	23
Hercogiste Frīdriha un Vilhelma valdīšanas laikā	24
Hercogs Jēkabs	25
Hercogs Frīdrihs Kazimirs	26
Ketleru dzimtas pēdējie hercogi	26
Ernsts Johans Bīrons	27
Pēteris Bīrons	28
Pateicības ordenis <i>l' Ordre de la Reconnaissance</i>	28
Kurzemes hercogu kapenes	29
Rūpniecība hercogistes laikā	31
<i>Academia Petrina</i>	33
Ko stāsta senās Zemgales vaku grāmatas?	34
Jelgavas pilsētas tiesības un pārvalde. (1573 - 1682)	35
Jelgava XVIII un XIX gadsimtu mijā	39
Slaveni blēži Jelgavā	45
Melderu dumpis	45
Jezuītu rezidence Jelgavā	46
Rakstniecības sākumi	47
Francijas karalis Jelgavā	50
1812. gads	51
Dzimbūšanas atcelšana Kurzemē	53
Jāņu dienas Jelgavā	54
Ielu bruģēšana un tirgus laukuma izbūve	55
Jelgava - Kurzemes guberņas galvaspilsēta	56
Skolu izveidošanās	59
Jelgavas Latviešu biedrības izveidošanās	61
Ceļu un dzelzceļu būve	63
IV Vispārējie Dziesmu svētki Jelgavā	64
Lauksaimniecības izstāde	65
Muižas	65
1905. gads	68
Pirmais pasaules karš	69
1919. gads	74
Jelgavas novads pirmās brīvvalsts laikā	76
Kas bija aizsargi, un ko tie darīja?	81
Baigais gads Jelgavas novadā	82
Jelgava Otrā pasaules kara laikā	83
Pēc Otrā pasaules kara	87
Medicīna Jelgavas novadā	97
Zemgales sieviešu un vīriešu godatēri	98
Pielikumā - dokumenti, dzejoļi, tūristu maršruti	99

Jelgavas Spīdolas skola - klasiskā ģimnāzija

E. Dārziņu ielā 14
Jelgava, LV - 3003

Telefons 24743

ATZĪTĀS

skola pieder "Zemgales Akadēmiskā ģimnāzija" filiāle, kurā mācās skolēni, kas ir ieguvis "Zemgales Akadēmiskā ģimnāzija" statusu. Skolā mācās skolēni, kas ir ieguvis "Zemgales Akadēmiskā ģimnāzija" statusu. Skolā mācās skolēni, kas ir ieguvis "Zemgales Akadēmiskā ģimnāzija" statusu.

IZGLĪTĪBA

nodrošina
daudzu veidu
izglītības un
atpūtas
uzsākot ar
sadarbību

Adrese: Jelgava, E. Dārziņu ielā 14
Jelgava, LV - 3003

Telefons: 24743

SATURS

Ievads	1
Sauvuma (dabas) mērķi	2
Pasākumu izstrāde Zemgālē	4
Zemgale	6
Zemgales dabiskie resursi	7
Izglādes ieviešanas organizācija	14
Kurzemē un Zemgālē izstrādātie	18
Mērķu izstrāde un īstenošana	23
Mērķu izstrāde un īstenošana	24
Mērķu izstrāde	25
Mērķu izstrāde	26
Mērķu izstrāde	26
Mērķu izstrāde	27
Mērķu izstrāde	28
Mērķu izstrāde	28
Mērķu izstrāde	29
Mērķu izstrāde	31
Mērķu izstrāde	31

PATEICĪBA

Izsaku pateicību "Zemgales Avīzes" darbiniekiem, Spīdolas skolas skolēniem, A.Grūtupam, M.Arnītim, apgādam "Izglītība", Valmieras tipogrāfijai "Liesma", Ģ.Eliasa Mākslas un vēstures muzejam, Latvijas Nacionālajai bibliotēkai par sniegto atbalstu šīs grāmatas tapšanā.

Andris Tomašūns

Jelgavas Spīdolas skola - klasiskā ģimnāzija

Adrese

E. Dārziņa ielā 14
Jelgavā, LV - 3008

Tālrunis 28782

Apgāds IZGLĪTĪBA

nodrošina
dažāda veida
iespieddarbus un
aicina interesentus
uz sadarbību!

Adrese

Balasta dambis 3,
Preses nams,
Rīga, Latvija, LV - 1081

tālrunis
uzziņām 466270

Klasiskā ģimnāzija - Spīdolas skola Jelgavas

Tārunis 28782

E. Dārziņa iela 1A
Jelgava, LV - 3005

Apģēbs izcilība

nodrošina
dažāda veida
iespējamus un
dabiski interesantus
us sadarbību

Tārunis
28782

Balasta ielā 3,
Rīga, Latvija, LV - 1081
Preses nodaļā

Grāmatas autors - ANDRIS TOMAŠŪNS.
Māksliniece - DAIGA BRINKMANE.
Redaktore - SILVIJA ERNŠTREITE.
Maketētāja - DINA ĒRMANE.
Izdevēja - akciju sabiedrība IZGLĪTĪBA. Rīgā, Balasta dambi 3.
Reģistrācijas apliecība # 2-0207.
Direktore ANDRA MANGALE.
Iespiests tipogrāfijā LIESMA Valmierā, A.Upiša ielā 7.
Metiens - 2000. Līgumcena.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637
TEL: 773-936-3700
WWW.CHICAGO.EDU

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0306110075

L 1.26

L $\frac{93-6}{30}$